

SVENSKA
SLOTT OCH HERRESÄTEN
VID 1900-TALETS BÖRJAN

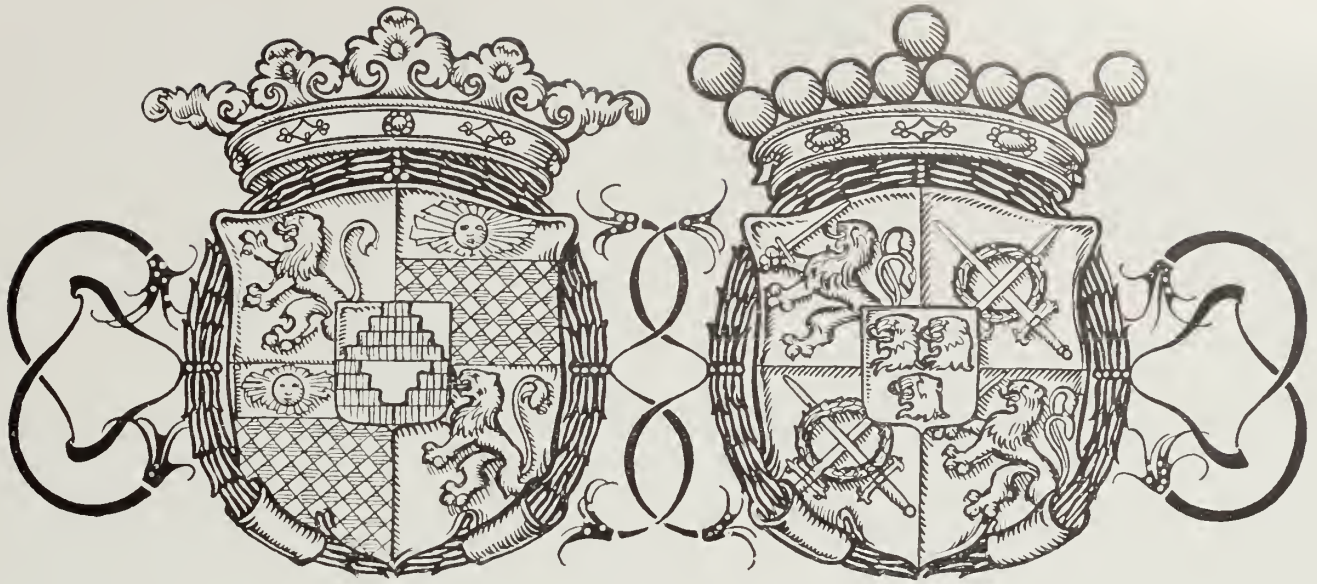
SMÅLAND

STOCKHOLM 1909
NORDISK FAMILJEBOKS TRYCKERI

KLICHEERNA FRÅN WARNER SILFVERSPARRES
NYA GRAFISKA AKTIEBOLAG, STOCKHOLM

BERGKVARA

BERGUNDA SOCKEN, KINNEVALDS HÄRAD, KRONOBERGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Kronobergs läns största herresäte, det sago-omspunna gamla Bergkvara med häfder, som höra till de intressantaste i hela vårt land, ligger i hjärtat af det syds måländska minnesrika Wärend, 7 km väster om Växjö stad och 2,5 km från Räfte järnvägsstation.

Så långt tillbaka i de grå sekler, som häfden går, finner man virdarnes gamla borg Bergkvara nämnd i tideböckerna. Midt i ett landskap, fullt af lummig fågning, på alla sidor fannadt af blå vattenspeglar, reste den sina branta murar, spädkade af hängande hörntorn, högt öfver den närbelägna skogen och de omgifvande fälten, ett värn för denna yttersta landsända mot danska väldets hot.

Ingenstädes lämnar historien svar på frågan när och af hvem Bergkvara först anlades. Olika hafva därför meningarna varit rörande tillkomsten af den byggnad, efter hvilken den nu kvarstående märkliga ruinen är ett vackert minne. I sitt 1897 utgifna, intressanta arbete om Bergkvara gods och slott håller Bernhard Schlegel före, att det slott, hvaraf nuvarande ruinen är en lämning, byggdes under 1400-talet, sedan det äldre fästet därstädes brännts och jämnats med marken. Manga saker, bland hvilka böra nämnas de i gråstenarne befintliga sprickorna, som äro tydliga tecken på att byggnaden härjats af eld, slottets byggnadsmaterial, nämligen fullständigt oprepärerade kullerstenar, sammanfogade af

Bergkvara från sjön.

ett hårdt, mörkgrått murbruk och slutligen sannolikheten för att de stora tegelstenar, som förekomma här och där i murarna, ditkommit senare, antagligen efter en brand, tala dock för, att den ännu i dag befintliga ruinen är en lämning efter en vida äldre byggnad än från 1400-talet.

Det tyckes icke vara förmätet att antaga, att borgen tillkommit under en tid, då Varend efter kristendomens utbredande genom helige Sigfrid alltmera framstod som en centralhärd för den södra landsändans andliga och merkantila lif. Helt visst blef man då betänkt på att skaffa sig ett värn mot närmast söderut boende, fiendtliga folkstammar, och knappast har man kunnat lägga borgen bättre än så, att den bevakade den af ålder brukade vägen från sydost upp till hjärtat af svenska väldet, och så att den skyddades af sjöar och sankmark för direkta anfall.

Är detta antagande riktigt, så kan det gamla fästet helt visst förskrifva sig från en tid, som med århundraden låg före 1400-talet, och utgör då ruinen ett af Sveriges allra äldsta byggnadsminnen. Sedan kan det vara likgiltigt, om den varendske sagodrotten Gunnar Gröpe eller någon annan af virdarnes stormän låtit uppföra den sedan så namnkunniga borgen.

Ruinen ligger på en, nu medelst kortare broar med fastlandet förbunden, liten ö i Bergkvarasjön, helt nära vattenkanten. Förutom af sjön spärrades tillträdet till borgen från landsidan af en vattenfylld graf — den nuvarande svandammen — samt en vall och därbortom af ett i forna tider sankt område. Då Nils Dacke år 1542 belägrade slottet, var ännu en vall uppkastad mot fienden.

Borgens dimensioner i plan voro och äro ännu i dag: i längdriktningen 20,34 och 20,93 meter samt på sidorna 14,85 och 15,44 meter. Ruinens högsta höjd är 24,35 meter. År 1763 fanns ännu en jordvåning och sex öfvervåningar, hvilka dock varit ganska låga. År 1746 nedrasade de runda hängtornen, som fun-

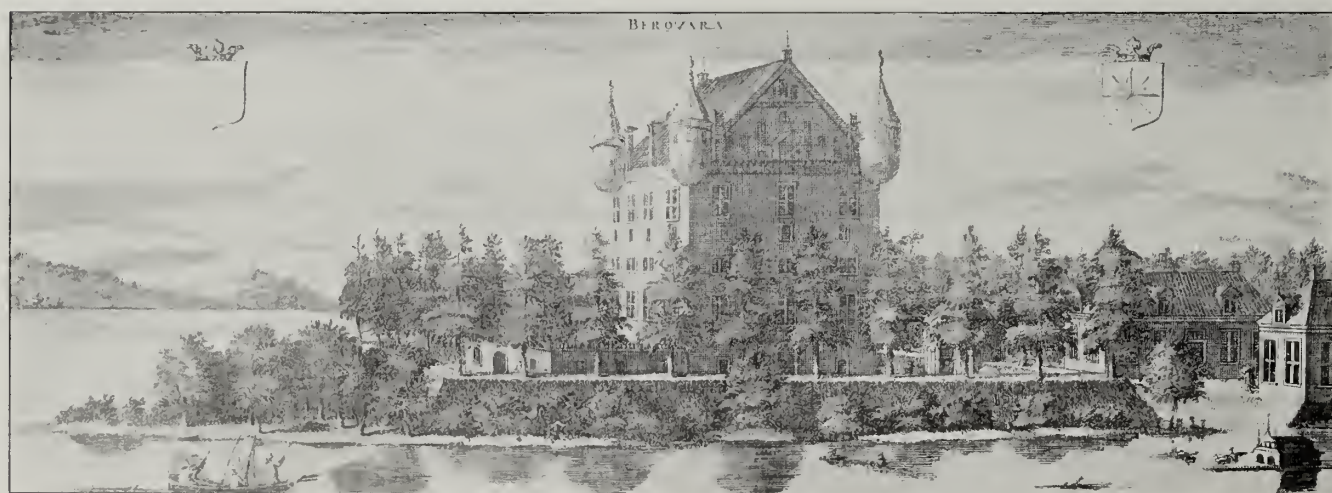
nos i tre af hörnen. Märken efter ett af dessa torn synas ännu. Ingången till borgen från landsidan gick genom en vindbrygga direkt till tredje våningen. Spår af rörgångar, rester af spisar och skåp finnas ännu kvar. Nedersta våningen, som lär varit hvälfvd, användes till fängelse för dem, som fingo med Bergkvara ryktbara borggrätt att skaffa. I kuren på sydöstra sidan i fjärde våningen leder ett mindre hål, som antagligen varit afsedt att vid behof

Grefvinnan Sigrid Posse,
född Leijonhufvud.

Grefve Knut A. Posse.

Bergkvara i Dahlbergs Suecia antiqua.

kunna igenmuras, till ett rum, möjligen skattkammare, om 2,15 meters höjd, 1,84 meters längd och 0,60 meters bredd.

År 1690 under en syn beskrives det »gamla steenhuset med fem våningars höjd föruthan kiellarne och winden såsom förfallet». I samma syneprotokoll säges, att egendomen har »sätesträbyggningh, 2 våningar högh med 12 logementer och nödig inredzell».

Friherre Carl von Otter, som den 21 januari 1732 för 45,000 daler s:mt köpte Bergkvara af

och är med öfver- och underrum samt källare och vindar försedd.»

Efter en eldsvåda 1777 uppbyggdes af friherre Carl von Otter de ännu befintliga flyglarne samt år 1794 af grefve Arvid Erik Posse det nuvarande corps de logiet i en nedervåning med 0,35 meter tjocka stenväggar, en mellan- och en vindsvåning af tegelbelagdt trä. Hufvudbyggningen är belägen omkring 70 meter nordväst om den gamla ruinen. Dess längd är 31 och bredd 14 meter och den är uppförd i gam-

Slottsruinen före restaureringen.

riksrådet grefve Clas Bondes änka, Beata Märta Sparre, lät från det »gamla Steenhuset» nedtaga det å detsamma då befintliga, dyrbara koppartaket och lär därmed betalt större delen af köpskillingen för egendomen. Bemålde friherre von Otter uppförde 1732, i stället för den »sätesträbyggningh», som omnämnes härofvan i syneprotokollet af år 1690, ett nytt »byggnadskomplex», hvilket enligt en beskrifning af 1763 bestod af: »tre precieuse byggningar, af hvilka den förnämste förekommer en åskådare i söder

mal herrgårdsstil med mansardtak och halfmånformiga takfönster samt lanternin å taket. Å östra gafveln är tillbyggd en stor glasveranda, hvilande å träpelare, i höjd med andra våningen.

Å Bergkvara finnes ett icke oansenligt bibliotek. Bland i detsamma ingående äldre och sällsyntare arbeten kunna nämnas: »Helicons Blomster» af »Lucidor» 1688, Svenska Arméens uniformer af C. G. Roos 1783, med färglagda illustrationer, ett ytterst sällsynt om ej unikt arbete,

Hufrudbyggnaden från gårdssidan. I bakgrunden ruinen.

»Then svänske Argus» 1732, Berättelser om Hagelsrums säteri (berörande frih. C. F. Pechlins processer) af M. G. Cælius 1767, »Föreningen emellan then Högborne Furste och Herre, Her Carl, Sveriges Rijkets Arffurste etc, och Rijkens ständer uthi Sverige, gjordh och oprättet i Wadstena 27 Juni 1596», Gustaf II Adolfs bibel, Karl XII:s bibel 1703, »Suerikes Landz Lagh» 1638, Exercisreglemente från 1780-talet, synnerligen väl handskrifvet af sedermera generalen E. Hederstjerna, »Sverige framställt i taflor», Le Berger extravagante, Paris 1627, Ruinerna eller reflektioner öfver rikshvälfningsarne af A. Volnet, öfversättning tryckt i hemlighet i Upsala 1800, »Sveriges wälstånd, om det vill» af Jonas Alström(er) 1745, »Catechesens enfaldiga Förklaring» af Biskop E. Gison Emporagrio, förbjuden, tryckt i Strängnäs 1669, »Sveriges Rikes lag på vers» af J. Akerhielm 1748, »Hertig Carls Slacktare-Bänk», handskrifven, »Dygder som en Furstelig Person skal sigh öfva» o. s. v. af Johan Skytte 1604, »Kärlekens seger öfver Centralförsvaret» af —||—, »Menniskans Lefnadstid» o. s. v. 1723, Röfvareanföraren Gonzalow, La femme blanche, »Danmarchis Rigis Kronicko ved Arvild Huitfeldt» 1652, Le théâtre Italien de Gherardi, Amsterdam 1721, Russlands und Deutschlands Befreiungskriege von der Franzosen-Herrschaft unter

Napolen Bonaparte 1812—1815 af Venturini, Kriget på Pyreneiska halfön af Foy, Scandia Illustrata af J. Messenius, »Johannis Scheffen Argentoratensis de Antiquis verisque Regni Sueciæ insignibus», 1678, Les Campagnes de Charles XII Roi de Suède, Paris 1711, »Histoire des Chevaliers des Hospitaliers de St Jean de Jérusalem, appelez depuis chevalier de Rhodes et aujourd'hui de Maltha», 1732, »Svea och Götha Höfdinga-Minne, eller En Chronologisk Längd och Förteckning uppå Öfver-Ståthållare, Generalgouverneurer, Gouverneurer, Landshöfdingar, Lagmän o. s. v.» af von Stjerneman 1745, Appendix till den svenska Lagboken, extraherad af de Justitia'väsendet angående utfärdade Kongl. Maj:ts Resolutioner, Plakater, Bref o. s. v. från 1680-talet till inpå 1700-talet.

Rummens väggar prydas af ett flertal porträtt af föregående ägare af Bergkvara m. fl. personer. Bland porträtten böra nämnas i stora salongen en mycket stor duk föreställande konung Karl XI, ridande en grå häst. På hästhofven är måladt hästens namn: Kårtom. I samma rum se vi en synnerlig dekorativ tafla, porträtt af Gustaf III, med svenska vapnet, serafimerkedjan och kunglig krona i skulptur öfver ramen. Porträttet, som ej är signeradt, anses vara måladt i Paris under Gustaf III:s s. k. stora utländska

resa och är en gåfva af honom till generalen, grefve Fredrik Posse år 1782. Härstädes ses äfven en staty af Sergel, i gipsafgjutning, af riksrådet grefve Beck-Friis. Af det flertal porträtt i olja, som pryda väggarne i öfriga rum, lägga vi märke till k. rådet grefve Knut Posse (f. 1640, † 1714), riksrådet grefve Arvid Posse, (f. 1689, † 1754), generalen grefve Fredrik Posse (f. 1727, † 1794) och hans maka friherrinnan Ulrika Eleonora Wrangel, (f. 1731, † 1795). — Om denna dam förmåler historien, att hon skulle varit invigd i Gustaf III:s revolutionsplaner 1772, och att hon, då dessa voro nära att blifva kända, påskyndat konungen att verkställa dem. — Bland porträtten böra vidare nämnas ett sådant af en

Gustaf III. Oljemålning.

annat än lokalt intresse, må nämnas: Räkenskaper vid svenska arméen i Pommern 1758—1760, förda af generalkrigskommissarien friherre von Otter, bref under sagda krig samt handlingar rörande Tavastehus' regemente under 1789.

De sankta marker, som fordom upptogo den yta, där byggnaderna nu ligga, torrlades af friherre Carl von Otter.

Åren 1836—37 samt 1905—09 har hufvudbyggnaden undergått större och omfattande reparationsarbeten.

Häfdens berättar, att år 1355 *Magnus Sibbason* (med en sjuuddig stjärna i vapnet) sålde sin del i Bergkvara till *Magnus Håkansson* (troligen med

af rikets herrar, grefve Arvid Erik Posse (f. 1753, † 1825) och hans maka friherrinnan Katarina Charlotta v. Otter (f. 1764, † 1833), generalmajoren, friherre Carl v. Otter (f. 1733, död 1781), landshöfdingen, friherre S. v. Otter

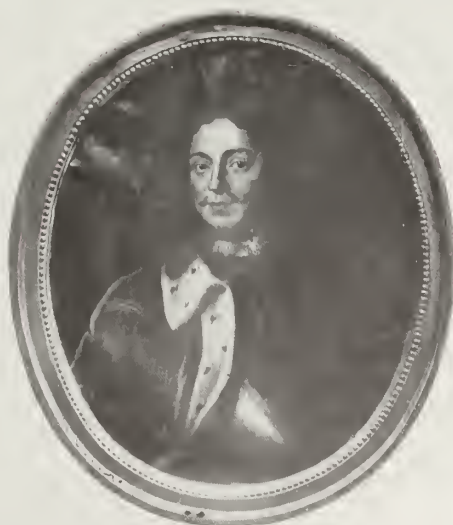
en båt som sköldemärke). Sonen *Karl Magnusson* skrifver sig därefter till Bergkvara. Vid sin död, omkring år 1400, ärfdes han af sonen *Håkan Karlsson*, hvilken återigen efterträddes å Bergkvara af sin moder, *Ingeborg Ar-*

Generalmajoren Carl von Otter.

(f. 1647, † 1732) samt hans friherrinnas, född Beck-Friis, utsökt fint målade porträtt i pastell. Dessa porträtt äro ej signerade, och har ej kunnat utrönas, från hvilkas hand de härröra. Dessutom finnas ett flertal porträtt, däribland de tre sista ägarna till Bergkvara med deras fruar.

Äfven ett ej obetydligt arkiv finnes å detta herresäte. Bland de papper, som kunna äga

K. Rådet Grefve Knut Posse.

Grefvinnan Ulrika Eleonora Posse, född Wrangel.

vidsdotter (med ett lejonansikte i vapnet). Ingeborg gifte sig andra gången med *Birger Trolle*. Därmed inkom godset i den ryktbara ätts ägo, i hvilken det sedan stannade i nära tvänne århundraden. Birger, som blef riddare 1441, och hvars dödsår infaller omkring 1446, förde ett troll med afhugget hufvud i skölden.

Det stora godset öfvergick därefter till hans son *Birger*

Trolle d. y., som år 1440 blifvit höfvidsman på Kalmar slott.

Under det Birger bodde i sitt befästa slott Bergkvara, inföll Ture Turesson (Bielke) med en dansk här i Wärend och sköflade slottet, därvid Birger blef tillfångatagen. Två år senare, år 1469, blef Bergkvara af samme herr Ture på konung Kristians befallning öfverfallet och brändt.

Omsider kom godset till Birgers son *Arvid Trolle*, Sten Sture d. äs samtida. Han ombyggde och repareade den härjade gamla borgen, och troligen är det från hans tid, som de stora tegelstenarne i ruinen stamma. *Arvid* tog liflig del i den tidens politiska strider och motarbetade Sten Sture. När denne emellertid fick öfvertaget, sände han sitt folk att belägra det fasta Bergkvara. Då flydde den ålderstigne *Arvid Trolle* till Skåne, där döden fann honom år 1505. Om den äfventyrslystne gamle partigångaren, som genom gifte med Ivar Axelssons (*Tott*) dotter *Beata* och sina många egendomar var lika mycket dansk som svensk, berättar rimkrönikan:

Han kunde wäll läsa i book
oc war myckit i laghen klook
han wille inthe laatha,
munka och presta pläghade han
hatha,
aff kronona hade han myckit län,
her Sten han togh them alla igän.

I kungl. biblioteket förvaras urkunder af *Arvid Trolles* hand, som äro af intresse för dem, som vilja forska djupare i Bergkvara häfder.

Emellertid återfick sonen *Erik Trolle*, som öfvergick till det segerande svenska partiet, det gamla stamgodset. Brodern *Joachim*, som flytt med fadern, stämplade från Danmark mot Bergkvara och säges hafva försökt genom en legd portvakt intränga i slottet, hvilket dock synes hafva misslyckats.

Bergkvara öfvergick sedermera till *Eriks* yngste bror *Ture Trolle*. Denne, som också var anhängare af *Kristian*, flydde till brodern *Joachim*

i Skåne, men återkom och öfverrumplade slottet, där han anställde ett formligt blodbad. Han försonade sig dock med *Gustaf Vasa* och fick tillträda fädernegodset. Under sin vistelse härstädes blef han en dag skjuten med en »skäkta» (pil) af den gentemot honom hämndlystne *Sven Stert*. Han dog icke af såret, men *Stert* blef i kraft af *Bergkvara*, historiskt märkliga, borgerrätt dömd till stegling å heden, som ligger vid Örsled mellan nuvarande vägarne till *Bergunda* och *Marklanda*.

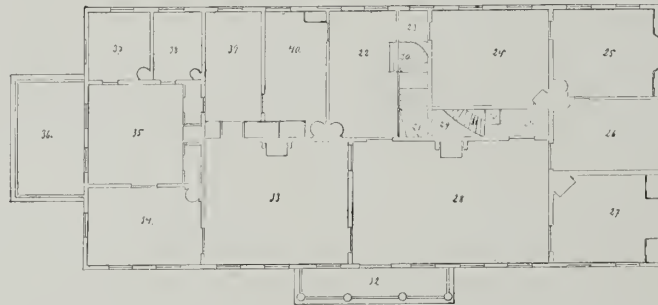
Som denna borgerrätt utgör en af de intressantaste delarne i *Bergkvara* häfder, måste den med några ord beröras.

Borgerrätten innebar rätt för slottsherren, att utan besvärshänvisning döma sina underhafvande för begångna brott, till och med då det gällde lifssak, utan att underställa domen någon högre instans. Men vid sådana mål hänsköts dock alltid, så vidt bekant är, saken, emedan ägaren för sin egen person ansåg »det betänkligt att resolvera på denna högmålsak, men förbehöll sig,

att detta ej skulle lända hans efterkommandes privilegier till prejudice». Hvad domstolens sammansättning beträffar, bestod den t. ex. år 1598 af en nämnd af 24 bönder. Någon lagläsare eller häradshöfding nämnes ej, men väl tvänne borgmästare i *Växjö* såsom besittare i nämnden. Denna nämnd dömde i lifssak, åberopande »Landslag och Gårdsrätt». Senare utgjordes domstolen, då ej *Bergkvara* ägare var

tillstädes, af en häradshöfding eller lagläsare, som af *Bergkvara* ägare förordnats, och 12 bönder. Borgerrätten fortlefde till år 1692, då densamma upphäfdes.

Under *Dackefejden* ryckte, på konung *Gustaf I:s* befallning, *Gustaf Olofsson Stenbock* in i *Wärend* och befästade sig hos *Ture Trolle* på

20—21. Trappa. — 22—23. Tambur. — 24. Grefvens mottagningsrum och 25. arbetsrum. — 26. Rökrum. — 27. Gästrum. — 28. Sal. — 29. Skänk. — 32. Balkong. — 33. Stora salongen. — 34. Lilla salongen. — 35. Förmak. — 36. Glasveranda. — 37—40. Rum.

Matsalen (nr 28 å planen).

Bergkvara. Snart visade sig Dacke å andra sidan sjön vid nuvarande Örslecks kvarn i spetsen för 2,500 bönder. Emellertid öfverenskom man efter en underhandling, om fientligheternas inställande emellan den 24 juli och 1 november 1542. Den intet ondt anande Stenbock lämnade med sitt folk borgen, och med honom drog Trolle ut jämte sitt folk. Knappt hade detta skett, förrän Dackes folk under anförande af Jon Andersson, svikligen stormade slottet samt utplundrade detsamma. Ture Trolles broder Arvid ihjälsköts, under det han satt till bords, och Tures hustru hann med knapp nöd rädda sig till en liten holme i sjön, där hon skall hafva framfödt ett barn. Holmen bär ännu namnet Trolle-holme. Ture Trolle dog 1555. Ända till år 1580 innehades godset af Tures änka, *Malin Eriksdotter* (Gyllenstjärna). Vid hennes död skiftades den väldiga possessionen, och *Johan Sparre* erhöll den sjunde del, till hvilken själfva Bergkvara räknades.

Sedan Johans hufvud 1599 fallit i Kalmar, indrogs all hans egendom till kronan, men öfverläts Bergkvara en tid till amiralen *Jacob Gottberg*. Icke länge därefter förlänades detsamma till konungens naturlige son, riksaniralen *Karl Karlsson Gyllenhjelm*.

Friherreskapet »Gamla Bergkvara», som det till skillnad från det sedermera bildade nya, med Husaby till hufvudgård, kallades, bestod vid denna tid af icke mindre än 126 $\frac{3}{4}$ hemman förutom en del torp, kvarnar, ålfisken m. m. i 30 socknar belägna i Småland, Väster- och Östergötland. Den olycklige Johans Sparres änka *Margareta Brahe* kom emellertid till nåder, och då det visade sig, att hon fått Bergkvara sätesgård, 16 mantal med några underlydande hemman, utgörande tillsammans 29 $\frac{3}{4}$ hemman, i morgongåfva, medgafs, att hon åter tillträdde detta gods. Detta ägde rum 1637. I vederlag bil-

dades och gafs åt Gyllenhjelm friherreskapet »Nya Bergkvara». Fru Margareta dog följande år, och ärfdes nu Bergkvara af *Lars Sparre*, son till Margaretas aflidna syster Ebba i hennes gifte med rikskansleren Erik Sparre. Då Lars Sparre, gift med *Märta Banér*, 1604 afled, ärfdes godset af deras son *Svante Sparre*, friherre till Kronoberg, herre till Bergkvara och Dåderö. Han slutade sina dagar den 15 maj 1652. Sedan hans änka, *Görzel Bosdotter* (Båt) jämväl aflidit 1673, ärfdes godset af sonen, kammарherre *Lars Sparre*. Under hans tid år 1688 sökte Karl XI att med sin reduktion äfven träffa Bergkvara, men man företedde då så tydliga

papper rörande eganderätten, att det måste återlämnas.

Lars Sparre var gift med *Charlotta Söop* och afled år 1695.

Gården öfvergick då till enda barnet, dottern *Beata Märta*, gift med sedermera riksrådet, greve *Clas Bonde*. Han var genealog och samlare af handskrifter, hvarför det säkerligen var han, som flyttade Bergkvara då ansenliga arkiv till Säfstaholm, där det nu finnes.

Clas Bondes änka sålde godset 1732 till dåvarande majoren, friherre *Carl von Otter*, sedermera generalmajor och känd karolinsk krigare. Han var gift med *Carolina Tham*.

Af de tio barnen löste friherre *Salomon von Otter* till sig Bergkvara gods. Det stora bibliotek, som vid denna tid fanns därstädes, skänkte han till stor del till Växjö gymnasium. Han var gift med *Agneta Beck-Friis*, blef slutligen landshöfding i Hallands län och afled 1781. Fädernegodset öfvertogs då af äldsta dottern *Catarina Charlotta* och hennes man, greve *Arvid Erik Posse*. Därmed har detta åldriga värendsgods kommit i den ätts ägo, där det allt fortfarande är. Arvid Erik Posse var född 1753. Han blef efter hvartannat lagman, landshöfding, president i Göta hofrätt, en af rikets herrar och

Stora salongen (nr 33 å planen).

serafimerriddare. Det var han som uppbyggde det nuvarande corps de logiet. Vid hans år 1825 inträffade frånfälle öfvertogs Bergkvara af sonen, sedermera landshöfdingen, grefve *Knut Axel Posse*. Han innehade godset till sin död år 1856. Han var gift med *Johanna Wilhelmina Hederstjerna*. Det dåvarande brännvinsbränneriet nedlades af honom i nykterhetens intresse och ett bayerskt bryggeri, numera nedlagdt, ett af de första i Sverige, upprättades i stället. Dessutom anlade han ett af de första mejerierna i landet efter holländskt mönster.

Till sonen, *Karl Knut Johan Posse*, öfvergick nu godset. Han började som militär, men tog snart afsked för att helt kunna ägna sig åt skötseln af den stora egendomen. I mycket har hans arbete varit af banbrytande art. Sålunda odlade han stora mossområden och lade han under sin tid 750 har, moss- och uppmark, under plogen. Han var den förste, som tillverkade torfströ i landet och införde i stort användningen af de, kali- och fosforsyra innehållande, s. k. konstgödningsämnen, af hvilka thomasfosfat och kainit af honom infördes.

Den första anstalten i Sverige för klängning af skarpfrö anlades af honom. *Karl Knut Johan Posse* var gift med *Katarina (Karin) von Baumgarten*. Då han år 1902 slutade ett långt och

verksamt lif, öfvertogs det åldriga godset, efter att under två år förvaltats för sterbhusets räkning, af nuvarande innehafvaren grefve *Knut Arvid*

Posse, i äktenskap för enad sedan år 1881 med friherrinnan *Sigrid Karolina Leijonhufvud*.

Bergkvara gamla, ärevörddiga slottsruin var år 1906 nära att sammanstörta. Då lät nuvarande innehafvaren af Bergkvara och hans maka, om hvilkas hjärtan det ligger varmt att i såväl ett som annat afseende bevara och förbättra det gamla godset och förhållandena på detsamma, på egen be-

kostnad och med berömvärd pietet för det gamla, efter en plan, som fastställdes af riksantikvariern, det vackra fornminnet undergå grundliga förstärkningsarbeten, hvilka synas komma att för lång

tid framåt rädda det vackra minnesmärket från förstörelse.

Bergkvara egendom, belägen i Bergunda och Öjaby socknar, genomflytes af ett från Helgasjön kommande vattendrag, som bildar under sitt lopp genom egendomen flere ansefliga fall, hvilka för närvarande endast delvis utnyttjas till

drifvande af sågar, manufakturverk, kvarnar m. m. — Bergkvara, som hufvudsakligast är en skogsgård, består af $37\frac{1}{3}$ hemman med en ägovidd af 6,000 har, däraf 1,500 har åker i en enda, vacker ägofigur, i hvars midt hufvudgården ligger.

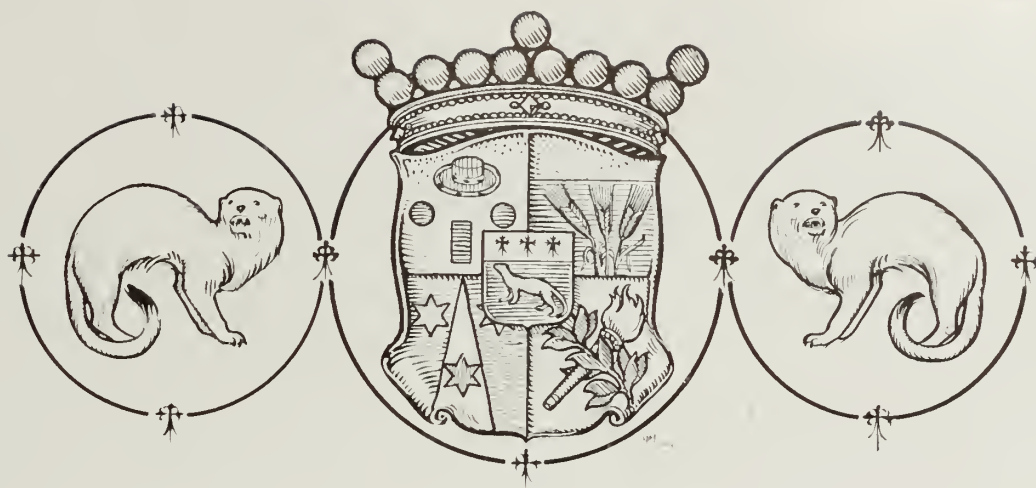

Ruinen efter restaureringen.

Byggnaden från söder med gamla vallgrafven.

GRIPENBERG

SÄBY SOCKEN, NORRA VEDBO HÄRAD, JÖNKÖPINGS LÄN

AF ERIK AKERHIELM

Högt uppe i norra Småland intill den urgamla kungsvägen, som förde landets drottningar och stormän söderut på konungarnes Eriksgata, midt i ett landskap, rikt på sjöar, dalar och berg ligger Gripenbergs slott och gods.

Slottet består af en stor rektangulär byggnad uppförd i två våningar med nedre våningens rum ansevärt höga, den öfres däremot ganska låga. Slottets alla fyra hörn avslutas med stora från kvadratisk bas uppstigande torn af trenne våningars höjd. Dessa täckas af en tilltalande, om och något hoptryckt takkonstruktion, å hvars hjässor hvilat lanterniner, egendomligt nog slutande med skorstenar.

Mörka pilastrar afdela de hvita väggarna mellan fönstren och uppbära tornens gesimsverk af trä samt förläna det hela en förnämlig och allvarlig prägel. Gafvelmotivet upprepas konsekvent i byggnadsstilen såväl vid tornetaken och slottets midtparti, som vid fönsters och dörrars ornering.

En blick i Sveciaverket af Dahlberg visar, att slottet icke undergått någon egentlig förändring, sedan det uppfördes under 1600-talet af Carl Gustaf Wrangel. En skorstens tillkomst och markens höjning, hvarigenom den fordom

höga stenfoten till största delen försvunnit, samt väggarnas omklädnad tyckes vara det enda, som skiljer 1600-talets Gripenberg från tjugonde seklets. Så mycket intressantare måste detta arkitekturverk anses vara, som det utgör ett af de få monument i trä, som ännu återstå oförstörda. Den

stora byggnad, som Sveciaverket har placerat framför slottet, och genom hvilken inkörsvägen gick, är dock jämte det omgivande höga planket numera försvunnen.

Sedan man kommit in genom de stora ingångsportarna, som helt och hållet äro kopparbeslagna och prydda med kvinnoansikten och klappas af järn, inträder man i en väldig hall, som är hållen i samma enkla, flädfria, något robusta stil som det mästa i den gamla byggnaden. Från hallens fondvägg leda tvänne breda trappor upp till öfre våningen. Till höger från hallen ligger på nedra botten en stor sal, som uppvärms med en sådan där gammaldags

öppen spisel, som skänker hela charmen af forna tiders herrgårdsstämning, hvarhållst den ännu fått stå oförstörd kvar och samla familjemedlemmarna kring aftenbrasan. Detta rum är, kan man säga, Gripenbergs centrum.

Några ord måste därför särskildt ägnas det samma. Man ser här genast tre stycken mycket

Friherre Axel Hermelin.

Gripensborgs slott från norr.

stora och gamla porträtt i olja. Målningarna äro ganska konstlöst gjorda, de två manliga figurerna till och med chablonmässigt utförda hvad dräkterna angår, men likväl af ett ganska stort lokalintresse. Dessa två taflor sakna inskrifter eller signering, men å det tredje, det kvinnliga porträttet, som visar en dam med buttra, ondskefulla drag, läser man i bleknad skrift under ett vapen: »Aetatis suæ 68, Anno 1689». Porträttet föreställer friherrinnan Magdalena Ranck, maka åt öfverkommendanten och landshöfdingen i Kalmar friherre Reinhold Reh binder, densam-

me, hvars krigiska drag det ena af de manliga porträtten visar. Enligt Sv. adelns ättartaflor afled friherre Reh binders första fru 1706, och om det antages, att han redan samma år gifte om sig, så borde Magdalena Ranck då hafva varit ej mindre än 85 år. Då hon erhöi sin dotter Anna Katarina år 1709, innehade hon således den respektabla åldern af 88 år, ett förhållande, som stämplar inskriften på taflan, hvilken likvisst tydligen är lika gammal som taflan, helt och hållet felaktig.

Om nämnda fru berättas å Gripensborg en

Gripensborg i Dahlbergs Suecia antiqua.

Gripensbergs slott från gårdssidan.

sägen, som tydligen har historiskt underlag. Då hennes man år 1809 afled, lät hon förfalska hans testamente, så att *hon* i stället för sonen Henrik Johan (son i ett föregående äktenskap) blef insatt som arfvinge till Gripensberg. Sonen stämde modern till tinget i Sätthälla*, men därstädes icke blott aflade hon falsk ed, utan till och med handgripligen tillrättavisade sin öfver trettio år gamla styfson inför sittande rätt. Henrik Johan Rehbinder, som sedermera blef öfverste och kommandant på Bohus fästning och hvars drag det andra af de manliga porträtten i salen visar, gick också miste om det stora Gripensberg, hvilket i stället vid den intriganta styfmoderns död år 1733 tilldelades hennes måg major Witting.

I stora salen hänger en medaljon af den kände befrämjaren och skaparen af Norrlands bergshandtering friherre Sam. Gustaf Hermelin.

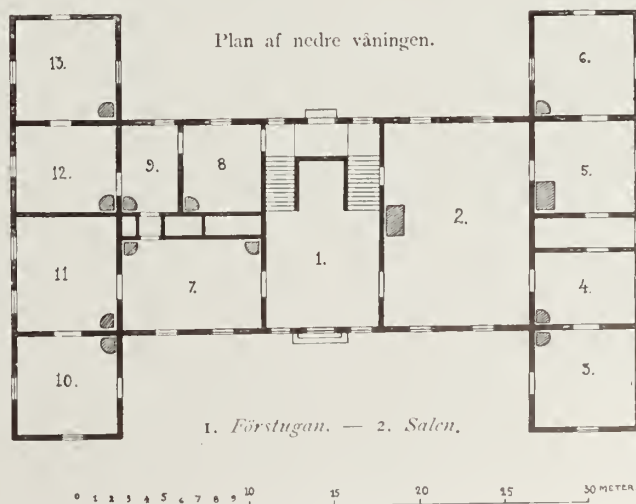
Rörande inredningen eller möblerna i slottet i öfrigt är intet särskildt att anmärka. Rummens fördelning framgår af planen.

* Å Gripensbergs ägor helt nära slottet.

taket, sammansatt af bjälkar af icke mindre än 12 meters längd. Möbleringen i nedre våningens förmak och salong står orörd sedan närmare ett hundra år tillbaka, men är ej märklig. Väggarna i det förra rummet äro beklädda med papperstapeter sammansatta af fyrkantiga bitar.

I dessa rum återfinnas några taflor, som böra närmare beröras. Sålunda ser man härstädes tvänne porträtt målade af von Breda med dennes eleganta penselföring och varma toner. Porträtten visa bilderna af friherre August Söderling Hermelin, förste fideikommissarien till Gripensberg, och hans gemål, den kloka och kraftiga friherrinnan Ebba Sofia, född Ribbing, moder till nuvarande slottsherren. Å den senare tafelns baksida läses »Ebba Hermelin, född Ribbing, 25 år, nygift, när detta porträtt målades, och var det anno 1816».

I samma rum hänga äfven osignerade porträtt i olja af kommerserådet Samuel Söderling och hans maka född Weldt. Dessutom ser man några landskapsdukar af målaren Olof Hermelin, en broder till Gripensbergs innehafvare, såsom ett motiv från Tåkern m. fl.

Några taflor af ganska stort lokal- och kuriositetsintresse måste omnämnas. De äro till antal icke mindre än åtta stycken med bibliska motiv och äro utförda dels i lavering, dels sydda med mörkt hufvudhår. En af taflorna, som visar Kristus i Getsemane, är till storlek icke mindre än ungefär 0,75 × 0,60 m. och signerad A. El af Söderling.*

Å taflans baksida står skrifvet följande: »Alla desa 8 Stycken Sydda taflor tillhör min kära son herr Jacob Sahlgren, desa taflor äro alla sydda üttan Glas ögon emellan 50 och 60 år. Så nära som mit Sista Stycke är Sydt med glas ögon i 66 års åller — på sista stycket üttvisar en ängel med en kalk devisen Christus är mitt lif och döden är min vinning. Som ett litte testamente efter min död af en hülld och öm moder Anna Elisab. af Söderling död 2 maj 1792.»

Af konstföremål i andra rum må omnämnas en bronsstaty af Karl XIV Johan, gåfva af honom själf, ett motiv i olja från Bohuslän och ett från Norge af Olof Hermelin.

Från tornrummen har man den fagraste utsikt öfver ett landskap, som är brutet i stora ytformer och Svartåns långa sank dalbotten. Härifrån synes ock Säby lilla kyrka vid sjöns leende strand.

Här bevaras bland annat några gamla vargnät med sina stora, grofva maskor, en rätt intressant kvarlefva från en tid, då gråben utsträckte sina härjningståg ända ned till smålandsbygd.

J. Allvin säger i sin beskrifning öfver en del småländska härader, utgifven 1852, härom bl. a.: »De fyrfota djurens farliga fiender, vargar, hafva i senare tider blifvit ökade nära till en landsplåga för dessa skogsuppfyllda trakter. De äro visserligen efterhållna af den jaktskickliga allmogen, ty åren 1823—26 dödades ensamt inom Tofteryd socken fem gamla och tjugotvå ungar af detta släkte, men icke dess mindre refvos följande året inom samma socken 4 kor, 14 getter, 105 får och 4 svinkreatur». Detta är siffror, som tala ett språk, hvarom Smålands nutida inbyggare ej hafva en aning.

* Anna Elisabet Ström var enka efter grosshandlaren i Göteborg Olof Sahlgren och blef i sitt tredje gifte förenad med förut omnämnde Samuel af Söderling.

En gammal teckning från år 1803, signerad A. S. H., visar, att gårdsplanen i forna tider varit afdelad i tre särskilda gårdar, omgifna af höga plank. Det berättas, att när det stora godsets underhafvande kommo in genom den första porten, så skulle hattarna af. Sedan hade de att gå genom de två inre gårdarne under bugningar och hedersbetygelser, innan de fingo lof att träda inför det höga herrskapet.

För länge sedan äro de olika gårdarne förenade till en stor sandad plan. Ett par gamla flygelbyggnader begränsa denna.

Slottet omgifves af en betydande och ganska vacker trädgård och park, som terrassformigt sluttar åt tre sidor. Afsatserna äro delvis stensatta med trappor för genomgång.

En af Gripenbergs forna härskare har med tydligen icke ringa kostnad utfört dessa terrasseringar, och så intresserad var han enligt berättelsen af sitt arbete, att han, ehuru han sålde godset, innan arbetet var fullbordadt, likväl i köpekontraktet utverkade sig tillstånd att fortsätta med arbetet, till dess det blifvit färdigt.

I parken ser man flerstädes jättelika lindar och andra löfträd, som sannolikt räkna sina anor tillbaka till den tid, då slottet själf uppfördes.

Friherre Reinhold Rehbinder.

Den gamla spisen i salen (nr 2 å planen).

Väl vårdade gångar slingra sig mellan träden i den starkt kuperade parken, och här och där erbjuder sig den mäst leende utsikt öfver Svartådalens stora vidder, öfver höjderna på dalens andra sida med herrgårdarne Göberga och Restad, eller öfver slottet, som reser sina fyra torn och svarta kroppås ur löfmassorna.

Härifrån kan man också å en enstaka skogshöjd nära gården Mörbylund skymta två små hvita grafkapell. Dessa ligga ovanligt fridfullt och leende. I det ena, som är reverteradt (å bilden till höger), hvilat S. af Söderling och

hans fruar. Det är igenmuradt. I det andra sofva ättlingar af släkten Hermelin den sista sömnen. Detta kapell är af granit. Bilden visar äfven nuvarande fideikommissarien den gamle friherre A. Hermelin stående framför muren.

Jordbruket står mycket högt på Gripenberg tack vare de för-

bättringar och kostnader, som af dess nuvarande energiske och trots sin höga ålder ungdomlige innehafvare nedlagts under de senaste decennierna.

Den nittiotvå-åriga framstående jorddrotten friherre Samuel Axel Hermelin äger en hel samling af jordpossessioner i denna trakt, som alla kunna anses som mönster-gods af hög kultur. På västra sidan af Svartåns dalgång 2—3 km från Gripenberg ligga Göberga och Restad herresäten, representerande ett taxeringsvärde af omkring fyrahundratusen kronor, hvilka ägas af friherre Hermelin, norrut återfinnes Mörbylund, lydande under fideikommisset, och syd-

ost ut vid kungsvägen mot Marbäck helt nära Säbysjön ligger Traneryd gods med ett taxeringsvärde af ca tre hundratusen kronor.

I Restad stora trä-corps de logi, bekant ur Lotten Dahlgrens beskrifning om släktmötet därstä-

des («Ur Ransätters arkiv») finnas ett par rum med ganska egendomliga papperstapeter, härstammande från 1800-talets början. Den ena tapeten, af hvilken en afbildning finnes här, visar i färgtryck episoder ur *Télémac's* saga af Fénelon.

Egendomliga och i våra trakter sällsynta äro de omständigheter, under

vilka det stora corps de logiet på Traneryd förstördes. Enligt en uppgift skall det samma varit uppfördt af generalen greve Hampus Mörner efter italienskt mönster.

Det var i slutet af 1880-talet. En dag kom en fruktansvärd cyklon öfver trakten. I ett

ögonblick lyftade den och krossade stora sätesbyggnadens tak och i nästa ögonblick föredde gården med sin 3 våningar höga hufvudbyggnad, ekonomihus och sekelgamla träd en bild af den vederstyggligaste förödelse. Flere personer voro i ögonskenlig lifsfara, men alla sluppo egendomligt nog undan med lifvet.

Friherre August Söderling Hermelin.

Friherinnan Ebba Sofia Hermelin, född Ribbing.

Oljemålningar af C. F. von Breda.

Gripenbergs slott efter en teckning från 1803.

I södra kanten af den fordom af otillgängliga skogsmarker uppfyllda Holaveden, som det Hermelinska fideikommisset ligger, bildande en militär terrängafskärning, är det naturligt, att nejden är rik på krigiska minnen. De drabningar, som stått mellan svenskar och danskar, antingen inne i skogsbygden, eller här

ute vid passet, äro nog flere, än historien an-tecknat.

Det var här vid bron öfver Svartån helt nära slottet, som Knut Hand posterades år 1612 med sina knektar och hundra ryttare för att tillspärra vägen för danskarne, om de från Eksjö försökte draga mot Östergötland, och Jesper Andersson Cruus samtidigt samlade häradets allmoge till anfall mot fienden.

Gripenberg hör icke till Smålands äldre herresäten.

Under trettioåriga krigets dagar låg på den plats, där Gripenbergs slott nu reser sina torn mot höjden, en liten by kallad Åby. Det var

ingalunda ovanligt, att de krigare och fältherrar, som gingo ut i Sveriges ärofullaste krig för religionsfriheten, vände åter till sitt fattiga fosterland tyngda, icke blott af den glans, som krigisk ära skänker, utan äfven af den, som räknas till världens goda. Kejsarens rika katolska länder fingo gifva sin

tribut af klingande mynt och af »räddade» konstskafter till det nordliga land, hvars söner göto sitt blod på Tysklands slätter. Präktiga slott och herresäten blefvo det synliga uttrycket för den ström af guld, som under detta långa krig sökte sig upp mot Norden. Ett af dessa var Gripenberg.

Omkring år 1660 inköpte den bekanta fältmarskalken Karl Gustaf Wrangel Åby med kringliggande ägor och lät därstädes åt sig uppföra en sätesgård, hvilken han sannolikt efter sin moder Margareta Grip kallade Gripenberg.

Vid samma tid lät fältmarskalken genom Nikodemus Tessin d. ä. uppföra det storartade slottet Skokloster i Uppland, och då en viss likhet i anläggningens karaktär råder mellan det stora uppländska slottet och det mindre nordsmåländska, torde en förmodan, att äfven

det senare är skapadt af den berömde byggherren icke vara för djärf. Också finnes en trämodell af Gripenberg förvarad i biblioteket å Skokloster.

Om den store fältmarskalken förtäljes det, att då han tog afsked af sin fader, denna sade till honom: »min son glöm icke i kriget det ordet: den intet tar, han intet har».

Också var det få, som, då det långa kriget var slut, kunde räkna en sådan förmögenhet som han. Ännu för några årtionden sedan kunde man i dessa socknar påträffa gamla saker, som en gång funnits å Gripenberg, och om hvilka det hette »räddadt af Wrangel under 30-åriga kriget».

Då fältherren tyngd af titlar och ära natten till den 25 juni 1676 å ön Rügen slutade sin sextiotreåriga lefnad utan manliga arfvingar, öfvergick enligt en uppgift som dock är tvifvelaktig godset vid Svartån till fältmarskalken och guvernören öfver Halland samt Göteborg och Bo-

Hermelinska (till v.) och Söderlingska (till h.) grafkapellen.

hus län grefve Rutger von Ascheberg.

Sannolikare är dock, att godset omedelbart förvärfvades af generalen friherre Reinhold Rehbinder, möjligen dock efter ett interregnum under Wrangels äldsta dotter Margareta Juliana, som bl. a. ägde Östanå, Västanå och Lyckås i denna del af Småland.

De första åren af 1700-talet ägdes emellertid Gripenberg af ofvannämnda friherre Rehbinder. Han skrifver sig friherre till Udrich och herre till Gripenberg, Marsäter, Dufveholm, Stångholm, Vendtholmen, Kvarnsjö, Vingtorp och Anfaste-torp. Född på 1640-talet i Liffland avancerade han genom alla militära grader samt blef 1701 landshöfding i Kalmar samt öfverkommendant. I slaget vid Lund 1676 blef han illa sårad. På grund af sina stora förtjänster fick han upptaga oländig mark på Kolmården med rättighet att

behålla densamma under sin och sin frus lifstid. Han egde Karl XI:s stora förtroende och åtföljde honom på resor i norra delen af riket. Gift första gången med Katarina Maria Fitinghoff och andra gången med Magdalena Ranck afled han i april 1709. Han fick sitt sista hvilorum i familjegravven i Säby kyrka invid Gripenberg. En sirad kopparkista bevarar den berömde krigarens stoft. I första gifftet hade han sexton barn, i andra blott ett. Detta sista barn Anna Catarina, född 1709, blef gift med majoren *Gustaf Adolf Witting*.

Det var denne, som öfvertog det stora herresätet efter svärmoderns död. Major Witting visade sig frikostig mot sin sockenkyrka och skänkte densamma en guldbroderad mässhake samt ett antependium i guld- och silfverbroderi, prydt med det Rehbinderska vapnet. Äfven en större ljuskrona af messing gaf han åt kyrkan.

Han afled 1770 vid 81 års ålder och har sin graf i Säby kyrka.

Nu inköptes Karl Gustaf Wrangels herresäte af den framstående finansmannen kommerserådet *Samuel Söderling*, år 1773 adlad under namnet af Söderling.

Söderling ägde äfven herrgården Mörbylund helt nära Gripenberg. Då kommerserådet år 1776 drog sig tillbaka från affärerna, hade han samlat en ansenlig förmögenhet och lär vid sin död lämnat efter sig 192,000 rdr bko, en för den tiden mycket stor summa. För sina banktjänster erhöll han ett par medaljer i guld.

Hans enda son Gustaf Samuel afled redan

år 1775, hvarigenom kommerserådet vid sitt år 1798 inträffade frånfälle själf slöt den adliga ätt, hvars första medlem han varit.

Kommerserådet hade emellertid en dotter Hedvig Augusta, som blef gift med bergsrådet friherre Samuel Gustaf Hermelin, men dog redan 1794 i Stockholm. Bergsrådet Hermelin är bekant för sitt stora nit och intresse för bergshandtering, och han kan med skäl anses vara den förste, som påvisat Norrlands slumrande millioner. Känd är han äfven för sitt storartade geografiska kartverk öfver Sverige. Han hade två söner Karl Samuel och August Söderling.

Den äldre sonen erhöll vid faderns död fideikommisset Noor i Uppland och den yngre fick nu sin morfaders fideikommissbref på Gripenberg och Mörbylund. Sålunda blef Wrangels och Rehbinders gamla gods fideikommiss inom den yngre grenen af friherrliga ätten Hermelin.

Friherre Hermelin blef auskultant i Svea Hofrätt vid aderton

Tapet i färgtryck på Restad.

års ålder, 1813 kanslist i justitierevisionsexpeditionen och 1822 kammarherre. År 1815 gifte han sig på Södraholms gård i Adelöf nära Gripenberg med Ebba Sofia Ribbing till Ulfsnäs.

Med sin hustru hade han nio barn, af hvilka äldsta sonen *Samuel Axel* föddes 1818. Denne, som är det stora godsets nuvarande innehafvare, gifte sig 1850 med Theodora Eudoxia Eugenia Fjellstedt och är änklings sedan 1898.

Gripenberg jämte underlydande gårdar inom Säby, Linderås och Trehörna socknar omfattar 32 $\frac{1}{8}$ mantal.

STENSNÄS

UKNA SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

V idt bekant för sin fågring är Uknadalen i Tjust, ej mindre än Storsjön, och just där dessa mötas, där speglar Stensnäs park sina gröna kronor i det blå vattnet.

Vida måste man söka i svenska byggder för att finna en nejd så idyllisk som den, hvilken omger det Stackelbergska godset vid Storsjön, men ingenstädes skall man hitta en trakt så växlande, så hänförande pittoresk, så betagande vänlig.

Närmaste järnvägsstation är Storsjö invid Västervik-Norsholms järnväg. Från stationen till herrgården har man endast 1,400 meter fågelvägen, men längs landsvägen måste man räkna

åtminstone dubbla. Liksom öfverallt i detta nyckfullt brutna landskap slingrar vägen äfven på detta korta afstånd i en mångfald besynnerliga krokar och banar sig upp för en skarp kulle för att omedelbart därefter kasta sig utför motsatta branten.

En kort allé leder den besökande från stora landsvägen, som drager mot Ukna kyrka, till Stensnäs corps de logis. Idylliskt leende och ovanligt lummigt ligger detta å en udde i Storsjön. Rätt högt öfver vattenytan ligger byggningens stenfot och den sällsynt vackra trädgård, som utbreder sig mellan denna och stranden, faller ned till vattenkanten i tre pittoreska terasser.

Utsikt öfver Uknadalen.

Här skjuter en liten brygga ut i sjön som en afslutning på den raka midtelgång, hvilken börjande vid sjöfasadens stenaltan leder rakt ut på udden. Stentrappor föra utför terrassernas slutningar. Men ute i vattnet några tiotal meter blott utanför bryggan bildar en liten holme afslutningen på perspektivet.

Af de nyssnämnde terrasserna finner den mel-
lersta sin afslutning åt norr i
ett högt, stensatt, bastionliknande
hörnutsprång.

Såsom af bilden framgår, be-
står hufvudbyggnaden af ett högt
midparti och tvänne symmetriska
tillbyggnader. Midpartiet med
sitt gafvelkrönta centrum i tre
våningar och sin med klocka för-
sedda lanternin å kroppåsen har
brutet tak. Tillbyggnaderna nå
blott en vånings höjd och det
platta taket skymmes af balustra-
den. Stora ingången går under
en af kolonner uppburen altan.

I arkitektoniskt hänseende har
Stensnäs föga anmärkningsvärdt
att bjuda på. Ornamenteringen
utgöres af de från 1800-talets
midt kända starka gesimsbild-
ningarna, utförda i puts. Särskildt äro tak-
gesimserna och några fönsteröfverstycken kraf-
tigt förkroppade och uppbäras af konsoler. Men
om också denna stilart i en allvarligare omgifning
skulle verka flackhet och innehållslöshet, så blir
den i Tjustrs lekande, lätta omgifning icke så litet
pittoresk. Särskildt gäller detta om byggnadens
sjöfasad, där dessutom gröna spjälpersienner och
väldiga lönnar, som stå helt nära huset, förläna det

hela en karaktär af engelsk landtgard omgifven
af rik vegetation. Härigenom far byggnaden
organiskt sammanhang med jorden. Byggnadens
hufvudparti torde till sin stomme vara utfördt
under 1700-talet. Det är af sten med mycket
tjocka väggar. På 1850-talet tillkommo sido-
partierna, och troligen var det då, som bygg-
ningen ikläddes denna för 1800-talets midt ka-
rakteristiska dräkt med imiterade

kvaderstensväggar och gesims-
verk i puts.

Den vackra gardsplanen med
sin blomsterrabatt i midten be-
gränsas af tvänne ur nära nog
kvadratisk grundyta uppstigande
flygelbyggnader, äfven de hållna
i antikiserande stil. Den södra
flygelbyggnaden har två, den
norra delvis tre våningar. Äfven
de äro byggda på 1850-talet.
Med sina pilasterindelade väggar,
sina rundbågade fönster i nedre
våningarna och sina af rankväx-
ter omslingrade loggior äro de
en prydnad.

Den norra af dessa flygelbygg-
nader innehåller ännu i oförän-
dradt skick den stora bönsal,

där greve Reinhold Adolph Louis Stackelberg
vid 1800-talets midt höll sina så omtyckta och
besökta religiösa väckelsetal, hvilka bevaras i
godt minne ända borta i Amerika. Södra flygeln
rymmer gästrumsvåningar.

Hufvuddelen af den ansenliga trädgården, som
är mycket rik på fruktträd, utbreder sig söder
om corps de logiet, medan gårdens stall- och
ekonomibyggnader ligga norr om detsamma.

*Grefvinnan Lotten Stackelberg,
född Lewenhaupt.*

Stottet sedt från sjösidan.

Slottet från väster.

Om man inne i hufvudbyggnaden fortsätter rakt fram genom förstugan, kommer man in i ett stort rum — grefvens arbetsrum — och från den här utanför belägna af arkitekten greve Sigge Cronstedt komponerade stenaltanen har man en den allra vackraste utsikt öfver den i terrasser fallande trädgården, den lilla bryggan med sin miniatyrö och den vackra Storsjön.

Nedre våningen inrymmer i öfrigt, enligt hvad en blick på planbilden gifver vid handen, i södra halfvan soffrum, toalettrum, barnkammare m. m., i norra halfvan köksdepartementets rum, samt rum för betjäningen.

Paradvåningen återfinna vi i andra våningen. Matsalen därstädes är rymlig, men icke anmärkningsvärd i arkitektonisk hänseende. Både smakfull och mindre vanlig är däremot dekorationen i den i mycket ljusa toner hållna så kallade röda salongen. Med sina af pilastrar indelade väggfält, sina af statyer prydda nischer och sina i lagerkransmotiv och tandsnitt dekorerade taköfvergångar samt sina dörr- och fönsterinram-

ningar i samma motiv, arbeten från 1800-talets midt, gör denna salong ett förnämligt och gediget intryck.

Detsamma kan sägas om den lilla salongen, den så kallade blåa salongen, med sina hvita kolonner. Bilderna visa partier från båda dessa rum.

I det sistnämnda rummet står ett möblemang i hvitt och guld med blå klädsel, som är anmärkningsvärdt, om ock ej vackert. Af äldre datum är likaledes den i benhvitt och guld hållna möbelen i gula salongen.

Den förnämligaste möbelen å Stensnäs är emellertid utan gensägelse den praktpjäs till byrå i barock eller

senrococo, som har sin plats i röda salongen, och är försedd med en mängd de mäst utsökt fint arbetade bronsbeslag. Man lägge särskildt å bilden märke till hörnstödens beslag med figurer — ett manligt och ett kvinnligt hufvud — samt de praktfulla lejonfötterna.

Denna praktpjäs är ett franskt arbete och har sin historia. Byrån öfverlämnades som gåfva

Norra flygeln (bönsalen).

af Frankrikes konung Ludvig XV åt öfverhofjägmästaren, en af rikets herrar m. m. grefve Carl Reinhold von Fersen — broder till den bekante Axel von Fersen — eller törhända rättare at hans gemål grefvinnan Charlotta Fredrika von Fersen, född Sparre (f. 1719, † 1795), la belle suédoise», under hennes vistelse vid franska hofvet. Efter grefvinnans död ärfdes pjäsen af dottern Eva Helena, hvilken var gift med öfversten friherre Erik Göran Adelsvärd till Adelsnäs. Hennes dotter ater Eva Sofia var farmoder till Stensnäs siste manlige ägare ryttmästaren grefve J. A. L. Stackelberg, död 1906. Närmast skall den mycket värdefulla pjäsen hafva kommit ifrån Almnäs herresäte i Västergötland.

Bilden med byrån visar äfven en större tafla i olja, nämligen porträtt af öfverstekammarjunka-

Röda salongen (nr 23 å planen).

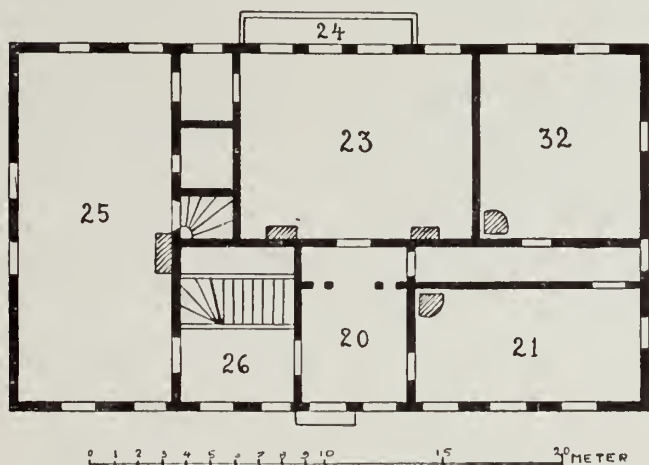
Ett osigneradt, ej särdeles väl utfördt porträtt i pastell af friherrinnan Eva Helena Adelsvärd, född von Fersen, hänger i gula salongen jämte en del mindre porträtt i olja.

Bland böcker af kulturhistoriskt eller raritetsintresse, som här finnas, böra omnämnas »Konung Göstoffs Krönika», gammal, handskrifven bok.

»C. Crispi Salustii beskrifning af Catilinas sammansvärjning samt Jugurtinska kriget, med anteckningar i marginalen af Philip Melanchton», arbetet tryckt 1567, ett tyskt exercis- och tjänstereglemente (militärt) af 1555 samt en likaledes tysk bibel af 1649, rikt illustrerad. Bland illustrationerna ser man samtliga kurfurstarne jämte deras livsverk framställda i bilder, syndafloden, ritningar till Noaks ark m. m. Å bokens tjocka läderpärm läses i förgylld skrift »Thure Ribbing . Jag vågar förmoda, att boken tillhört den Thure Ribbing, som i brytningen mellan 16- och 1700-talet gick i utländsk tjänst, antog den katolska läran och gifte sig med en fransyska L' Escaliger.

Gula salongen (nr 21 å planen).

20. Bla salongen. — 21. Gula salongen. — 23. Röda salongen.
— 25. Matsalen.

ren Johan Carl Adelsvärd till Adelsnäs, (f. 1776, † 1852), morfader till siste ägaren af Stensnäs. Porträttet är signeradt »L. Hansen 1846». På motsatta väggen i röda salongen se vi porträtt i samma format af friherre Adelsvärds maka Maria Sleman. Äfven detta är af samme malare utfördt år 1850.

Af andra malningar å Stensnäs böra omnämnas ett osigneradt, ovalt porträtt i olja af konung Anton af Sachsen, en gåfva af konungen till Karl Adolf Ludvig Stackelberg, med hvilken han före sin tronbestigning slöt ett vänskapsband, som först döden skulle bryta. Af minnen från konung Anton på Stensnäs finnas äfven ett vackert miniatyrporträtt af konungen, en statyett samt flere bref, allt minnen af en vänskap lika ovanlig mellan en utländsk monark och en svensk undersäte som dyrbar för efterkommande af släkten.

Stensnäs ägarelängd, ej lätt att med full säkerhet bestämma, söker sig ganska långt tillbaka i historien. Rörande det natursköna godsets uppkomst och tidigaste häfder är intet känt. På 1500-talet ägdes emellertid herresätet vid Storsjön af den sedan så olyckliga ståthållaren på Kalmar slott *Christoffer Andersson Stråle*. År 1552 sändes denne af drottning Elisabet i England till konung Erik XIV med behagligt svar på konungens frieri, hvarför han som belöning erhöll en flygande, gyllene »grip» i sitt vapen med rätt att kalla sig och sina arvingar Grip. Då han emellertid senare slöt sig till Sigismunds parti, dalade nådens sol ända därhän, att han efter Kalmar slots fall jämte Johan Sparre blef halsuggen och hans hufvud uppsatt på stadsporten.

Stensnäs öfvergick till sonen assessoren i Svea hofrätt *Anders Christoffer Grip*. Efter en tvist med Sidonia Lewenhaupt, född Grip af gamla Grip-släkten till Vinäs,* bytte han namn och kallade sig Gyllengrip.

Enligt de nyaste uppgifterna ägdes gården 1622 af Nils Nilson Gyllenstierna af Lundholm, som dog 1643 och var gift med sin kusin Anna Cruus af Edeby, död 1642. År 1645 tillföll godset Nils' syster Christina Gyllenstierna, hvilken bland annat skänkte ett antependium till Ukna kyrka. Hon dog ogift 1661.

Från 1685 till 1698 innehades herresätet af Anna Maria Cruus af Gudhem, som var född 1642 och gift 1657 med riksrådet och fältmarskalken greve Carl Mauritz Lewenhaupt till Falkenstein och Raseborg. Dottern Brita Dorothea,

som var gift med sin kusin generalen greve Adam Ludvig Lewenhaupt, ärfde gården. Född 1663 lefde hon på Stensnäs som enka och afled 1730. Samtidigt ägdes troligen gården af Britas broder Maurits Lewenhaupt, som, född 1666, kallade sig »herre till Stensnäs» och dog därstädes 1735. Han var gift med Eleonore Sparre

och andra gången med Birgitta von Praunheim.

Stensnäs tillföll sedan Adam Ludvigs dotter Charlotte Lewenhaupt, född 1692, död 1769 på gården. Hon var i äktenskap förenad med öfverstelöjtnanten C. G. Boije af Gennäs, densamme som på grund af ett utgifvet arbete i landthushållning kallades »får-Boijen». Enligt testamente gick godset vid Storsjön sedan öfver till syskonen H. L. Boije och Brita Maria Boije, hvilken senare sedan 1745 var gift med majoren Karl Axel Rutensköld och därefter blef omgift med hofintendenten Karl Petersson. Denne kom således i besittning af det då mycket vidsträckta herresätet.

Hofintendenten sålde godset 1782 till ryttmästaren greve L. Sparre, hvilken åter försålde det till kammarherren, greve Charles-Emile Lewenhaupt å Nygård, född 1750, död 1811. År 1796 köptes gården åter af brukspatron *H.*

Hultman å Eds bruk vid Storsjöns södra ände. Sedan öfvertog dennes måg major *Nordberg* godset. Senare såldes egendomen till majorens sväger krigsrådet F. U. Fries, hvilken åter mot utbyte af annan egendom år 1824 afstod densamma till dåvarande kabinettskammarherren, sedermera öfverstekammarjunkaren friherre *Johan Karl Adelsvärd* till Adelsnäs. Dennes yngre dotter Honorine Agnes Charlotta Marguerite blef gift med sedermera ryttmästaren greve *Reinhold*

Öfverstekammarjunkaren J. C. Adelsvärds porträtt,
oljemålning af L. Hansen,
samt barockbyrå i röda salongen.

* Bo Jonsson Grips urgamla stamgods Vinäs, nu öde sedan mera än 60 år, äfven det vid Storsjön, blott 4 km. från Stensnäs.

Adolph Louis Stackelberg född 1822. Stensnäs tillföll denne och har därmed öfvergått i den ätts ägo, där det fortfarande befinner sig. Då den förste Stackelberg å Stensnäs afled, gick den gamla garden i arf till sonen, ryttmästaren vid lifgardet till häst grefve *Johan Adolphe Louis Stackelberg*, deltagare i fransk-tyska kriget 1870—71.

År 1891 delades det förr mycket stora godset i fem olika delar, hvarför det nuvarande Stensnäs ej är synnerligen stort. Det omfattar 17½ mantal, hvaraf 425 tunnland öppen åker, och är ett taxeringsvärde af kronor 176,000 satt å godset.

Då grefve Stackelberg år 1906 afled, gick Lewenhauptarnes gamla gård i Tjust i arf till hans änka grefvinnan *Charlotta Wilhelmina Mariana (Lotten) Stackelberg*, född Lewenhaupt, jämte de tre barnen. Ater innehas det vackra godset således af en medlem af den ätt, i hvars ägo det under mera än ett sekel fordom varit.

Blå salongen (nr 20 å planen).

Därmed hafva Stensnäs häfder blifvit i korthet genomgångna. Innan vi emellertid lämna det vackra godset, måste ett par märkliga minnen, som ligga helt nära garden, omnämnas. Blott 600 meter norr om corps de logiet invid sjön reser sig en mycket brant och hög skogig bergsknalle, otillgänglig utom från en sida. Längst uppe på höjden befinner sig en källa. Gamla, förfallna murrester (utan murbruk) i tvänne rader gifva otvetydigt vid handen, att berget varit tillhall för människor i forna tider, som uppkastat murarna till befästning mot fientliga anfall. Det antages i trakten, att platsen är en vikinga- eller sjöröfvar-

borg, där af främmande folk tagna skatter haft en säker upplagsplats.

Blott ett par hundra meter norr om denna bergspynt reser sig ett annat berg med de ännu oförstörda stora malmgångarna och hålen efter en för länge sedan nedlagd järngrufva.

Stensnäs sedt från stora landsvägen.

STRÖMSBERG

LJUNGARUM SOCKEN, TVETA HÄRAD, JÖNKÖPINGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Landskapet omkring Vätterns södra ände företeer i mycket en ganska egendomlig skapnad. De höga bergåsar, som begränsa Vätterbäckenet i öster och väster, fortsätta söderut i raka linjer, sedan de lämnat sjön, bildande mellan sig och närmast sjön ett sandigt lågland. Af en söderifrån framspringande höjdplatå delas detta lågland i tvänne dalgångar. Den östra och mindre sluter Huskvarnaån och Huskvarna köping mellan sina väggar. Jönköpings stad, sjöarna Munksjön och Rocksjön samt Strömsbergs ägor rymmas i den västra och större, som genomflytes af Tabergsåån. — Strömsbergs corps de logis ligger under nämnda höjdplatås västra, rätt branta slutning och invid det lilla vattendrag, som, uppriande på nämnda höjdparti, bildar ett fall invid gården för att slutligen utfalla i den sankta lilla Rocksjön ett par kilometer bortom gården.

Vackert reser sig den pittoreska hufvudbygg-

naden i en kuperad terräng skuggad af gamla, ärevärdiga löfträd. En ståtlig allé förenar corps de logis med den från Jönköpings östra stadsdel kommande allmänna vägen. Allén löper samman med vägen just där Ljungarums lilla kyrka från sin backe dominerar närmaste omgifningar.

Endast 4 km ligger gården från staden, så att afsättningen för landtmannaprodukter är den bästa möjliga.

Kuperade åkerfält omgifva hufvudgården på alla sidor. Åt väster och norr begränsas dessa snart nog af den vackra furuskog, som, hörande till godset, under namn af Ljungarumskogen sedan årtionden tillbaka är en efter-

sökt tillflyktsort för stadens invånare. I denna och närmaste skogsterräng har Strömsbergs ägare friherre von Essen, intresserad djurvän och framstående jägare, som han är, låtit utplantera fasaner.

Själftva hufvudbyggnaden, hvars hufvudsak-

Kammarherren
Friherre Fredrik Jacob von Essen.

Friherrinnan Anna von Essen,
född von Essen.

Hufvudbyggnaden från gårdsplanen.

liga del uppfördes på 1600-talet, reser sig med denna del öfver en rektangulär planform. Den är af trä i två våningar och reveterad i hvitt. Den äldsta delen af huset har goda proportioner och taket är af en synnerligen vacker resning. Dess östra sluttning brytes af små takfönster, som förläna den utmärkta takkonstruktionen en gammaldags, gedigen prägel.

Under 1800-talet har en tillbyggnad med tornliknande bihang uppförts intill norra gaveln och i vinkel med den östra fasaden af den tidens stillösa typ. Samtidigt beröfvades den gamla byggnadens västra taksluttning sina dekorativa fönster. I dess ställe uppfördes längs hela västfasaden (den nyare tillbyggnaden inräknad) en balustrad af trä i kreneleradt marmotiv, en dekoration, som — det är santt — ger hela byggnaden sedd från väster ett pittoreskt, fästningsliknande utseende af ganska originell verkan och

har det goda med sig, att tillbyggnaden rätt väl sammansmälter med den äldre stommen, men som likvisst helt och hållet förvanskat den gamla, allvarliga stil, som den äldre byggnaden ännu framvisar, sedd från sydost (trädgårdssidan). Byggnadens hörn äro förseddade med öfver takkanten

nående, 6- eller 8-kantiga pelare. Bilderna framhålla detta förhållande ganska tydligt.

Vid gårdsplanens sydsida står en flygelbyggnad af goda proportioner med vackra gavel- och frontispisornament.

Man inträder i hufvudbyggnadens lilla hall genom en loggia, som äfven upp-

Flygeln.

bär balkongen. Hallens väggar äro beklädda med målade tapeter. Det är af fältens form tydligt, att dessa tapeter icke tillverkats för den plats de nu pryda, men man känner icke hvarifrån de kommit. De visa partier af en lummig park, i hvilken jägare till häst eller fots i rococo-tidens dräkter med spjut och svärd jaga hjortar

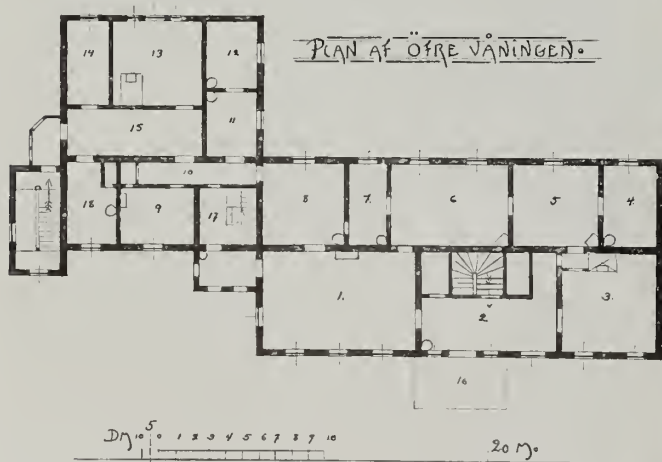
Hufvudbyggnaden från sydost.

och vildsvin. Vissa delar af tapeten omgifvas af en bård i tulpan- och rosenmönster, å andra delar är denna bård tydligen af utrymmesskäl bortskuren. Detaljerna i tapeten äro ganska väl utförda.

Från hallen leder en ektrappa i vinkel upp till öfre våningen. Dess räckvärk är ett skulpturarbete i renässans tydligen af rätt hög ålder.

I hufvudbyggnadens nedre våning befinna sig gästrummen, »gröna rummet», »röda rummet», trenne salar m. fl. rum. De flesta af rummen i den äldre delen af huset prydas af antika kakelugnar, hvaraf flere äro ganska vackra. »Gula salens» enfärgade tapeter hafva närmast taket en målad fris i draperimönster.

I denna våning finnas ett flertal hvitlackerade

1. Salen. — 2. Öfre hall. — 3. Skrifrum och bibliotek. — 4. Kabinett. — 5. Lilla salongen. — 6. Stora salongen.

möblemang, de flesta i god empire och tillverkade enligt uppgift å Strömsberg under den von Strokirchska tiden. Härstädes äro äfven köksdepartementet och betjäningens rum belägna.

I öfre våningen hafva vi matsalen med en

Nedre hallen med målad tapet.

synnerligen väl bibehållen gyllenläderstapet och med ekpanel i gotik. Gyllenlädrets mönster (guld å mörkbrun botten) går i barock (blad, frukter, putti och fåglar). I detta rum befinner sig ett gammalt skåp med glasdörrar. Pjäsen är ett holländskt arbete i valnöt med inläggningar i ljusare träslag i rankmönster och innehåller en kollektion kinesiskt och indiskt porslin.

I salongen lägger man märke till tvänne porträtt i olja af mycket god verkan. De äro hållna i lätta, ljusa toner och i synnerhet dampporträttet förräder genast mästarehanden. Porträtten visa dragen

af lagmannen Johan von Strokirch och hans hustru Gertrud Christina Hedercrantz. Mansporträttet är signeradt på följande sätt: »Numquam visum traditione amicorum nixus MDCCCH, pinxit C. F. von Breda». Dampporträttet bär inskriptionen »C. F. von Breda pinx. 1802».

Härstädes ser man äfven ett osigneradt porträtt i olja af Christoffer Hedercrantz, den föregående fader, född 1711, död 1778, ägare af Strömsberg.

Några gipsafgjutningar, medaljonger af G. A. A. von Knorring och ett par andra äro icke anmärkningsvärda. Man ser i detta rum äfven en äldre, osignerad tafla öfver Helsingborg med sundet, ett par kopparstick samt några silhuetter, målade på glas.

I denna våning befinner sig äfven friherre von Essens arbetsrum och bibliotek med sin antika kakelugn och sitt egendomligt konstruerade tak med midtpartiet högre än de yttre delarna. Bland föremål af intresse bör omnämnas en gammal soffa med den stoppade ryggen klädd med broderi i utomordentligt rikt kinesiskt mönster. Det inre kabinetet är möbleradt i Karl XIV Johans stil med föremål från hans tid.

Under förra hälften af 1690-talet inköpte Jönköpings bekante rike borgmästare Peder Gud-

Under förra hälften af 1690-talet inköpte Jönköpings bekante rike borgmästare Peder Gud-

Matsalen med gyllenlädertapet (nr 1 å planen).

Garnityr i kabinetet, gåfva af Carl XIV Johan till excellensen Brahes grefvinna (nr 4 å planen).

Detalj från salongen (nr 6 å planen).

mundsson, adlad Strömberg, Ljungarums lilla by och uppbyggde härstades åt sig en sätesgård, som han efter sitt adliga namn kallade Strömsberg. Det är samma corps de logis som ännu utgör hufvuddelen i byggningen, uppförd under 1660-talet. Man har länge trott, att den märklige

Lagmannen Johan von Strokirch.
Oljemålning af C. F. von Breda.

Peder Gudmundsson härstammade från den kurländska ätten Stromberg, men enligt hvad nyare forskning* gifva vid handen härstamar såväl han som hans första fru från Jönköping. Denne Peder, som förtjänar namnet Jönköpings andre grundläggare, ägde en hel mängd gårdar i norra Småland däribland äfven Nydala Kloster.

Strömsberg ärfdes vid Peders död år 1655 af mågen Israel Ridderhjelm, generallöjtnant och bekant från trettioåriga kriget. Han ägde äfven bland andra egendomar Nydala Kloster, i hvars kyrka han äfven begrofs, och där de kedjor, hvarmed han hölls fången hos tartarerna år 1659, förvaras. Strömsberg öfvergick såsom arf till sonen Hans Isaac Ridderhjelm, friherre och guvernör i Wismar, deltagare i den tidens svenska och utländska krig. Han var gift med Brita Sofia von Güntherberch. Då han barnlös afled 1709, gick fädernegodset i arf till Anna Margaretha von Güntherberch, svägerska till Hans Isaac och dessutom Peder Gudmundssons dotterdotter. Hon var gift med generalmajoren i hannoveransk tjänst Johan Otto von Viccken, deltagare i slaget vid Helsingborg 1710. Han afled 1750, men 20 år tidigare redan hade han sålt Strömsberg till lagmannen friherre Jöran Anton Albert von Knorring, gift med Gertrud Tham.

* Offentliggjorda af R. Björkman i Norra Smålands fornminnesförenings tidskrift.

Som förut blifvit nämnt, finnes en gipsafgjutning af en medaljong, bröstbild af von Knorring i salongen. Dessutom finnes bevarad en silhuett af Gertrud Tham.

Von Knorring hade ej mindre än sexton barn, af hvilka dottern Gertrud Antoinette blef gift med öfverdirektören Christoffer Hedman, adlad Hedercrantz.

Under den von Knorringska regimen blef egendomen betydligt förstora genom inköp af en del kringliggande hemman såsom Skinnersdal, Råslätt, Bårarp, Pershult samt en del af Ekeberg. Nyodlingar genomfördes, och en del byggnader uppfördes å godset.

Då von Knorring afled 1766, blef Strömsberg först enkesäte för hans fru och ärfdes vid hennes död 1773 (köptes delvis) af mågen öfverdirektören för saltpetersjuderistaten Christoffer Hedercrantz, född 1711 och död 1778.

Intill sin år 1799 inträffade död bodde enkan kvar å godset. Detta år gick det emellertid i arf till mågen, lagmannen Johan von Strokirch. von Strokirch var en tid t. f. landshöfding i Skaraborgs län. Han afled redan år 1800 å Strömsberg, hvarpå Peder Gudmundssons gamla sätesgård öfvertogs af sonen kammarherre Johan Christoffer von Strokirch, som var i ett andra gifte förenad med Ottiliana Palmstierna. Året efter modern år 1827 gick kammarherren ur tiden lämnande sätesgården i arf till sin son Johan Paul Fredrik Otto von Strokirch, född 1824. Under en lång följd

af år skötte hofmarskalken von Strokirch, med intresse och skicklighet sitt fädernegods i Ljungarum. Den gamle hofmarskalken afled ogift 1903. Strömsberg inköptes då af kammarherren friherre Fredrik Jacob von Essen, gift med friherrinnan Anna Elisabeth von Essen.

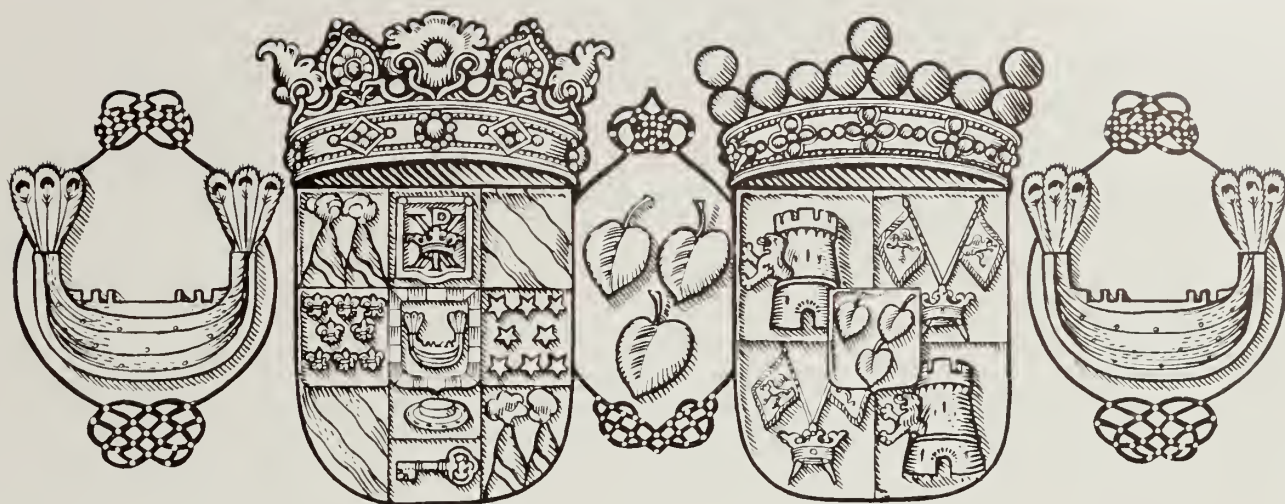

Fru Gertrud Christina von Strokirch,
född Hedercrantz.
Oljemålning af C. F. von Breda.

Christoffer Hedercrantz.
Oljemålning.

TELEBORG

VÄXJÖ LANDSFÖRSAMLING, KONGA HÄRAD, KRONOBERGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

S målands enda nutidsslott, Teleborg, ligger 3 km sydost om Växjö. På tre sidor kringgärdas borgen på jämförelsevis nära håll af sjöar, Trummen, Växjösjön och Södra Bergundasjön, på den fjärde, den södra, höjer sig terrängen obruten af vatten upp mot Telestads by.

Pittoreskare plats än det slottet erhöi, då det på 1890-talet uppfördes, kan knappast tänkas. Grefve Fredrik Bonde af Björnö inköpte vid denna tid af herr G. O. Stenlund den från Esaias Tegnérs biskopstid bekanta natursköna egendomen Tufvan och lät flytta dess gamla corps

Teleborgs slott, södra fasaden.

de logis till den så kallade ekbacken, där det nu tjänstgör som förvaltarebostad.

Samtidigt flyttades, ombyggdes eller renoverades samtliga egendomens ekonomihus, och byggdes det nya slottet. Teleborg ter sig för närvarande som ett af de mäst luxuöst bebyggda herresäten i riket, om det också till ytinhåll ingalunda kan räknas till de större.

För att komma till slottet, följer man en vacker granallé, som förenar detta med den förbistrykande landsvägen mellan Växjö och Dännigelanda—Täfvellsås socknar. Vid granalléens änd-

Teleborgs slott från nordost.

punkt passerar man ett par grindstugor och når snart den höjd, där Tegnér's gamla Tufvan låg. Här reser sig på vägens vänstra sida en bautasten, på hvilken läses följande inskription:

År 1900 restes denna sten af Grefve Fredrik Bonde af Björnö och hans maka Anna Bonde, född Koskull, till åminnelse af Esaias Tegnér, som under åren 1825--1827 bebodde Tufvan, Teleborg kallad.

Sedan man passerat en magnifik stallbyggnad på höger-hand' och ett växthus af glas och huggen granit, säkerligen ett af de gedignaste i sitt slag i landet, reser sig med ens Teleborgs slotts södra gafvel med sin kolossala stentrappa midt framför åskådaren.

Teleborg uppfördes som nämnt i senare hälften af 1890-talet efter ritningar af arkitekterna Lindvall och Boklund i Malmö. Palatset är byggdt på en klippig udde, som i nordlig rikt-

Växthuset.

ning skjuter ut i sjön Trummen, icke utan tycke af en rhenborg. Området kring tre af slottets sidor är utomordentligt trångt, och på sina ställen stå dess murar nära nog intill klippbranterna.

Borgen är murad af tegel, å yttersidorna beklädd med fyrkanthuggen granit med yttersidorna i rustika. Granitens färg är röd och grå, och hvartannat stenhvarf består af smalare kvaderstenar. Häraf hafva murytorna erhållit en skiftande omväxling, som verkar godt. Byggnaden reser sig från en rektangulär grundyta med längdsidan uppgående till ca 34 meter.

Det framvisar en smäcker tysk renässans. Från rektangelns nordvästra hörn höjer sig ett fyrkantigt huvudtorn, i dess sydöstra ett större rundt trapptorn och i det nordöstra ett mindre rundtorn, medan å västra fasadens södra del framspringer en med polygonal tornhätta utrustad risalit.

Anmärkningsvärd och af grandios verkan är den väldiga af ett femtiotal trappsteg bestående stentrappa, som, omhägnad af massiva balustrader och prydd med statyer, lejon och urnor i brons, leder direkt upp från den lilla sandade

Stora slottstrappan.

gårdsplanen till andra våningen. Den hvilar på ett stort halfhvalf.

Trappan utmynnar i en magnifik altan, hvarifrån man genom stora portalen inkommer i slottet. Portalen prydes af Bondeska och Koskullska vapnen i stenrelief.

Karaktäristiskt för slottets arkitektur är spetsgafvelmotivet och den höga resningen i all ornamentik. Utan några inramningar samla sig flerstädes de ofta höga och smala fönstren i grupper om två, fyra, ända till åtta, hvarigenom en liffull och elegant omväxling ernåtts. Hörnen å

väggar och torn brytas här och där af små hängtorn, ofta med kulformiga utsvällningar som afslutning uppåt och stöd nedtill.

Västfasaden måste i arkitektoniskt afseende anses såsom hufvudfasad. Den företer en sirlig och ytterst distynguerad silhuett, där den, såsom bilden vill visa, höjer sig med mycken harmoni ur

hänförande som storartad öfver ett landskap, som, brutet af sjöarnas ljusa speglar, förtonar i den skogsklädda, blådisiga terrängen. Hufvudtornets ena hörn brytes af ett litet hängtorn, hvilket täckes af en kupolformig hätta, som öfvergår i en smäcker spira.

Likasom den stora trappgafveln så prydes

Teleborgs slott från väster.

granarnas spetsverk. Här lägges man märke till den rymliga arkaden i höjd med tredje våningen samt det därunder synliga volutrönta, höga, rundbågiga midtelfönstret, äfvensom det polygonala, af konsoler uppburna utbygget under spetsgafveln.

Utsikten från den ofvannämnda arkaden likasom än mera från hufvudtornets altan är lika

äfvén västfasaden af ett gafvelkrönt utbygge. Det branta taket brytes af små lukarner och triangelöppningar.

Slottets östfasad med ingång till nedre våningen är icke så rikt utrustadt i arkitektoniskt afseende som den nu beskrifna. Äfvén här återfinnes ett gafvelkrönt parti.

Slottets nedre våning omfattar tretton rum

Salongen.

Salongen.

Rökrummet.

Rökrummet.

och upptager köksdepartementet jämte rum för betjäningen. I andra våningen, som rymmer nio gemak, befinner sig paradvåningen. Tredje våningen, där sofrummen äro tillfinnandes, består af elfva rum.

Ehuru det magnifika adelspalatset vid sjön Trummen i Varend är en ny tids skapelse, är det dock att betrakta som corps de logis till det äldre gods, som fordom bar namnet Tufvan, och i hvilket Tegnér's gamla hus var medelpunkten. Denna egendoms häfder måste därför härstädes beröras.

Tufvan som landegendom utbreder sin ägovidd mellan Trummen och södra Bergundasjön. Det omfattar $\frac{1}{4}$ mtl Telestad Månsagård, $\frac{1}{4}$ mtl d:o Persgård, $\frac{1}{4}$ mtl Barkegård, $\frac{1}{2}$ mtl Postgård, $\frac{9}{16}$ mtl Östregård, $\frac{3}{4}$ mtl Skräddaregård och 1 mtl Bondegård eller tillsammans $3\frac{9}{16}$ mtl. Det uppvisar 234,48 har odlad jord och 394,82 har skog.

Grefve Fredrik Bonde.

Egendomen har icke gamla anor. Den anlades 1819 af garfvaren Björklund i Växjö, hvilken äfven uppbyggde Tufvans gamla, numera flyttade hufvudbyggnad. Innan biskopinnan Mörner afflyttade från biskopsgården Östrabo intill Växjö, bodde som nämnts biskop Esaias Tegnér härstädes åren 1825--27.

Vid förra århundradets midt innehades Tufvan af en herr Aspelin, som lät uppföra de goda stenladugårdar, som tillhöra godset. Senare har gården ägts af J. Claesson, C. Hullegaard och P. Stenlund, af hvilken sistnämnde grefve Fredrik Bonde inköpte

gården för att helt och hållet omgestalta densamma.

Efter grefve Bondes nyligen inträffade frånfälle innehas Teleborg af hans änka grefvinnan Anna Bonde, född Koskull.

Väfd tapet i matsalen.

ENGAHOLM

ARINGSÅS SOCKEN, ALLBO HÄRAD, KRONOBERGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

I hjärtat af Smålands folkland Varend, knappt två mil från Växjö stad och invid den långa sjön Salen ligger ett af Kronobergs läns största herresäten, Koskullska ättens fideikommiss Engaholm.

Kommer man från Alfvesta municipalsamhälle, har man knappt 4 kilometers väg rundt omkring Salens norra ände och förbi Aringsås lilla kyrka fram till hufvudgården. Lummigt och vackert ligger den å en udde i sjön. Man passerar efter hand en hel mängd byggnader, statbyggnader, kontorsbyggnader m.fl., och en väldig ladugård af gråsten drager uppmärksamheten till sig. Då man till sist når gårdens hufvudbyggnad, blir man förvånad öfver dess anspråkslöshet. Det oansenliga lilla huset utan alla arkitektoniska prydnader gör i intet afseende intryck att vara det stora godsets medelpunkt. Gården prydes af vackert klippta häckar, mellan hvilka inkörsvägen löper.

Byggnaden är af trä i tvänne våningar och dess grunddimensioner uppgå endast till omkring 18 × 10 m. Å den norra fasaden ser man en utbyggnad, som innesluter en glastäckt veranda och balkong. Midt emot corps de logis står ett äldre hus, som begagnas till växthus.

Ute på udden i sjön Salen ligger en vacker park, och där skugga gamla lummiga löfträd gångar och sittplatser. Från dess yttersta del ser man ut öfver sjön och det på andra sidan liggande Alfvesta.

Hufvudbyggnadens inre erbjuder intet anmärkningsvärdt. Rummen äro små. Nedre våningen rymmer friherre Koskulls arbetsrum, ett ka-

binett och en salong, den öfre matsal, soffrum, barnkammare och köksafdelning.

Bland föremål af lokalt eller kulturhistoriskt intresse bör nämnas en samling porträtt i olja af forna innehafvare af Engaholm jämte deras fruar. Man lägge märke till ett porträtt af näst

Friherre Anders Ivar Brand Koskull.

*Friherrinnan Signe Koskull,
född Aschan.*

föregående fideikommissarien, fader till nuvarande innehafvaren, friherre Anders Magnus Koskull. Målningen är försedd med signering: »Bengt Nordenberg, efter porträtt.» Af öfriga konterfej

kunna nämnas ett osigneradt af generallöjtnanten friherre Anders Koskull, född 1677, död 1746, deltagare i slaget vid Narva m. fl. fäktningar, ett som visar dragen af hans gemål i tredje gifftet Marianne Taube af Odenkat, död 1749, samt ett annat af friherre Anders Gustaf Kos-

kull, ryttmästare vid Smålands kavalleri, född 1727 och död 1766. Äfven dessa konterfej sakna antydan om målaren.

En samling miniatyrporträtt finnes äfven å Engaholm, bland hvilka kunna nämnas bilderna af den vackra hoffröken Marianne Koskull, född 1765, sedan i äktenskap föränsad med kaptenen greve Claes Axel Levenhaupt, af öfversten friherre Claes Ulric Koskull, född 1792, af öfverstelöjtnanten friherre

Carl Gustaf Koskull, född 1782, död 1846 samt af tvänne gemåler till excellensen greve Magnus Fredrik Brahe, i första gifftet Ulrika Catharina Koskull, död 1805, och i andra gif-

tet den förras brorsdotter Aurora Wilhelmina Koskull, född 1778, död 1852. Det sista arbetet representerar Jakob Axel Gillbergs miniatyrmåleri och är signeradt jämte årtalet 1802.

Engaholm är en af länets största ägen- domar med ett ägoområde, som ligger kringspirdt öfver icke mindre än sju socknar och utgör omkring 6,550 har på 28 mantal samt är taxerad till 982,000 kronor.

Personligen äger friherre Koskull dessutom ett par mindre gårdar och på en af dessa är Alfvesta delvis byggd. Godset äger en ganska ansenlig skogsareal. Hufvudgården föder ett 100-tal kreatur af ayrshirekorning och å Ohs samt Alfvestagårdarna kommer ett sjuttio-tal. Vid Ohs ligger ett elektricitetsverk, som tillhör godset.

Engaholm som *en* possession betraktadt är icke gammalt. Det bildades så sent som år 1746 af säterierna Enga och Spåningslanda i Aringsås jämte

Lyngsåsa i Hjortsberga socken. Hundra år dessförinnan finna vi, att Enga tillhörde riksrådet Schering Rosenhane. Af hans många barn ärfde den äldsta Axel Enga säteri. Fri-

Corps de logis från gårdssidan.

Corps de logis från trädgårdssidan.

herre Axel Rosenhane var landshöfding i Finland, där han också 1694 slutade sina dagar. Senare har modergodset Enga öfvergått till generalen friherre Märten Cronstjerna, bekant krigare. År 1746 inköpte emellertid landshöfdingen friherre Anders Koskull Enga och sammanslog detta med de af honom förut förvärfvade Spåningslanda och Lyngsåsa till ett säteri, som gafs namnet Engaholm.

Landshöfdingen friherre *Anders Koskull*, samlaren och stiftaren af fideikommisset Engaholm, var en tapper krigare. Han är dessutom känd som den ena af grundläggarna af Kosta glasbruk, hvars namns första stafvelse bildats af namnet Koskull, andra stafvelsen -sta är hämtadt af Staël von Holstein.

Under sitt lifs sista år 1746 stiftade han Engaholms fideikommiss för sin måg ryttmästaren friherre *Anders Gustaf Koskull*. Denne afled år 1766, och äldste sonen *Otto Anders Koskull*

dog ogift 1829. Yngsta brodern *Karl Gustaf Koskull* inskref då sitt namn i ägarelängden med fideikommissbrevfets rätt. Han var öfverstelöjtnant och deltagare i 1813—14 års krig. Dog 1846.

Friherre Anders Magnus Koskull.

Äldste sonen till Karl Gustaf *Anders Magnus Koskull* öfvertog godset. Det är från hans tid, som flere af de ståtliga ekonomibyggnader härleda sig, hvilka man nu beundrar under en vandring omkring gården. Det är också under hans tid, som tegarna befriades från de stenmassor, som tyvärr i alltför hög grad utmärka Smålands åkrar. Likaledes verkställdes flere skogsplanteringar. Utom corps de logis, växthuset och några statbyggnader räkna alla byggnader vid hufvudgården sitt upphof från

den tid kammarherre Anders Magnus Koskull förde spiran på stamgodset vid Salen. Äfven sockenkyrkan, som flere af de föregående herrarna till Engaholm riktat och prydt, ihågkoms

*Landshöfdingen
Friherre Anders Koskull.*

*Marianne Taube.
G. m. Landshöfdingen Friherre Anders
Koskull.*

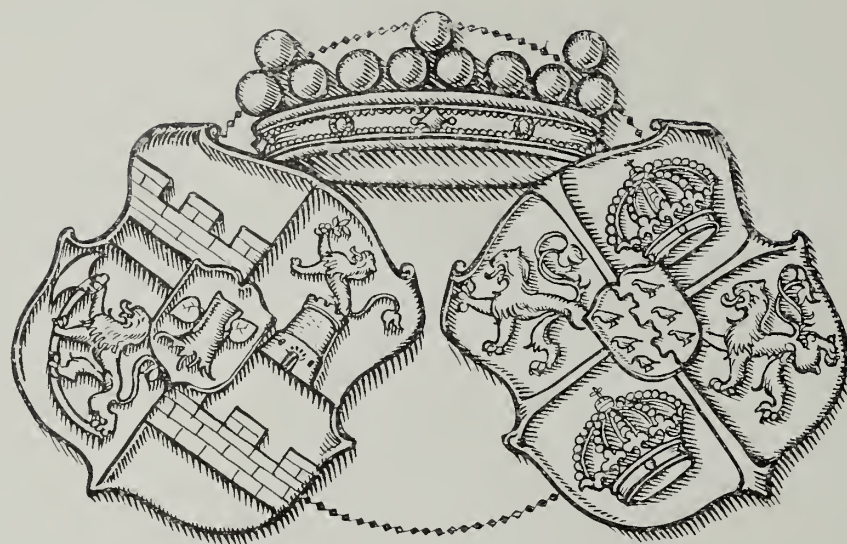

*Ryttmästaren
Friherre Anders Gustaf Koskull.*

öfvertog fideikommisset. Han nämnes hofjunkare. Af Otto Anders' tre söner i sitt äktenskap med Amalia Beata Silversparre blef hvar och en i tur och ordning innehafvare af fädernegodset vid Salen. 1787 öfvertogs det såhunda af friherre *Anders Koskull*, öfverstelöjtnant och öfveradjutant hos Karl XIII, död ogift 1820. Brodern *Georg Adolf Koskull*, landshöfding i Norrbotten, blef då fideikommissarie. Äfven han

af denne, och en byggnadsfond, nu uppgående till omkring tiotusen kronor, är hans skapelse.

Gift med Vendela Amanda Herrström slutade friherre Koskull sina dagar år 1883 och efterträddes på släktgodset af sonen friherre *Anders Ivar Brand Koskull*, som, född 1872 och alltsedan år 1905 i äktenskap förenad med Anna Karin Signe Elisabeth Aschan, är Engaholms nuvarande innehafvare.

LIDHEM

VÄCKELSÅNG SOCKEN, KONGA HÄRAD, KRONOBERGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

»**T**hen 4. juli (1542) fångade Niels Dacke och hans Partij een Adelsman Måns Pederson til Liem medh een annan, som heet Måns Holm, uthi een Kyrkia i Kongehäredh uthi Weckelsongs Sockn, och strax gaff Måns Holm sigh til Niels Dacke och bleeff hans Skriffuare.» Det

är i sitt arbete »Konung Gustaff then Förstes Historia», tryckt år 1622, som Erik Jöransson Tegel, son till den bekante Göran Persson, omnämner denna episod från det stora småländska upprorets dagar. Han förtäljer vidare, att då Måns Pederson gick ut ur kyrkan, så ville Dacke genast nedskjuta honom trots

lejden, men då kastade sig Dackes egen höfvidsman, »lille Jösse» kallad, som var känd för sin rättrådighet, emellan och hotade Dacke med samma död, om han bröt sitt ord. Därigenom räddades Liems ägare till lifvet. Med Liem menas Lidhems gård, och Weckelsong skrives i våra dagar Väckelsång.

Ett par kilometer från den stora sjön Åsnens östra strand helt nära Lidhemsjön ligger det Taubeska herresätet i ett landskap, som kommer främlingen att tro, att han alls icke finner sig inom Smålands gränser. Stora öppna åkerfält, jämna som ett golf och stenfria, utbreda

sina vidder öster om Lidhemsjön visande en landskapsfysionomi mera liknande Skåne än Kronobergs län. Själva gården ligger inbäddad i väldiga löfträd, och den park med ett yt-innehåll af 2 har, som väster om corps de logis förnöjer ögat, är välskött. En omkring två kilometer lång allé går från gårds-

planen i östlig riktning linjerakt fram till stora landsvägen från Växjö till Ronneby och skäres några hundra meter från gården af Växjö—Tingsryd—Ronneby järnvägs spår. Denna järnväg har stationen Snappahem liggande inom godsets område blott en kilometer norr om åbyggnaderna. Den jämna terrängen ger vid handen, att en

Friherrinnan Mina Taube af Odenkat,
född Fleetwood.

Friherre Bernhard Taube af Odenkat.

stor del af trakten fordomtima stått under vatten, ehuru densamma såväl genom markens geologiska höjning som genom konstgjorda medel blifvit torrlagd. Också är det icke mera än omkring trettio år sedan stora områden norr och öster om stationen genom invallningar och pumpverk blifvit förvandlade från sumpmarker, där endast starren och sämre gräsarter frodades, till fruktbara åkerfält.

Lidhems herresätets hufvudbyggnad, som begränsar den rabattprydda gårdsplanens västra sida, företer i arkitektoniskt afseende intet af särskildt intresse. Den hvitmenade, två våningar höga, ganska anseliga träbyggnaden har å gårdsfasaden ett antikiserande gafvelkrönt midtparti i tre våningar, hvilket dock knappast rätt harmonierar med byggnaden i öfrigt, tillkommet

som det också är, först år 1840 efter ritning af arkitekten Ankarsvärd. Stilfullare och gedignare synes trädgårdsfasaden vara, hvilken, såsom ju också bilden visar, företer ett stycke karakteristisk svensk herrgårdsstil från

1800-talets barndom eller 1700-talets slut. Med sitt linjetrygga brutna tak och sina sträfpelare, som indela väggen i sex af fönster upplifvade, släta fält gör byggnaden från denna sida sedd ett gediget och förnämligt intryck. För icke länge sedan fanns å hufvudfasadens midt en veranda uppförd 1873, hvilken dock till fromma för stilen blifvit borttagen.

Byggnaden är uppförd under Köhlerska tiden och blef, enligt hvad en gammal inskription å en glasruta tydligen gifver vid handen, färdig den 14 maj 1798. Gårdsplanens norra och södra sidor begränsas af tvänne nyare oreveterade flygelbyggnader af trä uppförda 1863—67, hvilka på grund af sin anmärkningsvärda storlek och hemtrefliga utseende väl kunde vara ett par herrgårdsbyggnader för sig. Den pittoreska, villalikhande norra flygeln är omslingrad af vackra vildvinsrankor.

Hufvudbyggnadens inre dekoreringsföret intet anmärkningsvärdt. De rymliga rummen äro hållna i samma enkla herrgårdsstil, som man är van att finna i provinsen. Ett par antika, mycket stora Mariebergskakelugnar böra dock särskildt uppmärksammas. De äro med största sannolikhet tillkomna samtidigt med huset. Väggedekoreringen i matsalen är anmärkningsvärd nog, delvis i upphöjdt mönster härstammande från 1855.

Af konstföremål som man ser i det Taubeska herresätet i Väckelsång, böra omnämnas ett par osignerade porträtt i olja af brukspatron Gustaf Wittfoth och hans maka Kristina Wittfoth, född Brandt. Porträtten äro infattade i synnerligen ståtliga originalramar i oval form, öfverst prydda af korslagda,

brinnande facklor, hveteax och eklöf samt krönte af Wittfoths oadliga vapen, en afhuggen fot på en oval refflad sköld, allt i rikt förgylld skulptur. Å brukspatronens ram ser man dessutom vasaordens insignier och band. Dessutom ser man ett osigneradt konter-

Hufvudbyggnaden från gårdssidan.

fej af nuvarande godsägarens morfars mor Hedvig Katarina Wittfoth, dotter till ofvannämnda personer. Äfvenledes finnes ett porträtt, som visar dragen af fru Brandt, moder till Gustaf Wittfoths maka.

Lidhem äger äfven ett bibliotek, hufvudsakligen omfattande statsvetenskap, historia och främmande författare. Bland dess böcker bör särskildt anmärkas den i början af denna skildring åberopade år 1622 utgifna Gustaf I:s historia af Erik Jöransson Tegel. Godsägaren friherre Bernhard Taube, som är stor bokvän och samlare, har sina hufvudsakliga samlingar i sitt hem i hufvudstaden.

Herresätet är taxerad till 260,700 kr., omfattar 7 $\frac{1}{4}$ mantal och äger en totalareal af 1,666 har. Tillgången på skog är riklig. Anmärkningsvärdt för trakten är ett rent, slutet, 40-årigt

bokbestånd om 15 hars yta, den sista återstoden af den väldiga bokskog, som under 1600-talet utbredde sig öfver hela trakten öster om Åsnen. Älg- och rådjursstammen är god. Under senare år har genom utbyten och köp godsets ägor bragts till en vacker sammanhängande figur.

Lidhems häfder* gå långt tillbaka i tiden. Under 14- och 1500-talen skrefs namnet på gården än Lina, än åter Line, eller Liem. På 16- och 1700-talen användes mest Line hofgård, hvilket namn ännu står i jordaboken. I senare tid har namnet Lidhem allt mera kommit i bruk.

Enligt Styffe skall väpnaren *Gise Bengtsson* år 1427 varit ägare af Line, och är han då godsets äldste kände ägare. Efter honom innehades gården år 1474 af riddaren *Ficke Gustafsson*, son af lagmannen i Tiohäradsridaren *Gustaf Laurens*son, hvilken troligen också bodde på ägendomen.

Redan tre år därefter innehades gården emellertid af *Arvid Knutsson Store*, som 1481 kallas lagman i Tiohärads och 1483 riksråd. Han var gift med *Anna Göstafsdotter*, dotter af herr *Göstaf Olofsson* till Tofta af gamla Stenbockätten.

År 1528 och 1534 står välbördig man *Gösta Arvidsson* såsom ägare. Han är upptagen i rustjämslängden i Konung *Gustaf Is* registratur, och i samma urkund heter det år 1533: »Item skrefs *Gustaf Olsson* till, att vår n. (ådig) herre är till fretts mett, att han må kennas vidt den *Göstaf Arvidssons* gods, dog så att *Måns Persson* får the penninga, som han honom pliktig är.»

Under de närmaste hundra åren eller mera

* Lidhems hitills tämligen okända historia och ägarelängd är framställd med stöd af bl. a. ofvanberörda *Gustaf Is* registratur, och utdrag ur taxeringslängder f. o. m. år 1744 t. o. m. 1830 under välvillig medverkan af n. v. ägaren fril. Bernh. Taube m. fl.

äro de historiska förhållandena i hvad de röra *Lina* gård ganska dunkla. Under Dackefejden bodde *Måns Persson* (*Stierna*) därstädes och ehuru han veterligen aldrig skrifver sig till gården måste det dock på grund af *Gustaf Is* bref (se *Gustaf Is* registratur) antagas att han varit den gamla gårdens ägare.

Senare befinnes ryttmästaren *Botvid Larsson Anckar* vara ägare till ett hemman i *Lina*.

Då *Line* ända till *Roskildefreden* var beläget i en gränssocken till Danmark är det ej att undra på att en bosättning därstädes för längre tid skulle på grund af de osäkra politiska förhållandena vara vanskligt nog. Däraf kommer det sig utan tvifvel, att man känner så få där

bosatte ägare, men däremot befinnas rika frälsemän i öfra Sverige äga större eller mindre delar däraf. Så t. ex. ägdes 1616 (enligt ett bref i Riksarkivet) den större hälften af *Line* af ryttmästaren *Botvid Larsson d. y. Anckar*, medan den återstående mindre hälften af byn var delad i fyra lika

Hufvudbyggnaden från trädgårdssidan.

lotter mellan *Avel* och *Gabriel Bengtsson Oxenstierna* samt tvenne af släkten *Ryning*.

Botvid Larsson Anckar var gift med *Beata Knutsdotter Hård* och slöt själf sin ätt på mansidan. Möjligen genom arf har gården sedan öfvergått till deras dotter *Carin* gift med ryttmästaren *Jöns Rosenbielke*.

Säkert är emellertid, att *Lidhem* enligt 1686 års jordabok samt 1661, 1676 och 1682 års domböcker ägdes af deras son kaptenen *Knut Jönsson Rosenbielke*, som skrifver sig till »*Line-Hofgård*», hvilken enligt *Anreps ättartaflor* »han ärfde efter sin moders farmoder *Anna Arvidsdotter*, som förde en båt i vapnet.»

Knut Rosenbielke dog å sin sätesgård år 1694 och ligger begravnen i *Väckelsångs kyrka*, där änkan lät uppsätta hans vapen.

Från hans tid finnes ännu en karta med be-

skrifning öfver ägendomen af 1685. Denna upplyser, att gården bestod af tre hemman och var »välbyggd».

Efter honom öfvertogs Lidhem af änkan Mag-

dog han i Karlshamn 1751 och fick sitt sista hvilorum i Jäts gamla kyrka, där hans vapen uppsattes.

Med sin andra fru Anna Margareta von

Brukspatron Gustaf Wittfoth.

*Fru Kristina Wittfoth,
född Brandt.*

dalena Rosenbielke född Gyllensparre, död 1717. Deras son sedermera kaptenen vid Kronobergs regemente *Pehr Rosenbielke*, född på Line Hofgård 1661, öfvertog sedan fädernegården. Pehr, som äfven innehade Thorsjö i Thorsås socken var gift två gånger nämligen 1:o med Maria Gyllensting och 2:o med Dorothea Christina Stråle af Ekna. Hans dödsår är 1738.

Ovisst är, hvilket år ägendomen öfvergick till öfversten *Christer Boije af Gennäs*, som tillika var ägare af Helgåkra och Fålabo i samma län. Enligt taxeringshandlingarna innehade han den åtminstone åren 1745—1748. Troligt är, att den genom köp kom till honom sannolikt redan före 1742. Född år 1678

Dobrokowsky hade han bland andra barn sonen *Nils Boije af Gennäs*, hvilken troligen genom arf kom i besittning af Lidhem. I taxeringslängden står han angifven som ägare 1750—1752. Året 1749 står hans svåger fänriken N. D. Bergman som brukare.

Från sin fru, född von Köhler, lät han skilja sig och efterlämnade inga bröstarfvingar vid sitt 1783 inträffade fränfalle.

År 1753 har gården tillfallit majoren *Vollmar Johan Silfversparre*, som innehade den i tjugu år och lämnade den 1773 vid sin död i arf åt sin ende son med Eva Catharina von Heinen sedermera hofjägmästaren* *Pehr Volmar Silfversparre*,

* Taxeringslistan kallar honom öfverjägmästare.

Matsalen.

gift med Ulrika von Otter. Han ägde gården enligt taxeringslängden till 1790, då han försålde densamma till friherre *Salomon Christoffer von Köhler*, född 1742 och död 1814, landshöfding i Blekinge. Han hitflyttade jämte sin familj (han var gift med *Henrica Birgitta Wachtmeister*) år 1789, då han tog afsked från landshöfdingsämbetet. Nu vidtog ett rastlöst förbättrings- och nydaningsarbete på det åldriga godset i Väckelsång. Corps de logis nybyggdes likaså de flesta af ekonomihusen å gården, den långa alléen anlades, och de högre belägna åkrarna stenbrötos och odlades. Efter landshöfdingens död behöll änkan godset till sitt år 1819 inträffade frånfälle.

Åren 1812 och 1814 firades bröllop på Lidhem, då döttrarna *Ulrika* och *Christina* i äktenskap förenades med hvar sin af två bröder nämligen majoren *Johan Reinhold Qveckfelt* och kaptenen *August Wilhelm Qveckfelt*. Dessa öfvertogo år 1819 egendomen och sålde den sex år därefter till svågern, kaptenen friherre *Salomon*

von Köhler, som dock redan följande år öfverlät den till ett bolag bestående af häradshöfding *Grill*, häradsskrifvare *Wendell* och f. brukspatron *Husberg*.

År 1830 såldes godset exekutivt till kaptenen friherre *Otto Wilhelm von Rosen*, hvilken likväl före årets utgång transporterade köpet på brukspatronen *Carl Henrik Barchæus* på Orrefors i samma län. Han dog 1836.

Då ärfdes egendomen af hans dotter och måg majoren friherre *Carl Fredrik Evert Taube af Odenkat*, och kom sålunda det gamla godset till den släkt, där det fortfarande är. *Taube* var född 1798 och dog 1852.

År 1883 sålde hans änka *Lidhem* till sonen underlöjtnanten friherre *Rickard Fredrik Gottfrid Taube af Odenkat* gift med *Signe Wennerberg*. Friherre *Taube* afled år 1893 och sterbhuset sålde godset 1899 till brodern, nuvarande ägaren f. arkivarien i riksarkivet friherre *Carl Evert Bernhard Taube af Odenkat*, gift sedan 1901 med friherrinnan *Gustafva Mathilda Wilhelmina Fleetwood*

En af flygelbyggnaderna.

LYCKÅS

SKÄRSTADS SOCKEN, VISTA HÄRAD, JÖNKÖPINGS LÄN

AF ERIK AKERHIELM

Vid stora kungsvägen, som från Jönköping drager norrut längs Vätterns östra strand, 18 km från nämnda stad och helt nära Landsjöns strand ligger det stora Hamiltonska

godset Lyckås. Omskuggad af väldiga löfträd är gården och långa lummiga alléer stråla ut i alla riktningar. Som en mönsterägendom för rationellt drifvet jordbruk och framstående ladugårds-

Lyckås gård sedd från söder.

skötsel är godset bekant i hela länet och långt utöfver dess gränser. Också minna de vidsträckta och jämna åkerarealer, som på alla sidor omgifva hufvudgården, om långt rikare jordbruksdistrikt än Smålands. En gifmild natur har låtit växtkraftig jord genom vattenflöden från högre liggande trakter breda ut sig öfver sankmarken omkring Landsjön, och mänsklig företagsamhet har genom sjösänkingsarbeten afvunnit nämnda vatten vidsträckt mark för plojen och af Lyckås skapat ett stycke Skåne midt i Smålands mäst kuperade nejd.

Den resande, som på Jönköping—Gripenbergs järnväg färdas från länets residensstad till det Hamiltonska herresätet vid Landsjön, genomfar under största delen af sträckan ett landskap, som i romantisk skönhet knappast finner sin like omkring någon järnvägslinje i hela vårt land, en skönhet, som vid Vista kuller sagoomspunna bergstopp når sin mäst strålande höjdpunkt. Sedan följer banan Landsjöns strand,

och man är framme vid Lyckås station på godsets ägor blott några hundra meter från hufvudbyggnaden.

En kort men lummig allé för besökaren fram till gården förbi de väldiga ladugårdsbyggnaderna. Vackra trädgårdsanläggningar och en park med stora lindar omsluter hufvudbyggnaden som är uppförd af sten i två våningar år 1863. Den gör i sin för sin tid karakteristiska smakriktning med gesimser, konsoler, pilastrar och rankornament i puts ett prydligt intryck, där den ligger midt i saftig grönska. Den har ett gafvelprydt midtparti, och oxögon upplifva det ganska platta taket. Husets yttre dimensioner äro 24 × 13 meter.

Äfven byggnadens inre dekorerings gård i 1800-tals renässansens tecken. Nedre våningen in-

nehåller, enligt hvad planbilden visar, förutom den stora hallen med två symmetriska, vinkelböjda trappor till öfre våningen, grefvens hvardagsrum, matsal, gästrum och köksafdelningen.

Grefve James Hamilton.

Corps de logis från gårdssidan.

Öfre våningen åter rymmer dels paradrummen och biljardrummet, dels soffrummen. Förutom nu uppräknade rum finnas äfven några i frontespisvåningen två trappor upp.

De höga och stora rummen innehålla en del taflor och möbler af konst- och lokalhistoriskt intresse.

I stora salongen (belägen öfver nr 9 och 10 på nedra botten) möter sålunda ett flertal porträtt i olja, hvar af en del af synnerligen godt utförande. Främst lägger man märke till ett par stora dukar, nämligen porträttet af nuvarande gods herrns fader öfverståhållaren greve Jakob Essen Hamilton, måladt af Carl Staaff, och bilden af hans maka född Giesecke, ett verk af Joh. Per Södermark. Vidare ser man här porträtt af fältmarskalken, en af rikets herrar greve Gustaf David Hamilton, född 1699, död 1788, en dekorativ bröstbild i serafimerdräkt samt ett porträtt af dennes maka, född Hildebrand, död 1769. Detta senare är en kopia efter ett å Hedensbergs fideikommiss i Västmanland befintligt original. På baksidan af fältmarskalkens porträtt återfinnas gamla anteckningar om hans titlar, giftermål, födelse- och dödsår. I detta rum lägga vi äfven märke till ett osigneradt porträtt af generalmajoren och landshöfdingen i Västernorrland friherre Malcolm (eller såsom detta släktnamn skrifves å porträttens baksida Malcom) Hamilton af Hageby, född 1635, död 1699. Generalen är iförd harnesk.

Man ser här vidare ett väl utfördt porträtt af den harneskpnydda fältmarskalken och serafimerriddaren friherre Hugo Johan Hamilton, den

förres son, född 1670, död 1748. Detta porträtt är å baksidan signeradt: »O. Arenius pinx. 1741». Man lägger äfven märke till ett osigneradt porträtt af hofmarskalken friherre Karl Fredrik Hamilton, äfven han utstyrd i peruk och harnesk. Han var son till Hugo Johan och föddes 1705 samt afled 1753. Likaledes ser man det karaktäristiska konterfejjet af hans gemål grefvinnan Kristina Anna Brahe i djupt dekoletterad dräkt af blått tyg samt hvit peruk. Född 1717 var hon dotter till Abraham Brahe, herre till bl. a. Lyckås och Västanå, men dog redan 1739 i kopporna. Porträttet är måladt 1732 af E. Schröder och signeradt.

Bland den ansenliga samlingen af porträtt, som pryda stora salongen å Lyckås, porträtt af forna medlemmar af Hamiltonska släkten, skall jag vidare omnämna ett osigneradt konterfej i

pastell af landshöfdingen i Jönköpings län Fredrik Ulrik Hamilton, född 1735, död 1797, och af hans unge broder Adolf Ludvig Hamilton, född 1746, död redan 1777, i blå rokokodräkt, porträtt i olja af kornetten John Malcolm Hamilton, född 1782, död 1803, i blå dräkt och harnesk, son till Fredrik Ulrik, och slutligen dennes äldre broder kammarherren friherre Fredrik Edvard Hamilton, född 1778, död 1847 (dödsåret enligt anteckning å taflans baksida, men enligt Anreps ättartaflor 1837), hvilken är iförd Gustaf III:s

»svenska dräkt». Originalramen prydes af vapen.

I salongen förvaras äfven ett par synnerligen elegant och fint målade miniatyrer. Den ena visar dragen af landshöfdingen friherre Karl Axel

Plan af nedre våningen.

1. Hall. — 2, 3, 4. Grefvens privata rum. — 6. Matsalen.

Mottagningsrum och skrifrum (nr 2 och 3 å planen).

Öfverståhållaren Grefve Jakob Essen Hamilton.
Oljemålning af Carl Staaff.

Grefvinnan Stephanie Hamilton,
född Giesecke.
Oljemålning af J. P. Södermark.

Hamilton, född 1722, död 1763, och är signerad: »Bolinder pinxit 1802». Den andra föreställer hans fru Betty Jennings, död 1801.

Möbeln i detta rum företer en ovanligt rik och tung skulptur i senrokoko. Den är snidad i mahogny.

Ett par mycket höga kandelabrar i brons äro ett ryskt arbete från förra århundradets början. Slutligen observerar man ovillkorligen i salongen ett vackert antikt

brickbord med porslinsbricka, årtallet 1772 och Mariebergsstämpeln.

I den mindre salongen

ser man ett par porträtt i olja under kungliga kronor, det ena af Gustaf III, det andra af hans drottning. En utsikt af Gripsholm, sydd på siden 1791, är utförd af G. J. Stenborg och två fantasimättade, dekorativa laveringar af Desprez

lägger man särskildt märke till. Af moderna dukar förekommer ett godt landskap med fors af Ankarcrona. I denna salong stå åtta stycken stolar i snidad jakaranda med förgyllningar af lätt typ. A sitsarnas undersida återfinnas en del kinesiska inskriptioner, som tyckas gifva stöd åt

Stora salongen i öfre våningen.

det gängse antagandet, att möbelen inkommit med ostindiska kompaniets fartyg.

Bland konstföremål, som ses i de öfriga rummen, vill jag omnämna en mindre duk af Karl XV, en hund af Paul Graf, ett berglandskap af P. D. A. Holm, kustmotiv af O. Hermelin och »Fiskarflickor» af W. Feron.

I Lyckås arkiv, ur hvilket ett köpebref mellan Ulrika Juliana Brahe och friherre Gustaf Jakob Horn af 16 dec. 1751 är märkligt af orsak, som nedan skall omnämnas, finnes bl. a. en intressant förteckning öfver yttre och inre inventarier å Lyckås så långt tillbaka som 1679. Det skulle taga för stort utrymme att göra ett utdrag ur inventariet för att visa, hvad ett herresäte under storhetstiden i Sverige bestod sig, huru intressant än ett sådant utdrag kunde vara.

Lyckås äldsta öden äro höljda i dunkel. Det är mycket sannolikt, att Lyckås under namnet Hallösa existerade som en rätt oansenlig gård redan under 1500-, möjligen 1400-talet, men dess häfder hafva icke bevarats åt eftervärlden. Att ägendomen funnits till i gamla tider är otvetydigt äfven däraf att en i fyrkant gående vattengraf, hvaraf tydliga spår ännu synas, enligt äldre kartor omslöt huvudbyggnaden. Säkerligen har grafven upptagits i försvarssyfte och kan väl då icke räkna sin tillkomst senare än 1600. Huruvida någon slags borg eller andra försvarsverk fun-

nits innanför grafvarna är ej känt. Att emellertid ägendomen i äldsta tider var obetydlig, synes däraf, att ännu så sent som 1638 såddes på gården blott 7 skäppor hvete, 5 tunnor råg, 26 tunnor korn och 8 tunnor hafre, allt enligt en gammal uppgift.

I början af 1600-talet ingår Lyckås i den stora Brahepossessionen, en af de väldigaste i vårt land, hvars medelpunkt var Visingsborg. När Karl IX red sin Eriksgata öfver Jönköping, mottogs han och undfägnades rikligen af grefve *Magnus Brahe* å Lyckås. Det är också bekant, att den unge prinsen Gustaf Adolf här sammanträffade med Ebba Brahe, gref Magnus' vackra dotter, och traditionen mäter, att det var under de väldiga lindarna i par-

ken, som de unga utbytte kärleksord. Då Gustaf Adolf 1611 och 1612 under de krigiska förhållanden, som då rådde, vistades i Jönköping och omnejd, var hans ungdoms älskade sexton år gammal. Vid denna tid fanns på platsen ett oansenligt corps de logis af trä.

Senare blef grefve *Per Brahe d. y.* herre till Lyckås. Under hans tid förbättrades ägendomen och utvidgades med flere hemman 1647.

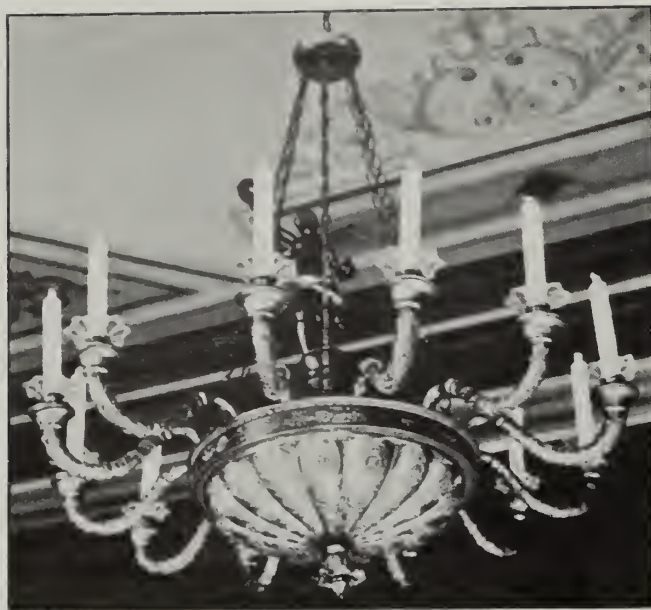
Riksrådet *Nils Brahe* tog godset i arf år 1680. Genom den ofvan åberopade inventarieförteckningen har till en sen eftervärld förvarats uppgift om hvilka inventarier då funnos å gården. Generalmajoren m. m. *Abraham Brahe* blef godsherre 1699. Han

Brickbord signeradt Marieberg 1772.

Lilla salongen i öfre våningen.

Ljuskrona af skulpterad och förgylldt trä.
I midten en bronsfigur.

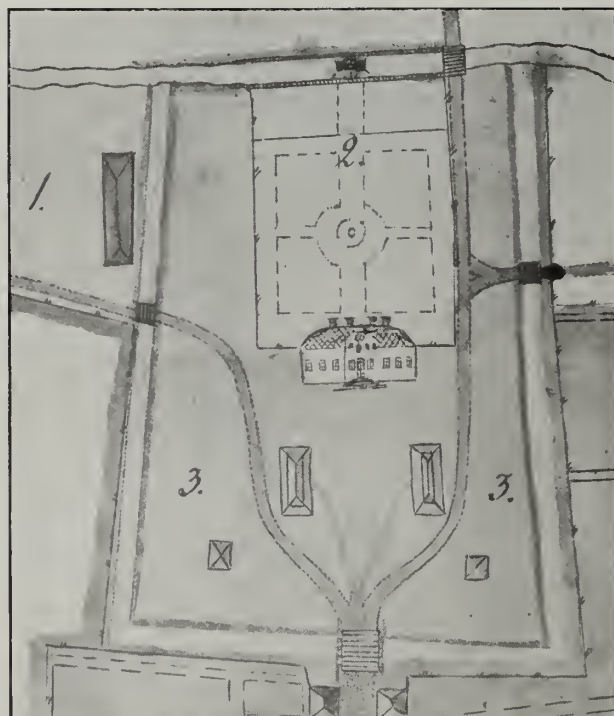
dog år 1728. Enligt hvad det ofvan omnämnda köpebrevet gifver vid handen, har godset då öfvergått som arf till dottern *Ulrika Juliana Brahe*, som kallar sig »Grefvinna till Lyckåhs och Brahehus»* m. m. och säger sig (1751) upplåta »the mig uti *Fäderne Arf* tillfallna tvenne sätesgårdar Lyckåhs och Brahehus, the förra af Tre och Treqvart och the senare af Ett mantal bestående» — — — Detta köpebref är tydligen okänt för föregående skildrare af Lyckås häder likasom för svenska adelns ättartaflor. *Ulrika Juliana* var gift med riksrådet *Nils Gyllenstierna*, men denne dog redan 1731. Änkan försäljer då — fortfarande med åberopande af nyssnämnda originalbref — Lyckås och Brahehus år 1751 för 45,000 plåtar eller 270,000 daler kopparmynt till sin måg hofmarskalken friherre *Gustaf Jacob Horn af Rantzien*. Fem år senare öfvergick Lyckås till kanslipresidenten, excellensen grefve *Carl Gustaf Löwenhjelm*,** död 1768, hvars tredje fru var född *Simzon*, och efter honom till kammarherren *Erik Reutercrona*, som afled år 1796.

Emellertid afyttrades Lyckås till vicepresidenten i Göta hofrätt, friherre *Axel Johan von Köhler*, född 1746, död 1831. Köhler förbättrade godset i hög grad. Dels förenade han granngodset *Drättinge* med detsamma, dels lät han år 1786 företaga en sänkning af *Landsjön* på mera än 1 meter, hvarigenom stora vidder vun-

nos för plogen. Redan år 1790 sålde han emellertid Lyckås till en af nyare tiders största och rikaste jorddrotter i vårt land öfversten friherre *Eric Göran Adelsvärd*. Denne lämnade vid sin år 1810 inträffade död det gamla Brahegodset i arf till sin son statsrådet, en af rikets herrar, grefve *Eric Reinhold Adelsvärd*, född 1778, död 1840. Ar 1822 nedbrann det gamla corps de logis å Lyckås. Dess ungefärliga utseende framgår af en skiss å en här reproducerad gammal karta utan årtal, hvilken karta äfven visar de ofvan berörda våta grafvarna.

1840 inköptes Lyckås af öfverståhållaren grefve *Jacob Essen Hamilton*. Han lät ytterligare sänka *Landsjön* med ungefär 1,5 meter, hvarigenom åkerarealen ytterligare förstorades. Dessutom uppförde han år 1863 Lyckås nuvarande corps de logis. År 1880 ärfdes godset af dess nuvarande energiske och intresserade ägare grefve *Jacob Stephan Fritz James Hamilton*, hvilken ytterligare uppdrifvit denna mönstergårds höga kultur.

Lyckås äger numera en stor ladugård och ett storartadt svinhus, det största i länet. Godset omfattar 18⁷/₁₂ mantal. Dess taxeringsvärde utgör för närvarande 704,000 kr. Ägendomens totalareal 2,700 har är sålunda fördelad: åker 735, äng 20, löfskog 550, barrskog 1,050, mosse 150, impediment 45 och hagmark m. m. 150, summa 2,700 har.

Skiss af Lyckås gård å en gammal karta.
Visar bl. a. hufvudbyggnadens utseende före branden 1822.

* Ruiner af Brahehus kvarstå strax norr om Grenna.

** Om honom se äfven skildringen af Nydala Kloster.

NYDALA KLOSTER

NYDALA SOCKEN, VÄSTRA HÄRAD, JÖNKÖPINGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

»**S**ancta Maria, hic sane nova tua vallis» — O, Maria här är i sanning platsen för ett nytt (clara) vallis — utropade enligt traditionen de heliga Bernhardinerbröderna från klostret Clara vallis (Clairvaux) i Frankrike, då de år 1144 under sökandet efter en plats, där de kunde anlägga ett dotterkloster, kommo till den lummiga, men ensliga trakt, som omger sjön Ruskens norra ände. Bokskogen stod då i prun-

kande löfdräkt vid sjöns strand och de omgivande höjderna stodo hägnande kring denna fridens dal. Af bokskogen finnes ännu i dag en ganska ansenlig skogspark kvar, godsherrens till Nydala Kloster skötebarn.

Klostret, som de heliga bröderna byggde upp här, och hvaraf ännu rester återstå, fick också namnet »Sita Maria de nova valle», ett namn, som under 1200-talet öfvergick till det svenska Nydala.

Utsikt af Nydala Kloster och sjön Rusken från kyrktornet.

Munkarna föregingo befolkningen i godt föredöme i jordens brukande och, märkligt nog, hästuppfödning, och efter hand blef det uppsmåland-ska klostret utomordentligt rikt och lade under sig en ofantlig mängd gårdar i södra Sverige. Kyrkan af huggen gråsten var mycket stor, och hälften af densamma utgör än i dag socknens kyrka. Af den andra hälften samt af andra hus tillhörande klostret återstå synliga ruiner äfvensom — under jorden — en mängd grundmurar m. m.

Då Kristian II efter illgärningen i Stockholm på nyåret 1521 anlände till Nydala under genomresa söderut, skall han hafva hånat helgedomen och munkarna. Abboten Arvid bannlyste då tempelskändaren. Då konungen emellertid fattade abboten i kragen, erhöll han ett så våldsam slag af kräcklan, att han föll hufvudstupa framför altaret. Arvid flydde jämte munkarna ur klostret, men upphanns af konungens folk, som dränkte dem i Rusken. Endast en af de flyende lyckades undkomma på en holme i sjön, och än i dag bär holmen namn af helige Gottfrid och kallas Gofre.

Gustaf Vasa indrog det rika klostret till kronan och öfver det gods, som bildades — första upprinnelsen till det nuvarande herresätet — sattes *Peder Skrifvare* som befallningsman år 1527. En ö i sjön bär ännu namnet »Skrifvarön», helt säkert efter denne. Men redan två år

därefter finna vi *Gottfrid Sture* som fogde här. Han blef ihjälslagen af Västra härads bönder. Efter honom kom *Gudmund Pedersson Slatte* (halfmåne) som herre på kronogodset. Under hans tid inträffade Dackefejden, och Slatte blef där- under ihjälstucken på sin sotsäng af upprorsmakaren.

Den 25 september 1646 donerade drottning Kristina godset till borgmästaren i Jönköping den rike och mäktige *Peder Gudmundsson*, adlad Strömberg på grund af de ekonomiska tjänster han gjort kronan under trettioåriga kriget, och skapare af Strömsbergs gods vid Jönköping.

Han efterträddes på Nydala Kloster af sin måg generallöjtnanten *Israel Ridderhjelm*. Det är från hans tid, som det »Palatium Nydalense» härstammar, som ses å planschen öfver Nydala kloster i Dahlbergs Sveciaverk. Detta äldsta kända corps de logis låg likasom det nuvarande sydost om kyrkan, men på endast omkring 80 meters afstånd från denna, medan den nuvarande stora byggnaden ligger på ungefär dubbla detta afstånd. Ridderhjelm's sätesbyggnad bestod, som af Svecia-bilden framgår, af ett högre midtparti samt lägre sidoafdelningar. Byggnaden synes hafva haft kupigt och i afsatser brutet tak.

Då Israel Ridderhjelm gick hädan, begrofs han i Nydala kyrka, och de kedjor, hvarmed krigaren hölls fången hos tartarerna år 1659, upphängdes där. Nydala säteri öfvergick emel-

Nydala kloster enligt *Suecia antiqua*.

Nydala Kloster i början af 1800-talet. Enligt Thersner.

lertid till sonen *Hans Isaak Ridderhjelm*, som var friherre och guvernör i Wismar samt deltagare i flere den tidens krig. Han afled 1709 och begravdes i kopparkista under sockenkyrkan. Det var Hans Isaak som iordningställde kyrkan af den ruin, som kvarstod efter gamla klosterkyrkan, ett arbete som blef färdigt 1688. Redan 1703 sålde han godset till sin släktinge generalmajoren af kavalleriet friherre *Alexander Stromberg*, Peder Gudmundssons sonson, sedermera landshöfding i Västernorrland. Köpebrevet, som i likhet med alla öfverlåtelsehandlingar ännu finnes å Nydala Kloster, är dateradt den 9 aug. 1703 utanför fästningen Thorn, som då belägrades. Stromberg hemkom först 1711 och tog sin sätesgård i besittning. Det var han som år 1704 lät uppföra kyrkans nuvarande egendommiga tornbyggnad och förse kyrkan med alla de rika sniderier i vapen, ljuskronor, altarskåp

m. m. man ser där, arbeten som enligt uppgift skola vara utförda af ryska fångar å Visingsö. Deras ryska karaktär synes gifva stöd åt uppgiften. Friherre Stromberg gick hädan 1718 och fick graf, vapen och epitafium i den kyrka han förskönat.

Nydalagodset ärfdes nu af sonen kammarherren *Ulrik Alexander Stromberg*. Han råkade emellertid i ekonomiska svårigheter och sålde herresätet till hofjunkaren *Johan Gustaf Linroth* för 14,000 plåtar (28,000 daler silfvermynt) = 38,000 kronor. Linroth dog 1753 och hans vapen blef uppsatt i kyrkan. Gården tillföll änkan *Juliana Constantia Simzon*, sedermera omgift med riksrådet m. m. grefve *C. G. Löwenhielm*, hvilken testamentariskt erhöll godset, då hans hustru afgick med döden år 1759. Emellertid sammankallade Löwenhielm sin hustrus öfriga arfvingar och efter öfverenskommelse, som träffades dem

Hufvudbyggnaden och flyglarne från gårdssidan.

emellan, öfverläts gården till grefvinnan Löwenhielms moder *Anna Maria Linroth*, sedermera i äktenskap förenad med lagmannen *Nils Stedt*.

Anna Maria afled år 1773 och ärfdes af sin dotter i första giftet *Carolina Simzon*. Denna gifte sig med sin styfbroder kammarherre *Claes Henrik Stedt*. Denne senare afled år 1786, hvarpå änkan bortsålde Nydala Kloster till sonen, lagmannen *Claes Stedt* för 15,000 Rdr spec. Men ännu var det icke slut med föreningsbandet mellan släkterna *Stedt* och *Linroth*, ty *Claes* förlofvade sig med sin syssling *Constantia Gustafva Linroth* från *Värmlands Säby*.

Vid denna tid var den gamla hufvudbyggnaden på Nydala Kloster tämligen fallfärdig, och fästmannen lofvade sin fästmö att bygga deras nya hem i Småland efter mönstret af hennes föräldrahem i *Värmland*. Den gamla byggnaden nedrefs, och år 1790 påbörjades uppförandet af den nya på en plats, som låg något längre från kyrkan. Den byggdes af väldigt furuvirke. Utanpå bekläddes väggarna med näfver och ytterst påspikades stora tegelplattor. Byggandet drog en tid af nära tio år, och ännu i dag är den stora sätesbyggnaden ovanligt drag- och fuktfri. Af ofvanstående orsak kom alltså det *Linrothska* godset i *Värmland* att tjäna som mönster till denna småländska gård, — uppgifter hämtade ur gamla papper på Nydala Kloster.

Redan år 1795 bröts emellertid äktenskapet genom hustruns död, och *Claes Stedt* gifte om sig med *Catharina Juliana Silfversköld*. Gården sålde han 1807 till sin måg ryttmästaren *Carl Silfversparre* för 33,333 rdr spec. 16 sk. banco. *Silfversparre* var en duktig jordbrukare och förbättrade gården betydligt. Då han år 1849 gick hädan, tillföll hufvudgården hans änka, som öfverlät den på sin måg, majoren friherre *August Theodor Raab*. 1862 sålde *Raab* emellertid godset för 360,000 Rdr rm. till kammarherren friherre *Carl Fredrik Avel Bror von Blixen-Finecke*, sedan 1854 gift med prinsessan *Augusta Fredrika Maria Carolina*

Julia af Hessen-Cassel, syster till danska drottningen.

Bland bemärkta främlingar, som under von *Blixenska* tiden gästade det vackra godset bör först och främst nämnas furst *Bismarck*, hvilken med ifver deltog i kammarherrens jakter på ägora. I ett bref till sin fru, af hvilket bref, dateradt *Tandsjönäs* den 16 augusti 1857 afskrift finnes å Nydala Kloster, yttrar järnkanslären om det småländska landskapet bl. a. följande: »Eigentlich das Land meiner Träume, unerreichbar für Depeschen, Collegen.»

Då friherre von *Blixen* år 1873 afled, öfvergick Nydala Kloster till äldsta sonen i första giftet *Fredrik Theodor Hans Anna Christian Wolfgang von Blixen-Finecke*, som åter 1878 sålde godset för 400,000 kronor till firman *Asp och Berger* i Stockholm. Firman öfverlät gården samma år för 380,000 kronor på greve *F. von Schwerin* och herr *Karsten*. Dessa herrar stycade den väldiga possessionen,

då ej mindre än 15,000 tunnland, i tretton lotter och försålde hufvudgården 2 mantal Nydala för 100,000 kronor till kaptenen *O. Tisell*.

År 1887 försålde åter den gamla gården denna gång på auktion och inropades för 80,000 kronor af kabinettskammarherren *Salomon Gottschalk von Geijer*. Då kabinettskammarherren år 1904 afgick med döden, ärfdes säteriet af hans änka och barn, och då den förstnämnda år 1908 afled, öfvergick den historiska gården vid *Rusken* till sonen e. o. hofrättsnotarien *Bror Gustaf von Geijer*, hvilken nu äger densamma.

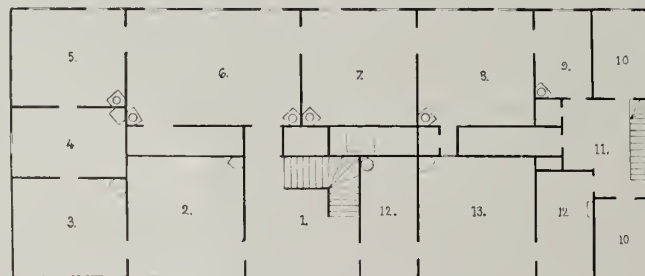
Godset omfattar 2,218 tunnland däraf 867 äro åker och äng, 1,310 skog och resten impedi-

menta. Till gården hör ca 100 tunnland utmärkt vacker bokskog. Fisket i *Rusken* är gifvande och rationell fiskodling påbörjad. Å hufvudgården födas 77 nötkreatur och 18 hästar. Godsherrn, som är intresserad jägare och djurvän, har utplanterat fasaner å ägora.

Det ståtliga i fransk stil uppförda corps de logis gör ett värdigt och

Hårdshöfding Gustaf von Geijer.

Plan af öfre våningen.

1. Förstuga. — 2. Skrifrum. — 3. Ikvardagsrum. — 4. Toiletrum. — 5. Sängkammare. — 6. Salong. — 7. Salong. — 8. Matsal. — 9, 10. Serveringsrum och handkammare. — 11. Förstuga. — 12. Jungfrukammare. — 13. Väfrum.

Corps de logis.

solidt intryck med synnerligen goda proportioner. Gården omslutes af ett par flygelbyggnader i samma goda stil, äfven de från 1700-talets senaste år. De hafva likasom stora byggningen mansardtak, täckta af skifferplattor och upplifvade af oeils-de-boeufs. Stora husets midtparti markeras af ett öfver första takslutningen gående frontespisartadt utbygge af goda proportioner.

Byggningen har tvänne våningar, af hvilka den nedre hufvudsakligen innehåller gästrum, biljard och biblioteksrum samt rum för betjäningen. Från den nedre hallen kommer man medelst en stor och bred vinkeltrappa af trä -- en äkta gammal herrgårdstrappa -- till den öfre hallen, där genast en hel del gamla skulpturer, vapen och målningar möta ögat. En egenhet rörande

byggsättet är att, medan de af andra våningens rum, som vätta åt söder, alla hafva empirekakelugnar i form af kolonner och stucktak, så innehålla norrummen kakelugnar å fötter och täckas af spänntak.

I matsalen på öfra botten drages uppmärksamheten genast till ett större med rik skulptur utrustadt renässansskåp i ek. Skulpturen är anmärkningsvärd därför att mönstrets upphöjda slingor framträda med runda kanter, hvilket förlänar alla ytor en ovanligt mjuk och smidig karaktär. Den charmanta pjäsen bär inskriptionen »H. C. B.» och »F. C. S. B.» samt nedtill »Anno 1644», allt å de öfre skåpdörrarna. Initialerna betyda Herr Carl Banér och Fru Christina Sigrid Bielke. Banér var vice guvernör i Preussen, och han vigdes på Stockholms slott

Parti af lilla salongen.

Parti af lilla salongen.

med Sigrid Bielke, drottning Maria Eleonoras utom Banérska och Bielkeska hjärtvapnen. I samma rum se vi äfven en större s. k. »prästa kista» på kulfötter. Äfven denna är i ek och rikt skulpterad med figurer och bibliska emblem.

I den s. k. »blå salongen», eller lilla salongen, hvilket gemak prydes af ett flertal taflor i olja af äldre datum, hänger en ståtlig kopia af Murillos madonna i Pradogalleriet i Madrid utförd af Sofie Adlersparre. På hvar sin sida om denna stora duk hänga porträtten af nuvarande godsherrens v. häradshöfding von Geijers morfar och mormor godsägaren Treschow med gemål, arbeten utförda af Schiött. Detta rum innehåller ett gammalt möblemang i hvitt och guld från öfvergångstiden till empiren af ganska god typ. Å motsatt vägg, hänfördt till madonnan, ser man två fint utförda mansporträtt representerande Södermarcks pänsel. Vid samma vägg står ett utmärkt rikt skulpteradt skåp, i senare tid försedt med ben af vridna kolonner. Skåpet är troligen af livländsk tillverkning och har närmast kommit hit från Herrevadskloster.

I stora salongen, hvars väggar äfven prydas af konstverk i olja och pastell, lägga vi märke till Uno Troilis

själfporträtt. Ett osigneradt madonnahufvud, synbarligen af mycket hög ålder, låter en ana, att bilden någon gång blifvit utskuren ur en större målning. Ett pastellporträtt af hofjunkaren J. G. Linroth ser man äfven i detta rum bland en del andra taflor.

Från fönstren här utbreder sig en leende landskapsbild söderut öfver ångar, skogshult och den historiska sjön Rusken, eller Roseken som den ock kallas, med sina öar och skogiga stränder förtonande i fjärrsiktets blådis. Längst ute på sjöudden ligger fullkomligt idylliskt bland höga löfträd ett det vackraste lilla fiskläge med båtar, stugor och upphängda nät.

Som ett vackert vittnesbörd om svenska skogar före trämassfabrikernas och sköflarnas tid kan det golfvirke tjäna, som man ser i de östligaste rummen i andra våningen. Golfvet här är belagd med plankor af 7 meters längd och en bredd uppgående till 53—54 cm. I öfre hallen observera vi förutom ett större kyrkligt skulpturarbete ett par osignerade porträtt i olja af godsets forne ägare lagmannen Claes Stedt och af ryttmästaren Carl Silfversparre. I biljardrummet i nedre våningen befinner sig

boksamlingen, som dock icke är af anmärkningsvärdt omfång.

Matsalen.

Själfporträtt af Uno Troili.

NYGÅRD

LOFTA SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ADA RYDSTRÖM

En smal havsvik med höga skogklädda berg på ena sidan, herrgårdens parker på den andra, rika fält i dalgångarna och yppig vegetation med ekklädda kullar på sluttningarna mot bergen — se där ett typiskt Tjustlandskap!

Alldeles sådant ter sig Nygård där det ligger vid Gamlebyvikens öfversta ända, med sina

rader af gammaldags flygelbyggnader, utgående från ömse sidor af det på en terrass belägna prydliga boningshuset. Det hvilar där så välvårdadt och inbjudande vid den lugna viken, som med tvänne broar öfver sin vattenyta härger intrycket af en bred flod.

Smakfulla blomsteranläggningar och vidsträckta

Gården från berget på södra sidan.

trädgårdar med drifverier, terrasser och springvatten, alltsammans beskuggadt af stora löfträd, bilda en vacker infattning för detta landtliga hem.

I raka linjer på sidorna om gården gå alléplanterade vägar, hvaraf den ena, 2 kilometer lång, för till Gamleby köping med hamnplats och järnvägsstation.

Nygård ligger i Lofta socken och norra Tjusts härad af Kalmar län i en af ortens allra äldsta kulturbyggnader, invid den fruktbara Loftadalen hvars gamla tings- och marknadsplats, med ättehögar, domarringar, runstenar och offeraltare visar hur landet varit bebodt sedan urminnes tider.

Ur gamla diplommer anförda i C.

G. Styffes förträffliga arbete: »Skandinavien sedan Unionstiden», Stockholm 1880, får man veta att stället ursprungligen haft det betecknande namnet »Lungge hargh» härledt af Lionga eller Liunga — tingsplats och hargh — offerställe.

År 1422 köpte höfvidsmannen på Stäkeholms slott, den vildsinte Mecklenburgaren Albrecht

Styke, gift med Adelheid Grip från Winäs, 12¹/₂ »alnar» jord i Lunggehargh af »Lofta» kyrka, hvilken jord han bebyggde och kallade Nygardh. Stykes äktenskap var barnlöst, hvadan Nygardh efter hans död tillföll hans syster Birgitta och hennes son riddaren Arendt Bengtsson Ulf eller

Panther. Väpnaren Guse Niclison hade emellertid satt sig i besittning af gården, hvilken på tinget i gamla Westervik 8 Mars 1445 blef honom frånhänd. Saken synes dock omtvistad ty Guse Niclissons änka testamenterade år 1482 Nygard till sin farbroders dotter »fru Anna på Stäflö» som var gift med Arendt Bengtsson Ulf's broder Knut.

I Gustaf Is registratur för åren 1526 och 1531 läser man om tvister angående äganderätten till Nygård mellan en fru »Gunnel» och Peder Erlandsson (Bååth?), men i 1531 års registratur har utgifvaren tillagt: »Nygård i Lofta socken tillhörde 1523 Bengt Åkesson Tott sedan Axel Eriksson Bjelke».

Bengt Åkesson Tott som 1523 ägde Nygård

Fru Karin Tillberg,
född Idestrom.

Häradshöfding Knut Tillberg.

Terrassen och parken.

NYGÅRD

var gift med Märta Bengtsdotter Ulf och hade således med henne fått godset. Troligen kom det till Axel Eriksson Bjelke genom dennes svåger Abraham Lejonhufvud, som var gift med Anna Akesdotter Tott, ty dessa makar efterlämnade endast barnlös son som snart dog.

Axel Eriksson Bjelke var äfven ägare till Nygårds syster gods, det ännu äldre Gursten. Riksråd, lagman och ståthållare på Vadstena slott förhöll Axel Eriksson sig alltid manneligen, särdeles vid Dackens fördrifvande. Genom sin första fru Anna Lejonhufvud var han svåger med Gustaf I och farfar till drottning Gunilla Bjelke. Då han, efter Annas död, gifte sig med Elsa Posse gjorde konung Göstaff bröllopet på Stockholms slott. Med sin senare maka bodde han på Nygård, där han afled 1559. Båda makarne äro begrafna i Lofta

kyrka, där Axel Erikssons grafsten nu finnes upprest i vapenhuset.

Nygård ärfdes sedan af dottern Ebba gift med riksdrotset Nils Eriksson Gyllenstierna, som lefde under fem kungars tid, mest på sitt gods

Fogelvik. Vid sin död 1601 lämnade han Nygård till sin dotter Anna gift med Matthias Soop (f. 1585, † 1653). Hans son Carl Matthsson Soop (f. 1621, † 1655) gift med Beata Natt och Dag efterträdde fadern som Nygårds ägare, för att snart ärfvas af sin

dotter Charlotta gift med Lars Sparre (f. 1649, † 1705). Från dem ärfdes Nygård af deras här födda dotter Beata Märta gift med Claes Ulfsson Bonde till Säfstaholm (f. 1664, † 1727). Hans son Lorentz Fredrik Bonde (f. 1715, † 1783) icke blott ägde, utan behodde äfven Nygård, då han år 1772 blef änklings efter Kristina Horn.

Corps de logis från söder.

Corps de logis från parksidan.

Grefve Bonde som dog barnlös lät, medan han ännu lefde, sin brorsdotters son Charles Emile Lewenhaupt från Winäs öfvertaga Nygård, Gursten och Åby. — Unga Charles Emile var utbildad i fransk hof- och militärtjänst och hade från detta aristokratiska land som brud hemfört sin kusin Caroline Lewenhaupt, hvilken dock ett par år som hoffröken varit en af prydnaderna vid Gustaf III:s hof. Genom begåfning, sätt och utmärkta sällskapstalanger därstädes outhärlig förblef både hon och hennes make, numera kammarherre, alltjämt fästa vid hofvet. Detta herrskap bodde vid Nygård, då de ej voro upptagna af resor eller hof-tjänst. Grefven anlade vägar och planteringar, byggde broar och hus samt deltog i ortens allmänna värf. Också intog det högförnäma äkta paret, som ärfde Winäs efter fadern, f. d. landtmarskalken, och började Casimirsborg, en lysande och vördad ställning i orten. Som exempel härpå kan anföras hur vid nyåret ortens honorarios allmänt reste till Nygård på uppvakning, hvilken tillgick sålunda: när alla voro församlade i fyrkantiga salongen och väl hunnit ordna sig uppslogos dörrarne till det angränsande gemaket af galonerade betjänter, hvarifrån grefven förande sin gemål vid armen nu inträdde till högtidlig cour med stor rond bland bugande gäster. Efter grefvens död 1811, och sedan grefvinnan numera öfverhofmästarinnan år 1826 aflidit, tillföll Nygård dottern Caroline gift med generalmajor Sixten Sparre (f. 1787, † 1843). Som

ung löjtnant kom denne, efter en duell i Stockholm, resande med en segelskuta till en hamnplats i Lofta och uppträdde där incognito som spelman på ett bondkalas. Då han sedan, som friare till den rika fröken på Nygård, kom till detta hem, igenkändes han af en betjänt som bevisstat kalaset. Denne angaf i

Trappan i hallen.

underdånigt förtroende den förmente äfventyraren för sin matmor, som var kvick nog att finna sig road både af händelsen och förtroendet. General Sparre, en rättfram och hurtig krigare på samma gång han i hof-tjänst var

kabinettskammarherre, var ingen ekonom. År 1833 sålde han Nygård till grefve Paul Athanese Fouché d'Otrante, hvilken med sin grefvinna, född von Stedingk, i en enslighet som gränsade till skygghet, bebodde stället, tillsdetår 1862 såldes till tre bröder de Maré, af hvilka brukspatron Gustaf De Maré (f. 1825, †

Salongen med bonad från Vasatiden.

1882) med sin maka Henriette Cronstedt, flera unga söner och sin enda dotter här förde ett gästfritt hus och intog en ledande ställning i ortens allmänna värf. Efter hans död ingick Nygård i aktiebolaget Ankarsrums bruk, hvarifrån det år 1894 såldes till dåvarande ledamoten af riksdagens Första kammare vice häradshöfding Knut Tillberg, som nu med sin maka Karin Ideström bebor det gamla minnesrika godset.

Den nuvarande herrgårdsbyggnaden förskrifver sig troligen från 1700-talet, emedan herrgården då, enligt tradition, flyttades från sin ursprungliga plats. En gammal magasinsbyggnad, som förr varit flygelbyggnad vid Nygård har ännu en vindlöjel med årtalet 1713. Nygårds mangårdshus har så många gånger omändrats att man ej gärna kan tala om någon bestämd stil på detsamma. Det är uppfördt af trä och utvändigt beklädt med tegel. Svagt gulaktig färgton på reveteringen visar den nedre våningen i rustik puts och den öfre högre i slätstruken väggyta.

Genom ett vindfång hvars tak med barrière bildar altan från öfre hallen kommer man in i nedre hallen, hvars entré uppbäres af tvänne gröna italienska marmorpelare. Den svängda ektrappan, som här för till öfra våningen, hvilar lätt på fristående ekkolonner. Den prydes af vackra sniderier i samma stil som gallerverket kring öfra hallen. Den synnerligen vackra trappan är af grefve d'Otrante hemförd från Frankrike. I hörnet vid trappan står en gipsafgjutning af Hasselbergs Snöklockan. Fran hallen kommer man in i matsalen med utgång till log-

gian, hvarifrån man har utsikt öfver den med gamla italienska statyer och marmorurnor smyckade öppna delen af parken. Till höger om hallen ligga badrum, gästrum, skrifrum och bibliotek. Till vänster ligga rum för betjäning, serveringsrum och kök. I öfra våningen märker man i hallen taflor af fruarne Boberg och Kallstenius m. fl. Öfver matsalen, liksom denna förstora genom utbyggnad, finnes biljardsal med utgång till altan. Till vänster om denna sal ligger ett förmak med en gammal förgylld gustaviansk möbel, äkta i hvarje detalj och därbredvid en stor salong i rött med möbler i rokoko och en byrå, signerad Nejber. Salongens ena kortvägg täckes af en stor sydd tapet i rika ornament, hufvudsakligen i rött och blått. Denna tapet som förvärfvats af nuvarande ägaren är af Handarbetets vänner väl restaurerad och förskrifver sig från Vasatiden. På salongens andra kortvägg märkes en stor landskaps- tafla af Eugen Janson. Goda dukar af italienska och svenska mästare synas för öfrigt här och hvar. Öfre våningen innehåller dessutom gästrum, sofrum och barnkammare.

Nygård har elektrisk belysning ända in i statstugor och ladugårdar samt elektrisk kraftledning fran eget vattenfall. Ägendomen som af nuvarande ägaren till stor del nybyggts eller på annat sätt omskapats, förbättrats och förskönats består af Nygård, Gursten och Hvalstad med en sammanlagd areal af 1,638 hektar hvaraf 336 hektar åker, hufvudsakligen god lerjord, 83 hektar äng och 719 hektar skog och betesmark. Taxeringsvärdet är 260,000 kronor.

Gamlebyviken. Till höger synas Nygårds flygelbyggnader.

VÄSTANÅ

GRENNA SOCKEN, VISTA HÄRAD, JÖNKÖPINGS LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Den trakt af vårt land, som kan betecknas med namnen Grenna, Visingsö, Alvastra är en historisk trakt. Det var i dessa nejder, som kungarna af Sverkerska och Erikska ätterna lefde, styrde och stridde om krona, lif och gods och det var icke långt härifrån som Folkungarnas vagga stod.

Men det är ej blott i häfdens tempel denna nejd har ett namn, nej, öfverallt, hvarest svensk landskapsfägring älskas, nämnes den med beundran, ty få trakter i vårt land har naturen så rikt rustat med skönhet som dessa branta kuster vid den stora sjön Vättern.

Midt i en nejd af brådstupa sjöklippor, blått vatten och gröna bergshöjder ligger Västana hvita slott. Endast 400 meter från strandkanten reser sig slottet men höjden öfver Vetterns yta uppgår till mera än 100 meter.

Vi hafva emellertid passerat den lilla pittoreska by, genom hvilken Röttleån kastar sina hvita kaskader utför klippbranten och vi hafva bestigit — ty åka går inte — den branta backe, som leder upp till herresätet. Midt framför oss reser sig den imponerande byggnadskoloss af sten, som utgör medelpunkten i herresätet Västana. Den imponerar från hvilken sida man än ser den. Dess storhet ligger i massornas beundransvärdt väl afvägna propor-

tioner. I Småland torde icke finnas någon herrgårdsbyggnad, som genom stilens enkla allvar och linjernas fasta karaktär ger en gedignare bild af svensk herrgård än Västana slott och länge torde man få söka dess like i det öfriga Sverige.

Slottets murar, sammanfogade af gråsten blandad med tegel, resa sig från en rektangulär grundyta, hvars sidor uppgå till ungefär 34 × 18 meter.

De hafva en ansenlig ålder. Inga urkunder existera dock numera, som kunna gifva ledning vid försöket att bestämma den märkliga byggnadens ålder. Ursprungligen hade slottet fyra våningar.

Sannolikt blef den kolossala höjd, som det till en början erhö, utsatt som det var för århundradens stormar däruppe på sin bergsrygg, alltför riskabel hvarför en af ägarne på 1700-talet, öfverstelöjtnanten friherre Rutger Bennet lät nedtaga öfversta våningen och uppförde det brutna tegeltak, som ännu i dag kröner slottet. Äfven i andra afseenden lät han reno-

vera huset, som sannolikt vid hans tillträde var bofälligt nog.

Å slottets hufvudfasad ser man som minne häraf emellan andra och tredje våningarnas midtfönster en större stentafla infattad i väggen. Å densamma läses i stora bokstäfver: »Öfverstelöjt-

Hofrättsrådet Erik Gyllensvaan.

nanten och riddaren af Kongl. Maj:ts Svärdsorden högvälborne Friherre Rutger Bennet och Deras kära husfru högvälborne Friherrinnan Fru Eleonora Charlotta Maclier hafva låtit reparera detta stenhus anno 1767 och vant sin fullbordan anno 1770.»

Stenen prydes ock af deras vapen.

Det anses, att de två flygelbyggnader, som begränsa gårdsplanens båda sidor, äro uppförda af den sten, som blef öfver, då fjärde våningen med sina gaflar nedrefs. Såsom slottet emellertid nu ter sig i sin 1700-tals gestaltning, är det, som ofvan blifvit framhållet, en pärla i svensk herrgårdsarkitektur.

Gårdsfasadens midtparti skjuter obetydligt framför den öfriga väggytan, afdelas i horisontalled mellan första och andra våningarna af en gesims och krönes af ett trubbgafvelparti, som stödes af tvänne pilastrar. Väggarne äro släta och hvitvevterade med något ojämn och grofhuggen yta, hvil-

ken jämte den åldriga patinan förlänar den vackra byggnaden ett synnerligen vördnadsjudande yttre. Fönstren något oregelbundna placering skänker åt murytan intresse och lif. I första och tredje våningarna har man bibehållit fönstrens smärutor. I byggnadens fyra hörn står naturstenen i dagen.

Slottet har nio fönster på långsidan och fem på kortsidan. Ehuru rumsindelningen i stort sedt är densamma som då borgen uppfördes, så är helt naturligt inredningen i mycket förändrad under tidernas lopp. Mäst oförändrad synes nedre våningen vara. Densamma genomdrages på längden af en väldig korridor. Rummen väster om korridoren äro täckta af tunnvalf och synas från början vara afsedda till förvaringsrum och källare, hvartill de också ännu

i dag användas. Gårdsrummen åter hafva krysshvalf och hvalf af andra typer. Dessa rum användas dels för köksdepartementets behof, dels för betjäningen. Yttermurarna nå i nedre våningen en tjocklek af ungefär 1,5 meter, under det de i andra våningen äro ungefär 1,3 meter och i tredje 1,2. I nedre våningens gårdsrum påträffar man några gamla dörrar med vackra smidda järnbeslag. En blick på afbildningen af 1600-talets Västanå, sådant det ter sig i Dahlbergs Svecia, ger ett ganska öfverraskande resultat. Därstädes har slottet en helt och hållet olika karaktär, som ovillkorligen väcker en undran,

om Dahlberg öfverhufvud taget afbildat samma byggnad, som pryder det nutida Västanå.

Grundytan i Svecia-bildens slott har af allt att döma mycket anspråkslösare dimensioner än den nuvarande. Gafveln där har blott fyra tätt sittande fönster, vår tids har fem ganska glest placerade.

Bredden på slottet är i förra fallet sex

Slottet och flygelbyggnaderna från sydost.

och en half fönsterbredder, i senare mera än elfva. Längden är respektive sjutton och trettioen. Byggnadens gaflar prydes å Dahlbergs bild af sirliga, volutprydda spetsgaflar och fasaden uppvisar ett ansenligt polygonalt utbygge i midten. Det förefaller likaledes, som om byggnaden hade blott tre våningar, ehuru det ju dock icke är uteslutet, att en källarvåning å bilden döljer sig bakom löfträden, ett antagande, som också gårdsplanens höjd mellan flygelbyggnaderna vilja bekräfta. Å Dahlbergs teckning är slottets längdriktning lagd ungefär i öster och väster, ehuru den i verkligheten ligger i det närmaste i norr och söder. Slutligen kan anmärkas, att Dahlbergs små flygelbyggnader ej rätt tyckas öfverensstämma med uppgiften, att sådana byggdes af Bennet på 1700-talet. En detaljlikhet bör emellertid fram-

hållas nämligen byggningens synliga kvaderstenskknutar.

Några af de ofvan berörda olikheterna torde nog kunna skrivas på kontot af det kända förhållandet, att Dahlberg ofta lät fantasien leka med ritstiftet eller af tillfälliga ändringsarbeten, dock synas mig en del oförklarliga.

Genom en vinkelböjd stentrappa når man andra våningen, den egentliga bostads- och paradvåningen. Rummen härstädes, trettio till antalet, äro anmärkningsvärdt höga och stora, men förete eljest intet af intresse med undantag af hallen.

Här lägger man först och främst märke till en stor skulpterad stentafla, infälld i ena långväggen. Taf-

lans dimensioner äro ungefär $1 \times 1,5$ m. och stenskulpturen är praktfull och i detalj väl bibehållen, hvilket också framgår af bilden.

I skulpturen skönjer man under en väldig greflig krona Braheska och Stenbockska vapnen omgifna af en glänsande ornamentik, mejslad med utsökt elegans. Därunder läses i gammaldags reliefstil: »Peder Brae greve til Wisingsborg, friherre til Riidboholm och Lindholmen, Sveries riikes drots, rådih generl, gouverneur utoever stor-

furstendomet Finland med Åland och beggie Carelerne samt lagman öfver Westmaneland, Berslagen och Dalerne.»

Midt emot stentaflan står en hög, öppen spis, hvars håll stödes af tvänne praktfulla hermer i stenskulptur. Den ena visar ett kvinnligt, den andra ett manligt hufvud jämte en del af bröstet.

På spisens framsida är en stentafla infälld. I

taflan är Gyllensvaanska vapnet ingravradt och därunder läses: »Fideikommissum af Fredric Gyllenswan.»

Spisen härstammar från nämnda Gyllensvaan, som 1785 stiftade Västanå fideikommiss. Det säges, att stenhernerna togos från en af flygelbyggnaderna. Då emellertid des-

sa senare, enligt hvad förut blifvit omtaladt, uppfördes af Bennet på 1770-talet, ligger den förmodan icke långt borta, att stensbilderna, som förråda en hög ålder, medföljde slottets öfversta våning, då den nedrefs, och kunna då hafva ingått som detaljer i de höga gaflarnas utsmyckning.

Tredje våningens rum äro mästadels numera oinredda. En del begagnas till vistrum. Den oerhördt stora vinden, som sträcker sig öfver hela

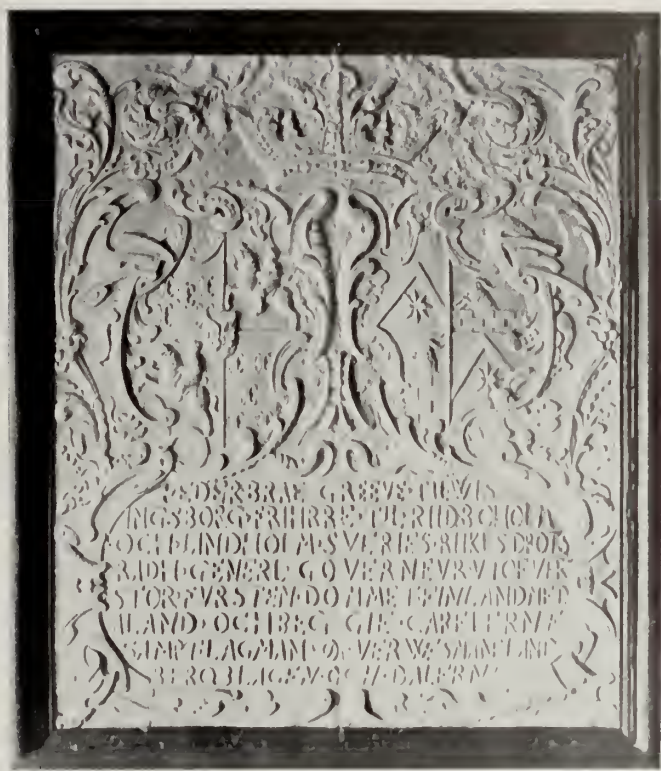

Slottet från gårdssidan.

Västanå enligt Dahlbergs Suecia antiqua.

Vapensten infälld i väggen i öfre vestibulen.

vistat krigen mot Ryssland och Preussen i Holändsk tjänst, belägringen för Bergen op Zoom och campagnen för Breda, född Svanhals, år 1723 den 4 Julii, adlad 1756. Förordnat Västana egendom till fideikommiss år 1786 åt en af Rosenqvistska släkten. Död ogift den 4 Nov. 1787.»

Denne öfverste Gyllensvaans bönder, mjölnare och pappersmästare voro själfva fideikommissarier hvar och en till sitt hemman eller verk emot vissa stadgade skyldigheter. Dessa egendomliga förhållanden hafva efterhand upphört.

Af de möbler eller prydnadsföremål, som ännu finnas kvar å Västana — stora byggnaden är f. n. obebodd — kunna särskildt framhållas en vacker salongsmöbel i mörk mahogny och förgyllningar, en antik etagère med intarsia likaledes i mahogny, men först och främst ett sällsynt fint porträtt i olja af fideikommiss-stiftaren

huset, är med sina stora skorstensbyglar ganska intressant.

Väster om slottet och betydligt lägre än dettas grund ligger trädgården och parken, och här bildar terrängen ett par kraftigt markerade terrasser, innan den, delvis brådstupa, faller ned mot Vättern. På en af terrasserna beskuggad af väldiga bokar ser man de sista innehafvarnes af Västana familjegraf. Hägnade af ett högt järnstaket, som bildar en regelbunden attasiding, och vänligt fannade af mjuka löfkronor ligga här trenne stora horisontala stenar, som för främlingen visa, hvarest herrarna till den hvita borgen sofva den sista sömnen lågt under borgens fot, men högt öfver Vätterns yta. En fridfullare plats än denna kunde de ej fått.

På den norra af grafstenarna läser man i huggen skrift under ättens sirade vapen och nummer: »Löjtnant Jon August Gyllensvaan, född Rosenqvist af Åkershult, tjänat vid Bohusläns regemente, född 1821, död 1899.»

Under den södra af stenarna hvila majoren Henrik Adolf Gyllensvaan, död 1848 och underlöjtnanten Fredrik Henrik Gyllensvaan, hvilken gick ur tiden 1871.

Mellersta stenen bär följande inskription: »Fredrik Gyllensvaan, öfverste för Helsinges regimente, Riddare af Kongl. Svärdsorden. Efter akademiska studier antog krigstjänst år 1738. Be-

Gammal spis i öfre vestibulen.

öfverste Fredrik Gyllensvaan. Arbetet är osigneradt.

Väggarna i det rum, hvarest den ofvannämnda möbeln står, äro prydda med målningar syftande på de fyra årstiderna.

De förut omnämnda båda flygelbyggnaderna, som i norr och söder begränsa gårdsplanen, äro vackra i sin enkla stil och med sin höga med fönster försedda takresning.

Västanå ägor äro tämligen samlade i Grenna landsförsamling. I Ölmestad socken ligger dock arrendegården Sandvik.

Det är ingen lätt uppgift att ur de få och hvarandra motsä- gande anteckningar, som finnas, skriva Västanå gods historia, och det är att beklaga, att inga originalurkunder på platsen sprida ljus öfver det Gyllensvaanska herresätets äldre i ovisshet höljda öden.

De högt förtjanta småländska historieskrifvarnes gamla arbeten intressera sig

icke särdeles för Västanå, och förgäfvos söker man meddelanden om de urkunder, hvarpå de stödja sina uttalanden.

Bortåt tre sekel tillbaka i tiden är dock ägarelängden klar, men bakom den tid, som kännetecknas af Brahegrefskapet Visingsborgs växande maktställning i dessa nejder, äro dess häfder dunkla.

Allvin håller före, att den äldste kände ägaren af Västanå var en viss Sten Bielke, hvilken innehade godset år 1615, och tillägger om honom: »troligen den äldre kallad» och att han var riksråd och guvernör öfver Pommern. Han säger vidare, att godset därefter innehades af fru Sigrid Bielke »troligen Stens hustru» och att det sannolikt är ett gammalt Bielke-gods.

Studerar man Svenska adelns ättartaflor af Anrep, i hvad de röra hithörande fråga, så er-

håller man en helt olika åsikt beträffande Västanå ursprung, en åsikt, som, sammanställd med en del ortsförhållanden, synes mig hafva större sannolikhet för sig.

Då jag tyvärr icke kan förebära några originalurkunder för nedanstående uttalande om Västanå häfder före Per Brahe, måste de därför betraktas som ett försök till tydning af egendomens äldre historia.

Icke långt från Västanå ligger egendomen Östanå, som i medlet af 1700-talet utbröts ur det urgamla godset Broxvik, förbundet med Ulfsparreättens häfder. Det är ej känt, hvarest detta senare gods hufvudsäte en gång legat, tiden har jämnat allt med marken, men med sannolikhet antages

dess läge vid en liten numera till mosse uttorkad sjö nästan midtemellan Västanå och Östanå, d. v. s. i dalen mellan »västra» och »östra åsen».

Broxvik omfattade 1609 icke mindre än 113 gårdar. Jag håller därför för, att icke blott Östanå, utan äfven systergården Västanå och tro-

Södra förmaket.

ligen äfven andra gårdar äro de splittrade resterna af gamla Broxvik. Jag finner stöd hos Anrep, som säger, att medlemmar af ätten Ulfsparre voro ägare af »Broxvik i Grenna socken och Småland, hvilket gods numera kallas Östanå och Västanå». Och under friherre Ake Ulfsparres namn står, att han »utbytte och försålde slutligen den gamla familjeegendomen Broxvik i Småland till greffe Brahe, hvilken egendom då blef styckad och kallad Östanå och Västanå».

Här är nu blott att säga om Broxvik, att Näs-konung Ragnesson befinnes år 1367 å »St. Petri och Pauli aften i Skärstad* hafva gifvit Broxvik, Åbogården och Uddetorp** till sin älskliga maka Ramborg, dock att hvilken den andre öfverlefde, skulle godset äga». Från Ramborg kom gården

* Socken 1 $\frac{1}{2}$ mil söder om Västanå.

** Troligen nuvarande Uddarp 1000 meter väster om Östanå.

till mågen Måns Bjugg, som var Ulfsparreättens stamfader.

I icke mindre än sju släktled gick nu Broxvik inom släkten Ulfsparre, till dess att Ake Ulfsparre »utbytte och försålde den gamla familjeegendomen Broxvik i Småland till grefve Brahe, hvilken egendom blef styckad och kallad Östanå och *Västanå*, samt flyttade stamgodset till Broxvik i Häradshammars socken i Östergötland*.

Till Västanå hörde vid denna tid icke mindre än 18 underlydande hemman utom vattenverk vid Röttle.

Grefve *Per Brahe d. y.*, som till sina ofantliga domäner med Visingsborg som residens nu äfven lade Västanå, är en i Sveriges historia alltför känd personlighet för att härstädes behöfva närmare vidröras. Det är från honom, som den praktfullt sirade stentaflan härstammar, som pryder öfre vestibulen å Västanå slott.

Grenna stad, Brahekyrkan på Visingsö, Visingsö gymnasium, Brahehus, af hvilken lilla borg en ruin kvarstar, flere städer i Finland, där han var generalguvernör, samt kyrkobyggnader i detta land likasom i Sverige bära ännu i dag vittne ej mindre om denne stormans makt och rikedomar än om hans omsorger om sitt den tiden stora fädernesland. Ar 1680 en höstdag slutade den märklige mannen sina dagar, och Västanå liksom hans öfriga gods gingo till brorsonen riksrådet grefve Nils Brahe, som äfven skrifver sig till Skokloster, Östanå och Lyckås**.

Under hans tid föll det stolta Visingsborg för reduktionen, men domänen uppe på smålandsstranden midt emot, Västanå, undgick såsom varande gammalt säteri det hårda ödet.

Västanå ärfdes vid hans frånfalle år 1699 af sonen generalmajoren grefve *Abraham Brahe*, som tillika förenade Östanå, Lyckås och Brahehus i denna nejd i sina possessioner. Grefve Abra-

ham, som gick hädan år 1728, efterlämnade i sitt gifte med Margareta Bonde en dotter Kristina Anna, som blef förmäld med hofmarskalcken friherre *Carl Fredrik Hamilton*.

Denne öfvertog år 1794 såväl Östanå som Västanå efter svärfadern.

Vid hans död 1753 synes egendomen till en början öfvergått till barnen, hvaraf hofmarskalcken hade sju stycken, men kom år 1765, troligen genom köp, till kaptenen vid Jönköpings regemente *Gustaf Adolf Klingspor*, tillika ägare af Brahehus och Tranås. Gift med den store Magnus Stenbocks dotterdotter *Eva Juliana Barnekow* afled kaptenen år 1765, och Västanå måste åter byta ägare, i det öfverstelöjtnanten vid Älfsborgs regemente friherre *Rutger Bennet* inköpte detsamma.

Om friherre Bennets restaurerings- och ändringsarbeten å slottet är ofvan omtaladt.

Ar 1778 sålde Bennet egendomen till öfversten vid Hälsinge regemente *Fredrik Svanhals*. Född 1723 blef han adlad under namnet Gyllensvaan år 1756. Öfverste Gyllensvan, hvars väl utförda porträtt i olja förvaras å godset, var en på sin tid mycket använd personlighet och ansågs vara en god talare inom mösspartiet i riks-

församlingen, hvilken han bevistade från år 1756.

Namnet Gyllensvan förmodar jag han bildade af sitt fädernensnamn Svanhals och mödernesnamn Gyllenståhl.

Ar 1786* stiftade han af sitt gods Västanå ett fideikommiss för den af sina systersöner af ätten Rosenqvist af Åkershult, som han förbehöll sig att själf utse. Innan detta emellertid egt rum, afled fideikommissstiftaren ogift å Västanå och fick sitt sista hvilorum i godsets vackra park.

Den graverade stentaflan på spisen i vestibulen, förut omnämnd, bevarar minnet af fideikommissstiftaren.

Öfverste *Fredric Gyllensvaan*.
Oljemålning.

* Citat ur Anrep.

** Gods i Småland, beskrifvet i detta verk.

* Enligt andra uppgifter 1785.

Svanhalsar anställde nu rättegång för att få bibehålla godset inom släkten, men genom kungl. dom af 11 april 1791 fastställdes, sedan Rosenqvistska släkten gifvit sitt samtycke, att *Fredrik Leonard Rosenqvist af Åkershult* skulle bli fideikommissarie och antaga namnet Gyllensvaan, för hvilken han skulle intaga säte å riddarhuset.

Den förste fideikommissarien till Västanå var vid denna tid endast sju år gammal. År 1803 öfvertog emellertid den unge Fredrik Gyllensvaan själf egendomens skötsel, men valet af innehafvare visade sig snart olyckligt, ty denne blef en ohejdad slösare, och 1814 frändömdes egendomen honom och tillföll mot vederlag af 25,000 rdr kusinen majoren *Henrik Adolf Rosenqvist af Åkershult-Gyllensvaan*.

Godset omfattade vid denna tid ej mindre än 2 mtl. säteri och 13 mtl. underlydande förutom kvarnar och pappersbruk vid Röttle m. m.

Majoren afled år 1848 och för betäckande af den af Kungl. Majt beviljade inteckningen

måste 7½ mantal af egendomen försäljas, hvarigenom den ansenligt förminskades.

Nu skulle Västanå hafva öfvergått till majorens äldsta son i hans äktenskap med Helena Charlotta Roos, men som denne var sinnessvag, frändömdes godset honom och tilldömdes hans yngre broder

löjtnanten *Jon August Rosenqvist*, sedermera kallad Gyllensvaan.

Hade den gamla egendomen förut under täta ombyten af innehafvare blifvit eftersatt, så är det löjtnant Jon August Gyllensvaans ära att hafva återfört densamma till kultur och ordning. Från år 1885, då han tog afsked från militäryrket, ägnade han sina krafter helt åt skötseln af Västanå. Äfven han er-

höll efter sin död år 1899 sin hvilostad i parken bland de föregående innehafvarna.

Jon August efterlämnade blott en dotter Augusta Katarina Charlotta, gift med hofrättsrådet friherre *Erik Otto von Otter*, hvilken på grund af sitt gifte blef fideikommissarie och ännu är det romantiskt belägna godsets innehafvare under namnet *Gyllensvaan*.

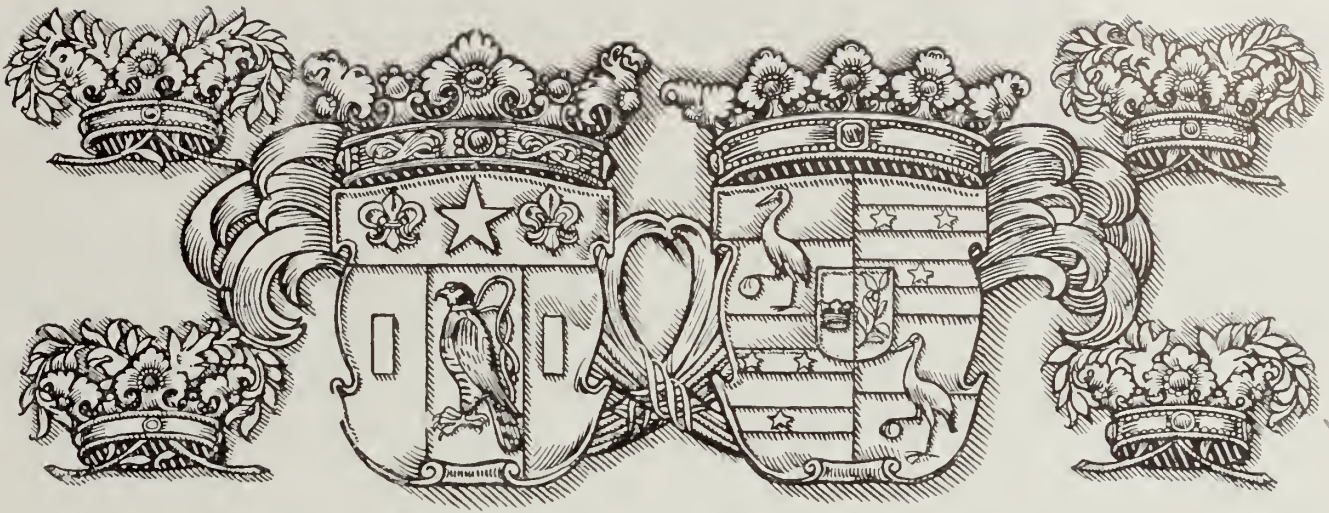

Grafvarna i parken.

Utsikt öfver trakten kring Västanå.
Öfverst till vänster slottet, till höger synes Vättern.

BLEKHEM

TÖRNSFALLA SOCKEN, SÖDRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Då man vid Almvik station å Västervik—Norsholms järnväg stiger af tåget för att besöka det närbelägna herresätet Blekhem, gör man sig ovillkorligen den frågan, hvarför icke godsets skapare byggde corps de logiet vid den öppna, vackra Gamlebyviken i stället för ett par tusen meter därifrån vid den lilla sjön Bleken. Kanske ville han draga det undan från allfarväg och låta det i förnäm afskildhet lefva sitt eget lif vid den obetydliga, men leende insjön, i stället för vid den stora hafsviken.

Nu följer vägen från sagda station först längs den halfkilometerlånga ån, som bördar Blekens vatten uti hafsviken, så öppnar sig insjöns spegel och efter att hafva följt vägen i en betydlig kurva, når man det Nordenfalkska godsets hufvudbyggnad. Detta är ett ganska imponerande hus, imponerande mera genom sin betydande utsträckning i längd och bredd än genom sin höjd. Sedd isynner-

het från insjöns västra strand gör byggnaden med sina nitton fönster i bredd ett mäktigt och förnämt intryck, där den speglar sina hvita murar i den näckrossmyckade vattenytan och aftecknar sig i lugn harmoni mot löfkronornas djupgröna kuliss.

Åt sjösidan reser sig corps de logiet i två våningar med ett midtparti i en tredje. Vid byggnadens kortsidor och i rät vinkel mot midtpartiet stå tvärpartier. Huset är uppfördt på en starkt sluttande berggrund, hvarför det, som nämnts, åt sjösidan har två, men åt gårdssidan blott en våning. Sjösidans bottenvåning innehåller kök, källare och

vistrum endast i den östra hälften, medan den västra fylles af stödhvalf och själfva bergsmassan.

Corps de logiets största längd är icke mindre än 56 m. Midtpartiets bredd uppgår till 11.5 m. Tvärpartiernas längd räknar 24 m. och deras bredd 10 m. Källarvåningen åt sjön skjuter fram

Landshöfdingen
C. O. Nordenfalk.

Grefvinnan Sophie Nordenfalk
född Piper.

Utsikt åt sjösidan.

i höjd med tvärpartiernas sjögaflar. Härigenom bildas en väldig altan af 36 m. längd och 3,5 m. kortsida.

Under en af fyra kolonner uppburen altan når man från gårdsplanen fram till den stora snidade ekporten. Det första rum man kommer till är den stora genom husets hela bredd gående hallen. Densamma är hållen i hvitt, och dess hvälfda tak uppbäres af rent skurna, fyrkantiga pelare. Den synnerligen stilfulla, eleganta hallen är ett af resultaten af en genomgående inre renovering, som byggnaden år 1902 genomgick. Den är gjord efter ritning af professor I. G. Clason och utgör med sina vackra proportioner en prydnad för herresätet. I hallen lägger man märke till två öppna spisar samt en järngrind i konstsmide. Från hallen leder en med skulptur prydd ektrappa till andra våningen. Af öfriga rum bör matsalen anmärkas på grund af sina storartade dimensioner. Den

är nämligen 10 meter lång, och bredden uppgår till 9 meter.

Corps de logiet uppfördes åren 1838—44 af excellensen Nordenfalk, och på 1850-talet renoverades och ändrades Blekhems stora byggnad. Till det inre renoverades huset åter 1902. På den plats, där hufvudbyggnaden nu ligger, fanns fordom ett litet timradt boningshus med två flyglar.

Det Nordenfalkska hemmet äger en del konstverk och minnen ur vår kulturhistoria, som böra något närmare beröras. Af oljemålningar ser man ett porträtt, osigneradt, af excellensen J. Nordenfalk på äldre dagar samt ett vackert porträtt, som det antages, af Gustaf Mauritz Armfelt. Därjämte ser man kopior af tvenne charmanta porträtt målade af Södermarks hand, nämligen af excellensen friherre Johan Nordenfalk i yngre dagar och hans vackra gemål Marie Nordenfalk, född Risellschöld. Original-

Blekhem från sjöpromenaden.

porträtten, af hvilka bilder här meddelas, ägas af friherre Johan Nordenfalk.

Karakteristiskt är porträttet af Hedvig Sofia Nordenfalk, född Hjärne, signerad N. Andersson 1843.

En tafla af kulturhistoriskt intresse är en blyertsteckning gjord af H. Retzelius den 14. 5. 1850. Den föreställer »Juvenalerna» samlade i friherrinnan Marie Nordenfalks salong i Uppsala den 1 februari 1850. Figurerna äro raskt och karakteristiskt tecknade och framkallar för åskådaren

gluntarnes dagar i Uppsala. Bilderna äro försedda med siffror, och förklarande text är skriven å taflans baksida. Man ser här A. Josephson vid pianot. Gunnar Wennerberg och

Magister Tengberg föredraga en sång, medan i rummet som åhörare befinna sig Otto

Beronius, Eugen von Stedingk, Magister Lagerberg, Curry Treffenberg, Johan och Carl Nordenfalk m. fl. Längst ned i högra hörnet sitter i en stol värdinnan Marie Nordenfalk.

Bland större kopparstick bör »de tre konspiratörerna» omnämnas. Bilden, som existerar i ett fåtal exemplar, visar Gustaf Mauritz Armfelt, Johan Fredrik Aminoff och Johan Albert Ehrenström, kända genom sin sammansvärjning

år 1793, åter förenade den 2 aug. 1803. Å taflan läses: Est hic est animus lucis contentor et istum, Qui vita bene credat emi quo tendis honorem. Bilden är signerad sålunda: »Berton

pinx J. Pichler sc. Vinnæ 1805.» Å bilden ser man äfven Magdalena Rudenskiölds konterfej äfvensom en staty af Gustaf III.*

Af historiskt intresse är en målning af L. Gauffier i Florence år 1793. Man ser å densamma den manligt sköne Gustaf Mauritz Armfelt under hans landsflykt. Han knäpper händerna öfver en uppslagen bok, som ligger i knäet. På bokens blad läser man »Julius Cæsar». Under den undanskjutna portiären ser man ut öfver ett italienskt landskap och framför Armfelt

på ett marmorbord stå Gustaf III:s och Cæsars byster. På den förre står graveradt: »Cæsari virtutib. et fato similis» och »Divo Gustavo regi sueciæ». På Cæsars byst står: »Divo Cæsari». På den intressanta målningens baksida läsas dess historiska öden så lunda: »This

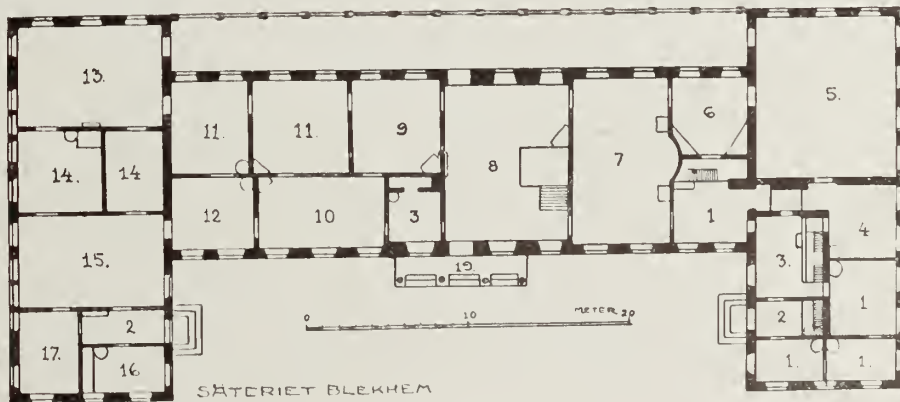
portrait of count Armfelt belonged to Lord Howard de Walden, British Envoy at Brussels. It was purchased at his Sale at Christies rooms in London, by Mr. Philip Currie of the Foreign Office and, after having remained in his possession for some years, was presented by him to Count Charles Edward Piper, Swedish Envoy at the court of St James, the son of Count Armfelts daughter. London January 9 1885.»

Bland konstföremål på Blekhem ser man en gipsafgjutning af en staty, bröstbild i naturlig storlek, skulpterad af Wal-

* Se härom Elof Tegnér's arbete »Gustaf Mauritz Armfelt», III delen och T. Hartmans »De tre gustavianerna».

Corps de logis från sjösidan.

5. Matsalen. — 7. Salongen. — 8. Hallen. — 10. Biblioteket.

ter Runeberg föreställande grefvinnan Vava Armfelt, dotter af Gustaf Mauritz Armfelt och den vackra hertiginnan af Sagan*.

I silfverskåpet står en utmärkt vacker större silfverskål i drifvet arbete. Mönstret är af stor skönhet. Å skålens yttersida läser man initialerna P. J. K. och A:o 1696 samt längre ned M. D. Betydelsen af de första initialerna är icke känd, hvaremot M. D. utan tvifvel torde hänsyfta på Maria Dichman och vara ingraveradt nära ett hundra år senare. Maria Dichman var stammoder för Rissellschöldska släkten, hvarom vidare nedan.

Blekhems gods ingår i både Törnsfalla och Hallingebergs socknar med $8^{10/24}$ mantal i den förra och $2^{15/24}$ i den senare. Arealen utgör 7,855 tunnland och är sålunda fördelad: åker 1,100 tnl. hvaraf 220 under eget bruk, skog 3,667 tnl., hagmark 1,384 tnl., tomter o. s. v. 80 tnl., mossar 215 tnl. och impedimenta 624 tunnland. Fordom var godset ej obetydligt större. Till detsamma hör Almviks kvarn och tegelbruk. Det äger en god kreatursbesättning af ayshire-ras. 1905 byggdes ett vackert stall.

Blekhems häfder gå tillbaka ända till 1300-talet. I slutet af detta århundrade ägdes gården af underhärads höfdin-

gen i Tjust, Björn Soop, och efter honom af Peder Svensson Soop, gift med Björns dotter. Därefter innehades det efter hvarandra af Nils Ingelsson och Knut Ulfsson Soop, som 1490 skref sig herre till Blekhem. Det ärfdes därefter af sonen Erik Knutsson Soop, men 1543 inneha-

des gården af Lars Andersson i Nyköping. Då Lars 1552 skattade åt förgängelsen, upplät han Blekhem och nio andra gårdar till konung Gustaf I, som därefter bland sina småländska gods äfven uppräknar Blekhem.

Johan III ger 1571 ett gåfvobref på Blekhem till Anders Målare, men år 1590 köpte Hans

Bröms till Ottinge det gamla godset vid Bleken för konung Sigismunds räkning och efter Stångebroslaget gick det till Karl IX:s ägo.

År 1612 gaf Gustaf II Adolf bref åt Johan Skytte att för 1,600 mark få lösa till sig Blekhem m. fl. gårdar, och 1645 ärfdes gården af Skyttes dotter Anna,

gift med friherre Göran Gyllenstierna, amiral och landshöfding; och då hon 1680 afled, ärfdes egendomen af Maria Gyllenstierna, gift med landshöfdingen i Kalmar friherre Mauritz Possé, som år 1702 slutade sina dagar. Dessa hade en dotter Anna Kristina, som år 1691 trädde i brudstol med generalmajoren greve Karl Julius Lewenhaupt,

Hallen.

Salongen.

* Se Tegnér's Gustaf Mauritz Armfelt II del.

son till dåvarande ägaren af Casimirsborg. Dessa ärfde Blekhem vid landshöfdingens främtälle. Deras yngre dotter Karoline Lewenhaupt trädde 1743 i äktenskap med friherre Jacob Ludvig Hamilton och ärfde Blekhem. De lefde utomlands och dogo barnlösa.

Godset öfvergick till riksrådet friherre *Karl Otto Hamilton*, född 1699 och gift 1730 med Sally Jennings och därefter till brodern grefve *Gustaf David Hamilton*, död 1788, fältmarskalk, serafimerriddare och en af rikets herrar.

den. De ägde dessutom flere andra gods. Baron Nordenfalk afled redan 1846 och hans änka, en af rikets fruar, öfver-

Hedvig Sophia Nordenfalk född Hjärne.
Oljemålning af N. Anderson 1843.

Biblioteket.

tog ensam omsorgen om egendomarne. Om vintrarna bodde hon i Uppsala, där hon samlade en krets af vittra och konstnärliga personligheter omkring sig. I hennes uppskattade hem i Uppsala eller Blekhem sågos sådana gäster som Wennerberg, »Onkel Adam», tonsiktaren A. F. Lindblad m. fl.

År 1875 såldes godset till sönerna: sedermera preses friherre Johan, landshöfdingen Carl, kaptenen Erland och

År 1773 försålles gården till direktören i Ostindiska kompaniet den rike handlanden *Chr. Dichman* i Västervik. Fem år senare skänkte han egendomen till sin dotter och måg *Maria* och *Olof Risell*. Häradshöfding Risell blef år 1778 adlad under namnet Risellschöld och slutade sitt lif 1793 som rik man.

Änkan öfverlämnade år 1804 det gamla godset till sin äldsta son *Christian Christoffer Risellschöld*, född 1768. Denne, som först var gift med en von Hofsten, trädde 1809 i nytt gifte med Wendla Hammarskiöld. Lagman Risellschöld afled 1826 och hans änka i början af 1840-talet, som ett omtaladt original. Lagmannens broder *Olof Johan* gift med sin kusin Kristina Sofia Risell ärfde och tillöste sig Blekhem. Deras betagande vackra dotter Maria, hvars drag förevigats af Södermark, blef då, 19 år gammal, i äktenskap förenad med den unge, begåfvade statssekreteraren, sedermera justitistatsministern, excellensen och en af rikets herrar friherre *Johan Nordenfalk*. Till en början arrenderade det unga paret Blekhem, men då Marias fader 1836 gick hädan, ärfde de går-

Grefvinnan Vava Armfelt.
Byst af Valter Runeberg.

Excellensen Friherre Johan Nordenfalk.

Friherrinnan Maria Nordenfalk född Risellschöld.

öfverstelöjtnanten Otto Nordenfalk. 1886 gick den allmänt vördade gamla ur tiden. Hon fick dö på sitt kära Blekhem i Tjust. Fädernegodset öfvertogs nu af sonen landshöfdingen i Halland *Carl Nordenfalk*. Det var vid denna tid som det märkvärdiga jordskred inträffade å godsets ägor vid Almvik station, som begrof två hela tunnland jord med tvenne magasiner och tegelupplag i Gamlebyvikens djup samt dödade två personer. År 1880 hade Carl Nordenfalk ingått

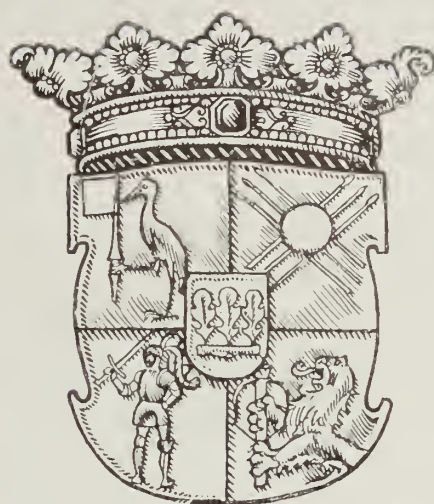
äktenskap med Sophie Piper från Löfstad, dotter till kammarherren grefve Charles Emil Adolf Gustaf Piper.

1909 afled emellertid landshöfding Nordenfalk, och hans änka, som redan förut varit fullt förtrogen med godsets skötsel, öfvertog det samma och disponerar det nu under sin lifstid, men skall det enligt testamente öfvergå till friherre Johan Nordenfalk och hans efterkommande.

Gustaf Mauritz Armfelt. Oljemålning af L. Gauffier 1793.

CASIMIRSBORG

GAMLEBY SOCKEN, SÖDRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK AKERHJELM

Från hafvet bryter en lång vik in i Tjust. Mellan sällsynt pittoreska stränder, än bergiga och branta, än mjuka och leende skjuter den sin vattenmassa nära tre mil in i landet. Gamlebyviken heter den.

Fordom drogo »garparnes» sjöröfwareföljen på sina skeppsdäck in i den vackra viken på väg till sitt näste på Garpedansberget vid Gamleby, och då var det icke rådligt att lefva på vikens stränder. Men tiderna hafva förändrats, »garparnes» röfwareflottor hafva blifvit fredliga ångare, och endast bergets namn minner om hvad som en gång var. Nu har en ny stad vuxit upp vid viken, och många vackra herresäten spegla sig i dess vatten, som är anselt att vara en af de vackraste segelleder i Sveriges land. Gräntzö, Segersgårde, Blekhem, Casimirsborg och Nygård äro namn på några af dem. Ett bland de märkligaste är Casimirsborg.

Tuneld skrifer, att fru *Ärme-gård*, greffe Hans' af Eberstein husfru, år 1421 pantsatte *Mem* till Nisse Pedersson, som upplät detsamma till Albrekt Styke. Detta är det första ljus i historiens dunkel, som faller öfver det gods häfder, som nu bär namnet Casimirsborg, men fordom kallades Mem. Det hade förut likasom

så många andra i denna nejd varit i det mäktiga riksdrotset *Bo Jonsson Grips* ägo. En kvinnlig ättling af de storvulne Griparne, nämligen Mauritz Birgersson Grips till Vinäs' dotter *Sidonia*, gifte sig 1616 med sin kusin greffe *Casimir Leijonhufvud* från Gräfsnäs. Han var

son till den på sin tid bekante, orolige Axel Leijonhufvud, greffe till Raseborg m. m. »pantherre till Jönköping». På detta sätt kom det gamla Mem öfver till ätten Leijonhufvud eller Lewenhaupt, i hvilken släkt det stannade ända till 1800-talets midt.

Namnet Mem förändrades nu efter ägaren till Casimirsborg. Casimir Leijonhufvud dog år 1634 och hans fru 1651. Då öfvergick Casimirsborg till tredje sonen generalen *Ludvig Weirich Lewenhaupt*. Han var gift med Charlotta Susanna Maria, greffinna af Hohenlohe, härstammande från pfalzgreffvarne vid Rhen. Båda makarnes död faller inom året 1668 och Casimirsborg får ny

herre nämligen sonen *Gustaf Fredrik Lewenhaupt*, född 1658, greffe till Falkenstein, friherre till Reipolckirch, herre till Karby och Casimirsborg.

Med hans person är en liten lokalhistorisk kärleksroman förknippad, som icke bör med

Grefvinnan Louise Fleetwood
född Mörner.

tysthet förbigås i detta arbete. Efter hemkomsten från en längre studieresa utomlands förälskade sig den unge grefven i sin strålande vackra kusin på Vinäs Anna Katarina Lewenhaupt, dotter till fältmarskalken Karl M. Lewenhaupt, som vid denna tid var död. Annas mors samtycke till äktenskapet lyckades han utverka, men konungen, som delade sin tids åsikt om »förbjudna led», satte sig emot förbindelsen. De älskande beslöt det oakadt att genomdrifva sin önskan och lätto hemligen viga sig i en undangömd dalgång strax söder om badhusberget vid Casimirsborg.* Prästen, som förenade de unga, fick plikta med ämbetets förlust, men han tröstade sig med den rikliga ersättning han erhöll af de nygifta. Dessa måste

emellertid lämna landet och vistades många år utomlands delande sorger och glädje, ljuft och led. Casimirsborg förvaltades därunder af en förtroendemän. I Tyskland, Frankrike och Italien uppehöll sig grefve Lewenhaupt och hans maka, och i republiken Venedigs tjänst utmärkte han

* Enligt en annan ej så sannolik uppgift å Vinäs.

sig så att han blef general och begåfvades vid sin afresa med dyrbara skänker och pension. Under de sista åren af 1600-talet återkom L. till Sverige och fick af Rådet samma militära grad hemma, som han haft i Venedig. Karl XII ville emellertid af obekant anledning icke stadfästa denna utnämning. År 1723 gick den mångfrestande mannen hädan, och hans trogna maka afled år 1740.

Fädernegården öfvergick då till de båda barnen *Karl Fredrik Lewenhaupt*, gift med markisinnan *Isabella d'Andrioli*, och *Eva Maria*, i äktenskap förenad med landshöfdingen friherre *Gabriel Gyllengrip*. Emellertid uppstod process mellan syskonen rörande ägarerätten till Casimirsborg. År 1755 afled

Karl Fredrik barnlös på sin fädernegård, och systemen omkom vådligt år 1754, i det hennes hästar skenade och hon bröt halsen af sig. Äfven hon gick bort utan bröst- arfvingar.

Kusinen *Mauritz Casimir Lewenhaupt* tillhandlade sig då godset. Sedan 1744 var han förmäld med *Ulrika Charlotta Lewenhaupt*, dot-

Gammal akvarell, visande gamla 1700-talsbyggnaden.

Slottet från sjösidan.

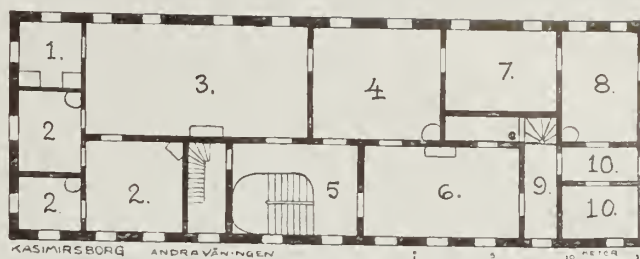

ter af den halshuggne generalen Charles Emile på Vinäs, och 1771 blef han gift med Anna Palbitzki.

Vid denna tid bestod Casimirsborg af $12\frac{3}{8}$ mantal och var taxerad till 79,836 Rdr, $10\frac{2}{3}$ öre. Emellertid råkade grefve Lewenhaupt i ekonomiska svårigheter och måste pantsätta godset till sin svåger baron Adam Palbitzki och hans fru. Dessa syntes varit så säkra på att de skulle få behålla panten, att de sålde gården till lagman Gran 1779.

Samma tid hade emellertid grefve Casimir lyckats skaffa pengar, och nu uppstod rättgång, som slutade 1781. Då afled i detsamma Lewenhaupt, och Casimirsborg återbördades till den äldre grenen af ätten, representerad af grefve *Charles Emile Lewenhaupt*, sonson till den olycklige generalen på Vinäs.

Redan år 1755 hade man anlagt ett glasbruk på godset. Detta nedlades 1810. År 1778 hade Charles Emile funnit sin maka i sin kusin, hoffröken hos drottning Sofia Magdalena, Caroline Lewenhaupt, en mycket begåfvad ung dam. Omkring år 1809 nedbrann det dåvarande lilla corps de logiet å Casimirsborg, men de båda flyglarna af trä räddades. En liten akvarell visar ännu, huru 1700-talets Casimirsborg såg ut. Flyglarna innehöllo fyra rum hvar, kök och ett par vindsrum. I den södra — »herrskafllygeln» bodde herrskapet, då de uppehöll sig på godset. Grefve Charles Emile, som var kammar-

1. Hörnrummet. — 3. Salongen. — 4. Förmaket. — 5. Öfre hallen. — 6. Matsalen. — 7. Skrifrum.

herre, slutade sitt lif under en resa 1811 helt hastigt och hans maka gick hädan 1826.

Då ärfde dottern Sofie Magdalena det gamla släktgodset. Hon var gift med sin kusin *Gustaf Lewenhaupt*, född 1780. Under somrarna bodde makarna i »herrskafllygeln» å gården, under vintrarna vanligen i Stockholm. Flygeln blef dem emellertid för trång, och 1829 läto de uppföra det nuvarande ståtliga corps de logiet. Det var den i trakten mycket anlitade byggmästaren Jansson, som bygde Casimirsborg likasom Blekhem. Huset inreddes enligt dåtida förhållanden praktfullt, och där uppställde herrskapet bl. a. en dyrbar sidenklädd och förgylld möbel med tillhörande himmelsäng, som tillhört furst Hessenstein. Man känner att på nedre botten inreddes en biljardsal med utgång åt terrassen och att statsvåningen låg en trappa upp och öfverst en gästväning. Grefven hade ett rikhaltigt bibliotek. Excellensen grefve Lewenhaupt gick hädan 1844. Om »excellensan», som styrde sina många tjän-

Salongen (nr 3 å planen).

steandar med hård hand gå otaliga historier. Hon afled 1849 och ligger jämte mannen begrafven i Riddarholmskyrkan i Stockholm.

Under 235 år hade det vackra godset vid Gamlebyviken varit i släkten Lewenhaupts ägo, då det nu 1851 såldes till friherre *C. A. Raab*, som dock efter tre år öfverlät köpet till häradshöfding *K. P. Carlsson*. Under denne driftige mans tid anlades ett statens stamholländeri å gården och denna undergick flere förbättringar. Han afled dock redan 1859 och året därpå gick godset genom köp öfver till öfverstelöjtnanten friherre *Victor Fleetwood*

och hans fru i andra giftet, född von Post.

Vid denna tid anlades de stora trapporna nedanför terrasserna åt sjön, och de gamla flyglarna åt gården nedrefvos. Baron Fleetwood afled år 1879 och sterbhuset sålde gården till en son i första giftet nämligen f. d. löjtnanten friherre *Axel Fleetwood* på Åsvik och hans fru i andra giftet grefvinna *Louise Mörner*. Axel Fleetwood afled emellertid af slag redan 1884, och godset öfvergick till änkan, som nu är den vackra gårdens härskarinna.

* * *

Den som i båt på Gamlebyviken eller å järnväg på vikens västra strand färdas förbi den plats, där Casimirsborgs hvita

murar resa sig bland lummiga löfmassor, frågar ovillkorligen, hvad det är för ett herresäte, som så stolt behärskar hafsvikens leende strand. Terrassformigt reser sig den stora byggningen från stranden. Den är uppförd i två våningar med

ett midtparti bildande en tredje våning. Taket krönes af järnbalustrad. Stora portalen åt gårdsidan är af grå sandsten i empire och prydd med Lewenhauptska vapnet och initialerna G. L. och S. L. samt »Byggt 1829» Initialerna hänsyfta på Gustaf och Sofie Lewenhaupt.

Nedre våningen innehåller som vanligt köksafdelningen samt rum för betjäningen, medan andra våningen upptager parad- och vardagsrum och den tredje gästrum.

Från en nedre hall kommer man medelst en stor vinkeltrappa upp i öfre hallen. Andra våningen innehåller förutom hallen 12

rum, hvilka äro anmärkningsvärda genom sin betydande höjd — öfver 4 m. Den kolossalt stora salongen har en längd uppgående till nära 14 m. och en bredd af omkring 7 m. Matsalens dimensioner äro ca 10×6 m. Efter den renovering huset i nyare tid genomgått, äro rummen utan historiskt intresse. Omnämnas bör dock

den stora öppna spisen i salongen, till en del af hvit marmor med en stor spegel. Den anses hafva franskt ursprung. Taket i matsalen prydes af en stor målning i olja »Aurora» sväfvande bland moln. Den är osignerad. Huruvida antagandet, att den är af Ehrenstrahl är riktigt, torde vara svårt att afgöra. Det lilla blomsterkabinettet i husets södra hörn

är hållet i gotik med spetsbågshvalf och rosett-fönster. Det skall imitera rummets ursprungliga utseende.

Det Fleetwoodska hemmet prydes af en del porträtt i olja, af hvilka särskildt en samling

Hallen (nr 5 å planen).

Förmaket (nr 4 å planen).

på grund af sin fullständighet, är lika ovanlig som märklig. Porträtten i denna samling äro alla omisskänligt målade af samma hand, ehuru osignerade. De visa dragen hos generalma-

joren friherre Georg Wilhelm Fleetwood, som var landshöfding, född 1669 och död 1728, samt af hans son landshöfdingen friherre Karl Märten Fleetwood, född 1703, död 1751, gift med Maria Eleonora Stralenberg. Dessutom upptager samlingen konterfejen af dessa senares *alla* till mogen ålder komna barn nämligen 1) Stafva

Benedicta Fleetwood, född 1724, gift med öfversten R. U. von Post, 2) Ulrika Eleonora Fleetwood, född 1744, död 1818, gift med majoren friherre Fr. von Ungern-Sternberg, 3) Hedvig Karolina Fleetwood, född 1750, död 1787, gift med systemens svåger majoren Ernst von Post, 4) Jon Wilhelm Fleetwood, född 1708, död i Holland 1729, 5) Fredrik Ulrich Fleetwood, född 1738, död 1756, korpral vid Adelsfanan, 6) Brita Margareta Fleetwood, född 1740,

död 1812, gift med öfversten J. Edw. von Vicken, 7) Wilhelmina Charlotta Fleetwood, född 1739, död 1805, gift med justitiekanslern J. W. Bröms*, och slutligen 8) Karl Hartwig Fleetwood

född 1742, död 1824, kammarherre, gift med grefvinnan Margareta Ottiliana Cronstedt af Fullerö. Samlingen är således ur personhistorisk synpunkt ganska märklig.

Ett vackert konstminne är den eleganta, signerade lilla Hauptbyrån i förmaket. Den är betecknad med nummer 6 och är inkommen från Mörnerska släkten. Det S,

hvarmed den är märkt i intarsia å framsidan syftar troligen å namnet Smedberg, af hvilken släkt en medlem blef ingift i Mörnerska familjen. På den utsökt vackra lilla pjäsen står ett par sachsiska porsliner. Ett par gamla Rouen-fajanser i salongen äro unika. Af intresse är äfven ett litet vackert empirerbord med intarsia och emblemer. I förmaket stå ett par antika länstolar, klädda med gyllenläder. De härstamma från Gyllenstiernska släk-

* Adlad Liljeståle.

Hörnkabinetet (nr 1 å planen).

Matsalen (nr 6 å planen).

ten på Björkesund. En väldig förgylld pedalarpa, som står i salongen, är en nyare tiders skapelse, men ganska ovanligt i ett landthem.

Af mycket stort lokalhistoriskt intresse är en gammal akvarell i en oval ram. Den visar Casimirsborg före branden 1809. Man ser här stora inkörsvägen till gården. Corps de logiet utgöres af ett tvåvånings trähus med fem fönster i bredd och en rundbågig ingångsport. Husets tak sluttar åt fyra håll, och vid dess gårdshörn äro ett par små flyglar tillbyggda. Längre bort ser man de fristående, rödmålade flyglarna med brutna tak. En af dem är den från Lewenhauptska tiden bekanta »herrskapsflygeln». I fonden ser man Gamlebyvikens blåa vattenbänd och därbortom de höga stränderna.

Grundmurarna till det gamla huset hittar man ännu i dag vid närmare undersökning under den nuvarande byggnaden och de sakna icke sitt intresse. Murarna äro 1,20 m. tjocka och bära upp tvenne tunnhvalf, af

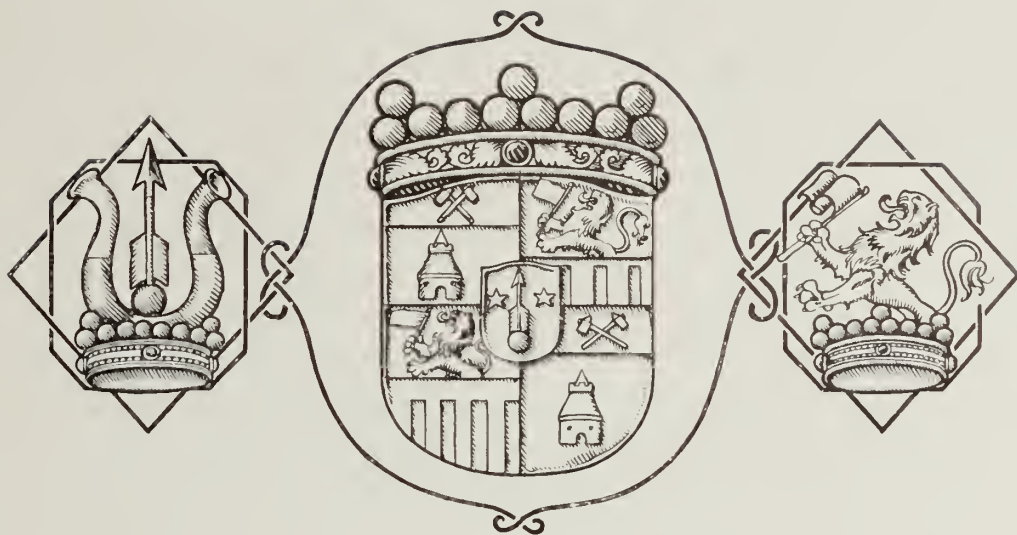
Byrå, signerad Haupt.

hvilka det ena täcker ett rum — numera källare — om 10 x 4 m. och det andra, som ligger lägre, ett mindrerum. Härifrån gå gluggar ut i det fria. Det synes icke omöjligt, att dessa anläggningar gömma de sista resterna af det äldsta kanske befastade Mem.

Nedanför corps de logiet vid sjöbryggan ligger »sjöpaviljongen», under hvilken uppfartsvägen går. Det var fordom lusthus, men begagnas numera som magasin för fiskredskap, båtar och dylikt. Söder om byggnaden utbreder sig en stor lummig park med vackra bokar och norr om densamma ligger det branta utsiktsberget, som man bestiger på höga trätrappor.

Godset består i våra dagar förutom af hufvudgården af utgårdarna Kutterop, Dvärgstad, Måssebo och Kärrebo samt af arrendegårdarna Bösslekärr, Myskahult, Värnviksund och Karntorpet. Hufvudgården har 295 tunnland öppen åker och 4,000 tunnland skogs- och betesmark samt är taxerad till 330,000 kronor.

FORSBY

VÄSTRA ED SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK AKERHJELM

Med begreppet herresäte i Tjust vill man gärna förbinda en hafsvik, en leende insjö, en pittoresk strand. I själfva verket ligga också de allra flesta herrgårdar i detta undersköna landskap vid sjöar. Men Lybeckerska släktens Forsby i västra Ed hör till de få undantagen. Denna gård finna vi uppe i landet vid den lilla Vindån hvilken afbördar sjön Vindomens vatten i Edsviken, under sitt nedre lopp passerande ännu ett af Tjusts gamla herresäten, Vindö.

Hvad en besökande allra först möter vid ankomsten till Forsby, är en stor planterad gårdsplan med rabatter och blomstergrupper. Dess borte kortsida begränsas af själfva hufvudbyggnaden, ett två våningar högt revideradt trähus, så inbäddadt i kolossala löfträd af väl hundraårig ålder, att man ingenstädes får någon helhetsbild af detsamma. Planens båda långsidor åter bildas af tvenne hvitmålade flygelbyggnader med brutna tak och högre midtelpartier. Corps de logiet i sin nuvarande form saknar arkitektonisk enhet. Det är tillkommet genom tillbyggnader under olika tider. Mellan fönstren afteckna sig hvita pilastrar, och å fasadens midt finnes en femsidig utbyggnad, som krönes af

ett lanterninprydt litet torn med urtaflor i de runda öppningarna. Sammanbyggda med hufvudbyggnaden stå tvenne tvåvåningsflyglar intill de åt gården vättande hörnen. Mellan dessa tillbyggnader och utefter hela hufvudfasaden går i höjd med andra våningen en kolossal, tämligen formlös balkong hvilande på träpelare. Husets nedre våning är uppförd under Baggeska tiden (se nedan), troligen omkring år 1700; huset hade då ett mycket högt och brant tak. Andra våningen tillbyggdes 1830.

Nedre våningen rymmer tio rum jämte kök och förråds-kammare, den öfre innehåller tolf rum och tambur. Köksafdelningen var förr förlagd till den högra flygelbyggnaden på gården. Det stora köket finnes där ännu och användes vid slakt och bak. Den vänstra flygeln är upplåten åt statare.

Det Lybeckerska hemmet å Forsby äger ett ganska betydande bibliotek uppgående till öfver

8,000 band. Det är inrymdt i tvenne rum det så kallade stora och det lilla biblioteket. Till en del åtminstone utgör Forsby-boksamlingen resterna af det Posseska biblioteket på gamla Fogelvik*. Andra delar af detta yngre Fogel-

Fröken Emelie Lybecker.

* Det historiskt märkliga gamla Fogelvik ligger en mil nordost om Forsby.

vik-bibliotek (till skillnad från gamla Fogelvik-biblioteket) hafva hamnat hos grefve Lewenhaupt på Sjöholm. Af det tidigare sålda ursprungliga Forsby-biblioteket hafva en del saker gått till Nordiska Museet. Det nuvarande Forsby-biblioteket omfattar svensk, engelsk och fransk litteratur från 16-, 17- och 1800-talen och något arbete äfven från 1500-talet. Bland personhistoriskt intressanta saker i biblioteket finner man ett arbete från 1817 handlande om Rom. Boken har tillhört

prinsessan
Christine
Egypta Bona-
parte, dotter af
Napoleon I:s
broder Lucien
och gift med
kammarher-
ren grefve Ar-
vid Posse.
Dessa makar
bodde nämli-

gen 1820 å Fogelvik. Prinsessan var omtalad för sina högst originella tilltag.

Forsby äger en liten vacker samling porträtt i olja af forna ägare till godset. En del af dessa gamla konterfej pryda väggarna i det så kallade röda förmaket. Här ser man sålunda bilden af brukspatronen Isaac De Besche, född 1663, död 1719 och af hans fru Christina Sabina von Berchner, född 1671, död 1720. Likaledes har man här ett porträtt af öfverstelöjtnanten friherre Isaac von Knorring, född 1686, död 1755 och af hans fru Eva Christina De Besche, den ofvannämndes dotter, född 1705, död 1767.

Porträtten å motsatt vägg visa friherre Georg Henrik Lybecker, född 1720, död 1776, måg till Isaac von Knorring. Denna målning är signerad »pinx. 1751 F. Stålbom». Vidare en bild af hans gemål friherrinnan Hedvig Christina von Knorring, född 1725, död 1801, ett porträtt af friherre G. H. Lybeckers syster Agnes Christina, död ogift 1766 samt af hans moder Ebba Eleonora Lybecker, född Creutz, död

1730. Dessutom återgifver ett annat konterfej dragen af Ebba Eleonoras moder Agnes Christina Creutz, född Wachtmeister af Björkö 1680 och afliden 1748. En stor bild visar Karl XII till häst.

I nedre matsalen hänger en stor dekorativ målning, som enligt uppgift skall föreställa en kvinnlig medlem af ätten Lichton med hennes fyra barn.

Till de vackraste föremålen å Forsby höra emellertid tvenne rikt skulpterade stolar med kungliga kronor samt två andra klädda med gyllenläder och ett kabinettskåp i svart trä. Dessa pjäser äro komna från samlingarna å Fogelvik och stodo senare å Hornsberg. Skåpet är troligen ett 1600-tals arbete. Dess underrede är nytt. Det skall hafva begagnats i kyrksalen å Fogelvik.

Bland gårdens historiska minnen bör von Knorringska grafstenen icke förbigås. Den re-

Gårdsplanen från hufvudbyggnaden.

Hufvudbyggnaden och flyglarna.

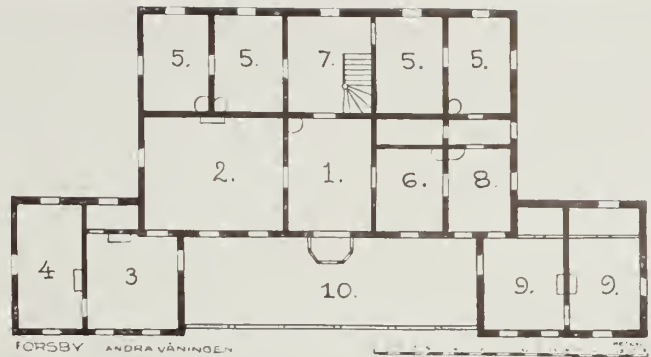
ser sig i en fridfullt liggande trädunge invid ån ett stycke öster om gården. Överst å stenen ser man en stor friherrlig krona i relief. Nedanför denna å sidorna äro De Bescheska och von Knorringska vapnen inhuggna och därunder läser man: »Denna sten hafver Jöran Isaac von Knorring upprest för sin fader Öfverstelöjtnanten friherre Isaac von Knorring född 1686, död 1755 och för sig född 1727, död 1797. — Du, som bebor denna jord, unna våra ben att ligga orubbade. Vinst och nyfikenhet finna här intet.»

Forsby hufvudgård räknar en areal uppgående till 3,442 tunnland. Dessa äro sålunda fördelade: åker 607, äng 51, hagmark m. m. 208, skog 2,646 tunnland.

Till godset hör tvenne arrendegårdar nämligen Rafvenäs liggande 3 kilometer väster och Öndal 3,5 kilometer nordväst om hufvudgården. Hvardera af dessa räknar ungefär 100 tunnland åker och lika mycket skog.

Godsets taxeringsvärde utgör tillsammans 315,400 kronor.

Ehuru Forsby som egendom sannolikt är äldre, framträder den i historien först under 1600-talets midt. Gården omnämnes nämligen i 1647 års jordebok såsom *Ebba Stjernskiölds* sätesgård. Denna *Ebba Stjernskiöld* är säkerligen dotter af riksrådet friherre *Göran Claesson Stjernskiöld* och var gift med *Nils Christjernsson Gyllenhjärta*, som hade gods i Finland. Under 1600-talets senare del kom gården i *Baggeska* ättens

1. Röda förmaket. — 2. Stora biblioteket. — 3—4. Biblioteksrum. — 5. Gästrum. — 6. Förmak. — 7. Öfre förstugan. — 8—9. Sofrum.

ägo, i det landshöfdingen *Bengt Bagge* skrifver sig till *Berga, Lagnö och Forsby*. Han var född 1594 och dog 1660 samt gift med *Elsa Ryning*. Från honom har gården troligen genom arf gått till sonen öfverste *Eric Bagge*. Han var gift med landshöfdingen *Henric Claesson Flemings* dotter *Maria Elisabet* och afled 1692. År 1686 står gården som brodern hofmarskalcken *Peder Bagges* egendom. Denne, som afled 1712, var gift med *Elsa Ebba Fleming* och skrifver sig till *Berga, Lagnö och Forsby*. Omkring år 1700 uppbyggde *Peder* ett nytt corps de logi på *Forsby*, hvilket hus långt senare, som ofvan berörts, påökades med en andra våning.

År 1708 gick gården genom köp till brukspatronen *Isaac De Besche*, född 1671, död 1729,

Biblioteket (nr 2 å planen).

Georg Henric Lybecker.
»pinx F. Stålbom 1751».

hvars porträtt pryder röda förmaket å Forsby. Han var i äktenskap förenad med Sabina von

Berchner. Deras dotter Eva Christina, född 1705, blef gift med öfverstelöjtnanten friherre *Isaac von Knorring*, född 1686 (icke 1687, som svenska adelns ättartaflor uppgifva).

På detta sätt kom Forsby till ätten von Knorring, medan Eva Christinas syskon ärfde faderns andra egendomar Näfvekvärn, Danbyholm och Ottinge. Öfverstelöjtnanten von Knorring blef fången vid Pultava och satt i fångenskap ända till fredsslutet. Forsby ärfdes emellertid af sonen friherre *Jöran Isaac von Knorring*, född 1727 och död ogift 1797. Hans äldsta syster Hedvig Christina blef 1741 gift med ryttmästaren friherre Georg Henric Lybecker, född 1720 och död 1776.

Gården öfvergick till deras son friherre *Otto Vilhelm Lybecker*, född 1767, kapten vid Savolax infanteri. Han gick hädan 1829. Efter hans död innehades godset af hans änka *Fredrika Sophia Granschoug* dotter till den s. k. »Odensvikungen» den bekanta stora jorddrotten Fredr. Granschoug. Då hon 1863 afled, gick Forsby till sonen löjtnanten friherre *Otto Gustaf Lybecker*, gift med Henrietta Jacobina Cederström och slutligen till dennes yngsta syster stiftsjungfru *Emilia Ulrika Lybecker*, född 1822, som är det gamla godsets nuvarande härskarinna.

Röda förmaket (nr 1 å planen).

ODENSVI HOLM

ODENSVI SOCKEN, SÖDRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF NILS SJÖBERG

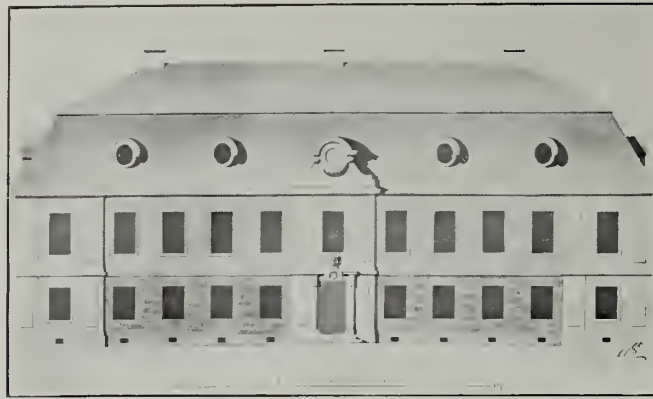
På nordvästra stranden af Kyrksjön eller Retsen, som dess gamla namn är, låg förut en by benämnd Harg. Detta namn såväl som socknens och det gamla namnet Odenskullen på den straxt väster om gården liggande höjden — nu Djurgårdskullen — tyder

på att här är en mycket gammal nejd. Det ena af hemmanen i byn Harg tillbytte sig rikskammarrådet Konrad Falkenberg af kronan år 1645, det andra, som var ett gammalt frälsehemman, tillbytte han sig 1652 af dess ägare riksrådet Gustaf Soop och bildade så säteriet Odensvi-

Hufvudbyggningen, gårdssidan.

holm. Detta öfvergick vid hans död 1654 till hans son kungliga rådet greve Gabriel Falkenberg, som därpå på 1690-talet stiftade ett fideikommiss för Falkenbergska släkten. Första innehafvare därpå blef år 1714 hans brorson hofmarskalken baron Gabriel Falkenberg, död 1756, och efter honom sonen landshöfding Gabriel Falkenberg, som med kungligt tillstånd 1756 öfverflyttade fideikommissnaturen till Lagmansö i Södermanland och 1769 sålde Odensviholm till vice fiskalen Fredrik Granschougs arfvingar för 654,000 daler kopparmynt. Kungliga rådet Falkenberg hade genom inköp af säterierna Klint, Ogestad och Näringe utvidgat godset, så att det omfattade nästan hela socknen eller 46 hemman. År 1777 utlöste lagman Johan Fredrik Granschoug sin mor och syster ur godset

Corps de logis på 1700-talet.

Ryttmästaren
Friherre Edvard Fleetwood.

Friherrinnan Astrid Fleetwood
född Wennerberg.

och blef ensam ägare därpå. Vid Granschougs död 1839 delades egendomen i 3 lika stora lotter, hvarvid Odensviholm tillföll dottern Anna Charlotta, gift med öfversten Gustaf Wilhelm Carleson. Efter Anna Charlottas död år 1871 — öfversten hade redan 1857 aflidit — ärfdes egendomen af sonen kapten Karl Otto Gustaf Carleson, och då han dog barnlös 1881 tillföll den först hans fru Maria Viktorine född Fleetwood, och efter hennes död 1904 brorsonen ryttmästaren friherre Edvard Fleetwood, gift med Astrid Wennerberg dotter till landshöfdingen Gunnar Wennerberg.

På 1700-talet var Odensviholm bebyggdt med en träbyggnad, som enligt lagman Granschougs uppgifter var i två våningar med utbyggen åt sidorna och en altan vid nedre

Hufvudbyggnaden, siösidan.

våningen, innehållande byggningen sex kamrar och en sal på vardera botten, dess längd var 30 alnar, bredden 18, rummets höjd $4\frac{1}{2}$ aln vid pass. År 1785 lät denne uppbygga det nuvarande corps de logis strax bakom den gamla byggnaden hvilken sedan refs.

Den vidsträckt gårdsplanen omgives af hufvudbyggnaden och två envånings flyglar, bakom sträcker sig park och trädgård ner till sjön, och till vänster ligger en engelsk park

med ett utsiktstempel på den så kallade Djurgårdskullen. Hufvudbyggnaden har två våningar och gafvelfronton, fasaden är indelad med gördelgesims och nedtill rusticerade pilastrar, som särskildt markera midtpartiet genom att vara ställda tätt vid den af huggen sandsten infattade portalen. Mot trädgårdssidan har den en pelarburen altan.

Husets nedervåning har från förstugan dörrar till höger och vänster ledande till köksafdelningen och gästrum, rakt fram åt trädgårdssidan ligga biblioteksrum och matsal. I biblioteket inrymmes den af 1700-tals och modern litteratur bestående boksamlingen och

här är också uppställd John Börjesons statyett af Gunnar Wennerberg.

Matsalen, som är hvitpanelad och har en hvit möbel från

1800-talets början, är dekorerad med en stor tennsamling.

Våningen en trappa upp har först ett trapprum och från detta leda dörrar till vänster till herrvåningen, till höger till privatrum och rakt fram till filen af rum mot sjösidan bestående af tre salonger, ett kabinet längst åt höger och sängkammaren längst åt vänster. — Den första salongen »stora salongen» kallad, har dörröfverstycken af lagerkrans och girlander i förgylldt skulpterad trä, två 1700-tals Rörstrandskakelugnar, gustaviansk möbel, några rokokofåtöljer och några dylika från en tidigare del af 1700-talet. Ena väggen upptages af ett stort 1600-talsskåp med höga fyllningar, pilastrar med skulpterade kapitäl och öfverst en engel bärande

en uppslagen bok, hvari står: Der Glaube. En stor spegel från 1700-talets senare hälft har slipadt glas och förgylld ram med rosengirlander krönt af vase i kartousch, dess bord har

Verandan utanför matsalen med utsikt åt söder.

Matsalen på nedra botten.

Stora salongen.

skifva af Kolmårdsmarmor buren af delfiner. På väggarna hänga porträtt och tablå. Jonas Forsslund har i pastell afbildat lagman Granschougs svärföräldrar, borgmästaren och kommerserådet Johan Jönsson (1724—1802) och hans hustru Johanna Maria Borgh (1735—1801),

stamfadern för Carlesonska ätten statssekreteraren Carl Carlesons (1703—1761) porträtt är signeradt af Johan Joakim Streng 1752, landshöfding Gunnar Wennerbergs af Hildegard Thorell 1895, samt husets två unga söners, Sten och Folke Fleetwood, af Gunnar G:son Wennerberg.

Grå salongen.

Abraham Leytstar.
Oljemålning af J. van Loo.

Sybord och byrå i grå salongen. Den stora taflan med krönt ram föreställer «Dardalus och Icarus» af okänd mästare.

Bland öfriga taflor märkas en holländsk 1500-tals med drickande, spelande och kyssande bondfolk, en marin, kvällsytte af J. M. Stäck 1835 och den främsta af alla ett utmärkt signeradt pojktopträtt af den holländske sedan i Frankrike verksamme målaren Jakob van Loo, utfördt 1649 i Amsterdam under hans bästa period. Porträttet föreställer Abraham Leytstar, farfader till Clara Leytstar, som var gift med envoyén Edvard Carleson. Ett skåp innehåller en del pretiosa, bland annat en del miniatyrer: löjtnant Fredrik Wilhelm Fleetwood (1773—1835) af J. A. Gillberg 1798, hans fru Lovisa Kristina Keij (född 1773) med ett deras barn i famnen af Johan Viertel, öfverste Gustaf Wilhelm Carleson (1785—1857) och lagman Johan Fredrik Granschoug (1755—1839), de båda sista af okänd mästare.

longen har dörröfverstycken i grisaille på röd grund inom rund af förgyllda skulpterade lagerkvistar omgifven ram; mellan fönsterna spegelbord hvarpå stora ostindiska bälkar med fat, hvita ornerade i rödt som en utslagen lotusblomma. Möbelen är gustaviansk i hvitt och guld, en inlagd rak byrå med bronsbeslag och ett liknande sybord stamma från

Grå salongen.

Den grå sa-

samma tid. Ett stort 1600-talsskåp innehåller porslin och kristaller. Porslinet är till största delen orientaliskt, men några vackra Frankenthalgrupper förekomma också med bevarade

fotoställning af glas med påsmält porslinsornering. Ett par af de här förvarade slipade kristallvaserna äro utmärkt vackra pjäser. Bland målningarna som pryda väggarna kunna nämnas Dædalus fästade vingarna på Icarus, en vacker målning från förra århundradets början, en skissartad Petrus fångande fisken med skattepenningen af Jakob Jordaens, en del äldre holländska taflor af okända mästare, den bästa visande en växlare och hans hustru, ett par karolinska ryttare af Johan Philip Lembke, en notbindande fiskare af G. U. Troili samt en dansande flicka, akvarell af Guiseppe Rota 1807.

Den gröna salongen har öfver de stora dörrarna öfverstycken liknande den grå salongens, öfver två små dörrar, som leda in till rummen åt gårdsidan, koger och båge inom rika rokokokoornament i förgyllt träskulptur. Möbelen är gustaviansk i hvitt, några stolar något senare med klöffötter, en vacker spegel med bord belagda med sköldpadd stammar från 1600-talets senare

del. Här stå en del föremål i flintporslin, flätade skålar, en terrin etc., samt ett par ostindiska bålar med frimurareinsignier. Bland taflorna finnas två genrer af P. Hilleström, en ung dam

som nyfiken tittar ut genom fönstret och en annan ung dam, som drar på sig sina strumpor. Brynolf Wennerberg har här några studiehufvuden och landskap, Gunnar G:son Wennerberg en interiör från en liten fransk trädgård och

ett par dekorativa pannåer med blommor, vallmo och ängsvegetation. Här står också en byst af landshöfding Gunnar Wennerberg utförd af Karl Olof Bartels.

I herrvåningen hänger ett stort porträtt af friherrinnan Astrid Fleetwood född Wennerberg måladt i pastell af brodern Gunnar G:son Wennerberg. Bland möblerna finnes ett vackert slätt inlagdt 1600-talsskåp på höga fötter, här förvaras också en myntsamling och det rikhaltiga godsarkivet, hvilket utom en massa handlingar till gårdens historia innehåller så märkvärda saker som bref och versmanuskript af C. M. Bellman.

Odensviholm omfattar 15 $\frac{1}{8}$ mantal med en areal af 4,000 har, 750 åker och 3,250 skog, det hela taxerad till 607,300 kronor.

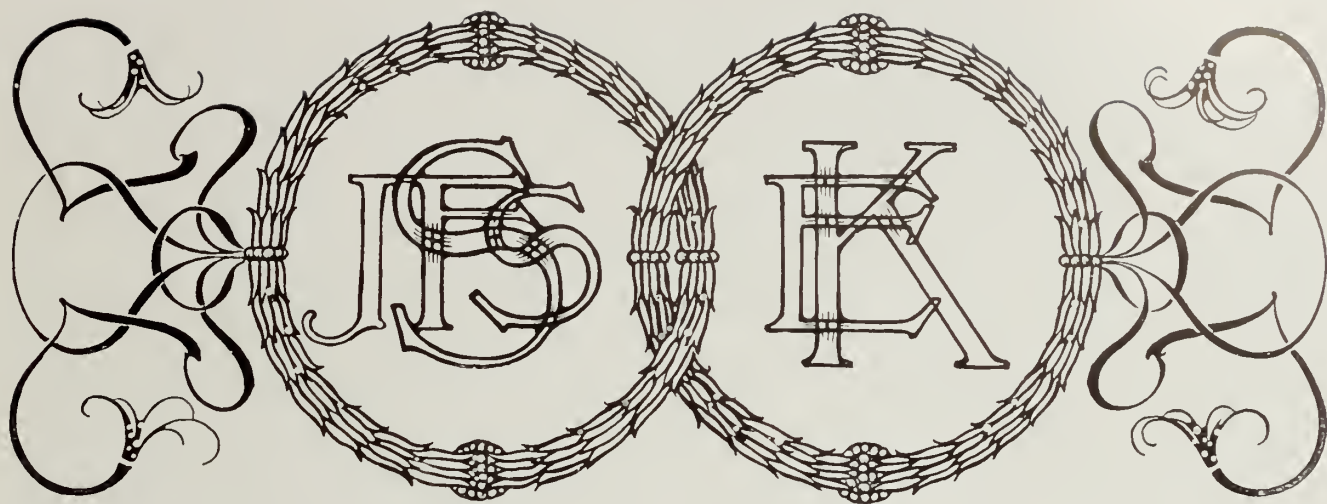

Gröna salongen.

Utsikt från Djurgårdskullen öfver sjön och Odensvi kyrka.

HUSABY

SKATELÖF SOCKEN, KINNEVADS HÄRAD, KRONOBERGS LÄN

AF NILS SJÖBERG OCH ERIK ÅKERHIELM

Tre fjärdedels mil från Vislanda station ligger Husaby bruk. Helgeån gör en krok rundt kring parken och bildar här ett vattenfall, kring hvilka de gamla hufvudbyggnaderna gruppera sig, och genom en tät allé kommer man fram till den stora hvita byggnaden. Uppförd år 1844 af bröderna Malcolm och Hugo Didric Hamilton — årtalet samt namn och vapen sitta öfver portalen — är den rätt typisk för den då ännu kvardröjande nyklassiska stilen med det lågsluttande taket, fasaden mot gårdssidan indelad af joniska pilastrar, takgesimsernas tandsnitt och trädgårdssidans kolonnburna attika.

*Fru Elisabeth Stephens
född Kreüger.*

hvilka ligger ett mindre förmak. Bredvid den röda salongen ligger matsalen, bredvid den gula gästrum. Sådana ligga också till venster om vestibulen, medan man till höger från denna genom en liten tambur kommer in i ett stort arbetsrum och ett litet därinnanför liggande museirum. Från öfre våningens hall för en smal korridor åt höger, och kring denna äro gästrum och enskilda rum grupperade. Den öfriga delen af våningen upptages af ett stort biblioteksrum, en salong, ett kabinet, och ett litet förmak.

Brukspatron J. S. F. Stephens.

Den innehåller utom jordvåningen två våningar. Man inkommer först i en vestibul i hvars fond tre par kopplade kolonner bära två hvalfbågar hvilka lämna genomgång dels för trappan upp till öfre våningen, dels för en passage till trädgårdssidans rumsräcka. Denna utgöres af två salonger, den röda och den gula mellan

Nedre bottens vestibul är dekorerad med tyska messingsfat från 1500-talet, facsimiler af ett par

väldiga danska bronslurar, samt en del taflor: två hufvuden, utskurna freskobitar af J. G. Sandberg och R. V. Ekman, samt ett karrikeradt själfporträtt af den berömda franska skämttecknaren Cham, eller Amédée de Noé, som hans verkliga namn lyder. Arbetsrummet har vackra Carl-Johansmöbler i mahogny, särskildt

Husaby från norr.

märker man en byråsekreterär med ringbärande bronslejonhufvuden. Väggarna täckas af taflor. Man märker här först en utmärkt helig Hieronymus af Guiseppe Ribera, ett synnerligen framstående konstverk. Intressanta äro två hög-

reliefer framställande bondeslagsmål och landtlig kurtis signerade af den ovanlige på midten af 1500-talet verksamme tyske träskulptören Johan Georg Schwandaller. Per Hörberg har en »Kristus och skattepenningen» daterad 1794,

Husaby från söder.

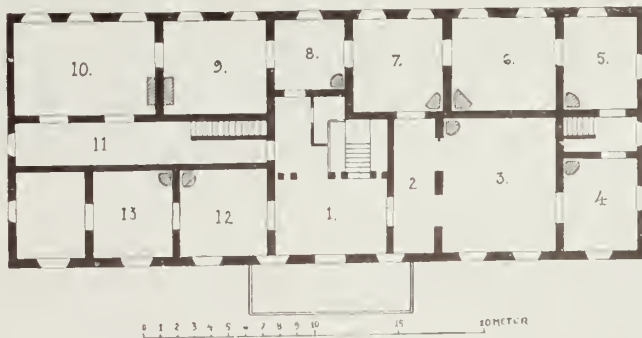
Husaby enligt Thersner.

och dessutom finnas en del kopior efter italienska taflor. En liten gallionsfigur i trä, ett ungdomsarbete af Albert Thorvaldsen har sitt stora intresse, och vacker är en grupp i gammalt danskt biskui: Mercurius och en nymf matande den lille Pan.

Muscirummet innehåller arkeologiska samlingar, hopbragta af den nuvarande ägarens fader, den lärde nordiske språkforskaren Georg Stephens. Så väl sten- som brons- och järnåldern äro rikt representerade, hufvudsakligen af danska fynd. Som synnerligen märkliga kunna framhållas ett nefrithänge från stenåldern, ett bronssvärd af ovanlig längd och en synnerligen vacker romersk glasbägare från de första århundradena af vår tideräkning, allt graffynd. Bland senare saker märker man några norska kruthorn från 1600-talet med drakslingerornering kring medaljonger med sagoframställningar.

Den gula salongen har ett par synnerligen värdefulla taflor, en Amor och Psyche signerad 1773 af den framstående franske målaren Louis Lagrenée, och en vacker »Gammal ostronförsäljerska» i ett bodfönster, säkerligen med rätta tillskrifven den sällsynte holländske målaren Dominikus van Tol. Fyra akvareller med orien-

taliska motiv stamma från Egon Lundgrens färgmåttade pensel, ett litet helfigursporträtt af en ung dansk ädling i mörk dräkt och stor nedliggande pipkrage är ett duktigt arbete från 1632. Från senare tider stamma ett italienskt nattstycke signeradt af den döfstumma konstnären Albert Berg i Florens 1861, samt drickande kor af Brüsselmålaren Henri de Beul 1892. Ett skåp i detta rum är fyllt med en massa kuriosa och pretiosa — i förbigående nämnes endast några italienska renässansbronser, ett litet

Plan af nedre våningen.

1. Vestibulen. — 2. Förrum. — 3. Arbetsrum. — 4. Muscirum. — 5. 6. Gästrum. — 7. Gula salongen. — 8. Förmak. — 9. Röda salongen. — 10. Matsal. — 11. Korridor. — 12, 13. Gästrum.

Nedre vestibulen.

venetianskt husaltare från 1200-talet med två flyglar och en schackpjäs, en ridande man med sköld på armen, norskt valrosstandsskulptur från 1500-talets mitt. På ett rikt skulpterad indiskt bord står en bordspendyl buren af Aurora och en genie, två kandelabrar i guldbrons och brons af basunblåsande kvinnor, samt en mängd indiska skulpturer. Af keramik finnes här en stor italiensk fajanskruka, två plaketter från gamla kungliga danska porslinsfabriken målade med fåglar, ett mycket tidigt saxiskt fat af blad och blomma och en stor japansk vas med stridsscener.

Kabinettet har en marin af Arnold Plagemann 1856 och norsk fjord af Chr. Eliesson 1897, röda salongen har ett vackert spegelskåp med snedklaff från 1700-talets mitt, en del elfenbensmedaljonger af den på slutet af 1700-talet i Rom verksamme Mastrellini och en interiör af Frederiksborgs slottskyrka signerad af den danske målaren Christian Zeuthen 1839. Matsalen har ett par äldre holländare, Ikaros fall och Det feta köket.

Hallen en trappa upp är klädd med dubbla bokhyllor. Här, i korridoren till höger och i biblioteksrummet är det stora hufvudsakligen af professor G. Stephens sammanbragta biblioteket, uppgående till öfver 20,000 band, så väl äldre som yngre litteratur. Paleotyperna äro talrika, så ock medeltidsmanuskripten. Bland dessa intar ett manuale, som tillhört abedissan i Katarina i Mur en märklig plats i typografiens historia. Här förvaras också en gravyr- och teckningssamling. I trappuppgången hänger en väldig figurtafla af Bernt Nordenberg »Per Hörberg målar altartaflan i Lekaryds kyrka», signerad 1860, öfver en af dörrarna hänger ett godt säkerligen af dansk konstnär utfördt pastellporträtt af den framstående naturforskaren, professor Anders Jahan Retzius.

Biblioteksrummet innehåller hufvudsakligen den modernare delen af boksamlingen. Ofvanpå bokskåpen står en stor keramisk samling, dels förhistoriska nordiska, dels grekiska, en del mycket praktfulla pjäser, flera af de grekiska med figurmålningar, samt några af Wedgewood-fabrikens grekiska imitationer. Dessutom finnes här en märklig statyett i bränd lera af J. T. Sergel, föreställande Milo klyfvande eken. På

hyllornas sidor äro upphängda vapen, käppar, runstafvar etc.

Salongen i öfre våningen har ett möblemang i Oskar Is rokokostil, två atenienser bära den ena indiska etnografiska och kuriosa, den andra porslin. En del äldre holländska taflor upptaga väggarna, och dessutom en af O. Hesselboms stora utsikter öfver skog och sjö, signerad 1895. Här finnes också

Blå salongen.

en ung Bacchos ridande på en panter, statyett af den danske bildhuggaren Andreas Kolberg och ett af den likaledes danske skulptören Edvard Bentzen signeradt medaljongporträtt i marmor af sagoförfattaren H. C. Andersen.

Det blå kabinettet i öfvervåningen har en gustaviansk möbel i hvitt och guld, en bukid

byrå med bronsbeslag från 1700-talets midt samt en venetiansk slipad spegel. Bland taflorna märkes ett vackert stilleben signeradt af Pieter Claesz 1645. Det lilla förmaket därinnanför har på väggarna gravyrer och på bordet står ett konstfullt skuret kinesiskt schackspel.

Husaby var under större delen af 1600-talet hufvudgården i friherreskapet Nya Bergqvara, som bildades af de förläningar riksamiralen Karl Karlsson Gyllenhielm erhöill som vederlag, då Margareta Brahe 1637 återfick sitt morgongåfvogods Bergqvara, som vid mannens Johan Sparres afrittning blifvit indraget till kronan och sedan lämnadt till Karl

Karlsson. Friherreskapet Nya Bergqvara innehades af denne på helt andra villkor än öfriga friherreskap, i det han erhöill det till skänks som sin »rätta arfvejord och välfångna aflingegods, att dem bruka och behålla och därmed göra och låta efter sin egen vilja och behag, dem förbyta, sälja och bortskänka, förpanta eller på hvad sätt han vill den sig afhända eller behålla.» Sin rätt att efter eget behag förfoga öfver friherreskapet begagnade riksamiralen på det sätt, att han genom testamente af 1634 och 1649 förordnade att det efter hans och hans hustrus död skulle tillfalla hans halfsyster prinsessan Katarina och hennes arfvingar. Riksamiralen afled 1650 och hans hustru Kristina Ribbing 1656. Då var prinsessan redan död, och godset öfvergick till hennes två söner Karl X Gustaf och hertig Adolf Johan. Genom ett cessionsbref af 1657 transporterade konungen sin »successive arfsrätt till förbemälte testamente» till brodern och hans manliga arfvingar under adlig frälsfrihet och frälsemannatjänst. Det omfattade nu ej mindre än 80 hemman.

Oaktadt sina stora jordbesittningar och ansenliga inkomster var hertig Adolf Johan i en ständig penningförlägenhet, och hade måst pantsätta Nya Bergqvara till grefvinnan Katarina

De la Gardie, änka efter riksrådet Fredrik Stenbock för en summa af 20,000 riksdaler specie. Hertigen förband sig att betala denna skuld »efter ett års förlopp eller längre, som oss lägligast faller.» Då betalningen uteblef »immitterades och inrymdes» grefvinnan Katarina 1673

i friherreskapet, som vid hennes död 1680 öfvergick till sonen riksmarskalken grefve Johan Gabriel Stenbock, från hvilken det 1688 genom reduktionen öfvergick till kronan.

Själftva järnbruket Husaby hade ej ingått i det af hertigen pantsatta friherreskapet. Anlagdt antagligen på 1500-talet af holländare, uppläts det år 1642 af Karl Karlsson

Gyllenhielm till den store småländske bruksägaren Arnold de Rees, hvilken dock sannolikt endast innehade det på arrende, ty 1669 äges det af hertig Adolf Johan.

År 1672 steg Heligeå öfver sina bräddar och ödelade fullständigt bruket, hvilket sedan en tid låg i ödesmål, till dess driften återupptogs af härads höfdingen i Kinnevads härad Paul

Ett af biblioteksrummen.

Latinsk handskrifven gudstjänstritual från år 1435.

Rudebeck och hans bror regementskvartermästaren Peter Rudebeck, hvilka 1689 erhöilo privilegier på brukshandteringen. Peter Rudebeck dog 1710, och hans andel gick till hans fru Anna Liwensten och efter hennes död 1740 till sonsonen kapten Kristoffer Georg Rudebeck. Paul Rudebeck dog 1711, hans andel gick till dottern Maria Kristina gift med häradshöfdingen Gustaf Berghman, efter hennes död 1757 ärfdes den af sonen assessor Karl Henrik Berghman. Denne och Kristoffer Georg Rudebeck drefvo nu en längre tid bruket gemensamt tills den senare på 1770-talet dog och hans enka Lovisa von Essen gifte om sig med öfverstlöjtnanten Johan Leonard König, som 1779 tillöste sig hela bruket. Denne sålde det sedan till ryttmästaren grefve Axel Hamilton, som vid sin död 1817 lämnade det i arf till sönerna Malcolm Casimir och Hugo Didric Hamilton. Dessa blefvo tvungna att realisera egendomen, hvilken då 1867 inköptes af den nuvarande ägaren brukspatron J. S. F. Stephens.

Bruksrörelsen var under äldre tider betydande; på 1760-talet göts här kanoner, rundskrågranater och lavetthjul för kronans räkning, ännu 1875 tillverkades här 14,000 centner (omkring

600,000 kilogram) tackjärn. Genom kommerskollegii bref af 1858 och utslag af 1863 gafs tillstånd till bruksdriftens delvisa nedläggning, och den har nu alldeles upphört. Liksom öfriga järnbruk i Småland var det äfven vid Husaby hufvudsakligen sjö- och myrmalm som användes vid masugnen, och den hämtades ur de närbelägna sjöarna Åsnen, Salen och Möckeln.

Sedan bruksdriften nedlagts har genom den nuvarande ägaren Husaby höjts till en af de förnämsta jordbruks- och skogsegendomarna i länet, vidsträckta nyodlingar och torrläggningar hafva verkställts och godsets areal har ökats till 21½ mantal med en areal af 6,000 har, däraf omkring 1,000 öppen åker.

Hufvudgården har en kreatursbesättning af öfver 200 kor och, sedan gammalt känd för sina ypperliga hästbetesmarker uppfödes här ett femtiotal hästar.

Det gamla bruksfallet drifver nu ett elektricitetsverk, hvarifrån så väl slottet som öfriga byggnader på det stora godset erhålla sin belysning. Dess 406 hästkrafter räcker dessutom till att drifva en kvarn, såg, samt att hålla ett större lågt liggande odlingsområde söder om slottet vattenfritt.

Från parken på Husaby.

HELGERUM

VESTRUMS SOCKEN, SÖDRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Där småländska skärgården strör sina holmar, kobbar och gråstensskär som rikast i södra Tjust, vid en långsmal vik, som ifrån den öppnare Gåsfjärden banar sig in mellan branta höjder, ser man

»Från lönnars och kastanjers löfverk

gamla herresätet, forna släkters Helgerum från två terrasser höja lugnt sig mellan berg och fors och spegla sin altan och sina paviljonger djupt i viken» — — — (Sophie Adlersparre).

Men de forna släkterna hafva gått, sagorna

Fasaden åt sjön.

tystnat och en ny tid har brutit in. Vid Helgerum, gamla herresätet, har dess inbrott kanske varit ödesdigrare än vid månet annat af vårt lands poetiska gamla adelshem.

Nu bebos slottet endast sommartid, ty dess smårutiga fönster hafva gistnat och vilja icke hålla värmen inne, men ännu reser borgen sina ljusa stenfasader med sitt gammaldags brutna tak ur löfmassorna och speglar sina historiska små paviljonger »djupt i viken».

Landsvägen från Vestrums kyrka löper under ett par kilometer i en leende, vacker dalgång, full af lummig löfprakt, så följer den en liten näpen sjö, en forsande å, och så är man framme vid Helgerums slott.

Tvenne anmärkningsvärdt låga flygelbyggnader springa fram från slottets norra fasad, famnande en sandad gårdsplan. Hufvudbyggnaden utgör ett vackert monument öfver svensk herrgårdsstil från 1700-talet. Den är uppförd af sten i trenne våningar med listverk mellan våningarna. Fönstren, hvaraf andra våningens hafva starkt förkroppade öfverstycken, sitta i ögonen fallande tätt. Detta gör, att hela byggnaden saknar det rogifvande lugn och den trygga fasthet, som är så utmärkande och välgörande på sinnet hos t. ex. ett annat småländskt slott, nämligen Västanå, hvaraf detta eljest har tycke. Mansardtaket har goda proportioner. Det brytes åt gårdssidan af ett trubbvinkligt gavelparti och åt sjösidan af ett dekorativt utbygge, som utgör afslutning på rotundan härstädes.

Anblicken af slottet från sjösidan är betagande vacker och ståtligt förnäm, där det reser sig som en fästning från sina stenterrasser.

Den nedersta terrassen är halfcirkelformig och upptager en gräsplan. Den därpå följande höga terrassen prydes af blomsteranläggningar. På dess båda sidor stå två låga paviljonger, firsidiga, med afskurna, fönsterprydda hörn och tämligen platta tak. Stensättningen mellan denna terrass och den nästa är skymd af en häck, och en trappa förmedlar förbindelsen. Från den sista blomsterprydda terrassen reser sig slottets höga sjöfasad med sin i midten framspringande halfrotunda. Denna inrymmer i bottenvåningen en rund matsal och däröfver den genom båda öfre våningarna gående så kallade runda salongen, ett vackert och monumentalt musikrum med galleri öfverst.

Själftva slottsbyggnaden mäter ungefär 25 meter i längd och 11 i bredd. Flygelbyggnaderna åt gårdssidan springa 11 meter fram.

Slottet är uppfördt år 1768. Dess murar äro ganska massiva och äga i allmänhet en tjocklek uppgående till 0,8 meter. Såsom redan en blick på byggnadens yttre gifver vid handen, är mellersta våningen afsedd till paradvåning. Trappuppgångar och korridorer i byggnaden äro låga och ofta hvälfda, särdeles i nedre våningen, där äfven ett par hvalfrum finnas. Denna våning är afsedd för köksdepartement och betjäning. Mellersta våningen har 8 rum. Öfre våningen, där några gamla kakelugnar åter-

Fasaden åt gårdssidan.

finnas, är afsedd för sof- och gästrum. Äfven den har 8 rum samt en midtelkorridor.

Rummen äro i och för sig icke anmärkningsvärda med undantag af den ofvannämnda runda salongen med sitt galleri samt det där-
intill liggande gobelinrummet. Runda salongen ämnades af sin byggherre bergsrådet Cederbaum utan tvifvel till musikrum åt husets fru Anna Maria, född Waselius, hvilken hade framstående musikalisk begåfning. Salongens diameter är 7,5 meter. Dess väggar äro af trä och bestrukna med tunn färg i rätt mörk ton, möjligen afsedd att imitera marmor. Väggarna äro indelade i fält med förgyllda lister. Den galleriartade och med fönster försedda rundgången i höjd med tredje våningen hvilat på stora, delvis förgyllda konsoler. Rummet har en öppen spis och en löndörr, och dess golf utgöres af gammal, nu rätt illa medfaren ekparkett från Raabska tiden. Utsikten från runda salongens altan, till hvilken en dörr leder, är underbart vacker.

Intill runda salongen ligger det så kallade

gobelinrummet. Väggarna härstädes prydas af å väf målade tapeter, som äro ganska vackra och ännu rätt väl bibehållna. De föreställa scener ur drottning Esters historia efter Racines drama med samma namn. Som ofta med detta slags gobelin är fallet, avslutas målningen upp-
till och nedtill af friser med blomster- och frukt-

motiv. Dörröfverstyckena i detta rum voro fordom prydda med målningar med motiv från Rhen. Äfven i några andra rum lära funnits målningar öfver dörrarna.

I detta sammanhang bör nämnas, att i Vestrums kyrka finnes ett gammalt porträtt, som återger de manhaftiga dragen af Helgerums forna härskarinna den kloka, härsklystna fru Anna Cederflycht (1684 - 1722).

Omedelbart öster om slottet reser sig en bergshöjd, och härstädes är en större belvedère uppförd. Härifrån har man en vidsträckt utsikt öfver det berg- och stenuppfyllda landskapet. Väster om gården brusar Helgerumsån ned mot Östersjövik. Mot denna sida är gårdsplanen delvis lagd på en utfyllning med stensättning. En mycket hög stentrappa leder från gården

Runda salongen.

Utsikt åt sjösidan.

ned till vägen vid ån. Här är en bro slagen öfver vattnet och vägen där för vandraren till den närbelägna utgården Rumma (fordom Roma).

Helgerums ladugårds- och ekonomibyggnader befinna sig några hundra meter sydost om slottet och härstädes på en hög kulle, där i våra dagar trädgårdsmästarens hus står, låg före 1768 herresätets gamla corps de logis. Huru detta såg ut, är icke känt. Vid sjön nedanför var det forna skeppsvarfvet beläget. Norr om det nuvarande slottet invid inkörsporten återfinnas stall- och kontorsbyggnader.

Under godset lyda gårdarne Stora Gärö, Hindriksnäs, Falkemåla, Fersebo, Björnhufvud, Gjöljerum och Kulebo med en areal af 4,000 tunnland.

De första underrättelserna om Helgerum äro höljda i sagans dunkel. Att vikingarnas drakar gingo upp i viken, och att de hålor och bergsstalp, som förekomma talrikt i trakten, tidvis voro tillhåll för röfwareband, behöfver ingalunda endast vara sagor.

Riksrådet *Ture Arfvidsson Trolle*, död 1520, skref sig herre till Eknaholm, Bergkvara, Erikstad och *Roma* och kan sålunda anses för godsets äldsta kända ägare.

Hans dotter med Magdalena Gyllenstierna från Fogelvik Anna blef gift med *Charles de Mornay*, »herre till Helgerum och Roma». Mornay blef halshuggen i Stockholm 1574. Hans enda son *Johan de Mornay* skref sig friherre till Varennes och herre till Helgerum. Han var den siste af sin ätt och gick ur tiden år 1608.

Efter Anna Trolle ärfdes Helgerum med flera gårdar af hennes systerdotter Kerstin Åkesdotter Bååt, gift 1604 med *Bengt Göransson Sparre*, häradshöfding i Skärkind i Östergötland och ståthållare på Stegeborg.

Berättelsen om skatten i Kopparkullen vid

Rumma härleder sig från Sparre-tiden på Helgerum. En af Sparrarna nedgräfd — måler traditionen — före sin afresa till kriget alla sina tillhörigheter i Kopparkullen. Sparren stupade i kriget, och skatten blef bortglömd, och förgäfvades har man ännu i våra dagar sökt efter den.

Bengt Sparre dog 1655, och *Bengt Bååt* öfvertog godset. År 1720 sålde emellertid hans änka den gamla gården till den rika köpmannen och brukspatronen i Västervik *Hans Andersson*, som äfven

var ägare af Sundsholm och Ankarsrum i denna nejd.

Hans Andersson hade med sin fru Kristina Månsdotter en dotter Anna, som ingick äktenskap med den stenrike krigskommissarien *Anders Nilsson* i Göteborg. Anna ärfde Helgerum, och hennes man blef

Från gobelinrummet.

på grund af sina pänningförsträckningar till kronan adlad under namnet Cederflycht. Markarna lefde i osämja och skildes åt efter ett åt minnet och traditionen bevaradt upptråde, som visar fru Annas styfva lynne och härsklystnad. Det är fru Annas konterfej i olja, som här ofvan blifvit omnämndt. Hon styrde godset med kloket och kraft, och en mängd historier om hennes originalitet finnas. Då sonen Hans år 1748 plötsligt dog af slag å Helgerum, lät fru Anna, troget ett gifvet löfte att ej taga något af sin aflidne mans ägodelar, hela det rika arvet gå till fromma stiftelser, bland andra Västerviks fattighus. Andra af mannen hopsamlade summor gingo till kyrkodonationer m. m. Tillika med barnen ligger fru Anna begrafven i ett muradt grafkor i Vestrums kyrka. Ett vackert epitafium visar platsen, där Helgerums stolta borgfru hvilar.

Nu uppstod process om egendomarna, och år 1752 fick den då nittonårige *Peter Christoffer Bauman* sig tillerkänd Helgerum, Roma

och Ankarsrum. År 1774 adlades han under namnet *Cederbaum*. Sex år dessförinnan uppförde han det nuvarande slottet å Helgerum.

Energisk och full af initiativ anlade han skeppsvarfvet, en masugn vid Tofvehult och ett pappersbruk, som fortfarande, trots sin höga ålder, är i verksamhet vid Gölpafallet. Af de båda paviljongerna, som han åt sjösidan låtit uppföra, apterades den ena till mineralkabinett och den andra — västra — till laboratorium. Det var här, som han enligt folktron satt och gjorde guld. Hans rikedomar växte också hastigt nog.

Cederbaum slutade sina dagar 1795, och Helgerum ärfdes af hans kusindotter *Emerentia Bäckström*, änka efter doktor Anders Bäckström på Kolby nära Kalmar.

Hon afled vid 1800-talets inbrott, och det gamla godset i Vestrum öfvergick till hennes brorson bergsrådet *Baltzar Hoppenstedt*, som då flyttade till Helgerum. Den genom sin begåfning och väsen afhållna och kända fru Hoppenstedt, född Wallenstråle, gick saknad ur tiden 1818 och följdes snart därpå af sin make.

Dottern Sophie, sedan gift med öfverstelöjtnanten friherre *Erik Leijonhufvud*, blef nu härskarinna på Helgerum. Baronens intresserade sig mycket för den lilla industri, särskildt pappersbruket, som vuxit upp på godset. Det var

Fröken Anna Cederflycht.
Oljemålning i Vestrums kyrka.

vid denna tid här på gamla herresätet i skärgården, som deras begåfvade dotter Sophie, känd som författarinnan Sophie Adlersparre (»Esselde») hämtade sina första intryck för lifvet. Hon föddes år 1823.

År 1836 sålde friherre Leijonhufvud emellertid sin possession till kaptenen *Pehr Hammar-skiöld*, som dock redan efter sex år öfverlät den till friherre *C. Raab* för 226,000 Rdr.

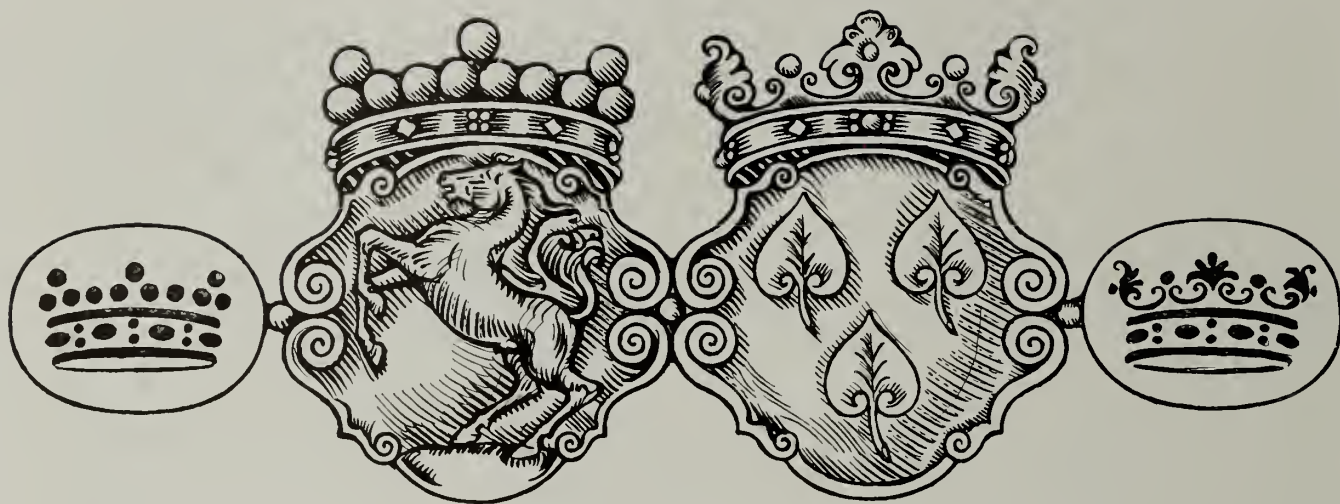
Sin trakts störste jorddrott ägde baron Raab äfven Tjustgodsen Fogelvik och Åkerholm. Han var representant vid riksdagarna i mera än 30 år, en energisk, begåfvad person, men full af originalitet. På sin ålderdom öfverlämnade han Helgerums skötsel åt mågen generalintendenten *Holmqvist*, och 1902 slocknade på Helgerum friherre Raabs 86-åriga, verksamma lif. Han hade då fått fira diamantbröllop både med sin maka Marie Louise Key och sin gamla gård.

Redan 1905 sålde Holmqvist godset till häradshöfding Knut Tillberg, som dock redan samma år öfverlät köpet på disponent H. Huldt. — Godset äges numera af Blankaholms sågverks A. B.

De senare årens täta ägarcombyten hafva icke varit till fromma för den gamla riddarborgen. Det är därför af största intresse att veta, att dess nuvarande ägare tänkt försätta den i sitt forna skick, och hvarje vän af svensk herrgårdshistoria och arkitektur kan icke annat än varmt önska, att denna fosterländska tanke måtte fullbordas.

Från gobelinrummet.

STRÖMSRUM

ÅLEMS SOCKEN, STRANDA HÄRAD, KALMAR LÄN

AF J. W. GOIJER

Det gamla herresätet Strömsrum invid Alsterån i Ålems socken är ett bland de största och mest betydande godsena inom Kalmar län. Det omfattar, förutom 3 mtl frälse säteri med underlydande 11 mtl rå- och rörs-hemman, därjämte 6 tillagda mtl inom Ålems socken, eller tillsammans 20 mtl, med sågar, kvarnar, af intäkten tomtören och planpenningar från Pataholms köping jämte andra lägenheter, alltsammans bevillningstaxerad till 960,200 kronor.

Egendomen har, som det heter i en äldre beskrifning, ett lika vackert som förmånligt läge vid Kalmar sund och Alsterån. De gammaldags vid midten af 1700-talet uppförda byggnaderna förete en vördnadsbjudande anblick, där de ligga inbäddade i grönskan af hundraåriga löfträd. Hufvudbyggnaden utgöres af ett tvåvåningars träslott med en i förhållande till de nedre etagen ovanligt hög, bruten takresning, täckt med tegel. Den stora

och vackra gårdsplanen framför byggnaden omgifves å ömse sidor af parvis och likformigt midt emot hvarandra uppförda dubbla flygelbyggnader, af hvilka de främre äro större tvåvåningsbyggnader, äfvenledes af trä liksom hufvudbyggnaden

och med brutna tegeltak, samt på något afstånd därnedanför tvenne mindre och lägre flyglar likaledes med brutna takresningar, sålunda bildande ett vackert och regelbundet perspektiv med Alsteråns härstädes ganska djupa och rikt löfträdsbeskuggade strömfåra i förgrunden. Öfver det hela hvilar förgångna tidens stora, drömande frid.

Friherre Christopher Rappe.

*Friherrinnan Ulla Rappe
född Ribbing.*

Den vidsträckta vildsköna parken, hvilken här och där särskildt utmärker sig för sina ända upp till toppen murgrönsklädda ekar och andra ståtliga löfträd, sträcker sig omkring en half mil ned mot Kalmar sund och genomflytes af Alsterån, som vid sitt utlopp i skärgården bildar en mängd vackra löfrika öar och holmar.

Infarten till gården. Till vänster hufvudbyggnaden, i bakgrunden och till höger de båda flyglarna.

Egendomen har mycket gamla anor. Den omnämnes sålunda redan under medeltiden i början af 1300-talet och ägdes då af den storättade och mäktige Svantepolk Knutsson och efter honom af hans dotter Ingrid Svantepolksdotter, den sistnämnda bekant för sin ungdomskärlek till riddaren Folke Algotsson, af hvilken hon lät sig bortföras ur Vreta kloster, där hon af sin fader blifvit insatt, emedan hon ej ville ingå äktenskap med danske riksdrotsen Torsten Davidsson. Efter Ingrid Svantepolksdotter ägdes

Strömsrum af hertig Valdemar, konung Magnus Ladulås' yngste son.

Vid slutet af medeltiden innehades godset af Sturesläkten och hörde till Ingeborg Thotts, Sten Sture den äldres gemåls morgongåfva. På 1500-talet ägdes godset af konung Gustaf Vasa och gick sedermera i arf först till konung Johan III och efter honom till hans son, hertig Johan af Östergötland, som innehade det till sin död. Vid arfskiftet efter honom, som hölls i mars 1620, kom godset till hertig Karl Filip samt

Gårdsplanen med norra flygelparet, sedd från hufvudbyggnaden. I bakgrunden ån.

Gården från ån.

gick från honom såsom arf till konung Gustaf II Adolf, hvilken år 1622 sålde eller bortskänkte — uppgifterna äro härom olika — Strömsrums-godset jämte en mängd underlydande hemman till sin forne lärare, riksrådet Johan Skytte. Enligt konung Gustaf Adolfs taxa skulle köpeskil-

lingen utgjort 19,000 daler, men efter riksför-myndarnes beräkning skulle den ha blifvit 24,400 daler silfvermynt.

Efter riksrådet Johan Skyttes död och sedan godset gått i arf till barn och barnbarn, inträffade Karl XI:s reduktion år 1681, enligt hvilken

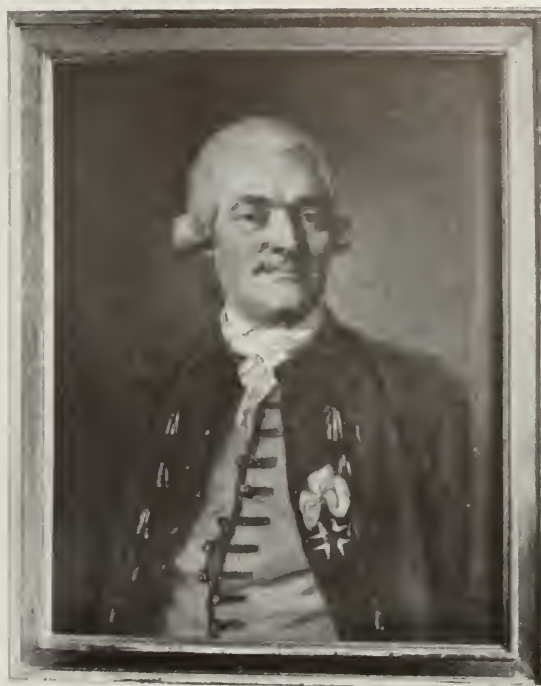

Alsterån i sitt lopp genom parken.

*Major Eric Rappe, Kommandant i Landskrona, f. 1630.
Dödsskjuten på 1670-talet under kriget med Danmark.*

*Landshöfdingen och Generallöjtnanten
Friherre Carl Rappe, f. 1721 d. 1790.*

godset blef såsom en förbjuden kungsgård åt kronan återtaget. Dessutom ålades Johan Skyttes arfvingar att till kronan inbetala de s. k. obetalda och oköpta räntorna, hvilka stego till oerhörda belopp, och hvarigenom Skytteättens förr högst betydliga förmögenhet blef alldeles till spillo gifven. Den siste manlige ättlingen af Skyttesläkten, som bebodde Strömsrum, var den för sina sjöröfverier bekante Gustaf Adolf Jakobsson Skytte, en sonson till riksrådet Johan Skytte.

Såsom kungsgård arrenderades Strömsrum 1698 af Johan Skyttes brorsons dotter, Maria Bengtsdotter Skytte. År 1703 förpantades kungsgården till generalen och fältmarskalken, generalguvernören öfver Estland, grefve Nils Bjelke för en pantskilling af 250 dlr s. m. Egendomen innehades 1747 på arrende till kronan af riksrådet, generalmajoren af kavalleriet grefve Ture Gabriel Bjelke och öfvergick därefter, likaledes på arrende, till dåvarande öfverstelöjtnanten, sedermera generallöjtnanten friherre Carl Rappe. Denne erhöll 1771 riksens ständers tillstånd att för 45,000 dlr kpmt och en årlig afgäld af 3,000 dlr samma mynt lösa egendomen från krono till skatte, hvarjämte han vid 1786 års riksdag jämväl förvärfvade frälse-säterinatur åt egendomen genom att på densamma få öfverflyttadt så mycket af egendomen Tullgarns frälse-säterirättigheter, som han för nämnda ändamål därstädes inköpt. Från år 1771 till närvarande

tid, således under 140 år, har Strömsrumsgodset sedermera gått i arf från far till son inom den från landshöfdingen Carl Rappe utgrenade friherrliga Rappeska ätten. Nuvarande ägaren är friherre Christopher Rappe.

Den ännu kvarstående gamla karaktärsbyggnaden uppfördes år 1762, då kungl. majt och kronan ännu var ägare af Strömsrum, men arrenderätten redan året förut öfvertagits af dåvarande öfverstelöjtnanten, sedermera generalen och landshöfdingen Carl Rappe. En äldre då på samma plats befintlig karaktärsbyggnad, uppförd omkring 1726, var en jämförelsevis oansenlig envåningsbyggnad, 30 alnar lång, 21 alnar bred och 6½ alnar hög, af furutimmer, täckt med tegeltak. Denna byggnad nedrefs 1761 och i dess ställe uppfördes af öfverstelöjtnant Carl Rappe den ännu kvarstående tvåvåningsbyggnaden äfvenledes af trä, 51½ alnar lång, 22 alnar bred och till höjden, förutom stenfoten och källrarna inunder, 20 alnar, nämligen till takbandet 12 alnar och gafveln däröfver 8 alnar. På nedra botten inreddes förstuga, 9 eldrum och 3 kallrum, och på öfra botten 7 eldrum, 1 kallrum samt vind däröfver.

För att gifva en föreställning om den tidens byggnadssätt kan ju förtjana anföras följande utdrag ur det mycket vidlyftiga protokollet vid den laga byggnadssyn, som hölls å stället den 21 mars och följande dagar år 1769 i närvaro af generalmajoren och landshöfdingen baron

Karl Gustaf von Roxendorff, och hvarvid protokollet fördes på synerättens vägnar af härads höfdingen Jonas Papke.

Till denna byggnad — heter det i ofvannämnda protokoll — hvilken är såväl den största som den vackraste uti hela denna orten, befinnes vid en skedd uppräknings hafva åtgått ifrån syllet till takbandet 71 tolfter tvåslagna furustockar, hvarje stock från 17 till 20 aln., som öfver halfannan mil härifrån måst köras och den tiden, då byggandet skedde, på platsen framkörd kostade 2 dlr 16 öre st. Utanpå väggarna och gaflarna äro med järmbultar påslagna 17 st. så kallade följare eller spännare, af hvilka de 4 äro 20 aln. långa, och de 13 äro 17 aln. långa. Till syllarna äro åtgångna 22 st. ekar, som efter utsyning äro tagna på gårdsens ägor. Till bolsterstockar i hela byggningen äro äfven 60 st. ekar efter skedd utsyning använda, så stora som de varit, allenast de blifvit på ena sidan afskrädda.

Balkarna äro 82 st., 22 aln. långa. Virket till takresningen utgöres af: högbenor 62 st., 10 aln. långa; d:o 62 st. af 8 aln. längd; hanebalkar 32 st., 16 aln. hvardera; d:o 32 st., 12 aln.; d:o 32 st., 8 aln.; d:o 32 st., 6 aln. Snedband 62 st., 7 aln. Förbindningar 62 st., 4 aln.; d:o 20 st., 14 aln.; d:o 18 st., 8 aln. långa. Det öfre balklaget är fästadt med 18 st. ankarjärn, hvardera om $\frac{1}{2}$ lisp. Upp-
timringen ifrån och med syllet till takbandet utgör 30 knutar, 12 aln. höga. Läkten 500 st. äro tagna på ägor. Till taket har åtgått 13,100 st. takpannor å 110 dlr tusendet, transporten öfver Stockholm inberäknad. Hela byggningen är brädslagen utvändigt, hvar till åtgått 99 tolfter valda bräder å 5 dlr tolften. Arbetslönen för bräds-
slagningen har belöpt sig till 2 dlr tolften, hvar till åtgått 12,900 st. 5-tumsspik å 15 dlr tusendet. Äfvenledes äro tak- och fotlister utvändigt omkring huset, hvar till åtgått 21 tolfter 3-tums plankor å 16 dlr tolften, spik därtill 1,650 st. 6-tums å 30 dlr tusendet.

Utvändigt är hela byggningen — heter det vidare — med gul oljefärg 3 gånger öfverstruken, hvar till åtgått olja och färger för 300 dlr samt arbetslön 80 dlr. Den gula färgen är ännu bibehållen å byggnaden.

Rumsinredningen är densamma som vid byggningens första uppförande. I alla rummen är fotpanelning, i höjd gående jämt under fönstren, »gjorda efter modell från Stockholm». De gammaldags särde-

Friherre Gustaf Johan Rappe,
Ryttmästare vid Smålands kavalleri, Kapten vid
franska regementet La Marck, f. 1757, död 1825.

les vackra kakelugnarna, till antalet 16, stående å järnfötter, äro af blå och hvit »porcellin» med mönster af fåglar och blommor och kostade tillsammans med inpackning, lårar, forlön och frakt 1,221 dlr, hvarjämte kakelugnsmakaren, som blef ifrån Karlskrona förskrifven, erhöill i arbetslön, skjuts och förtäring 18 dlr för hvarje kakelugn. I nedra våningen äro 26 par fönster, hvardera 3 aln. högt med engelskt-franskt glas och 20 rutor i hvarje fönster, som blir tillsammans 520 rutor å

1 dlr st., och i öfra våningen är 30 par fönster, hvardera $2\frac{1}{2}$ aln. högt med 8 rutor i hvarje fönster, som blir 480 st. å 1 dlr st. De flesta af rummen förseddes med slätmålade gipstak.

Tapetseringen gjordes mycket enkel. Alla rummen i öfra våningen samt stora salen i den nedra kläddes från fotpanelningen till taket med grof väf, hvar till åtgick 502 aln. å 8 öre. Denna väf klistrades och blef därefter med hvit limfärg 3 gånger öfverstruken, som jämte arbetslönen kostade 100 dlr. Den till hufvudingången ledande vackra dubbel-svängda trappan med murad källare inunder förfärdigades af ölandssten, särskildt därtill huggen. Den kostade 200 dlr och uppsattes år 1768. Då denna trappa under senare tider visade sig mycket förfallen och förvittrad,

»Stora förmaket» i hufvudbyggnaden.

»Stora förmaket» från andra sidan.

Kabinettskåp med träskulptur, dörrarna öppna.

lät nuvarande ägaren till Strömsrum uppföra en ny dylik trappa i alldeles samma stil som den förra.

Samma skåp med stängda dörrar.

Den nu beskrifna 150-åriga byggnaden kostade vid uppförandet i sin helhet allt som allt 22,056 daler och 31 $\frac{3}{4}$ öre.

Åtskilliga af rummen i hufvudbyggnaden äro oförändradt bibehållna i samma skick som vid byggnadens uppförande. Andra åter ha rönt intryck af senare tidens fordringar. Sålunda äro några rum å nedra botten omdanade och möblerade med vackra och typiska möbler från 1830-talet, samt pietetsfullt bibehållna i alldeles samma skick som de befunnos, då den nuvarande ägarens fader, löjtnanten vid Jämtlands fältjägare friherre Adolf Fredrik Rappe år 1831 ingick äktenskap med Ulrika Katarina Wilhelmina Hammarsköld.

En samling familjeporätt från 16- och 1700-talen ha fått sin plats i stora salen och närmast angränsande rum å nedra botten. Här finner man sålunda porättet af den barske krigaren, den tappre försvararen af Landskrona stad och fästning mot danskarne, majoren och kommandanten Erik Rappe, född år 1630 och döds-skjuten på 1670-talet under kriget mot Danmark. Likaledes finnes här porättet af den sistnämndes son, öfverstelöjtnanten vid Kronobergs regemente Erik Henrik Rappe, hvilken efter slaget vid Pultava råkade i rysk fångenskap, därifrån han ej hemkom förrän efter fredsslutet 1721. Af hans son, den unge löjtnanten vid Kronobergs regemente Erik Rappe, f. 1695, hvilken blef fången vid Dniepern 1709 och efter återkomsten till fäderneslandet år 1716 vid 21 års ålder blef gift med Hedvig Leijoncrona, en dotter

Kabinettskåp med miniatyrmålningar, Augsburgarbete.

till envoyéen i London Christoffer Leijoncrona, finnes äfven ett porträtt, som har till pendant ett porträtt af hans unga vackra 18-åriga maka. Dessa makars tvenne söner, hvilka med tiden båda blefvo landshöfdingar, finnas äfven porträtterade, den ene landshöfdingen i Åbo och Björneborgs län i Finland, friherre Christopher Johan Rappe, † 1776, och den andre generallöjtnanten och landshöfdingen i Kalmar län, friherre Carl Rappe, hvilken — som ofvan nämnts — bland friherrliga Rappeska släktens medlemmar var den förste ägaren till Strömsrum. Den som närmast efter honom ägde godset, hans son friherre Gustaf Johan, ryttmästare vid Smålands kavalleri, † 1825 på Strömsrum, och hans maka Hedvig Hammarsköld, † 1840 på Drättinge, återfinnas bland de sista i denna porträttserie. Af dessa sistnämnda makar finnas jämväl konstnärligt utförda större porträttmedaljonger i gips, ehuru ej signerade af konstnären.

Bland gammaldags mobilier af särskildt konstvärde finnas i ett rum å öfra våningen tvenne märkliga och ovanliga kabinettskåp, det ena med rik träskulptur och det andra Augsburgarbete med särdeles vackra miniatyrmålningar.

Flygelbyggnaderna, som omsluta gårdsplanen, synas ha blifvit uppförda något senare än själfva hufvudbyggnaden, men äro för öfrigt fullkomligt i stil med den sistnämnda. De båda större tvåvåningsbyggnaderna användas hufvudsakligen till gästrum, hvarjämte i den ena är på senare tider inredd en genom båda våningarna gående större festsal för firande af högtidligare familjefester. För sig och sin familj har nuvarande ägaren af det gamla herresätet låtit uppföra en särskild envånings paviljongbyggnad i mera modern stil, belägen i den intill de äldre gammaldags byggnaderna angränsande vackra trädgården.

VINDÖ

ÖSTRA EDS SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK ÅKERHIEM

Vindö herresäte är beläget ungefär 1 km från den mellan Valdemarsvik och Västervik inskjutande delen af Östersjön som kallas Edsviken. Dess ljusa renässansbyggnad har fått sin plats å en höjd strax söder om Vindån icke långt från ett af de fall, genom hvilka den afbördar sjön Vindomens vatten i Edsviken. Under sitt öfre lopp passerar ån herresätet Forsby och dess utlopp finna vi midt emot herresätet Åsvik. 2 mil norr om godset ligger Valdemarsvik, och till Västervik har man fågelvägen 3 mil.

Kommer man från norr, så passerar man först en lång, proper ladugårdsbyggnad, några andra hus samt vattenfallet med sin lilla industri och når sedan stora gårdsplanen. Hufvudbyggnaden reser sig i två våningar öfver en rektangulär grundyta, hvars långsida uppgår till 33 och kortsida till 16 m. Nedre våningens långvägg, som är rusticerad, brytes af tio rundbågiga fönster; öfre våningen

har elfva rektangulära sådana med förkroppade öfverstycken. De båda yttersta fönstren likasom hela flygelpartierna af byggnaden upplifvas af antikiserande gafvelbetäckningar och pilastrar, som uppbära takets gesimsverk. Midt-

partiet, som är något framspringande, når tre våningars höjd och uppvisar en pilasterordning i andra våningen. Den krönes af en platt gafvelanordning. I korspunkten mellan de obrutna takens kroppåsar hvilat en stor kubisk lanternin. På grund af markens sluttning har byggnaden — något som är rätt vanligt i Tjust — blott en våning åt trädgårdssidan.

Godsägaren Carl Lybeck.

*Fru Emmy Lybeck
född Selander.*

Nedre våningen innehåller kontor, inspektors bostad, köksafdelning, förrådsrum m. m. Rumsfördelningen i öfre våningen framgår af planen. Öfversta våningen åter rymmer biljardsal, soffrum och gästrum. En stor vildvinsomslingrad altan leder direkt ut till den starkt kuperade trädgården, som ligger söder om hufvudbygg-

naden. Från ett par bergshöjder ej långt från hufvudbyggnaden, en i nordost, en annan i söder, har man en synnerligen god utsikt öfver hela gården med alla dess byggnader.

Vindåns vattenfall drifver tröskverk, såg och två kvarnar samt ett elektricitetsverk. Rörande detta senare bör anmärkas, att det tillkom redan 1892 och anses vara det äldsta i landet på en enskild herrgård anlagda elektricitetsverk. Det lämnar belysning till hela gården.

Det gamla Lybeckska hemmet å Vindö innehåller en del föremål som äro anmärkningsvärda på grund af sitt kulturhistoriska eller konstintresse. I salongen ser man ett rikt snidadt möblemang som är klädt med stor-

blommigt tyg. Denna möbel utgör en karakteristisk representant för konstsmaken under en viss tid af 1800-talets midt. Här hänger en charmant kristallkrona. Å ena kortväggen ser man en osignerad gammal målning, såsom det antages, föreställande Kristusbarnet föres inför profeten Hannah. I ett skeppsbrott och starkt lysande fyr igenkänner man genast Marcus Larssons fantasifyllda pänsel. Den är signerad 1860.

Blå förmaket prydes af en fransk empiremö-

bel i hvitt och guld med blå klädsel, som tillhört excellensen Stierneld. Här finnas äfven ett par vackra förgyllda trymårer. Kabinettet innehåller en rokokobyrå med bronsbeslag. Å denna står en gammal porslinsbål med namnskiffer C. N. och C. M. F. och årtalet 1775 jämte devisen »Hinc robur et securitas».

Å matsalens ena kortvägg hänger en samling gamla kopparfat, som gömma en bit kulturhistoria. De äro nämligen ursprungligen, som monogrammen ange, komna från Åtvidaberg, där de användes vid folkets måltider.

Vindö förste kände ägare var *Sten Banér*, som hallshöggs i Linköping år 1600. Troligt är, att Vindö därefter

blef indraget till kronan. Sedan donerades det till riksrådet och fältmarskalken *Herman Wrangel*, gift med Margareta Grip till Vinäs. Det historiska gamla Vinäs är numera en ruin, som ligger 13 km. från Vindö vid Storsjön. Det var gamla Gripsläktens vagg. Vid Margaretas död 1624 gifte Wrangel om sig med Catarina Gyllenstierna, och då hon 1635 afled, med prinsessan Amalia Magdalena af Nassau. Själ dog Wrangel som guvernör i Lifland år 1643. Sonen

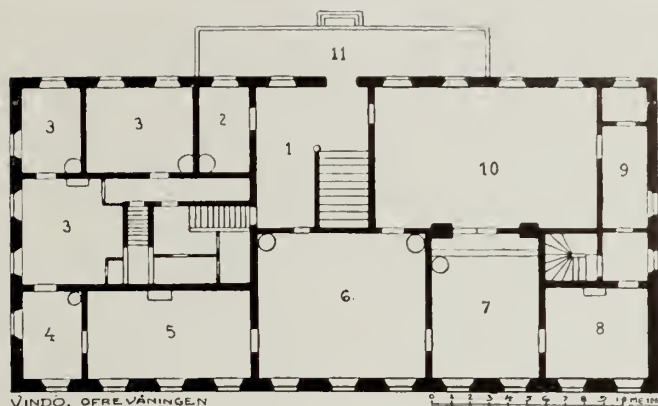

Norra fasaden, gårdssidan.

Utsikt från berget sydost om gården.

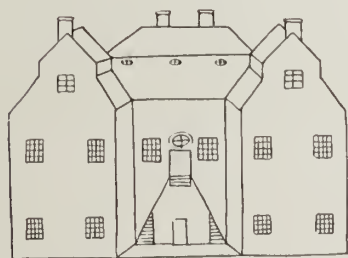

1. Hall. — 2. Tambur. — 3. Gästrum. — 4. Kabinett. — 5. Blå förmaket. — 6. Stora salen. — 7. Inre hvardagsrummet. — 8. Yttre hvardagsrummet. — 9. Serveringsrum. — 10. Matsal. — 11. Veranda.

Johan Mauritz Wrangel, friherre och riksråd, blef hans efterträdare på Vindö. Han var gift 1:o med Anna Bååt, 2:o med Catarina Leijonhufvud och 3:o med Beata Kagg. Han gick hädan 1665. Änkan innehade godset till slutet af 1600-talet, då det inköptes af landshöfdingen grefve *Bleckert Wachtmeister*.

Hittills hade godsets corps de logi haft sin plats vid den numera försvunna bondbyn nordväst eller norr om nuvarande hufvudbyggnaden. Vid sitt tillträde lät *Wachtmeister* emellertid uppföra ett ansenligare hus på det nuvarandes plats. En ritning af okänd härkomst öfver denna äldre byggnad finnes ännu i familjen *Lybecks* ägo. Den har kommit till Vindö genom grefvinnan *Adelaide Lewenhaupt*, syster till *Caroline Fleetwood*, född *Sparre* på Vindö. Enligt denna hade byggnaden ett utseende som vidstående bild visar. Huset innehöll kök, domestikrum och hvälfda källare i nedre våningen. En trappa upp märktes en sal med klarblå gyllenlädertapeter och guldornament. Huset innehöll äfven en större sal med öppen spis och därintill ett mindre rum på hvars fönsterrutor man under tidernas lopp inristat flere namn och sentenser.

På en af rutorna lästes sålunda: »*Elisabeth Wrangel. Fredrik Wrangel Lostjerna 1763*». På en ruta i tamburen stod: »*Tout se passe comme*

1700-talets Vindö, efter en gammal teckning.

un éclair, le bien et le mal. Il ne vaut pas la peine ni de s'en réjouir, ni de s'en plaindre».

Landshöfdingen afled 1701. Hans gemål »generalinnan högvälborna fru *Barbara Wulfrath*» öf-

verlefde honom. Därefter blef sonen amiralen *Carl Hans Wachtmeister* herre till Vindö. Han var gift med *Beata Jaquette Ribbing* och dog barnlös 1731. Då grefvinnan fem år senare åter knöt hymens band, lämnade hon godset till sin svåger *Avel Gustaf Wachtmeister*, en af kung *Karls* krigare. Sedan 1720 var han i äktenskap förenad med sin kusindotter *Magdalena Sofia Wachtmeister*. Makarna bodde än på Vindö än åter på sitt andra gods *Rotenberg*. De afledo åren 1750 och 1751. Bland de fjorton barnen blef äldsta dottern *Ulrika Barbara Henrietta* ägarinna af familjegodset i *Tjust*. Hon sålde det redan 1763 för 303,000 daler kopparmynt till kusinen *Bleckert Casimir Sparre* som dock omedelbart därpå afyttrade gården för 319,000 daler kopparmynt till ryttmästaren *Johan Adolf Nordenflycht*, gift med *Christina Lovisa Elertz*, då 19-årig.

Redan efter fem år afled ryttmästare *Nordenflycht*, men den unga änkan styrde gården med klokhet och duglighet. Hon ingick nytt äktenskap med häradshöfdingen *Fredrik Key*, som slutade sitt lif 1793, men änkan satt kvar på den gamla gården ända till år 1819. Efter hennes bortgång förvaltades gården länge oskiftad af arfvingarna. Hufvudarfvingen löjtnant *Emil Key* dog plötsligt år 1825. Han var gift med sin kusin *Carolina Fleetwood*. Sedan innehades Vindö af löjtnanten friherre *Fredrik Wilhelm Fleetwood*. Denne afled 1835, och gården köptes af majoren friherre *Carl Fredrik Fleetwood*, som redan förut hade arren-

Blå förmaket och kabinettet.

derat den. Han blef 1843 gift med Carolina Sparre. Det var i denna tid, som den berömda stortjufven Lasse-Maja blef upptagen af baron Fleetwood å Vindö för att uppfostas till en bättre människa, en varmhjärtad handling, som också till en tid kröntes med framgång.

Åren 1854—55 uppförde friherre Fleetwood det nuvarande stenet på samma plats, där det gamla stod. Efter hans år 1866 inträffade frånfälle förvaltades godset först oskiftadt och tillföll senare *Louise* och *Caroline Fleetwood* den förra gift med fri-

Hvardagsrummet.

Salongen.

herre Axel Fleetwood å Äsvik den senare med löjtnanten Hj. Cedercrantz å Kulltorp. Under denna tid förlades statens landtbruksskola till Vindö år 1872. Den gamla gården bytte åter ägare 1881, då den inköptes af sedermera första kammarledamoten herr *Carl Lybeck*, gift med *Emmy Selander*. Makarna flyttade till Vindö 1886, sedan hufvudbyggnaden undergått en grundlig restaurering. År 1905 gick godsägare Lybeck ur tiden. Hans änka, fru *Emmy Lybeck* är det gamla, vackra

Vindös nuvarande härskarinna.

Godset består i våra dagar af följande hemman nämligen: Vindö $2\frac{11}{12}$ mantal, Jernemåla $1\frac{11}{12}$ mantal, Skillared $\frac{1}{2}$ mantal och Kaggebo $\frac{1}{2}$ mantal. Det omfattar 720 tunnland åker, däraf 500 tunnland under eget bruk, samt omkring 6,000 tunnland skog och skogsmark. På gården födas 17 par hästar, 11 par oxar och omkring 200 nötkreatur.

Matsalen.

ÅSVIK

ÖSTRA EDS SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK ÅKERHIELM

Bland Tjusts många vackra herresäten torde intet i underbart vacker belägenhet öfverträffa Åsvik. Dess hufvudbyggnad tronar högt uppe på Edsvikens östra strand alldeles intill sockenkyrkan och färgstället, som förmedlar landsvägsförbindelsen mellan Vindö-landet och Åsviks-landet.

En stor trädgårdsanläggning omger corps de logiet och sluttar ned till vikens vatten. Åsviks manbyggnad är af trä i villastil i två våningar och hållen i ljus, glad ton. Från öfre våningen har man en leende utsikt öfver ett äkta idylliskt Tjust-landskap. Öster om hufvudbyggnaden ligger den ståtliga gårdsplanen, innesluten af icke mindre än åtta flygelbyggnader ställda två och två med de största närmast stora byggnaden och därefter aftagande i storlek. Corps de logiet innehåller ett flertal stora rum. I källarvåningen äro köksafdelningen och rum för betjäningen inrymda, i första

våningen återfinnas sällsapsrummen och i öfre våningen sof- och gästrum.

En del vackra konstföremål pryda rummen hos herrskapet Lybeck på Åsvik. I salongen se vi sålunda en präktig förgylld barockspegel.

Den har tillhört Gustaf Mauritz Armfelt. I samma rum se vi en vacker möbel i gustaviansk stil samt en bukig byrå. I öfrigt prydes detta rum af en vacker bordsklocka, gammalt porslin och några oljemålningar, bland hvilka böra nämnas Genbergs 1893 målade Åreskutan vintertid. I den stora matsalen finna vi en väldig dekorativ gobelinimitation

efter Hans Makarts »der Sommer» i Dresdengalleriet. Där se vi äfven ett gammalt tennkärl, stekfat med lock, af mycket stora dimensioner, som användes fordom, då rådjuret inbars helt upplagdt. Samma rum prydes af vackra barockstolar, klädda med gobelin. I rökrummet finnas två hörnskåp med ryskt snideriarbete.

*Fru Märta Lybeck
född Uggla.*

Kapt. Thore Lybeck.

Utsikt öfver Edsviken med Åsvik och Östra Eds kyrktorn t. v.

Där Åsvik nu ligger, fanns under 1500-talet en bondby kallad Åslevik. Byn var delad i »fullgården», 1½ hemman, samt »halfgården». Fullgården ägdes 1625 af *Johan Casimir Leijonhufvud*. Senare åter kom den under Kråkviks säteri.*

I 1685 års jordebok kallas Kråkvik *Maria Skyttes* sätesgård. Maria var gift med Gustaf

Kråkvik med Åslevik kom emellertid 1721 till krigsrådet och landshöfdingen *Gustaf Palmfeldt*, måg till Lovisin. Palmfeldt erhöll befrielse från att å Kråkvik hålla åbyggnad, och säterinaturen öfverflyttades till Åslevik. Där uppfördes nu en envånings träbyggnad med högt brutet tak troligen år 1740. Fyra år senare afled Palmfeldt, som var både politiker och poet.

Åsvik från sjösidan.

Banér, den store härförarens son. Sedan kom Kråkvik till landshöfdingen friherre *Erik Lovisin*, gift med *Catarina Lenström*, som ägde Kråkvik 1695. Deras son öfverstelöjtnant Lovisin sålde Kråkvik år 1719 för 1,000 D. silf. till *Gustaf Abraham Piper*, som lär hafva bott på Gräntzö. Han blef landshöfding och gick ur tiden 1761.

Åsvik öfvergick till mågen generalen friherre *Fredrik Ehrensvärd*. Denne sålde likväl godset år 1778 till kammarherren friherre *Carl Hartvig Fleetwood*, född 1742 och gift med *Margareta Ottiliana Cronstedt* till Fullerö. Kammarherren dog på Åsvik år 1824 och hans gemål sex år senare.

Då inköptes Åsvik från sterbhuset af öfver-

* Kråkvik är nu en utgård 3 km. nordost om Åsvik.

stelöjtnanten *Erik Geete*, gift med *Margareta Lovisa Fleetwood*. Geete lät år 1833 nedrifva den gamla förmodligen stilfulla sätesbyggnaden och uppförde det nuvarande corps de logiet i två våningar med obrutet tak. Han förbättrade gården i allmänhet ansevärt genom flere odlingar och anläggningar. Geete afled år 1858, och godset öfvertogs efter änkans död 1863 af mågen friherre *Axel Raab*, som dock ej själf bebodde Åsvik. Redan efter tre år såldes det till löjtnanten friherre *Axel Fleetwood*, som blef gift med sin kusin *Louise Fleetwood* på Vindö. År 1878 gifte han sig andra gången med fröken *Louise Mörner* från Kåreholm, och 1882 flyttade makarna till det inköpta *Casimirsborg*.

Åsvik såldes 1891 af *Axel Fleetwoods* efterlämnade

Matsalen.

Hörnparti af salongen.

de dotter *Elisabet*, gift med nuvarande öfversten *K. O. Toll*, till godsägaren *Carl Lybeck* å Vindö. Nio år därefter inköptes Åsvik af hans son kaptenen *Thore Lybeck*, gift med *Märta Ugglå*. Dessa makar äro det nuvarande Åsviks herrskap.

Åsvik är hvad arealen beträffar ett bland de större godset i Tjust. Det omfattar ej mindre än 7,000 tunnland. Godset upptager hela Flotön och består af 6 mantal nämligen 3 mantal Kråkvik, $1\frac{1}{2}$ mtl Åsvik, $\frac{1}{4}$ Draget, $\frac{1}{4}$ Härvik, $\frac{1}{2}$ Brevik och $\frac{1}{2}$ Kåppemåla. 23 torp lyda under gården.

Sagan om en fördold silfvergrufva lefver ännu på godset, och den sagan måler, att när grufvan blir upptäckt, så skall därifrån strömma sådana rikedomar öfver gården, att till och med svinen skola äta ur silfverhoar.

FOGELVIK

TRYSERUMS SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN,

AF ERIK ÅKERHIELM

» Medan jagh var herre till Fouglevik,
Så var jagh både mächtig och rik,
Men sedan jagh bleff Konung öfver
Svea och Götha land
Så vardt jagh en arm och olyckelig man».

Dessa kända ord skref konung Karl Knutsson, då han, en af växlande öden hårdt pröfvad konung, med vemod tänkte tillbaka på de år af lugn och lycka han upplefde på sitt vackra Fogelvik i Tjust.

Sällan finner man väl i svenska bygder ett herresäte, som med en så fager natur och så fulltonig harmonisk arkitektur förenar en så stäm-

ningsmättad, romantisk historia, som fallet är med konung Karls gamla riddaregård i Valdemarsvikens idylliska skärgård. Beläget i en trakt af vårt land, där vatten och land som ingenstädes skapat idyller af betagande charm, reser sig i våra dagar det ljusa slottet på en liten holme vid vikens södra

strand, en mil sydost om Valdemarsviks samhälle. Byggt af en sådan mästare som Tessin företer det en proportion i massornas fördelning och en harmoni i linjerna, som gör det till en pärla af svensk herrgårdsarkitektur.

De första bladen af Fogelviks häfder har sagan skrivit, och sagan har också spunnit sin skimrande väf omkring den gamla gården långt efter sedan dess öden nådde historisk mark. När och af hvem det äldsta Fogelvik byggdes upp, vet ingen. Dock talar allt för, att de murerer, som ännu i dag ses å en höjd vid pass 1,700 meter söder om det

nuvarande slottet, äro de sista vittrande minnena af konung Karls en gång stolta borg. Ruinen består af en 12 meter lång, manshög mur jämte ett murhorn af hopfogade gråstensblock. Muren och hörnet hafva otvifvelaktigt ingått som delar i ett fyrkantigt försvarstorn, kanske kärnan, och det hela omflutits af en eller två våta grafvar, af

Godsägaren Helge Lybeck.

*Fru Nannie Lybeck
född Wallenberg.*

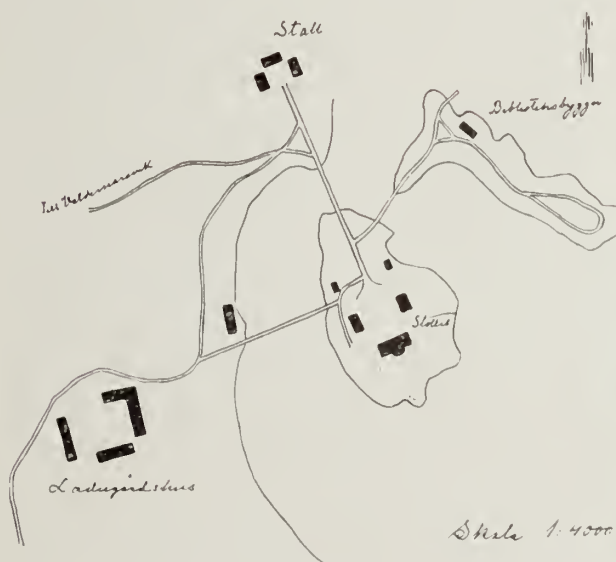
Fogelvik enligt Thersner.

hvilka man ännu tror sig se märken. I Havtons anteckningar om Tryserum nämnes, att »slottsbackarna, som på Fogelviks karta äro anmärkta, äro Fogelviks gamla gårdsplan». Tuneld förmäler, att man där finner några ruiner och fördjupningar efter källare och löpgravar. I Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige af 1860 beröres »Fogelviks gamla torn och gård» såsom omtalade i ett bref af 1419 och sedan förstörda af Dacke. I medlet af 1800-talet skola vid gräfningar på platsen hafva funnits kulor af sten och järn, yxor m. m., troligen härstammande från upprorsmakarens framfart. Det är alltså historisk mark vi trampa här på Karl Knutsson Bondes gamla riddargods.

Vid skildringen af ett herresäte sådant som Fogelvik höfves det att börja med dess häfder.

Jag har förut framhållit, att gårdens äldsta historia förlorar sig i ovisshetens dunkel, och att man ej vet, när och af hvem det äldsta Fogelvik byggdes. I ett latinskt bref af 1344 läses om några ägors inköp åt pastor i Tryserum intygadt af Ulf Abjörnsson Sparre till Tofta, Svea Rikes råd och Riddare. Med anledning häraf har det antagits, att Ulf skulle varit Fogelviks ägare. Huru nu härmed må förhålla sig, så är det visst, att Ulfs dotter Kjerstin och hennes make *Niclis Jonsson* (sjuuddig stjärna) skriva sig till »Foglevik». Dessa lefde i slutet af 1300-talet och kunna sålunda anses som den historiska gårdens äldsta kända ägare.

Efter dessa synes gården innehafts af Kjerstins broder *Carl Ulfsson Sparre* till Tofta, Riddare och Råd samt fogat på Stockholms slott och död vid 90 års ålder 1407. Han var, säger rimkrönikan, »den bäste boklärdaste man, som då i Sverige var i sju bokliga konster och alla

Situationsplan.

Ruinen på Fogelvik.

Slottet med de båda flyglarna från nordväst.

lagar». Han var gift med en Brahe. Hans dotter Margareta, gift med Riddaren *Knut Thordsson Bonde*, ärfde Fogelvik. Han var höfvidsman i Finland och gick 1413 ur tiden. Margareta gifte om sig 1416 med riksrådet Sten Turesson Bjelke, som pantsatte gården till *Otto Peccatel*, en af de bekanta vitaliebröderna. Gift med Birgitta Stensdotter Natt och Dag bodde Peccatel på Fogelvik. Då Margareta år 1429 afled,

tillföll gården *konung Karl Knutsson* i möderne. Härom läses i Tryserums kyrkoarkiv: »År 1429 måndag efter Dom Oculi afvittrade Sten Turesson Bjelke sin styfson Karl Knutsson tilläggande honom Fogelvik med alla dess tillhörigheter såsom möderne». Konung Karl Knutsson, som var född 1409 och afled 1470 efter ett sällspordt ödesfyldt lif, därunder han tre gånger var konung, torde vara tillräckligt känd ur fäder-

Slottet från nordväst, gårdssidan.

Utsikt öfver gården åt nordväst.

neslandets historia. Han skref sig till Fogelvik och var andra gången i äktenskap förenad med Katarina (Gumsehufvud) Svea och Göta drottning.

Konung Karl testamenterade den gamla gården till sin dotter Christina, som blef gift med *Eric Ericsson Gyllenstierna*. På detta sätt kom godset i denna släkts ägo, där det allt framgent förblef i nära 250 år. Eric Ericsson, den äldre kallad, var höfvidsman på Borgholm och konung Karls hofmästare. Han dog 1477. Gården ärfdes då af sonen *Eric Ericsson*, den yngre kallad, riksråd och höfvidsman på Kalmar m. fl. slott. Han hörde till det danska partiet och förrådde Öresten och Elfsborg till danskarna och blef därför ihjälslagen af Västgötabönderna 1502. Herr *Göran Ericsson Gyllenstierna* tog

släktgodset i arf efter föräldrarna. Han gifte sig med Kjerstin Grip till Vinäs, af hvilken urgamla Tjustgård det öfvergifna vittrande slottet ännu ses vid Storsjön 2 mil sydväst om Fogelvik. Herr Göran var höfvidsman för krigsfolket mot upprorsmakaren Nils Dacke och till hämnd nedbröt och sköflade Dacken Fogelvik 1540. Efter Göran öfvergick godset till sonen drotset *Nils Göransson Gyllenstierna*, bekant i trakten under benämningen »gamle herr Nils».

Han uppbyggde ett nytt Fogelvik längre in i Valdemarsviken, och en gammal sägen berättar, att en jungfru ur Gyllenstiernska slakten kasta- de sitt bolster i sjön, och där detta landade, uppfördes den nya gården. Att döma af den gamla målningen i nedre hallen bestod denna af flere envånings gula trähus med hvita verti-

Slottet från sydost, sjösidan.

kala stödbjälkar, som delade väggarna i fält. Husen ha alla brutna tak och ett af dem utgör hufvudbyggnad, medan de öfriga tydligen äro flygelhus. Otvifvelaktigt låg herr Nils Fogelvik på samma plats som våra dagars och liknande broar ledde från slottsön med undantag af den västra, som tillkommit i en sen tid.

Nils Gyllenstierna, som var född 1526, var i äktenskap förenad med Ebba Axelsdotter Bjelke och afled år 1601 å Fogelvik. Af de sju sönerna ärfde *Nils Nilsson Gyllenstierna* familjegodset. Född 1585 var han gift med Görvel Snakenborg, blef viceamiral och gick hädan 1622. Begrafs i Tryserum i Gyllenstiernska grafven. Gården öfvergick till sonen sedan vicekommendanten i Wismar *Carl Nilsson Gyllenstierna*. År 1651 hände sig ej bättre än att han, då han skulle skjuta en skata i Fogelviks trädgård, af våda ihjälsköt sig själf och enligt Hawtons anteckning skulle en oljetafla i Tryserums kyrka hännyttat på denna händelse. Sonen *Nils Gyllenstierna*, som kallade sig grefve af Fogelvik, ärfde det historiska godset. Gift med Anna Christina Gyllenstierna afled han 1720 utan någon son, därmed slutande sin ätt.

Hans dotter Margareta blef nio år förut gift med det bekanta riksrådet grefve *Arvid Bernhard Horn* och tillförde nu sin man det gamla

Gyllenstiernska godset vid Valdemarsviken. Arvid Horn, »kung Arvid» kallad i orten, är en så känd person, att intet torde behöfva sägas om honom i detta sammanhang. Arvid Horn, som ju på sin tid var hela landets verkliga styresman, afled 1742 två år efter sin gemål. Makarna hvila i dyrbara marmorkistor i Tryserums kyrka. Fogelvik gick till sonen grefve *Adam Horn*, f. 1717, gift med Anna Mejerfelt. Han blef riksråd och gick hädan 1778. Adam Horn hade tvenne barn. Den ena Brita Margareta var vacker som en dag. Fryxell omtalar, att hertig Carl var häftigt förälskad i henne. Då hon sedan gifte sig med grefve Ekeblad, öfverlämnade prinsen åt denne ett guldur, som inneslöt den nyblifna grefvinnans fagra bild. »Jag har ej längre rätt att bära den, som jag förut gjort i tre år, närmast hjärtat», sade han. Till det intressanta hör, att förre ägaren af Fogelvik kapten H. Wijk återförvärfvade den historiska klenoden. Urtaflan bar inskriptionen »Bourdillon, Stockholm» och kedjan »gjord af förlofningsringar» och »Arv. Horn — Margareta Gyllenstierna, Adam Horn — Catharina Mejerfelt».

Sonen *Johan Gustaf Horn* ärfde godset. Han var ogift och blef den siste ägaren af denna släkt af den gamla gården. Från den siste

Utsikt åt sydost.

Utsikt af Fogelvik. Oljemålning i nedre hallen.

Utsikt af Hornsberg. Oljemålning i nedre hallen.

Horns tid daterar sig Fogelviks nuvarande slott. Det uppfördes af Tessin d. y. och stod färdigt år 1796. Hornarna hade under tidernas lopp samlat ett dyrbart bibliotek, det s. k. stora Fogelviksbiblioteket och en tafvelsamling.

På dödsbädden testamenterade Johan Gustaf Horn sitt stora gods till generalen grefve Claes Horn, men efter rättegång tillerkändes det landshöfdingen grefve *Tage Thott*, gift med Horns frände. Det stora biblioteket däremot med en samling pergamentsbref från 13- och 1400-talen skingrades jämte Arvid Horns efterlämnade statshandlingar och manuskript. Af porträtten kvarlämnades, säges det, endast ett par, som skola hafva föreställt Nils Dacke och hans hustru, men äfven dessa äro numera bortförda.

År 1812 inköptes Fogelvik, tillsammans ej mindre än 26 $\frac{1}{6}$ mantal, för 300,000 Rdr rmt. af kammarherren grefve *Karl Henrik Posse*. På gården uppföddes denna tid enligt uppgift 240 hästar, 238 oxar, 700 kor, 422 ungboskap och omkring 1,000 får. Det kolossala godset räknade denna tid ej mindre än 18,005 tunnland. Genom afsöndringar och försäljningar minskades under början af 1800-talet den väldiga possessionen allt mera. Posse införde en hel del förbättringar å godset, ägnade att utveckla dess jordbruk och kreatursskötsel. Sedan 1809 var Posse gift med en vacker fränksild, parisisk fru *Adine de Breant*, hvars porträtt i olja finnes å Hornsbergs gods. Om hennes upptåg och kostymtillställningar i festligt samkväm å Fogelvik gå många roliga historier. År 1827 säges hon hafva aflidit i Paris, ehuru det å andra sidan påståtts, att hon ej aflidit, utan gått i kloster.

Under sin änketid hade hon lyckats tilltrassla godsets affärer så att svågern kammarherren grefve *Arvid Posse*, som efter henne öfvertog Fogelvik, hade all möda att åter sätta den gamla egendomen på god grund. Kammarherren var gift med prinsessan *Christina Bonaparte*, dotter af Napoleons broder *Lucien*. Paret bodde år 1820 å Fogelvik. Bådas porträtter i olja finnas å Hornsberg. År 1827 öfvergick godset till grefve *Claes Fredrik Posse*, general. Fem år senare gifte han sig å Forsby med *Vilhelmina Bergensträhle* född *Lybecker*.

Under Posseska tiden samlades ett nytt bibliotek å Fogelvik, och en byggnad för detta uppfördes å holmen nordost om slottet. Äfven i detta bibliotek, som också är bortfördt från gården, fanns en del gamla pärmebref från 13- och 1400-talen rörande gården. Grefve Posse gick ur tiden 1839, och hans lik stod på lit de parade i den vackra paviljong med målningar af *Taraval*, som fordom stod nedanför slottet vid stranden, men numera äfven den är flyttad till Hornsberg.

Fogelvik öfvergick till Posses änka, som dock snart flyttade från godset och bosatte sig å *Kurrumsnäs* — nuvarande *Hornsberg* — som hon bebyggde och utbröt ur Fogelviksgodset. Detta senare styckades nu i tvenne hufvuddelar, af hvilka det egentliga Fogelvik fick behålla blott 9 mantal med en areal af 4,000 har.

Detta såldes 1852 till dåvarande *kronprinsen Karl*, sedermera konung *Karl XV*. Han nedlade betydliga kostnader på åkerbrukets förbättring, men bodde där blott kortare tider. *Oscar II* skref en gång följande verser om Fogelvik till sin broder:

Matsalen (nr 7 å planen).

»Där låg i gröna skärgårdslunder ett ståtligt gammalt herreslott så skönt i aftonrodnads stunder, som vore det en hägring blott.»

Fogelvik hade förut ägt en mängd öar i skärgården. Vid delningen tillföll dessa Hornsberg. Kronprins Karl sålde godset redan 1855 till friherre *Anders Koskull* på Engaholm och denne strax därpå till sin svåger friherre *C. A. Raab* på Helgerum. Sonen friherre *Ossian Raab* blef 1901 ägare af Fogelvik, men redan fyra år därefter såldes det till en svensk-amerikanare *herr Nelson* och året därpå öfvergick det till kaptenen vid Flottan *Hakon Wijk* af den kända Göteborgssläkten, och nu randades en ny dag för det ärevärdiga herresätet.

Det gamla Tessinska slottet hade allt mera fått förfalla, under det ägarne bodde i flyglarna. Nu lät kapten Wijk med mycket stora kostnader renovera detsamma. Utan att till det yttre ändra dess beundransvärdt vackra stil och enkla, harmoniska skönhet förvandlade han det med arkitekten T. Gruts medverkan till ett af de elegantast inredda herresäten i mellersta Sverige. År 1910 öfvergick Karl Knutssons gamla stamgods till herr *Helge Lybeck* och hans maka *Nannie Lybeck*, född *Wallenberg*. —

Våra dagars Fogelvik ter sig efter restaureringen sålunda. Själva slottet jämte de fyra flygelbyggnaderna resa sig å en liten holme, hvars dimensioner uppgå till ungefär 200 och 100 m. Nordost om denna ligger den ungefär lika stora biblioteksholmen med sin gamla biblioteksbyggnad, här ofvan berörd, numera apterad till visthus. En bro förenar holmarna. 300 m. norr om slottet på fasta landet, likaledes förenadt med en bro, finna vi stallbyggnaderna, och västerut går den tredje och längsta bron öfver till området för ladugårdar och ekonomihus. Här ligger också det stora rashönsriet.

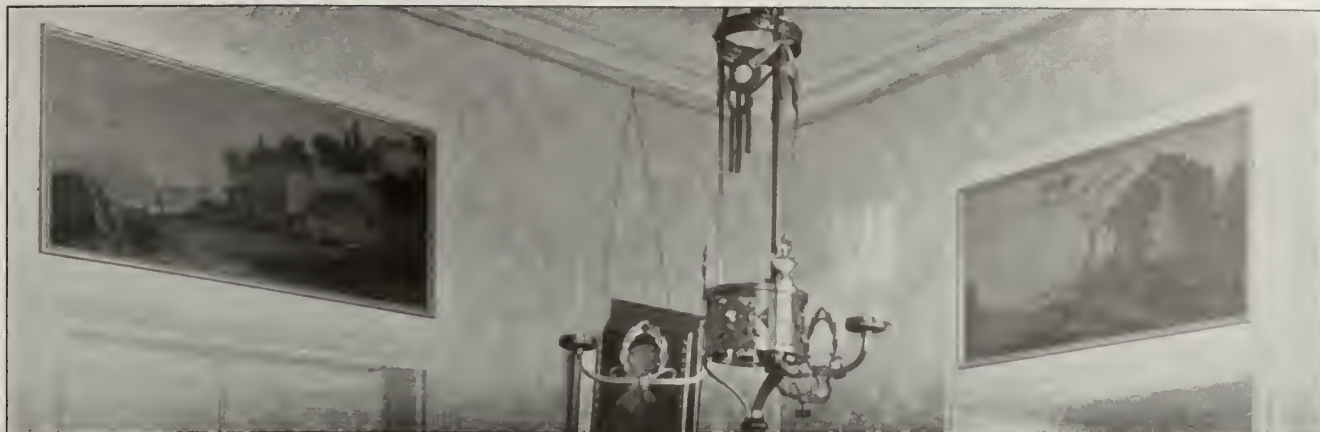
Slottet utgöres af en 40 m. lång och 20 m. bred stenbyggnad i två våningar med en rund och något afskuren utbyggnad vid södra fasadens midt. Det brutna taket upplifvas af oxögon. De stora fönstren ha fått behålla sina vackra smårutor. Från en låg stentrappa kommer man in i nedre hallen. Där se vi två gamla väggmålningar af stora dimensioner och

FOGELVIK, PLAN AF NEDRE VÅNINGEN

1. Nedre hallen. — 2. Biblioteksrum. — 3. Blå salongen. — 4. Röda salongen. — 5. Dackerummet. — 6. Korridor. — 7. Matsalen. — 8. Serveringsrum. — 9. Korridor. — 10, 11. Betjäning. — 12. Toilette. — 13. Godsägarens arbetsrum.

Dörröfverstycken i »Dackrummet» (nr 5 å planen).

några dörröfverstycken. De äro från Hornska tiden och man iakttager grefve Gustaf Horn till häst och hans neger likaledes ridande. I öfrigt visar den ena stora bilden Fogelviks utseende före det af Tessin skapade slottets tillkomst, den andra den tidens Hornsberg eller Kurrumsnäs, båda bebyggda med gula trähus.

Nedre hallens likasom vestibulens golf äro belagda med svarta och hvita marmorplattor. Den nedre våningen innehåller ett tiotal rum, hvaraf de flesta äro mycket stora och ansenligt höga. Den väldiga, ovala matsalen, hvarifrån en vacker utsikt ofver sjön öppnar sig, har sålunda dimensionerna 10 x 12 m. Den är hållen i grå och hvit stuck och har ett par egendomliga, gammaldags kakelugnar, som öfverst sluta i urnor med gyllene flammor. Öfver dörrarna i detta rum, hvars väggar äro afdelade med korintiska pilastrar likasom å de öfre väggfälten, ser man en del restaurerade murmålningar, scener ur landtlifvet. Pilastrarna uppbära en fris med tandsnittornament. Golfvet är parkett. Hela den stora salen är synnerligen monumental. En del af de andra rummen ha ännu kvar sina gamla golf af bilad och beckad, brun kärnfura såsom t. ex. biblioteksrummet.

I flere rum stå gamla präktiga, öppna spisar. Ett af rummen i denna våning bär det mystiska namnet Dackrummet. Det har fått sitt namn däraf att det fordom innehöll tvenne porträtt i olja af okänt ursprung. Mansporträttet berättas hafva visat upprorsmakaren Nils Dackes

anletsdrag och kvinnoporträttet hans hustrus. Numera ser man några dörröfverstycken i detta rum visande bilden af en gammal ruin. Antagandet, att dessa målningar föreställa ruinerna af Karl Knutssons gamla Fogelvik sådana de tedde sig vid tiden för det Tessinska Fogelviks uppförande, ligger nära till hands.

I öfre våningen är en elegant gästrumsvåning inredd och möblerad med ljusa möbler. Här återfinnas äfven tvenne luxuöst inredda badrum i marmor. Där ligger ett stort ovallt biljardrum, hvars golf på grund af den underliggande matsalens höjd är något högre än planet af andra våningens öfriga rum. Den mest hänförande utsikt erbjuder sig från de södra gästrummens stora öppnade fönster.

På grund af matsalens och biljardsalens runda form hafva i byggnadsstommen ett par tjocka triangelmurar uppstått som i gammal tid skall hafva inneslutit löntrappor, hvilka dock numera

Arbetsrummet (nr 13 å planen).

Spiseln och hörnparti i röda salongen.

äro stängda. Som ett minne från flydda tiders herrgårdslif kunna de fem fängelserna för »uppstudsiga pigor», som ännu äro bevarade å vindsvåningen, med skäl betraktas.

Af föremål af konstintresse böra omnämnas några vackra gamla ekskåp. I röda salongen finnes en antik vacker byrå med intarsia och bronsbeslag, och i godsägarens arbetsrum se vi en vacker mahognymöbel med intarsia i tung empire. Vi fästa oss särskildt vid soffan med de små sidskåpen. I blå salongen hänger en ganska stor, synbarligen mycket gammal mål-

ning, en man och en kvinna, en mängd mynt, en bok och frukter, hållen i van Dyck-brunt och signerad D. V. J. Om den är en replik eller original är svårt att afgöra. Vissa partier äro väl utförda, andra något misslyckade.

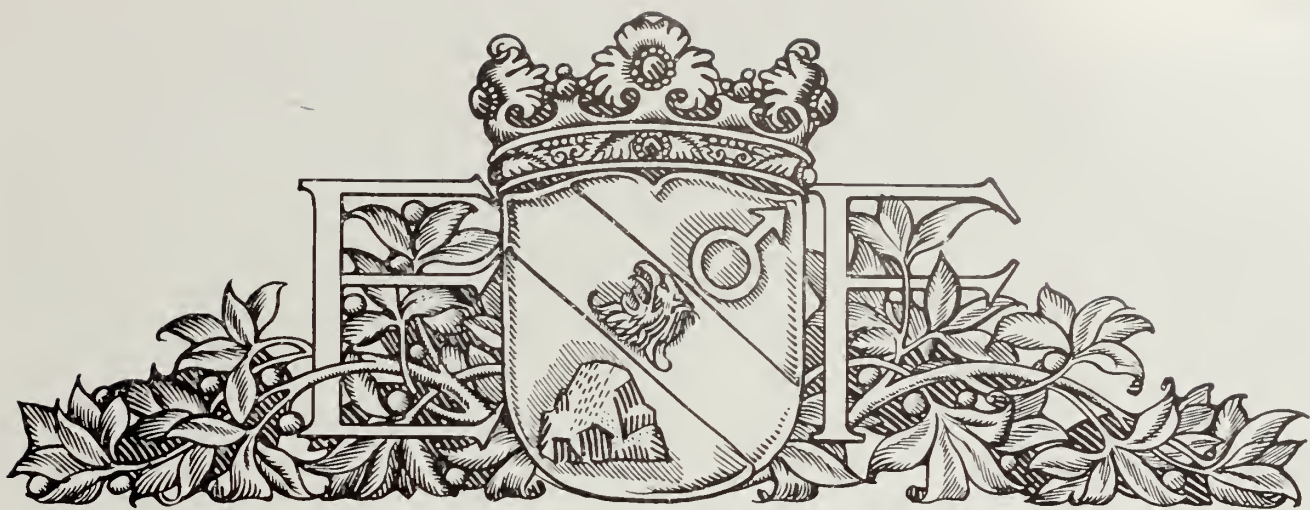
Varmt intresserad af fjäderfäafveln drifver godsets nuvarande härskarinna en mycket omfattande sådan.

Det nuvarande Fogelviks gods omfattar omkring 600 tunnland åker, 55 tunnland äng och 1,000 tunnland skog eller tillsammans ungefär 1,655 tunnland.

Biljardrummet.

HORNSBERG

TRYSERUMS SOCKEN, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF ERIK AKERHIELM

Under studiet af Fogelviks häfder möter man flere gånger namnet Kurrumsnäs eller Kurum enbart. Detta är det nuvarande Hornsberg.

Vid södra ändan af sjön Rånen, 11 km. sydost om Valdemarsvik och 4,5 km. sydväst om det gamla herresätet Fogelvik reser sig Hornsbergs röda, tornprydda tegelstott. Så höga och lummiga växa löfträden omkring slottet, att, ehuru det ligger alldeles intill sjön, en stark gallring af löfmassorna nyligen har måst företagas för att utsikten icke helt och hållet skulle stängas.

Kommer man fran nordost, passerar man en bro öfver Rånens sydliga vik, och härifrån ser man på afstånd slottet inbäddadt i runda löfmassor. Man genomfar en kort allé och är framme på den med blomsterrabatter smyckade gårdsplanen. På vänster hand reser sig slottet. Detta är byggt år 1845 af tegel i tvenne våningar med midpartiet och tornen i trenne. Byggningen är reveterad och målad i tegelrödt med imiterad fogstrykning, så att det hela ter sig som fasadtegel. Tornen likasom midpartiet krönas af lanterniner. Ursprungligen saknade slottet torn och bestod enbart af den mellersta

stommen. Dennas långsida uppgår till 25 m. och kortsida till 15. Under år 1883 tillkommo tornbyggnaderna. Dessa ha en grundyta af 5 m. i kvadrat. Därjämte tillades ett par mindre utbyggnader invid södra fasadens hörn. Å slottets framsida ser man en större altan, buren af antikiserande kolonner. Å dess andra sida, sydsidan, utbreder sig en rik fruktträdgård. Sydost om denna befinna sig de ansenliga ladugårds-, loge- och ekonomibyggnaderna.

*Fru Ellen Forslund
född Bergenstråhle.*

Midt framför slottet ute på sjön något hundratal meter ligger den lummiga lilla lustusholmen, och här star ett intressant gammalt lusthus, där konsten tagit bo. Det äger nämligen ett praktfullt måladt tak, hvars briljanta malningar äro utförda af ingen mindre än mästaren Taraval, hvilken som bekant år 1732 inkallades af Tessin för Stockholm slott. Målningarna äro utförda i klara och lifliga färger och af en lekande, dekorativ komposition. Af de nedre åtta takfälten föreställa tvefvelsutan fyra stycken årstiderna, medan de öfriga visa musiken utförd på olika instrument. De öfversta kupölfälten åter torde personifiera de fyra fakulteterna. Målningarna härstamma sannolikt från slutet af 1740-talet. Det märkliga lusthuset flyt-

Hornsberg enligt Thersner.

tades år 1854 hit från Fogelvik, dit det egentligen hörde och hopsattes härstädes af en viss G. A. Engman, enligt hvad en anteckning i lusthuset gifver vid handen. Samtidigt försåg denne väggarna med en del konstlösa målningar af helt annan valör än Taravals. Lusthusholmen prydes i öfrigt af härliga, jättelika ekar, denna tracts stolthet i allmänhet, och mellan ekarne äro gångar upptagna för lustvandrande par.

Slottets nedre våning inrymmer köksafdelningen, rum för betjäning samt gästrum. Andra

våningens rumfördelning framgår af planbilden. Tredje våningen upptager några gästrum.

Af konst saker prydes salongen af en ganska vacker möbel i Karl-Johans-stil. I samma rum stå ett par praktfulla bronskandelabrar. Några anmärkningsvärda porträtt i olja hänga å väggarna i detta rum nämligen ett väl måladt, i sin gröna ton ganska originellt, porträtt af grefvinnan Adine Posse, förut gift med en de Bréant från Paris. Porträttet, troligen franskt, är signeradt med bokstäfverna T. D. R. G. A. sam-

Det nuvarande Hornsberg från norr.

Utsikt öfver Rånen. På ön synes lusthuset.

manbundna och årtalet 1809. Detta likasom de två nedanstående porträtten äro hitförda från Fogelvik. Här förekommer äfven ett osigneradt porträtt af greve Arvid Posse och ett annat, säkerligen icke af samma eleganta pänsel, af hans grefvinna Christina, född prinsessa Bonaparte, dotter af Napoleons broder Lucien. Vi lägga ytterligare märke till ett landskap, signe-

radt M. L. 52 (Marcus Larsson). Ett mindre porträtt af P. Södermarks pänsel visar generaldirektören Magnus Huss' drag. Det är signeradt »P. Södermark pinx. 1849». Ofvanför detta hänger ett väl måladt porträtt af fru Huss, enligt uppgift ett verk af U. Troili.

Ett par miniatyrer, däraf en föreställande landshöfdingen friherre Cl. G. Bergensträhle, sig-

Takdekoration af Taraval i lusthuset.

Salongen (nr 2 å planen).

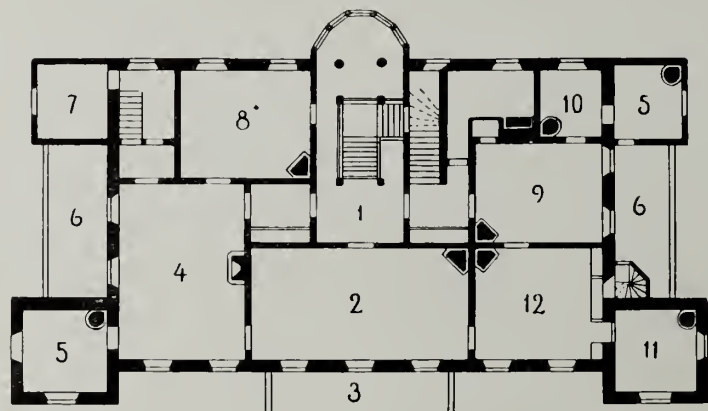
nerad G. Andersson 1820, likasom en ganska intressant samling originalbref från Axel von Fersen till bergsrådet J. Forslund från tiden 1770—1782 samt en lavering af Pehr Hörberg med underskrift »Joachim ou le Triomphe de la Piété filial, Drame par M. Blin de Sainmoré», är hvad af konst- eller kulturhistoriskt intresse vi slutligen lägga märke till på Hornsberg.

Kasta vi nu en blick på godsets häfder, så finna vi detsamma flere gånger omtaladt under 15- och 1600-talen, men då som nämnts under namnet Kurum eller Kurrumsnäs. Enligt reduktionsjordeboken donerades Kurrumsnäs år 1586 till dåvarande lagmannen friherre *Nils Gyllenstierna* och kom sålunda att ingå i det då väldiga Fogelviksgodset. Därefter gick Kurum troligen till sonen amiralen friherre *Nils Gyllenstierna* och därefter till hans dotter *Görvel Gyllenstierna* enligt ett hennes ännu befintligt bref. Hon blef

gift med öfverstelöjtnanten David Kohl. Kurrumsnäs reducerades såsom varande donation, men utbyttes till frälse enligt Karl XI:s stadfästelse af den 18. 5. 1683. År 1698 ägdes Kurrumsnäs af grefve *Nils Gyllenstierna*, kallad grefve till Fogelvik. Sedan följer Kurrumsnäs detta sistnämnda herresätes ägarelängd, hvarför jag hänvisar till skildringen af Fogelvik.

Under 1700-talet hade Hornsberg, som det numera börjar kallas säkerligen efter Hornarne, ett oansenligt corps de logi och låg detta sanno-

likt något hundratal meter längre upp från stranden än det nuvarande. Dess utseende fram-

HORNBERG VÄN 1TR. UPP

1. Hall. — 2. Salong. — 3. Balkong. — 4. Matsal. — 5. Tornrum. — 6. Altan. — 7. Förrådsrum. — 8. Förmak. — 9. Sängkammare. — 10. Kabinett. — 11. Skriftrum. — 12. Bibliotek.

går af den ena stora väggmålningen å Fogelviks nedre hall. Hufvudbyggningen var ett gult trähus i en våning och hade brutet tak. Den framför va-

Biblioteket (nr 12) och skrifrummet (nr 11 å planen).

rande gårdsplanen, som begränsades af tvenne par flygelbyggnader, var medelst staket indelad i två afdelningar.

År 1839 afled grefve Claes Fredrik Posse å Fogelvik, och den då ostyckade possessionen, ej mindre än 26½ mantal, gick till änkan grefvinnan *Fredrika Wilhelmina Posse*, född Lybecker. Sedan hon öfverlämnat skötseln af Fogelvik åt sin måg grefve

Prinsessan Christine Bonaparte, gift med Grefve Arvid Posse.

Grefve Arvid Posse.

Levenhaupt, lät hon uppföra Hornsbergs nuvarande tegelstlott, dock utan torn, och flyttade själf dit år 1844. Dit flyttade hon också den gamla paviljongen med de Taravalska målningarna. Sannolikt öfverfördes samtidigt en hel

del af Fogelviks inventarier af historiskt värde. Från denna tid är Hornsberg att betrakta som en från Fogelvik helt och hållet skild gård.

Grefvinnan Posse afled 1879 och Hornsberg öfvergick till dottern i första giftet *Lovisa Sophia*

Trappan med blomsterrummet (nr 1 å planen).

Kandelabrar af brons med förgyllning.

Grefvinnan Adine Posse.

Generaldirektör Magnus Huss.
Oljemålning af Per Södermark 1849.

W:a Bergenstråhle, gift med öfverhofjägmästaren greve Claes Magnus Lewenhaupt på Claestorp. Då grefvinnan Lewenhaupt 1885 slutade sina dagar, tillföll Hornsberg hennes mors syskon och arfvingar: aflidna Kristina Sofia Lybeckers barn med landshöfdingen friherre Klas Gabriel Bergenstråhle, Marie Louise Lybecker, Otto Gustaf Lybecker, Agnes Ottiliana Lybecker gift med kapten Knut Bergenstråhle samt Emilie Ulrika Lybecker, den sistnämnda herresätet Forsbys nuvarande äldriga härskarinna.

År 1890 dels ärfdes, dels köptes godset af öfverstelöjtnant *Klas Bergenstråhle* och hans fru Ottilia Bergenstråhle. 1902 fränsåldes tvenne gårdar och något senare alla öar i skärgården,

hvilka vid utbrytningen ur Fogelvik tillfallit Hornsberg. Fru Bergenstråhle innehade Hornsberg som änka 1904—1910, då dottern *Helena Gustafva Sofia Forslund*, änka efter provinsialläkaren och jubeldoktorn Johan August Forslund, köpte godset. Hon är Hornsbergs nuvarande ägarinna. Fru Bergenstråhle afled å Hornsberg 1911.

Godset består numera af $7\frac{1}{2}$ mantal, allt under eget bruk med följande areal: öppen åker 1,100 tunnland; skog, skogsmark etc. 5,441 tunnland, tillsammans 6,541 tunnland.

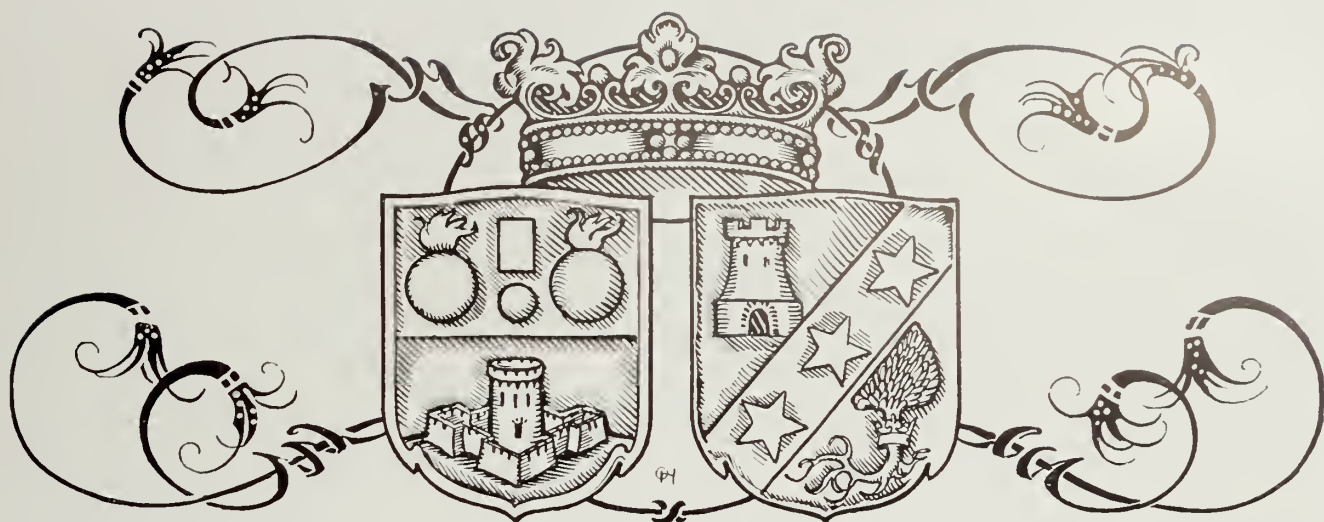
A godset är år 1912 satt ett taxeringsvärde af 416,100 kronor.

Kvarn, mekanisk verkstad, smedja, mejeri, allt drifvet af vatten, utgör gårdens industri.

Hornsberg från Carl Johans klint (nordost).

VÄRNANÄS

HALLTORPS SOCKEN, SÖDRA MÖRE HÄRAD, KALMAR LÄN

AF AUGUST HAHR

Den intressantaste egendomen i Kalmartrakten är otvifvelaktigt det historiskt minnesvärda Värnanäs, för öfrigt en betydande possession och prisad som en mönstergård för svenskt jordbruk.

Belägen i en den naturskönaste trakt och alldeles vid Kalmar sund samt rik på kultur- och konstminnen har denna gård sedan gammalt haft en verklig tilldragningskraft på alla för natur, konst och gamla traditioner tillgängliga sinnen. Den skildras, om ock i förbigående, i Almqvists berömda romantiska novell »Kapellet», omtalas i dansken Molbechs »Resa i Sverige» och har varit föremål för åtskilliga andra beskrifningar.

Värnanäs var en gång i Vasaättens ägo. Då Gustaf Vasa 1541 underhandlade med Kristian III vid Brömsebro vid Blekingegränsen, vistades drottning Margareta med sina barn härstädes,

så länge mötet varade. Under Dackefejden hade den celebre upprorsmakaren trogna anhängare i dessa bygder. När räfstens dag var kommen, afträttades 14 stycken af dem å en lycka strax vid stora landsvägen i närheten af gården. Af Karl IX 1603 lämnadt i förläning

till ståthållaren på Kalmar slott Hans Eriksson Ulfsparre, såldes godset, sedan förläningen utsträckts till »all framtid», af dennes son Erik Ulfsparre år 1647 till rikskansleren Axel Oxenstierna, som gjorde Värnanäs till residenset i sitt grefskap Södra Möre härad.

Den säteribyggnad Gustaf I hade uppbyggt, brändes af danskarne 1564, och äfven under

det s. k. Kalmarkriget sköflades gården år 1611. Axel Oxenstierna lät därför uppföra ett nytt boningshus »ute på näset», antagligen ungefär på den plats, där de äldre husen funnits. Ladugården låg ett stycke uppåt landet — en naturlig försiktighetsåtgärd på en för öfverfall så

Major Fredrik Mannerskantz.

Fru Elisabeth Mannerskantz
född Edelstam.

Oxenstiernska byggnaden.

utsatt kust som den vid Kalmar-sundet. Den vanliga utvägen i händelse af fara var att drifva kreaturen in i de stora skogarna. Rikskansleren vistades här några somrar och gjorde sitt bästa för sin förlänings och dess hufvudgårds förkofran, anlade såpsjuderi, oljeslageri, tegelbruk etc. Det berättas, att han gerna samlade grefskapets präster omkring sig och då ej föraktade ett godt skämt vid dryckesbordet. En gång utsatte han ett pris för den bästa tolkningen af det latinska ordspråket »Deus nobis hæc otia fecit». En gammal kaplan vann priset med uttydningen: »Gud ske lof för godt själfsvåld». Det var kort efter den westfaliska freden.

Den Oxenstiernska byggnaden — af trä — finnes ännu kvar vid sundet, ehuru den omkring 1700-talets midt delvis, särskildt i afseende på

taket, ombyggt. Enligt den traditionella meningen var emellertid det Oxenstiernska huset en nu försvunnen flygelbyggnad. Man behöfver dock endast kasta en blick på den Linnerhjemska skissen af detta hus för att strax finna, att detta var en vanlig bod med genomkörsel och en simpel tillbyggnad å ena kortsidan samt näppeligen kan ha varit det boningshus Axel Oxenstierna åt sig uppförde under en tid, då förlänningar och krigsbyten satte landets stormän i stånd att utveckla en verklig storartad byggnadsverksamhet, hvaraf ännu stolta minnen — vi må blott erinra oss rikskanslerens Tidö — finnas på många håll i Sverige. Men till den Oxenstiernska byggnaden skola vi senare återkomma. Ett annat gammalt hus af intresse ligger uppe vid den nuvarande gården. Eget

Linnerhjems skiss af den gamla byggningen.

200 1814

Hufvudbyggnaden, gårdssidan.

nog öfverensstämmer det märkligt till sin karaktär med det nyssnämnda. Traditionen förmäler också, att det byggdes i och för fredsunderhandlingarna vid Brömsebro 1641, och att det sedermera därifrån flyttats hit. Likheten med den Oxenstiernska byggnaden talar ju för sannolikheten af traditionens uppgift.

Oxenstiernor sutto visserligen sedan som ägare långt in på 1700-talet, men den nästa intressanta period i Värnanäs' historia börjar först 1789, då det köptes af major Carl Råbergh och hans hustru Christina Lindeman. Major Råbergh, adlad Mannerskantz, höjde godset ur sitt förfall. På dess förbättrande och förskönande nedlade han det största arbete, uppbyggde 1791 den nuvarande manbyggnaden, förvandlade den omgivande bok- och ekskogen till den härligaste park, hvori ännu bevarade minnesmonument — däribland ett litet tempel — och »öfverraskningar» af olika art, såsom sed var på den tiden, möta vandraren. För öfrigt flyttade han ladugården till dess nuvarande plats och uppförde 1795—1801 alla därtill hörande byggnader. Äfven magasinet och förvaltarbostaden stamma från hans dagar. Det ur vår synpunkt ej minst märkliga är, att denne mångsidigt bildade man lade sig till med en mycket värdefull tafvelsamling, hvori den holländska och flamländska konsten äro bäst företrädda. Den tiden voro holländarne ej så högt uppskattade som nu — därom vittna åtskilliga af major Mannerskantz' anteckningar om åtkomsten — men det vittnar ju om samma vakna blick för deras värde,

samma förutseende, som utmärkte skaparen af det ungefär likåldriga galleriet på Vanås, grefve Gustaf Adolf Sparre. Med denna europeiskt berömda samling kunna visserligen ej Värnanäs-taflorna mäta sig, men bland dem finnas likväl åtskilliga små pärlor.

Vi ha nu redan antydtt de viktigaste af Värnanäs' attractions: 1600-talshusen, parken med sina monument, konstsamlingen. Låtom oss nu taga gården och dess skatter i litet närmare ögonsikte.

Det 1791 byggda corps de logis, som ej förlades på näset, utan längre uppåt land, närmare ladugården, är uppförd af trä, i två våningar med frontespiser å hvardera långsidan. Frontespisen har ofvan en mindre fönstervåning en uppsats med ett fönster, omgifven af halverade gaflar. Knutar, listverk, fönsteromfattningar äro hållna i hvitt mot ljust gula ytor. För 24 år sedan brädbekläddes båda fasaderna, men den ursprungliga släta brädbeklädnaden finnes kvar å de båda kortsidorna, där under den brutna takkonturen en halfvåning anordnats, nedåt begränsad af den rundt huset löpande gesimsen. På takets långsidor sitta ovala fönsterkupor med profilerade segmentböjda krön. At gårdssidan finna vi en stor rymlig glasveranda från senare tid, åt trädgårdssidan uppenbarar sig ett i fönster upplöst femkantigt utsprång, som går genom båda våningarna.

På andra sidan gårdsplanen och på andra sidan den förbilöpande vägen, som går i rak linje från näset upp till den plats, där ladu-

Hufvudbyggnaden, trädgårdssidan.

gården före 1801 befann sig, ligga två mycket breda rödmålade träbyggnader, en våning i höjd med hög frontespis å framsidan samt äfven fönster å gaflarna. Ett lågt takfönster åt gården, brutet 1700-talstak, höga skorstenar samt hvita fönsterramar utmärka dem för öfrigt. Emellertid är huset till vänster, om vi stå vända mot gårdssidan, af betydligt bättre proportioner, de rödmålade stockarna ha här ej öfverklädts med bräder, och ramarna omkring de nästan kvadratiske fönstren ha en särskildt fasonerad kontur. På långsidorna äro de horisontala takbjälkarna synliga. Man får intrycket, att detta hus varit förebilden för det andra och i viss mån enklare huset. Uppresta intill förstutrappan vid det förstnämnda stå två plana milstenar med inskriften: »Axel Oxenstierna. 1 Myl. 1673» samt prydda med två i hvarandra gående C under kunglig krona. Det är nu detta hus, som säges vara flyttadt från Brömsebro. När det skulle skett, är okänt, möjligen 1791, ty båda husen äro uppförda som ett slags flygelbyggnader till hufvudbyggnaden. En ombyggnad af taket i 1700-talsstil har i hvarje fall företagits.

Fortsätta vi nu vägen fram till näset, se vi inom kort helt nära stranden den imponerande Oxenstiernska byggnaden resa sig, ett hus, som emellertid uppges vara byggdt 1761 af grefvinna Dohna Soop. Det »äkta» Oxenstiernska huset skulle vara den förut omtalade boden, som vi se å den Linnerhjemska teckningen. Detta är likväl *omöjligt*. Denna bod har legat till vänster om det stora huset, och midt emot densamma har funnits ett annat äfvenledes nu försvunnet hus, som säkerligen inrymt köket. Husen äro angifna å den år 1656 på uppdrag af riksmarskalken Johan Oxenstierna författade karta öfver godset, som ännu förvaras å gården.

Grefvinnan Dohnas byggnadsföretag på näset begränsade sig antagligen därför till en ombyggnad af det större huset. Detta reser sig nu med ett typiskt 1700-talstak. Bruten kontur visa likaledes den stora frontonen åt gårdssidan, framsprånget åt sjösidan samt takkuporna, af hvilka vi ha två å hvardera långsidan. Huset är för öfrigt en knuttimrad envåningsbyggnad med fyra fönsteraxlar å ömse sidor om midtpartiet med ingångsdörren, omgifven af två half-fönster. Fönsterfördelningen är ganska intressant. Å hvardera sidan om dörren finna vi först ett ensamt fönster, så en grupp af två stycken, så ett half-fönster. Denna anordning med två halfverade fönster omkring portalen förekommer äfven vid Tidö slott, Mariedals slott, Vänngarns slott och många andra samtida byggnader, af sten eller trä, och har naturligtvis sin grund i önskan att ge förstugan tillräcklig belysning utan att behöfva tillgripa tre fönsteraxlar. De låga fönstren äro omgifna af enkla hvitmålade fönsterramar. Portalen visar en hvitmålad i ett gafvelkrön slutande omfattning. Krönet är försedt med ett par runda inskärningar, öfver hvilka listverket sträcker sig upp till den lilla afslutande horisontala listen. En detalj af stort intresse äro de små platträckta voluter, som flankerat takfönstren. Endast ett par äro kvar. Några dylika utfyllande snirklar tillhöra sannerligen icke 1700-talets byggnadskonst, väl däremot det tidigare 1600-talets. Äfven här kunna vi göra en hänvisning till Tidö slott, där hufvudflygelns stora fronton åt gårdssidan omges af inåtvända uppstigande voluter, och där enligt »Suecia» samt bevarade fragment äfven takfönster funnits, som varit på samma sätt dekorerade. Med detta för ögonen, är det då ej så svårt att tänka sig, huru det hela här sett ut. Taket har möjligen varit

Parti af parken. I bildens midt synes »grottan».

ett högt s. k. valmtak, d. v. s. med fall åt alla fyra sidor och med rak kontur. At sjösidan har byggnaden lidit mer af väder och vind. Där har den också, sannolikt mot 1700-talets slut, blifvit brädbeklädd.

Utsikten öfver sundet bort mot det öländska landet och öfver de närliggande löfskogsklädda strandpartierna och holmarne bildar ett underbart helt af tjusande, uppfriskande skönhet.

En pietetsfull restaurering af det historiskt minnesvärda huset skulle jämte en ansande arrangering af den närmaste omgifningen göra detta ställe till en af de märkligare platserna i vårt land. Sedan mer än ett århundrade har Axel Oxenstiernas bostad tjänat som statarbyggnad och platsen framför upptages af potatisland. I närheten ligger lastageplatsen och ett nu nedlagt tegelbruk.

Återvända vi från det nästan enastående minne i sitt

slag, den Oxenstiernska byggnaden erbjuder, till den Mannerskantzka gården och dess sevärdheter, göra vi först en vandring i den åt samma håll som »gården på näset» belägna parken, som vi nämnde, en skapelse af major Carl Mannerskantz och hans hustru. Det är en bok- och ekpark i engelsk stil, d. v. s.

Minnestempel i parken.

Kinesiska lusthuset i parken.

med tillvaratagande af naturens alla resurser. En liten å ringlar sig fram mellan stammarna, en ström, som vid gården får drifva kvarn och såg. För att genom fall kunna utnyttja densamma lät en ägare på 1700-talet gräfva en kanal ner till hafvet. Primitiva broar leda i parken öfver den lilla pittoreska ån, hvari vattnet sorlar mellan stenarne. Ett ståtligt antikt tempel i dorisk stil är här uppfördt till ett minne af fru Christina Mannerskantz, född Lindeman. På frisen läsa vi *Åt en saknad vän*, och en minnessten i det öppna templet upplyser oss närmare om den, som på detta storslagna sätt har ärats.

Ej långt därifrån ligger en hydda af grenverk och mossor. Å väggarne i dess inre ha af grenar bildats initialerna till namnet å major Mannerskantz andra hustru, Charlotte von Arbin, samt årtalet 1803. Ej heller få vi glömma den s. k. »alkoven», som egentligen är ett slags träkur med ett rätt originellt gallerverk, liksom lika litet det kinesiska lusthuset, å hvars innerväggar kinesiska tapeter med färgtryckta scener äro uppsatta. I detta lusthus skall drottning Desideria intagit frukost, då hon den 12 september 1827 på väg till Karlskrona gästade Värnanäs.

I sammanhang med parken böra vi nämna den betydande trädgården, berömd för sina fruktträd, samt de stora drifverierne för så väl vin som persikor, liksom ett större växthus, hvilket allt, om ock senare utvidgadt, från början anlades af det nya Värnanäs' skapare.

Redan när vi gå uppför trappan till öfre våningen af hufvudbyggnaden, märka vi, att vi kommit till ett gammalt med konstskatter af olika slag smyckadt patricierhem. Där hänger t. ex. en stor tafla, »Tjäderlek», af *Ehrenstrahl*, en atelierekopia af en af hans bekanta fågeltaflor på Drottningholm. Det är den enda samtida kopia vi funnit af hans »Tjäderlek», vare sig han själf eller någon af hans elever på ateliern utfört densamma. I öfre hallen står ett stort

präktigt s. k. hamburgerskåp.

I den stora salongen, som vi ha midt framför oss, glädja vi oss åt ett flertal vackra gamla möbler. I sin helhet är salongen möblerad i gustaviansk stil och tidig empire. Äfven något i rokokostil. Bland det märkligaste i möbelväg är en stor chiffonier i tidig empire. Den är en verklig praktpjäs i mahogny med guldbronsbeslag samt försedd med en hög krönande

Det inre af kinesiska lusthuset.

Stora salongen.

uppsats, hvori en bred hvälfvd nisch är anordnad. Inuti denna äro två rader doriska alabasterliknande kolonner med guldbronskapitäl uppställda uteder sidorna. Då nischens bakre vägg utgöres af spegelglas, får man af denna kolonnad ett dubbelt så långt perspektiv. Uppsatsen är afslutad med platt tak och balustrad. Framför den stora nischbågens pelare ett par små urnor. Å ömse sidor om nischen sluta sig ett par lägre partier med dörrar och ytterst i hörnen kolonner. I en låda är chiffoniern signerad på en lapp: »Johan Petter Berg. Snickare och Schatoullmakare i Stockholm». En annan värdefull möbelpjä är den gustavianska byrån, hvars fötter ännu ha en svängd form, liksom de refflade hörnpartierna äfven äro lindrigt svängda. De i ljusare träslag utförda inläggningarna återge vågmönster, postament med vaser, guirlander, inom en medaljong en vasakärfve m. m. Af intresse är ock den på byrån stående rokokoklockan. Och ofvanför densamma hänger en målning af *Markus Larsson*, framställande Kronborgs slott med Sundet. Taflan målades, när Larsson vistades som teckningslärare i Hälsingborg 1849. Den är signerad: »S. M. Larsson pinx. 1849». Målningssättet är litet hårdt

och spetspensligt, och samtida danskt marinmåleri har synbarligen inspirerat konstnären. Af salongens öfriga taflor märka vi ett par koloristiskt kraftiga bröstbilder af konstnären *Bernhard Österman*, återgifvande Värnanäs' herrskap, major och fru Mannerskantz (sign. o. dat. 1903), vidare en större målning med motiv från den Oxenstiernska gården, af den från Kalmar bördiga konstnären *Ragnar Swahn*.

I det s. k. gula förmaket äro släktporträtten uppsatta.

Det tidigaste porträttet visar oss öfverstelöjtnanten Carl Magnus Råbergh, klädd i röd väst, blå rock, peruk enligt modet på Adolf Fredriks

Hörn af stora salongen.

Majorskan Christina Mannerskantz, född Lindeman.
Oljemålning af A. U. Wertmüller.

Majoren Carl Råbergh-Mannerskantz.
Oljemålning af A. U. Wertmüller.

tid. Den guldgalonerade hatten håller han under vänstra armen. Porträttet, som är en midjebild i ganska kraftiga färger, har målats af någon okänd medelmåttig konstnär. Desto större värde ha porträtten af sonen, major Carl Råbergh, adlad Mannerskantz, och dennes hustru Christina Lindeman. Båda äro ett par synnerligen vackra målningar, bröstbilder af Wertmüller, signerade: »A. Wertmüller. Sv. Pinx. Wärnanäs 1799». De äro hållna i fina bruna och grå toner, fint individualiserade, och det förbindligt älskvärda uttrycket är fångat med verkligt mästerskap.

Det är ej att undra på, att dessa glänsande prof på Wertmüllers konst för en 20 år sedan eftertraktades af Nationalmuseum. Ett annat porträtt, som rätt mycket liknar major Råbergh, föreställer general von Arbin. Han är klädd i blå rock med svärdsorden. Porträttet är en kopia. Fru Charlotte Mannerskantz, född von Arbin, se vi i ett ganska älskvärdt gumporträtt, signeradt *S. Adlersparre* 1840. Hennes son, kaptenen vid Vendes artilleri Carl Axel Mannerskantz, möter oss i ett stort likaledes af Sofie Ad-

lersparre utfördt konterfej. Det är signeradt och dateradt 1849. Dessa båda bilder äro hållna i den dunkelbruna ton, som under påverkan från gamla mästare var vanlig på 1840—50-talen och äfven senare.

Till *Carl Fredrik von Breda* hänföras sedan gammalt två porträtt, det ena framställande grefve Ankarsvärd på Bysta, i en mindre bröstbild, det andra — enligt uppgift — fru Charlotte Mannerskantz' moder, generalskan von Arbin. Det förra är nog en Bredabild, ehuru en replik af en signerad sådan. Det senare kan möj-

Gröna salongen.

ligen också gå tillbaka till Breda, men gör dock ett något bleknadt intryck. Det förefaller vara en samtida kopia.

Till sist böra vi framhålla de två charmanta pastellerna af *Lundberg*, därtill i sina ursprungliga ramar, hvilka pasteller sägas föreställa fru Elisabeth Reenstierna, gift Hästesko, samt hennes dotter, gift första gången Yxkull, andra gången Schönström. Dotterns ansiktsuttryck verkar något snörpigt och misslynt. Både mor och dotter slutade sina dagar som frånskilda fruar.

Så komma vi till det s. k. galleriet, som sedan gammalt hyst den förut omtalade Värnanäs-samlingen af utländska mästare. Samlingen är nog af rätt ojämn beskaffenhet, men väcker ej desto mindre både ur konstnärlig och konsthistorisk synpunkt ett lifligt intresse.

Ett par bilder, som vi genast äro på det klara med, äro *Jan van Goyens* båda flodperspektiv. Det ena är en tämligen stor målning med motiv från Rhen. Till höger en liten af murar och bastioner omgifven stad, till vänster van Goyens vanliga färja, som med hästar och vagnar sätter öfver floden. Allt är måladt med största omsorg, vattnet, den skyiga himlen, och färgstämningen är hållen i dessa fina ljusgrå, grågröna, brunaktiga toner, som vi så väl känna från konstnärens taflor. Bilden är signerad *J.*

Fru Elisabeth Hästesko, född Reenstierna.
Pastellmålning af G. Lundberg.

van Goyen 1652. Den andra taflan är betydligt mindre och mer skissartad, men visar oss äfven ett af mästarens typiska flodperspektiv, ehuru här på ena stranden ligger en liten by med

Galleriet.

Landskap af van Goyen (1652).

sina stugor och höstackar och en liten kyrka. Signaturen: *v. G. 1653*.

Det är skada, att en sådan herre som restauratorn Brunkal, bekant från Gripsholmssamlingen, här tillätits »förbättra» åtskilliga taflor. Till dem hör t. ex. en bild »Ryttare rasta i en ruin» af *Wouwermann*, men duken är uppklistrad på trä och målningen tyvärr mycket utslätad och upplöst, så det är svårt få något bestämdt intryck. Det samma gäller ett fruktstycke af *Cornelis de Heem*, ehuru i något mindre grad. En intressant tafla från den nederländska landskapsskolans tidigare skede, är *Pieter Meuliners* »Landsväg förbi en bondby». Lokalfärgerna betonas här ännu, t. ex. i de små figurerna. De blå och gröna tonerna ha vidare ännu ej försvunnit. Signaturen i högra hörnet är: *P. Meuliner 1640* (den sista siffran dock otydlig). Är konstnären den flamländske bataljmålaren Meuliner eller någon annan?

Två små flyktigt målade herdestycken med italienska motiv, målade af *Michiel Carré*, finnas här äfven, den ena rätt slarfvigt signerad: *M. Ca.....*, den andra *M. Carré*. Den italianiserande holländska konsten skattades, som bekant, på sin tid öfverdrifvet högt. Något alltför stort värde tillmäta vi likväl icke t. ex. en *Houbrakens* konst. Denne mer som konsthistoriker än som konstnär bekante målare, som sådan för öfrigt rätt sällsynt, är här represen-

terad af två små taflor med gammaltestamentliga motiv, den ena framställande »Faraos dotter finner Moses». Båda äro signerade *A. Houbraken*. Äfven arkitekturmåleriet företrädes i samlingen af en kyrkinteriör i högrenässansstil, signerad *J. J. van Baden*, en ytterligt sällsynt holländsk målare. En liten figurscen, som säkerligen skall föreställa Kristus och de skriftlärda, är i interiören anbragt.

Af flamländarne finner man vidare *Jost de Momper* med två stora alplandskap, i hvilka

Laureus. Skrifvare i Rom.

Jan Brueghel d. ä. har målat figurerna, vidare Brueghels sene efterföljare *Schoevaerdt's*, som har två figurrika folklifsbilder, marknads- och förlustescener från en nederländsk by, bilder i hvilka den blågröna grönskan och de i bjärta färger målade småfigurerna icke saknas. Båda bära signaturen *M. Schoevaerdt's F.* Likaledes möta vi en representant af den talrika konstnärfamiljen *Franken*. Signaturen å taflan, som i en liflig kompo-

sition framställer bespisning och beklädnad af fat-tige m. m. eller barmhertighe-tens gärningar i allmänhet, är litet otydlig, men ser ut att vara »D. o. F. Franken f.», hvilket bör betyda den äldre (*ouden*) *Frans Franken*, antagligen den andre i ordningen. Det finns nämligen äfven en tredje med detta namn.

Det är ej omöjligt att ännu ett antal signerade bilder finnas i samlingen, men tiden medgaf ej en mer inträngande undersökning.

En tämligen stor tafla »*Hero och Leander*» hör ej till nederländerne. Snarare är den af romansk, närmare fransk extraktion. Man kommer att tänka på af högrenässansens italienare influerade fransmän, som *Nicolas Poussin* och hans skola. Bilden visar en breddkomposition med mästerligt modellerade figurer, najaderna, som bringa Leanders lik till stranden. Ofvanför se vi Hero störta sig från ett torn ner i hafvet. En definitiv bestämning af den både i färg och form tilltalande bilden kan dock här icke göras.

För öfrigt kunna vi anteckna bilder af *Fahlcrantz*, *Johan Philip Korn*, *Linnerhjelm*, som här har en mängd teckningar och lavyrer bl. a. en skissbok, hvori vi äfven träffa talrika motiv från Värnanäs med omgifning. I Molbechs resebeskrifning omtalas slutligen ett par mariner af den i Danmark under 1700-talet verksamme svensken *Mandelberg*. Man har antagit, att de äro identiska med ett par sjöstycken i svarta ramar med oval dagöppning.

Till sist böra vi också nämna den rundt kring rummet löpande frisen med målningar i svart och hvitt af *Per Hörberg*. Motiven äro hämtade från *Trajana Colonna* i Rom.

Därmed torde vi ha berört det viktigaste i tafvelsamlingen på Värnanäs, hvori de Wertmüllerska porträtten, Lundbergarna och många af de nederländska, ej minst de holländska bilderna, van Goyens flodperspektiv t. ex., utgöra den största tilldragningskraften. De många äkta signaturerna borga ju dessutom för samlingenskonst-historiska värde.

Värnanäs' ägare ha vi redan delvis lärt känna. I gårdens historia framträda ju särskildt Vasaperioden, den Oxenstiernska samt slutligen den Mannerkrantzska perioden. Men redan år 900 uppges gården varit bebodd af Möre-jarlen Rag-

vald Östensson och 100 år senare af Olof Skötkonungs sväger Sven Håkansson Jarl. Hvad som ligger till grund för dessa uppgifter, känna vi likväl ej. Under medeltiden äro gårdens öden obekanta. Mot slutet af 1400-talet är den i hvarje fall i Vasaättens ägo, och under 1500-talet finna vi konungarna *Gustaf I*, *Erik XIV* och *Karl IX* som dess ägare. Den senare förlämnar den 1603 »på behaglig tid» till ståthållaren på Kalmar slott *Hans Eriksson Ulfsparré till Broxvik*, hvilken förläning af *Gustaf II Adolf* den 28 november 1613 för Ulfsparré och hans manliga bröstarfvingar utsträcker »till all framtid». Ulfsparrés son, kommandanten i Wismar *Erik Ulfsparré*, sålde egendomen 1647 till rikskansleren *Axel Oxenstierna*, som gjorde Värnanäs till hufvudgård och residens i sitt nya grefskap Södra Möre härad. Efter dennes död 1654 gingo gods och grefskap till hans äldste son riksmarskalken *Johan Axelsson Oxenstierna*, efter hvars död 1657 de öfvergingo till hans brorson ryttmästaren *Axel Eriksson Oxenstierna*, hvilken afled 1677. Både egendom och grefskap reducerades af *Karl XI* 1680. Dock er-

Frans skrifrum.

höll den föregåendes broder 1683 rättighet att mot andra hemman byta sig till Värnanäs, som alltså återgick till Oxenstiernska ätten. Bytesbrevet stadfästades sedermera af Gustaf III den 30 oktober 1777. Äfven greve Carl Gustaf Oxenstierna, hvars magnifika af Ehrenstrahl målade porträtt vi kunna beundra på Tidö, dog tidigt, redan 1685. Hans änka, *Hedvig De la Gardie*, sålde godset 1690 till sin broder presidenten greve

Gustaf Adolf De la Gardie, efter hvars död hans änka, *Elisabeth Oxenstierna*, äfven hon ett barnbarn af rikskansleren, innehade det till sin död 1721, då det genom arföfver gick till systersonen sedermera generalmajoren *Axel Gabriel Oxenstierna af Croneberg*, som samtidigt ärfde Tidö. Efter hans död gingo både Tidö och Värnanäs till

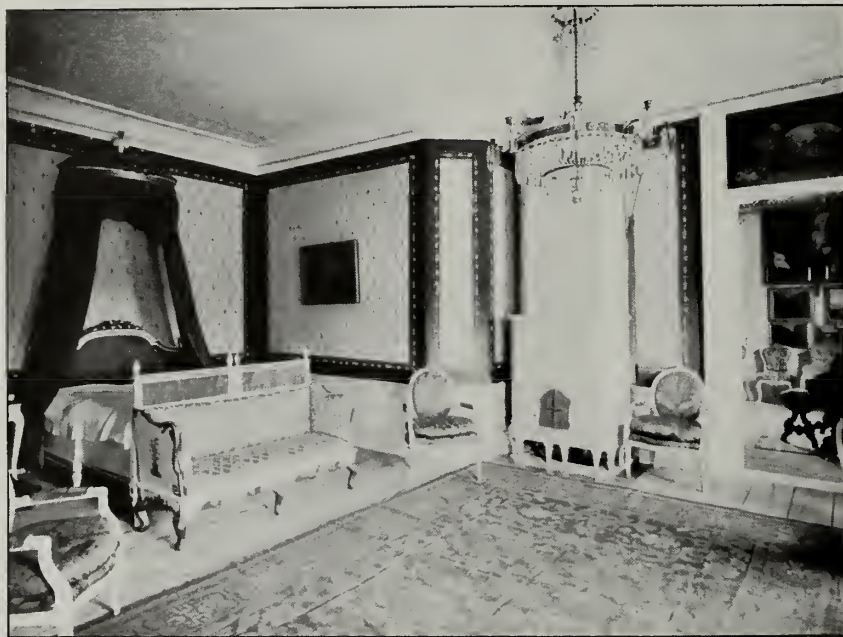
systerdottern grefvinnan *Dohna*, gift *Soop*, bekant för sitt kloka handhafvande af sina gods, ej minst Tidö. Men med henne slutar de gamla historiska traditionerna på både Värnanäs och det ryktbara Mälar-slottet. Det förra sålde hon 1771 till hofmarskalken *Gyllenkrok*, hvarefter gården nu går ur hand i hand, först till bankokommisarien *Egerström*, som dock gjorde en del förbättringar, gräfdde den omtalade kanalen m. m., sedan till handelshuset *Hasselgren & Björkman*, öfverjägmästaren *Bäck*, hofkamreraren *Christiernin* och slutligen 1789 till majoren *Carl Råbergh*, adopterad och adlad *Manner-skantz*.

Denne hade 1786 gift sig med änkan efter brukspatronen J. Hjerpe Christina Lindeman, som afled barnlös 1801, hvarefter major *Manner-skantz* ingick nytt äktenskap med Charlotte von Arbin. Deras son, kaptenen *Carl Axel Manner-skantz*, som efter faderns död 1817 tillträdde egendomen, fortsatte dennes verk och gjorde Värnanäs till den mönstergård i afseende på jordbruket, för hvilket den med rätta varit berömd. Och

efter hans död 1888 tillföll slutligen godset barnen, af hvilka nummer sonen major *Fredrik Manner-skantz* ensam innehar det. Han är gift med *Elisabeth Edelstam*, dotter af framlidne landshöfding *Edelstam* i Kalmar.

Egendomen Värnanäs utgör inalles 26½ mantal. Arealen, fördelad på Värnanäs' hufvudgård, Värnaby gård utgård, Värnarum

arrendegård, Stufvenäs arrendegård, Thorelycke arrendegård, 11 stycken mindre arrendegårdar, 2 stycken fisklägen och 1 kvarnarrende utgöres af 958 har åker och äng, 478 har mer eller mindre löfskogbevuxen betesmark, 736 har barrskog, inalles 2,174 har, och taxeringsvärdet är innevarande år (1913) 675,300 kronor. På godset finnes ett uråldrigt tegelbruk, ramsåg, kvarnar samt lastageplats. På nästan alla utgårdarna äro ladugårdsbyggnaderna ny- eller ombyggda, och endast vid hufvudgården äro ekonomihusen desamma som för mer än hundra år sedan, men de äro solidt uppförda af sten och försedda med ny inredning.

Röda sängkammaren.

INNEHÅLL:

Bergkvara	sid.	1
Blekhem	»	65
Casimirsborg	»	71
Engaholm	»	33
Fogelvik	»	112
Forsby	»	77
Gripenberg	»	9
Helgerum	»	93
Hornsberg	»	121
Husaby	»	87
Lidhem	»	36
Lyckås	»	41
Nydala kloster	»	47
Nygård	»	53
Odensviholm	»	81
Stensnäs	»	16
Strömsberg	»	22
Strömsrum	»	98
Teleborg	»	27
Vindö	»	105
Värnanäs	»	127
Västana	»	58
Asvik	»	109

SVENSKA
SLOTT OCH HERRESÄTEN
VID 1900-TALETS BÖRJAN

BLEKINGE

STOCKHOLM 1913
NORDISK FAMILJEBOKS TRYCKERI

KLICHÉERNA FRÅN WARNER SILFVERSPARRES
NYA GRAFISKA AKTIEBOLAG, STOCKHOLM

JOHANNISHUS OCH TROMTÖ

HJORTSBERGA OCH FÖRKÄRLA SOCKNAR, MEDELSTA HÄRAD, BLEKINGE LÄN

AF AUGUST HAHR

Johannishus utgör ena hufvudgården i en sammanhängande ägokomplex, som bär namnet Johannishus och Tromtö fideikommisssegen- domar, belägna i Hjortsberga, Förkärsla, Ede- stads, Listerby och Nättraby socknar i Blekinge län och af Kungl. Rådet och ge- neralamiralen greve Hans Wacht- meister den 25 oktober 1712 gjorda till fideikommiss för hans efterkommande. Johannishus hette ända till 1769 Skunckenberg efter en äldre ägare, landsdomaren i Blekinge Nils Skunck, churu re- dan i generalamiralens grevnebref stipuleras, att han ägde rätt att skriva sig greve till sitt »adeliga och acquirerade gods Johannishus», churu därmed någon för- ändring af godsets namn icke synes ha skett, men till denna namnfråga, och hvad därmed sam- manhänger, skola vi senare åter- vända.

Gården ligger i en naturskön trakt och är närmast omgifven af en härlig park, genomfluten af Listerby å, hvars strida lopp, sorl och brus lifvar densam- ma, liksom äfven några ur skönhetspunkt anlagda dammar förhöja parkens stämningsfulla verkan. Men den lilla ån tjänar ej endast det estetiska. Ända sedan 1700-talet finnas på godset uppdämningar, hvarigenom vattenfall åstadkom-

mits, som drifva såg, kvarnar och nu i senaste tid också elektricitetsverk. Den drager äfven alldeles förbi den slottlika herrgårdsbyggnaden, å dess bakre långsida. En liten bro leder här öfver till en af pittoreska korsverksbyggnader och trähus omgifven och af åldriga ekar skuggad ekonomigård. På framsidan åter är efter 1700- talets smak en lindrigt sluttande gårdsplan komponerad omkring en svängd balustrad med urn- prydda postament och med upp- körsel å ömse sidor.

Generaldirektören
Greve Hans Hansson Wachtmeister.

Johannishus herrgårdsbyggnad, som har karaktären af ett mindre landtslott, har sitt särskilda in- tresse. Den är nämligen byggd år 1772 efter ritningar af ingen mindre än öfverintendenten fri- herre *Carl Fredrik Adelcrantz*, hvars namn ej minst genom det gamla Operahuset och Adolf Fredriks kyrka i Stockholm samt genom det slutliga fullbordandet af Stockholms slotts inre står in-

skrifvet i den svenska byggnadskonstens hi- storia. Upptäckten, att Adelcrantz är upphofs- mannen till Johannishus hufvudbyggnad, gjor- des helt nyligen i godsets arkiv af nuvaran- de fideikommissarien, generaldirektören greve Hans Wachtmeister, som där återfann brevväx- lingen angående ritningarna, fyra bref af Adel-

Johannishus från nordost med den nyanlagda pergolan.

crantz och ett af byggherren, grefve Fredrik Wachtmeister.

Det sistnämnda är dateradt Johannishus den 10 oktober 1770. Af detta få vi veta, att brefskrifvarens sväger, generalmajoren grefve Hård, redan hos Adelcrantz framställt sin släktinges, grefve Wachtmeister, önskan om ritningars uppgörande, en önskan, som denne nu itererade, samtidigt han tackar för baronens och öfverintendentens löfte att benäget assistera honom. Med brefvet öfversändes en plan öfver byggnadernas allmänna belägenhet samt ges en del detaljupplysningar. Det gamla corps de logis var af trä och byggdt på en kulle 4 à 5 alnar högre än gården, med en liten sluttning från gaffarna och 8 alnars fall emot ån. Grefven anser, att 50 alnars längd och 20 alnars bredd å det nya huset skulle vara tillräckligt att få bekväma rum för hans eget hushåll, då uti flyglarna, som äfvenledes voro af trä, men uti godt stånd, funnos tillräckliga gästrum. Blefvo 60 alnars längd nödvändig, så kunde kullen utan särdeles kostnad planeras emot gaffarna att vinna denna utvidgning, och blefve då mellan corps de logis och flyglarna 10 alnars distans, som för eldsvåda ej kunde vara mindre. Någon annan plats än den gamla vore ej lämplig o. s. v.

De i brefvet omtalade träflyglarna äro sedan

länge försvunna, och det nya huset kom att byggas där det äldre hade stått. Adelcrantz tackade först i en skrifvelse af den 12 november, hvori han för öfrigt säger sig vara sysselsatt med ett nytt slott på Ulriksdal (antagligen den så kallade »Confidensen») samt insände sedan en skiss, — det var den 29 januari 1771 — och skrifver till denna: »Huset är icke projekterat längre än 48 alnar, i anledning af Herr Grefvens egen välgrundade reflexion, att träflyglarna eljes skulle komma för nära corps de logis; däremot är husets bredd tagen till 27 alnar, dels att dymedels till rummens storlek och degagement vinna i bredden det, som saknas i längden, dels på det huset, ifrån hvilken-dera sidan det approcheras, må hafva en anständig fasad». Äfven skickar han ett provisoriskt kostnadsförslag öfver tegel, kalk, trävirke etc. samt förbehöll sig senare få insända »så väl planerna som fasader och profiler i stort efter den skala, som till handverkarnes underrättelse behöfves», liksom också ett utförligt kostnadsförslag. Han hade vidare, skrifver han, tänkt sig hela nedre våningen hvälfd »till mera säkerhet mot tjänstfolks så vanliga vårdslöshet om eld», men om detta ej önskades, så skulle förslaget däri ändras. Några hvalf utfördes heller icke.

De lofvade »desseinerne», så när som på en sektion och en generalplan expedierades den 21 juni 1771, åtföljda af några få rader. Det följande och sista brevet jämte profilritningen samt rekvisionsförslag på bjälkar, sparrar och bräder kom först i början af år 1772. Brevet, som hade skrifvits den 17 januari d. å., ger bl. a. några detaljupplysningar rörande taket. »Utaf ritningen», heter det, »synes lätteligen hvad struktur de hela takstolarne få, men som på gaflar och hörn blifva många halfva och förkroppta stolar, så vore väl, om någon förfaren byggmästare hade inseende öfver arbetet. Takresningen är inrättad på det sättet, att nedra fallet skulle bli betäckt med taktegel eller skiffer, i fall sådan finnes i nejden, men det öfra fallet med järnplåtar. Men skulle herr grefven finna denna utgiften för dryg och vilja betäcka hela taket med tegel, då måste öfre fallet bli nog brantare, på det takteglen icke må draga åt sig vatten och murkna i förtid. Begge alternativten till tak äro i hos följande förslag uträknade, så att herr grefven själf kan välja, men jag rekommenderar järnplåtar». Då den nedre våningen ej skulle hvälfvas, kunde den göras en half aln lägre, de öfre rummen åter med fördel en half aln högre o. s. v. Ritningar till takkornicher skulle sändas, ty »när murmästare få rå sig själfva, göra de gerna plumpa och tunga taklister». Brevet slutar med följande post scriptum utom ämnet. »I dag middagstiden dog öfverståhållaren grefve Axel

Wrede Sparre. I går eftermiddag rasade en del af Brunkeberg ner och begrafde 10 människor, af hvilka 7 redan äro igenfunna».

Något tvifvel om Adelcrantz' mästerskap till byggnaden kan således ej finnas, desto mindre, som hvad vi finna, öfverensstämmar med brevets upplysningar och deras data. Upptäckten har sitt gifna konsthistoriska värde, då den verksamhet som arkitekt öfverintendenten Adelcrantz utförde för enskilda personers räkning, är mycket litet känd och studerad. Uti C. R. Nybloms minnesteckning öfver den både som konstnär och ämbetsman framstående mannen omtalas endast hans eget Trångsund*. Här ha vi alltså ännu ett prof på hans förmåga på herrgårdsbyggnadens område.

Som vi af brevet redan funnit, är husets längd på grund af byggplatsens beskaffenhet relativt liten i förhållande till bredden. Ifrån vilkendera sidan man ville nalkas det, skulle det visa en anständig fasad, skrifver Adelcrantz. Emellertid gör huset från kortsidorna sedt en ej alltför gynnsam verkan. Den åt söder vettande hufvudfasaden är två våningar hög, då den motsatta på grund af terrängens sluttning åt detta håll därjämte visar en hög sockelvåning. Lindrigt framspringande flygelpartier -- flygelrisaliter kunde de kallas -- utmärka båda dessa fasader, som göra ett mycket

* C. R. Nyblom, Minne af öfverintendenten friherre Carl Fredrik Adelcrantz Svenska Akademiens Handlingar 1890.

Johannishus, södra fasaden.

ståtligt intryck. Framsidan har dessutom ett markeradt midtparti, bestående af en nedre rusticerad del, hvori portalen är inlagd, och en öfre af två kraftiga pilasterlika lisener och ett mellanliggande fönster bildad hälft. Pilasterfälten äro af sandsten med blommor, frukter och emblem uthuggna i relief. Detta midtparti krönes af en mindre konsoldekoration öfver fönstret samt öfver takgesimsen af en rundad uppsats med insvängda sidor och ett rundfönster med starkt profilerad betäckning. Samma arkitektoniska motiv, med nedtill ett rustikparti och upptill ett par breda pilastrar flankerande ett fönster, återvänder å flygelrisaliterna. Mellan våningarna drager en kraftig gesims. Ytorna framträda efter den senaste 1910—1911 företagna restaureringen i vitgul grof puts med rustikpartier, pilastrar, lister, friser och fönsterramar i hvitt.

Taket är brutet, men med jämförelsevis låga fall. Flyglarnes särskilda tak med trekantiga takfält framtill svara blott mot midtbyggnadens nedre takfall. Karakteristiska äro slutligen de ovala takfönstren, nu efter restaureringen 6 å framsidan i stället för ursprungligen 4 jämte det förut omtalade cirkelrunda fönstret i midten. Härigenom får takvåningen riklig belysning, förutom genom

gaflarnes öfversta fönstervåning. Vid den nämnda renoveringen, som utfördes under ledning af domkyrkoarkitekten *Th. Wåhlin* från Lund, fingo samtliga takpartier en ny beläggning af vackert brunglänsande tegel.

En synnerligen elegant sandstensportal — antagligen efter *Adelcrantz'* ritningar, då ju af brefven framgår, att han ej minst till dekorativa detaljer lämnade dylika — smyckar midtpartiet. Det horisontala starkt utskjutande öfverstycket uppbäres af tämligen långdragna konsoler. Krönet utgöres af den Wachtmeisterska vapenskölden i oval form, omgifven af osymmetriskt anbragt bladverk — en liten reminiscens af rokoko. Portalinskriftionen lyder: *Uppbyggt år 1772 af majoren och riddaren F. G. H. C. Wachtmeister Grefve till Johannishus och Tromtö, Herre till Trolleberg, S. Peders Closter och Knutstorp, samt dess Grefvinna Fru H. B. Trolle. Förnöjlighet och trefnad bo städse inom thessa murar.*

Den andra långsidan öfverensstämmer med den främre, utom däri, att vi här träffa en sockelvåning, samt att ett frontalt midtparti saknas. På kortsidorna äro på senaste åren gråstensterrasser uppförda. Gaflarna äro, som vi redan påpekat, mycket breda. De göra intryck af, som *Adelcrantz* också menat, själfständiga små fasader, med ett något framskjutet midtparti af tre fönsters bredd, och som därtill fått en tredje fönstervåning, höjande sig öfver flyglarna och den förkroppade takgesimsen. Detta midtparti afslutas upptill rakt, utan frontespis, och därofvan ha vi det tegeltäckta taket, liksom på flyglarna, med fall åt trenne sidor. Emellertid äro dessa gaflar alltför breda — af nödvång, som vi sett.

De gamla träflyglarne äro, som sagdt, rifna, men på något afstånd ligger till vänster om den stora planen en inspektorsbyggnad. Bakom denna utbreder sig den nyare parken, medan den äldre af *Listerbyån* genomflutna parken ligger åt motsatt håll. *Förglömmas* får ej den stolta afvenbokbersån, nu uppväxt till höga träd, till höger om hufvudbyggnaden.

Bland de på andra sidan ån uppförda byggnaderna lägga vi särskildt märke till en ny magasinsbyggnad, hvars nedre våning är byggd af granit, medan den öfre är af trä med en svalgång rundt om. Längre bort till vänster träffa vi de solida ladugårdsbyggnaderna af gråsten. En utförlig inskriftion å en af dem förmäler: *Ladugården denna har till sin byggnad blifvit påbegynd år 1766 och fulländad år 1769 af F. G. H. C. Wachtmeister, Grefve till Johannishus, major och riddare samt dess Fru Grefvinna H. B. Trolle.*

Afvenbokbersån i parken.

Men, när vi nu sett oss om på gården och i dess närmaste omgivning, kan det vara tid att göra bekantskap med hufvudbyggnadens inre. Detta har genomgripande restaurerats vid den omtalade reparationen, hvarvid mycket af det gamla fått vika för nya anordningar.

När vi kommit genom portalen och gått in genom den inre vindfångsdörren, befinna vi oss i en stor stenlagd hall, nedre hallen, som genom en väldig rundbåge delas i två rum, ett främre och smalare och ett inre större och bredare, hvarifrån dels en gång för till ett bakomliggande kapprum och genomgångsrum, dels den stora trappan leder upp till öfre våningen. Dekorationen är enkelt och sparsamt hållen med förhärskande hvita ytor. De för elektriskt ljus afsedda ljuskronorna ha här formen af greffliga kronor i brons — en originell och väl funnen användning af motivet. Vid trappmuren ha uppsatts en del gamla spiselhällar med figurer m. m.

Öfre trapphallen.

Den breda, rymliga trappan för oss upp till öfre hallen, ett paneladt högt rum, äfven det med hvitkalkade väggar och tak. Ett symnerligen verkningsfullt arkitektoniskt motiv bilda

Matsalen.

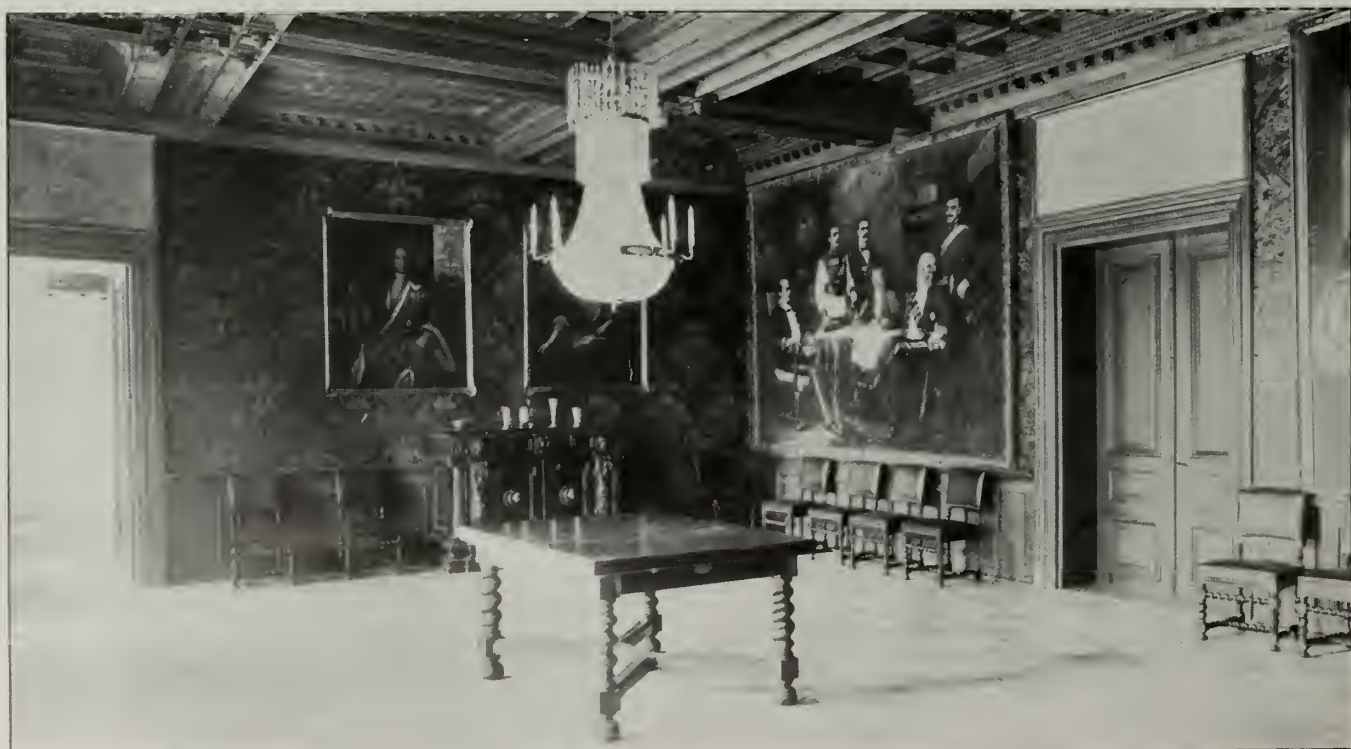
Fältmarskalken Ascheberg. Oljemålning i matsalen.

trapprummets tre arkadbågar med sina tvenne pelare och tvenne pelarpilastrar vid sidoväggarna, samtliga med socklar och listkapitel. Utmynnande i hallen under den första hvalfbågen, hvarunder är inmurad en lägre båge, fortsätter trappan sedan under den tredje upp till takvåningen.

Från denna hall träda vi in i den stora matsalen, som med tre fönster vetter åt gårds-

planen. Salen har fått den präktigaste utstyrelse med parkettgolf i stora rutor och ett magnifikt bjälktak i renässansstil med 9 stycken stora fyllningar, prydda med kassetter. Väggarna äro klädda med imiteradt gyllenläder, i någon hård pressad massa. Öfver dörrarna finna vi genier i grisaillemålning, kvar från en äldre inredning. Af möbleringen lägga vi märke till det skulpterade skåpet i italiensk barockstil med i relief oerhördt kraftigt framträdande figurala och ornamentala element, de låga läderklädda stolarna i 1600-talets smak o. s. v. I detta sammanhang bör likväl nämnas, att, när detta skrives, möbleringen och den lösa inredningen öfverhufvudtaget efter Johannishus nyligen fullbordade restaurering endast är påbörjad. Arbetet med slottets nymöblerande fortgår dock oafbrutet. Om rummets möbler i deras fullständighet, eller om, huru det hela en gång kommer att te sig, kunna vi därför här ej yttra oss. Anmärkas må dock, att Johannishus ej sedan 1867 varit varaktigt bebodt. I en icke aflägsen framtid kommer emellertid fideikommissets nuvarande innehavare att bosätta sig på sitt gods.

Matsalen på Johannishus smyckas af trenne stora målningar af största intresse, tre gruppporträtt i helfigurer af medlemmar af Wachtmeisterska ätten under olika generationer, för öfrigt tre talrikt representerade brödrakretsar, bröder eller söner till fideikommissarier af Johannishus vid olika tider.

Matsalen.

Generallöjtnanten Öfversten friherre Generalamiralen Fältmarskalken Generalmajoren Öfversten friherre
 friherre Bleckert. Adam Claës. greve Hans. greve Axel. friherre Fritz. Gustaf.
 Kaptenen friherre Carl.

I kartuschen i taflans nedre vänstra hörn, säkertligen ditmålade i förra hälften af 1700-talet, lases bl. a. — afmålade af D. K. Ernstrahl.

Den äldsta taflan går sedan gammalt under *Ehrenstrahls* namn. De vanliga utmanande Ehrenstrahlska färgerna finner man dock icke. Lokalfärgerna sammanhållas af en varm helton och detaljerna äro utförda med stor omsorg. De afbildades ställningar, rörelser och särskildt handgesterna erinra om *Martin Mijtens d. ä.*, som enligt vår mening är taflans upphofsman. Tiden för dess tillkomst är antagligen 1670-talet. Den är för resten synnerligen väl komponerad med dels sittande, dels stående figurer och med denna pseudoklassiska anstrykning som tiden ofta älskade förläna sina porträtt.

Afbildade äro här generalamiralen och hans sex bröder. Generalamiralen samt fältmarskalken

greve Axel Wachtmeister äro framhållna som hufvudfigurer i kompositionen. De öfriga äro (enligt den skriftliga förteckningen, som hänvisar till å taflan anbragta nummer) öfversten friherre Adam Claës Wachtmeister, generallöjtnanten och landshöfdingen friherre Bleckert Wachtmeister, generalmajoren friherre Fritz Wachtmeister, öfversten i franska armén friherre Gustaf Wachtmeister samt kaptenen friherre Carl Wachtmeister.

Den andra taflan är målade af *Fredrik Westin*. Ej heller här finnes signatur, men uppgiften är traditionell och lär för öfrigt finnas angifven på dukens baksida. Målningen, som är väl komponerad och hållen i lifliga klara färger —

Majoren grefve Arrid. Fänriken grefve Bleckert.
 Förste amiralen grefve Claës. Riksdrotset grefve Carl Axel. Konteramiralen Majoren grefve Fredrik
 grefve Hans. Georg Hans Carl. Generalen grefve Gustaf.
 Oljemålning af Fr. Westin.

otvifvelaktigt en af Westins bättre prestationer — återger majoren grefve Fredrik Georg Hans Carl Wachtmeister († 1792) och hans sex söner, bland dem riksdrotset grefve Carl Axel Trolle-Wachtmeister, innehafvaren af Trollebergs fideikommiss, och den äldste sonen konteramiralen grefve Hans Fredrik Wachtmeister, som afled 1807, ett år före modern, och därför ej kom att tillträda Johannishus och Tromtö fideikommiss, hvilket i stället gick till sonsonen, den redan 1827 aflidne landshöfdingen grefve Hans Wachtmeister. Taflans öfriga personer äro amiral Claës Wachtmeister, general Gustaf Wachtmeister, fänrik Bleckert och major Arvid Wachtmeister.

Det tredje grupporträttet, slutligen, har målats af friherrinnan *Emma Sparre, född Munktell* och

framställer landshöfdingen grefve Hans Wachtmeister den yngre med fem söner jämte ett porträtt af en afliden son. Här se vi den nuvarande fideikommissarien generaldirektören grefve Hans Wachtmeister och hans yngre bröder landshöfdingen grefve Axel Wachtmeister, kommandörkaptenen grefve Alarik Wachtmeister, disponenten grefve Hugo Wachtmeister och kaptenen grefve Fritz Wachtmeister. Den aflidne sonen, löjtnanten grefve Arvid Wachtmeister åter ses i ett med sorgflor behängdt porträtt i bakgrunden.

Taflan, som utförts i Paris, har obestriddliga förtjänster, men kan hvad iscensättning och komposition angår ej mäta sig med de äldre. Bäst lyckade äro de sittande personerna. Alla tre bilderna torde ha målats i respektive konstnärers atelierer dels efter insända äldre porträtt, dels

Löjtnanten Landshöfdingen Kommandörkaptenen Kaptanen
 grefve Arvid. grefve Axel. grefve Alarik. grefve Fritz.
 Generaldirektören grefve Hans. Disponenten grefve Hugo. Landshöfdingen grefve Hans.
 Oljemålning af Emma Sparre.

efter af konstnären själf gjorda porträttstudier och skisser.

I samma sal ha för öfrigt äfven andra porträtt sin plats. Två rätt mörka, men mycket karakteristiska och antagligen väl träffade porträtt (midjebilder) återge generalamiralen och hans maka Sophia Lovisa von Ascheberg. Båda äro signerade af *J. Wedekind 1713*, en bekant målare på Karl XII:s tid, verksam särskildt i södra Sverige.* I ett par moderna kopior se vi fältmarskalken Aschebergs och generalamiralens son, amiralen grefve Carl Hans Wachtmeisters porträtt.

Vid sidan af matsalen ligger stora salongen med tre fönster åt andra långsidan. Den har parkettgolf, gipstak med konsoler och en mo-

* I beskrifningen af Trolle-Ljungby omnämnes oriktigt en kopia af ifrågavarande generalamiralens porträtt som återgående till Ehrenstrahl, hvilket härmed rättas.

derat hållen ornering, panelning i hvitt med guldlistor, imiterade gula sidentapeter i stora pannåer — en förträfflig imitation för öfrigt — samt en magnifik spisel i kolmårdsmarmor.

Kvar från den äldre inredningen äro de två stora förgyllda speglarna mellan fönstren. Ett par antikiserande gaflar, uppburna af doriska pilastrar karakterisera dessa i typisk nyantik stil utförda pjäser. Äfven de landskapsbilder, som i form af öfverstycken kröna dörrarna, höra till denna inredning. De härröra antagligen från den tyske i Sverige verksamme målaren *Hackerl*, som äfven är mästaren till en här uppsatt större landskapsmålning. Salongen är möblerad med en grönklädd empiremöbel, ett stort förgyllt bord i samma stil m. m.

Af stort konstnärligt intresse äro de släktporträtt, som pryda väggarna. Så glädes vårt öga t. ex. af ett par *Breda*-bilder. Porträttet af konter-

Konteramiralen Grefve Hans Fredrik Wachtmeister.
Oljemålning signerad »C. F. von Breda 1804».

Grefvinnan Hedvig Wachtmeister född Lewenhaupt.
Oljemålning signerad »C. F. von Breda 1804».

amiralen grefve Hans Fredrik är signeradt »C. F. von Breda 1804». Okänd är konstnären till porträttet af hans första hustru, Carolina Adlerfelt, men det vackra porträttet af hans andra hustru, grefvinnan Hedvig Lewenhaupt bär signaturen »C. F. von Breda 1804». Bilden af riksdrotset i unga år — en replik finnes på Trolle-Ljungby — bär bakpå signaturen »Ulrika Fr. Pasch pinx». Westin är slutligen mästaren till det lilla porträttet i helfigur af grefve Hans Wacht-

meister, den förste landshöfdingen med detta namn.

Intill salongen ligger ett stort rum, tapetsradt i ljusrödt, men ännu omöbleradt, när detta skrives. Det har en direkt utgång till öfre hallen. Öfver de tre trappsteg ner belägna glasörrarna sitter ett krön i barockstil, en kartuschdekoration, hvari följande inskrift är anbragt: *Hans II:son Wachtmeister lät åren 1910—1911 nyinreda och iståndsätta denna byggnad.*

Åt gafvelsidan sluta sig härtill grefvens personliga rum, af hvilka det mellersta och största är tapetsradt i mörkgrönt och försedd med vackra väfda gardiner med bladmotiv i grönt och blått.

På andra sidan den stora salongen finna vi biblioteksrummen, ett större och ett mindre, med tak, väggar och hyllor af polerad björk och med en solid och bekväm möbel af samma material. Stolarna äro klädda med bladmönstradt tyg af samma slag som de nyssnämnda gardinerna. I det mindre rummet förvaras i de skåp, som under hyllorna löpa rundt detsamma, Johannishus arkiv.

Salongen.

Landshöfdingen Grefve Hans Wachtmeister d. ä.
Oljemålning af Fr. Westin.

För öfrigt är hvart enda rum i hela huset renoveradt, och åtskilliga nya ha tillkommit i tredje våningen, som helt och hållet upptages af gästrum och domestikrum. En särskild mindre våning ligger på nedre botten, där för öfrigt köket utmärker sig för sin ändamålsenlighet och prydighet. Restaureringen af det inre har hufvudsakligen gått ut på att modernisera det hela och skapa en solid och behaglig inredning efter nutidens smak och fordringar.

Vända vi oss nu till Johannishus historia, meddela vi här de forskningsresultat, till hvilka generaldirektören grefve Hans Wachtmeister kommit såväl rörande hufvudgården som rörande Tromtö, hvilken i hafsbandet belägna betydligt mindre gård sedan 1830-talet hufvudsakligen betraktas som sommarresidens.

Johannishus gods kan anses räkna sitt upphof från den köpehandling af den 11 december 1668, hvarigenom bröderna Erik och Henning Lützow, båda danska öfverstar, till landsdomaren (d. v. s. lagmannen) i Blekinge Nils Skunck sålde sex gårdar i Dagstorp och två gårdar i Åstorp jämte åtskilliga andra hemman, som nu ingå i fideikommisset. Genom kunglig resolution af den 24 november 1670 erhöll Skunck rätt att bygga och upprätta ett säteri af byarna Åstorp och Dagstorp. Det säteri, som sålunda bil-

dades af de afhysta hemmanen i nämnda byar, erhöll namnet Skunckenberg.

Efter Nils Skuncks död år 1676 öfvergick säteriet med underlydande hemman genom arf till hans son, ryttmästaren vid adelsfanan Carl Skunck, hvilken jämte sin hustru Ebba Christina de la Chapelle år 1679 sålde egendomen till öfversten Carl Gustaf Skytte, sedermera general och friherre. Skytte och hans hustru Anna Catharina Ulfelt, dotter till riksrådet Ebbe Ulfelt och konung Kristian IV:s dotter grefvinnan Hedvig af Schleswig-Holstein, sålde den 5 juni 1684 Skunckenbergs gods till vice amiralen Cornelius Anckarstjerna, som emellertid af allt att döma endast verkställt inköpet för kungl. rådet och generalamiralen grefve Hans Wachtmeisters räkning, på hvilken han redan den 3 juli samma år transporterade köpet. Huru Skunckenberg erhöll namnet Johannishus, skall nedan omtalas.

Icke långt därefter förvärfvade generalamiralen Tromtö, fideikommissets andra hufvudgård. Tromtö, som fordom verkligen legat på en ö med detta namn, ägdes vid början af 1640-talet af danske riddaren och »lehnsmanden» Tage Andersen Thott. Denne afled 1643, men boet måste af arvingarna frånträdas till borgenärernas förnöjande. Tromtö tillföll därvid enligt dokument af den 11 september 1646 fru Sophie Rantzow, änka efter Mogens Gyldenstjerne till Söholm. Sedan Blekinge blef svenskt, sålde fru Rantzow Tromtö 1662 till svenske ryttmästaren, sedermera majoren Hans Henrik von Krefelt, gift med Anna Catharina Skyttehjem. Krefelt erhöll den 3 mars 1664 kungl. konfirmation på detta köp, hvarvid förklarades, att han skulle

Biblioteksrum.

äga disponera öfver gården efter de conditioner och villkor, som adeln där i guvernementet sina gamla frälsegods innehade och besutte, hvilket således innebar säterifrihet för egendomen. Vid von Krefelts död 1683 ärfdes den af hans omyn- dige barn *Joachim* och *Anna Catharina von Krefelt*, men försålles 1686 af deras förmyndare och morbror, assessorn i Svea Hofrätt Johan Skyttehjelms till generalamiralen greve Wachtmeister.

Utom Skunckenberg och Tromtö inköpte generalamiralen ett stort antal hemman, belägna dels i omedelbart grannskap till nämnda gårdar, dels i andra delar af Blekinge, hvilka senare hemman dock utbyttes mot andra, grän- sande intill egendomarna.

Hela godskomplexen gjordes af generalami- ralen den 25 oktober 1712 till fideikommiss för hans manliga bröstarvingar efter förstfödslo- rätt, dock med förbehåll, att fideikommissariens änka hade rätt att inneha fideikommisset som änkesäte.

Generalamiralen var, som redan blifvit nämnt, gift med Sophia Lovisa von Ascheberg, dotter af den ryktbare fältmarskalken. Efter general- amiralens död 1714 kom hon på grund af nyss- nämnda bestämmelse att inneha fideikommisset till sin död 1720.

Därnäst tillträdde det af sonen, amiralen greve *Carl Hans Wachtmeister*, efter hvars 1736 timade bortgång det innehades af hans änka i andra giftet friherrinnan *Sophia Dorothea Henrietta Phi- lippina von Metsch* från Braunschweig († 1753) samt därefter af dessa makars son majoren greve *Fredrik Georg Hans Carl Wachtmeister*. Denne, som afled 1792, lät, som vi sett, uppföra nu- varande hufvudbyggnaden på Johannishus år 1772. Det var äfven på hans ansökan som jämlikt Kammarkollegiets resolution den 11 juli 1769 namnet Skunckenberg utbyttes mot Johan- nishus. Då detta namn gifvit anledning till åtskilliga uttalanden om ursprunget, må några ord härom nämnas*. I Anreps ättartaflor, liksom förmodligen efter dem på ett flertal andra ställen, säges, att generalamiralen försålde stamgodset Johannishus i Liffland och i stället inköpte Skunc- kenberg och Tromtö i Blekinge. Emellertid känner man inte till något liffländskt Johannishus. Då generalamiralen den 10 december 1687 blef greve, fick han enligt grefvebrevet rätt att skriva sig greve till sitt »adeliga och acquire- rade gods Johannishus», hvilka ord ju icke tyda på, att detta gods varit ättens stamgods. Wacht-

meisterska ättens gods i Liffland: Aunach, Lachet — hvilket verkligen innehades af generalamiralen och af honom i hans yngre år försålles — Poll, Neumühlen och Weimal, hvilket sistnämnda åt- minstone in på 1740-talet ägdes och äfven be- boddes af hans yngste son Axel Wilhelm, äro ganska väl kända. Men bland dessa nämnes aldrig Johannishus, hvilket namn ej kunnat åter- finnas i någon handling af äldre datum än grefve- brevet. Förklaringen till detta något egendom- liga förhållande skulle enligt hvad den ofvan- nämnde greve Fredrik Wachtmeister i sin an- sökan om namnbytet å Skunckenberg uppgifver, hafva varit den, att ätten icke förut innehaft något gods med namnet Johannishus, utan att det »adeliga och acquirerade gods», till hvilket generalamiralen haft rätt att skriva sig greve, just varit Skunckenberg, som generalamiralen haft för afsikt att benämna Johannishus, ehuru detta ej blifvit satt i verket. Denna hans afsikt ville sonsonen nu fullfölja.

Det är alltså det lyckliga fyndet af ansök- ningen om namnutbytet, som gifvit den rätta ledtråden.

Efter greve Fredrik Wachtmeisters död (1792) innehades Johannishus och Tromtö af hans änka *Hilla Brita Trolle*, som i sexton år till sin död (1808) med kraftig hand förde spiran på godset. Den äldste sonen, konteramiralen greve Hans Fredrik Wachtmeister, som varit arfsberättigad till Johannishus och Tromtö, hade emellertid aflidit redan 1807 och hann alltså icke tillträda fideikommisset.

Genom öfverstelöjtnant Fredrik Trolle hade egendomen Trolleberg i Skåne gjorts till fidei- kommiss för dottern Hilla Brita Trolle och hennes andre son riksdrotset greve Carl Axel Wachtmeister. (Det utbyttes senare mot Trolle- Ljungby). Ytterligare ett fideikommiss kom in i ätten genom nyssnämnde greve Hans Fredrik Wachtmeister, i det att Betty Jennings, mor till hans första hustru friherrinnan Carolina Adler- felt, gjorde Wanås till fideikommiss för hans andre son, sedermera kammarherren greve Carl Axel Wachtmeister.

Den äldste sonen, sedermera landshöfdingen greve *Hans Wachtmeister*, tillträdde emellertid fideikommisset Johannishus och Tromtö år 1808 och innehade det till 1827, då han vid blott 34 års ålder afled. Enligt fideikommissbrevets bestämmelser trädde då hans änka, friherrinnan *Agathe Wrede* i besittning af fideikommisset, hvilket hon innehade i ej mindre än 63 år eller till sin död 1890. Dispositionsrätten hade hon likväl redan vid medlet af 1850-talet öfverläm-

* Jämför för öfrigt uppsatsen af *H. Wachtmeister* »Ett litet pro- blem» i Personhistorisk Tidskrift 1911.

Tromtö, parksidan.

nat åt sitt enda barn, sedermera landshöfdingen greve *Hans Wachtmeister*.

Den sistnämnde, gift med friherrinnan Ebba De Geer, satt efter moderns död som fideikommissarie till sin bortgång 1905. Under grefvinnan Agathe Wachtmeisters och hennes sons besittningstid, framför allt under den senares, kommo vidt omfattande reformer i godsets förvaltning till stånd. Akerarealen under eget bruk mångdubblades, nya utgårdar anlades, jordbruks- och ladugårdsskötseln sattes i fullt tidsenligt skick, den förra dagsverkskyldigheten till gårdarna utbyttes i det väsentliga mot penningearrenden, och en rationell skogshushållning infördes å de vidsträckta skogarna.

Grefve Hans Wachtmeister blef 1848 i Uppsala filosofie doktor och kreerades 1898 till jubeldoktor. Han har för öfrigt gjort sig känd genom intressanta reseskildringar från utomeuropeiska länder. Vid landshöfdingen greve Hans Wachtmeister d. y:s död öfvergick fideikommisset till hans äldste son, generaldirektören i Statskontoret, förutvarande statsrådet och chefen för finansdepartementet greve *Hans Hansson Wachtmeister*, som är dess nuvarande innehafvare.

Innan vi afsluta vår skildring och lämna några uppgifter om fideikommissets areal, taxeringsvärde m. m., måste vi äfven ge en, om ock kort, beskrifning af den andra hufvudgården, det i hafsbandet härligt belägna *Tromtö*.

Gården ligger på en i hafvet långt utskjutande halfö, som fordom varit en ö. Där vattnet skilde den från fastlandet, är nu låg och sank mark, som ifrån sunden å ömse sidor åtminstone delvis lätt öfversvämmas.

En vacker naturlig park af bok och ek är här anlagd, genomdragen af promenadvägar. Den når ända ned till hafsstranden och erbjuder de härligaste utsiktsplatser med blick öfver segelleden och skärgården. Från garden har man hänförande utsikter öfver sund och löfskogsklädda holmar och längst bort se vi t. o. m. Karlskrona skymta i fjärran.

Hufvudbyggnaden på Tromtö erhöll sin nuvarande gestalt på 1830-talet, då grefvinnan Agathe Wachtmeister, född Wrede, som då innehade fideikommisset, lät ombygga den äldre hufvudbyggnaden, som troligen var ett från 1600-talet härstammande trähus. Huset, som fick en helt och hållet förändrad karaktär i den italienskerande och antikiserande stil, som härskade i slutet af 1700-talet och början af 1800-talet, tillökades då med de båda lägre sidopartierna. Arbetet utfördes af majoren vid flottans Mekaniska kår *C. E. Wallenstrand*, som säkerligen också är den konstnärliga upphofsmannen.

Byggnaden är alltså af trä, men reveterad och putsad. Den erinrar, ehuru väl ej till proportioner, men i stilen, om Gustaf III:s efter ritningar af Tempelman byggda lustslott på Haga.

Takterrassen

Den tvåvånga midtbyggnaden har sex fönsteraxlar med fönstren grupperade parvis. Det mellersta partiet omges af ett par genom hela fasaden gående lisener, till sin nedre hälft rusti-

Utsikten från terrassen. Ringholmen med templet.

Gårdssidan

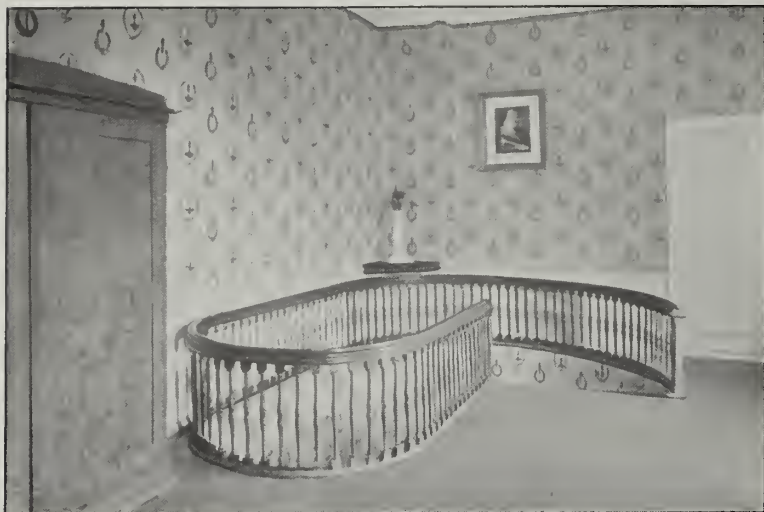
cerade. Buren i främre hörnen af fyrkantiga pelare, för öfrigt af romersk-doriska refflade kolonner med sin tillhörande kraftiga triglyffris utskjuter från detta parti en bred altan, försedd med ett smidesgaller. Tvenne dörrar leda där- under in i huset. Under takgesimsen äro kon- soler anbragta, och det platta taket begränsas rundt om af en balustrad. De en våning höga sidopartierna ha åt framsidan två fönster hvar samt äro likaledes försedda med platta tak och balustrader. Till den högra terrassen leder en dörr från öfre våningen. Där äro trädgårdssoffor och trädgårdsstolar utställda, och därifrån njuter man solskensdagar under lumliga kastanjers skugga den härligaste utsikt öfver de när- belägna vackra gröna holmarna och speglande vattnen. Den när- maste holmen kallas Ringholmen, och där är ett litet rundtempel uppfördt till minne af förlofningen

mellan sedermera landshöfdingen grefve Hans Wachtmeister d. y. och fröken Ebba De Geer. En af vara afbildningar ger en föreställning om nyssnämnda utsikt.

Tromtö hufvudbyggnad gör ett ljus, gladt och harmoniskt intryck. Man märker, att den huf- vudsakligen är skapad med tanke på en sommar-

Matsalen.

Öfre vestibulen.

vistelse. I förhållande till väggytorna äro fönstren anmärkningsvärdt stora, i tydlig afsikt att släppa in så mycket ljus som möjligt i byggnaden.

Åt andra sidan, där terrängen något sluttar, äro uppförda enkla flygelbyggnader, under skuggande kastanjer och ekar. Rakt framför ligger här den stora köks- och frukträdgården, som ger, som så ofta i Blekinge, den rikaste afkastning.

Träda vi in i huset, finna vi, att det är 1830-talets empire samt delvis äfven smaken under de närmast följande decennierna som satt sin prägel på den fasta och den lösa inredningen. I matsalen på nedre botten är den öppna spiseln med sin infattade stora spegel samt de högst originella färgtryckta tapeterna med stora scener, t. ex. sjöslagsscener, från det grekiska befrielsekriget, karakteristiska prof på 1830-talets rumsinredningskonst. Det nämnda kriget, men kanske ännu mer de napoleonska fälttågen fingo ofta lämna stoff till dessa af våra farföräldrar uppskattade figurtapeter.

Trapprummet eller vestibulen i öfre våningen

Salongen.

har helt och hållet kvar sin empireinredning, såsom i tapeterna med sina antikiserande motiv af lagerkransar, omgivande facklor och lampor omväxlande, i balustradräcket omkring trappmynningen eller i det stora polerade björkskåpet. Den stora salongen har öppen spis, ljusa tapeter, de ursprungliga dörarna med sina ornamentala öfverstucken samt en vacker empireljuskrona. Möbeln är till större delen en salongsmöbel i mahogny och i 1850- eller 60-talets bekanta stil med återupplifvade rokokoformer.

Taflorna å Tromtö utgöras hufvudsakligen af gravyrer och litografier från 1800-talets midt. Den underbart härliga,

omväxlingsrika naturen kring Tromtö är dock dess största skatt. Hvad som ej minst fångslar är den vackra löfskogen med månghundraåriga ekar och bokar, som utbreder sig rundt omkring och på angränsande holmar, och som ej minst vinner i frisk fågring genom den omedelbara närheten till hafvet, som här så väl genom ögat smekande grönskande sund och vikar som genom majestätiska blåa vidder ger denna kusttrakt dess särskilda tjusning.

Det i Hjortsberga, Förcärila, Edestads, Listerby och Nättraby socknar belägna fideikommisset omfattar $50\frac{7}{96}$ mantal med ett taxeringsvärde af 2,161,000 kr. Arealen uppgår till cirka 13 å 14,000 har, hvaraf omkring 1,000 har öppen åker under eget bruk, 6,000 har rent skogbärande mark och 3 å 4,000 har till stor del skogbevuxna hagmarker samt återstoden åkerjord, hörande till arrendegårdar och torp. Jämte de båda säterierna Johannishus om $12\frac{1}{12}$ mantal och Tromtö om 1 mantal omfattar fideikommisset följande hemman, nämligen Ormantorp $\frac{2}{3}$ mantal, Djurtorp $\frac{1}{2}$ mantal, Hjortsberga $2\frac{1}{12}$ mantal, Mölleryd $1\frac{3}{4}$ mantal, Ryd $\frac{3}{4}$ mantal, Tjustorp $\frac{2}{3}$ mantal, Vång 6 mantal, Tolsboda $\frac{2}{3}$ mantal, Arvidstorp $1\frac{1}{5}$ mantal, Kanteryd $\frac{2}{3}$ mantal, Stensjömåla $\frac{2}{3}$ mantal, Vermansnäs $\frac{3}{8}$ mantal, Almö $1\frac{5}{8}$ mantal, Tromtesunda $\frac{5}{8}$ mantal, Förcärila $4\frac{11}{18}$ mantal, Saltäng $\frac{3}{8}$ mantal, Stegeryd $\frac{2}{3}$ mantal, Lilla Vambåsa $2\frac{1}{2}$ mantal, Stora Vambåsa $5\frac{3}{8}$ mantal, Arpö $\frac{3}{8}$ mantal, Vagnö $\frac{1}{2}$ mantal, Edestad $2\frac{3}{4}$ mantal, Hattatorp $\frac{2}{3}$ mantal, Lefvalunda $5\frac{5}{96}$ mantal, Lefvalundamåla $\frac{5}{8}$ mantal, Boahaga $\frac{2}{3}$ mantal, Skuremåla $\frac{1}{2}$ mantal samt Haglö, en utjord.

SKÄRFVA

NÄTTRABY SOCKEN, MEDELSTA HÄRAD, BLEKINGE LÄN

AF AUGUST HAHR

En af Blekinges intressantaste herrgårdar, ja, man kan tryggt säga en i sitt slag unik sevärdhet, är Skärfva utanför Karlskrona med ett härligt läge vid hafsviken, som gar upp till staden och med utsikt öfver denna. Skärfva

är ett verk af den berömda amiralen och skeppsbyggaren *Fredrik Henrik af Chapman*, den svenska flottans nyskapare under tredje Gustafs dagar, och afsågs som en sommarvistelse och en tillflyktsort på hans gamla dagar, en dröm,

Skärfva från sydväst.

som den hårda verkligheten likväl krossade. Chapman måste se sitt kära Skärfva öfvergå i andra händer.

Men gårdens originella byggnad, dess fasta inredning och äfven en stor del af dess ursprungliga möbler och konstföremål, liksom äfven parkens lusthus, den lilla klockstapeln samt »Chapmans graf», hvare hans stoft dock aldrig kom att hvila, finnas ännu kvar, hvarför vi här nästan få en direkt personlig förnimmelse af upphofsmannen och hans afsikter med den till vår tid så märkligt väl bevarade anläggningen. Det är nästan, som vi trädde det slutande 1700-talet själf till mötes. Den mellanliggande tiden, som dock naturligtvis ej alldeles gått Skärfva spårlöst förbi, förefaller så kort och betydelslös, när vi stiga in i denna boning, som den i den svenska örlogsflottans historia berömde mannen timrade åt sig själf för ålderdomen, men som, eget nog, mer blef ett monument till hans minnes förevigande. Så väl den gustavianska æran som Chapman själf ryckes oss närmare, och vi försätta oss i inbill-

Landshöfdingen
Grefve Axel H:son Wachtmeister.

ningen lätt tillbaka till de dagar, som sågo det vackra och intressanta Skärfva uppstå.

Hufvudbyggnaden är verkligen en högst egendomlig skapelse, vittnande om Chapmans smak och originalitet.

Grefvinnan Louise Wachtmeister
född Carleson.

Den är sammansatt af helt låga envåningslängor af trä med ryggåstak äfven i det inre, hvilka längor i planen bilda ett H. Där tvärlängan träffar den västra långflygeln, är förlagd en åttkantig kuposal med lanternin. Framför denna (mot väster) ligger ett utsprång med en dorisk tempelfront, som bildar hufvudentrén. De båda åt

söder vettande flyglarna omsluta den s. k. solgården. Den motsvarande norra är köksgården. Af de nämnda södra flyglarna är den västra ett stycke längre än den östra samt har innandör förlängningen en påbyggnad, som med gafflar sträcker sig tvärs öfver flygeln. Denna här påbyggda våning innehåller en verklig kuriositet. Den upptages helt af Chapmans om en kajuta erinrande arbetsrum. På samma flygel, närmare åttkanten, äro i öster och väster uppdragna gafvelkupor, hvardera med ett halfrunt

Skärfva från inkörsvägen.

Solgården från söder.

fönster, hvarigenom den här liggande salongen vinner både i rymd och ljus. Ökad ljus åt rummen åstadkommes äfven genom här och hvar å taken anbragta ljusgluggar, som ha karaktären af de på fartyg vanliga »skylights».

Tvärflygeln är i senare tid ombyggd och något förhöjd samt täckt med rödmålad plåt. Annars är taktäckningen till största delen tegel och, som det ser ut, af respektabel ålder. Kupolen och lanterninen ha likväl plåtbetäckning.

Ingångar å den södra gården ha vi dels vid den Chapmanska kajutan, dels å den östra flygeln, dels invid den åttkantiga salen i nordvästra hörnet.

Alla flyglarna ha en brädbeklädnad, å hvilken vi finna med små bågar förenade ribbor. Ut-efters takgesimsen löper ett tandsnitt. Å gaflarne äro vindbräder anbragta, i hvilka ett vågmönster utsågats. Ursprungligen skall byggnaden varit malad i rött och hvitt. Nu äro ytorna öfver-

Hafvudentrén.

dragna med en synnerligen lämplig vitgul färg samt gesimser, fönsterramar m. m. vitmålade. De små låga fönstren äro försedda med hvita luckor och ha flerstädes kvar sina ursprungliga blyinfattade rutor med grönaktigt glas. Tvärflygelns fönster äro nya.

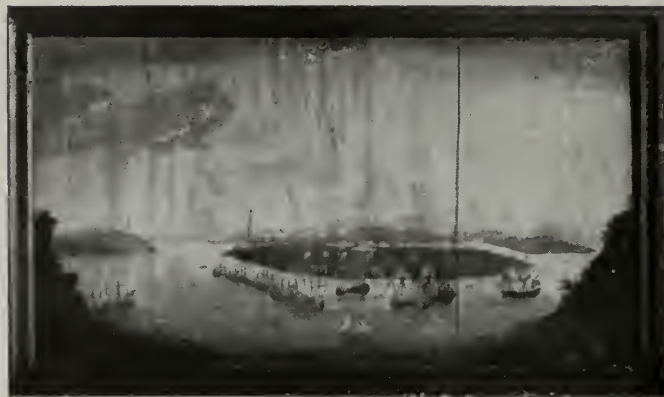
Den förutnämnda grekiska tempelfronten af trä karakteriseras af fyra grekisk-doriska kolonner och en fris med tvåreffiade triglyfer och brunmålade metopplattor med ett litet rosettmönster i hvitt, medan det bruna gafvelfältet fått en dekoration af en i hvitt målad lyra, omgifven af rankmönster.

Den norra gården företer ej något särskildt anmärkningsvärdt. Äfven här är en af flyglarna, nämligen den östra, något längre än den andra.

Det måste medges, att det hela är en ganska märklig sammansättning. Vi erinras om den ryggågade Blekings-stugan, om tidens antikiserande smak i de klassiska arkitekturformerna samt ej minst om uppbyggarens sjömansyrke t. ex. i de omtalade »skylights», i den nämnda kajutan med dess runda fönstergluggar, i de nästan öfverallt förekommande vågmönstren etc.

På en brant trappa komma vi upp till Chapmans dagliga arbetsrum, där han synbarligen så mycket som möjligt velat påminnas om inredningen på ett fartyg. Ungefär i rummets midt står en rund kakelugn af gulaktigt kakel, nående ända upp till ryggåstakets långbjälke. Kakelugnen erinrar oss slående om en fartygsmast. De på kajutor och fartygssalonger vanliga små rundfönstren förekomma dels å den västra gafvelväggen, två stycken å ömse sidor om ett par smala vanliga fönster, dels ett å den södra långväggen, som dessutom vid motsatta ändan har en liten fyrkantig glugg, hvarigenom husets herre kunde blicka öfver till det på motsatta stranden belägna Karlskrona. Uppgången till rummet markeras af en skåpliknande öfverbyggnad, på ena sidan försedd med hyllor. Den mastliknande kakelugnen och de runda gluggarna ge här verkligen en viss illusion af att vi befinna oss på ett fartyg. Möbleringen är gustaviansk, förutom ett par mindre länstolar i rokoko.

Från samma förstuga, hvarifrån den branta trappan leder upp till arbetsrummet, komma vi in i det s. k. kinesiska rummet, som nu användes som gästrum. Möjligen var

Målning i kinesiska rummet.

det Chapmans sängkammare. Där stå nu ett par vitmålade och förgyllda gustavianska sängar. Soffan är utförd i en efterhärmad Queen-Anne-stil, d. v. s. från 1700-talets första hälft. Mellan de två åt söder vettande fönstren är uppsatt en stor spegel i ett slags blandad götisk och nyantik stil. Prof på denna konstiga blandstil uppträder, som vi skola se, äfven på ett annat håll. Namnet »kinesiska rummet» kommer af de många på väggarna uppsatta kinesiska målningarna i vattenfärger, målningar, som framställa ej mindre än 96 stycken olika slag af kinesiska fartyg, större och smärre, visande, att kändedomen om alla dessa talrika fartygstyper nästan måste vara en hel liten vetenskap. Dessa omsorgsfullt utförda, af en subtil teckning och klara färger karakteriserade bilder kläda väggarna helt och hållet. Dessutom fästa vi oss vid ett par större taflor, framställande »ostindiska» mariner, scener från de kinesiska farvattnen, där under senare delen

Kinesiska rummet.

Akvareller, afbildande olika typer af kinesiska båtar, i kinesiska rummet.

af 1700-talet, som också af bilderna framgår, svenska fartyg ingalunda voro någon sällsynthet.

På andra sidan den lilla förstugan ligger hvardagssalongen, äfven den med intressanta minnen från Chapmans dagar. Den är målad i ljusrödt med gula pannåer. Äfven takbjälkarna äro hållna i samma färg, men fälten mellan dem i hvitt. Möbleringen är hufvudsakligen i Karl-Johansstil (från 1830-talet), d. v. s. vi träffa de vanliga mahognymöblerna från denna tid. En pryddlig pjäs af något tidigare datum är det förgyllda spegelbordet, buret af gripar med vädurshufvuden.

På väggarna hänga gamla gravyrer, delvis af mycket högt värde. De märkligaste äro två stora engelska mezzotintagravyrer, framställande i helfigur ett par af dessa unga sköna aristokratiska damer de engelska 1700-talsmålarna älskade att föreviga. Den berömde *Reynolds* har målat originaltaflorna, efter hvilka *W. Dickinson* utfördt den ena gravyren, som återger den vackra viscountess Diana Crosbie, medan *Thomas Watson* är mästaren till den andra, i hvilken vi

Hvardagssalongen.

Fredrik den store.
Oljemålning.

beundra lady Bamfylde's själfulla drag. Båda gravyrerna, som äro ovanligt effektfulla skapelser, bära årtalet 1799. Särskildt den senare uppges vara ett ytterst sällsynt blad.

För öfrigt finner man här gravyrer af Woollett, Lerpiniere, Mason, Cheshain o. a., återgifvande örlogsscener, hamnstycken, jaktbilder efter Claude Lorraine, Vernet, Paton o. a. Öfver soffan är uppsatt den bekanta gravyren: »Na-

oleon i slaget vid Austerlitz», då marskalk Ney bringar honom segerbudskapet.

På samma vägg se vi *Sergel*-medaljonger i gips, återgifvande Chapman, Jonas Lidströmer och Carl August Ehrensvärd. Ett par smärre medaljonger af okända mästare bära namnen amiral Puke och Montesquieu.

I ett af salongens hörn står sedan gammalt *Sergels* bekanta byst af Gustaf III, i kort bröst-harnesk med serafimerordens band. Bysten är en »Sergel Drottningholm 1779» signerad gips efter marmororiginalet på Haga slott. I det motsvarande hörnet, på andra sidan soffan, se vi på ett postament bysten af en gammal skallig man, draperad i antik mantel med serafimerordens stjärna. Denna byst, som brukat uppgifvas föreställa Carl XIII, är otvifvelaktigt fältmarskalken grefve Augustin Ehrensvärd (efter *Sergels* marmorbyst). Slutligen må nämnas den lilla på kakelugnsfrisen uppställda alabasterbysten af Napoleon som förste konsul med madame Lætitia afbildad i en kamé å postamentet.

Praktfullare presenterar sig den i hvitt och grått målade stora salongen, som genom de förut omtalade gafvelkuporna får större rymd och mer ljus. Möbeln utgöres dels af en blåklädd sådan i hvitt och guld och i tidig empirestil, dels af en soffa i s. k. Queen-Anne-stil från 1700-talets början, d. v. s. en soffa, som gör intryck af att vara sammansatt af länstolar, hvilkas resp. svängda ryggstöd bibehållits, medan benen utlöpa i af gripklor omfattade kulfötter, dels

slutligen af vanliga rokokostolar samt ett par pompösa, rikt skulpterade förgyllda barockbord. Det ena af dessa bäres af Herakles-hermer. På krysset hvilar ett lejon, kanske ett af Sveas. Bordet säges nämligen ha tillhört Carl XII och med honom kommit från Stralsund. Det förra är nog så troligt, det senare tvifvelaktigt. Antagligen ha vi att söka dess mästare i den bekante karolinska hofskulptören *Burchard Precht*. Det andra rikt ornerade bordet uppbäres af puttifigurer, som nedtill öfvergå i konsolformade ben. Utefter sidorna äro uppsatta guirlander med sköldar. En högst märklig pjäs är vidare den väldiga ståkklockan, som verkar som en särskild liten

Stora salongen.

Urna med Fredrik den stores porträtt.

byggnad. Den är utförd i gustaviansk stil och är rikt förgylld mot brunmålade ytor för öfrigt. Klockan förfärdigades i Stockholm som en present af Gustaf III till sultanen af den dåvarande fruktade sjöröfvarstaten Marocko, som Europa ju nedlät sig att söka muta i stället för att antasta och slå ned. Presenten kom emellertid ej längre än till Karlskrona, förmodligen på grund af transportsvårigheter, och Chapman vardt slutligen dess ägare. Så berättas det åtminstone. I hvarje

fall pryder den mäktiga pjäsen sedan amiralens tid salongen på Skärfva.

Här ha äfven sin plats ett par ståtliga blåmaljerade urnor, af hvilka den ena bär Fredrik den stores, den andra hans broders, prins Henrik, porträtt — gåfvor från den store Hohenzollaren, vittnande om dennes uppskattning af Chapman och hans lifs verk, den svenska flottan. Äfven Fredriks porträtt i olja, en bröstbild i oval ram och en ganska uttrycksfull tolkning af monarken, har säkerligen i sammanhang med urnorna kommit till Skärfva och är i salongen uppsatt. Mästaren är någon af de i Preussen verksamme målarna på 1770—80-talen.

Urna med prins Henriks porträtt.

Stora salongen.

Carl Mikael Bellman.
Oljemålning af P. Hilleström.

En särskildt intressant bild är slutligen den här befintliga lilla oljemålningen, som enligt traditionen och enligt påskrift skulle vara ingen-

ting mindre än ett porträtt af Carl Mikael Bellman. Bilden visar oss en genrescen, som har ett visst släktttycke med i det holländska finmåleriet ej så ovanliga motiv. Vid ett bord sitter en i halffigur återgifven medelålders man och lackar ett bref vid en på bordet stående ljusstake med ett brinnande ljus. Mannen är klädd i en gråbrun öfverrock med dubbla kragar och bär håret friseradt och sammanbundet enligt 1780- eller 90-talets mod. Djupt upptagen af sin sysselsättning har han för åskådaren ej det ringaste intresse. Målningen är utförd af en van och drifven hand. Händerna äro något vårdslöst tecknade, ansiktet däremot förträffligt och med en gifven porträttmässig karaktär, hvaren den höga pannan, den romerskt buktade näsan och de fylliga läpparna särskildt framträda. Någon signatur har ej upptäckts. Icke liknar bilden de vanliga Bellmans-porträtten af Per Krafft d. ä., Elias Martin och andra, däremot påminner fysionomien om de Sergelska karrikaturerna af den store, men med mänskliga svagheter bekajade skalden. Äfven finnas stora likheter, särskildt i iscensättningen, med Hilleströms ofta återgifna s. k. Bellmansporträtt. På dukens baksida är skrifvet med bläck: »Den

Kapolsalen.

18 December 1786. Bellman.» Allt detta talar ju för att vi här verkligen ha ett Bellmansporträtt. Som mästare kunna vi knappast undgå att föreslå *Per Hilleström*, om hvilken både kompositionen och behandlingssättet erinra. Och den lilla bilden förtjänar verkligen att uppmärksammas. Märkliga äro emblemen på ramen, hvilka äfven skulle kunna tyda på någon till den lyriska scenen hörande person, men nog ock skulle kunna syfta på en sångare i allmänhet.

Omgifven af tvenne flyglar och med den doriska tempelfronten i det återstående väderstrecket (väster) ligger den åttkantiga af en lanternin krönta kupolsalen, konstruerad af trä, liksom byggnaden i öfrigt. Det är icke svårt att se, att den förebild, som föresväfvat byggmästaren, d. v. s. Henrik Chapman själf, måste vara den af Tessin d. ä. byggda Tyska kyrkan i Karlskrona, äfven den åttkantig med framspringande tempelfronter, hvilket byggnadsverk åter synbarligen inspirerats från Palladios Villa Rotonda vid Vicenza.

Kupolsalens paneler och väggfält ha målats i marmorimitation. Rundt om löper en trälist, hvare ett vågmönster utsågats och lagts mot en botten, som fått en ljust chokoladfärgad ton. Det åttkantiga taket har konstruerats som ett tälttak med öfverst en cirkelrund öppning, hvare en af träribbor konstruerad kupol med färgadt glas är insatt. Däröfvan höjer sig den i fönster upplösta lanterninen.

Salens väggar äro dekorerade med ett antal stora bröstbilder i olja, framställande romerska kejsare. De äro rätt flyktigt utförda 1600-talsmålningar, troligen af italienskt ursprung. Dylika sviter voro ju särskildt under 1600-talets senare hälft synnerligen vanliga. I det karolinska tidehvarfvets slottssalar hörde de nästan till regeln.

Öfver dörrarna ha i medaljonger målats fyra allegoriska kvinnofigurer mot brun botten — det verkar ju något pompejanskt — hvilka gestalter skola föreställa de fyra årstiderna.

Byggnaden äger för öfrigt ett flertal andra rum, delvis möblerade med äldre möbler af intresse. I grefvens skrifrum äro väggarna klädda med gamla gravyrer. Intressant och värdefull och, liksom kinesiska rummets taflor, ett minne från Ostindiska kompaniets dagar är målningen, som föreställer Kanton med de europeiska faktorierna, af hvilka det svenska, öfver hvilket Sveriges ärorika flagga svajar, är störst och präktigast.

Skärfva bebos om somrarna af dess ägare landshöfdingen greve Axel Wachtmeister och hans familj, hvilka pietetsfullt vårda det säregna monument, som man kan säga, att Skärfva med dess unika byggnad och andra minnen utgör. Utom det nu skildrade huset med hvad som däri är anmärkningsvärdt, finna vi i den härliga parken, som på flera håll erbjuder de vackraste utsiktspunkter, äfven andra minnen från amiralens dagar.

Här står t. ex. en liten klockstapel, som har en viss likhet med en modern telefonkiosk, men den är uppförd i en verkligen högst originell stil, en blandning af gotik och nyantik stil. Detta skulle kanske ej förundra oss så mycket, om den stammade t. ex. från 1830-talet. Men nu skall äfven denna klockstapel vara ett verk af Chapman. Ett egendomligt intryck gör den i hvarje fall med sina krumböjda sträfvor, sina fialer och spetsar i förening med eljes klassicerande detaljformer.

Det lilla lusthuset, som äfven ger sig tillkänna som ett tidens barn, smyckas upptill af en fris, prydd med målningar i brunt och hvitt,

Utsikten öfver Karlskrona från solgården med klockstapeln.

hvilka skola vara en ersättning för en relieffris. De i antik stil hållna framställningarna återge stridsscener, triumfscener efter vunnna seger samt symboliska scener, som skola syfta på fredens välsignelser. Det hela är alltså en allegorisk hänsyftning på krigets och fredens värf och tillstånd. Som mästare till dessa målningar uppges traditionellt *Carl August Ehrensvärd*. Om detta har fog för sig, äro vi dock för tillfället ej i stånd att yttra oss om. Det sannolika är väl, att han lämnat skisser till dem. Lusthuset är i det inre möbleradt. Den nuvarande ägarens fader landshöfdingen fil. doktorn greve *Hans Wachtmeister*, känd

äfvén genom sina resebeskrifningar från utomeuropeiska länder, valde gärna sommartiden denna plats vid utarbetandet af sina skildringar.

En rörande erinring är till sist den enkla af väldiga granitblock murade graf *Chapman* hade låtit uppföra till sin sista hviloplats. Men denna grift står tom. Önskan att få njuta den eviga sömnens fred i den omgifning han själf hade skapat, blef honom icke förunnad. Han måste på sin ålderdom gå från gård och grund.

På varfvet i Karlskrona är rest ett ståtligt monument till hans minne. En minnessten med en

inskriftion vore säkerligen äfvén på Skärfva på sin plats, en vård, som bure i brons hans af *Sergel* modellerade medaljongporträtt.

Rundt om dessa minnen utbreder sig en härlig skuggrik park med bokar, ekar, lindar och andra löfträd, och slingrande gångar genomdraga densamma. En vidsträckt utsikt öppnar sig åt söder öfver hafsviken med sin askär och holmar och öfver motsatta stranden, där *Karlskronas* hus och kyrkor, torn och spiror glänsa i solskenet.

Få herrgårdar i Sverige kvarlämna ett så förblifvande intryck som *Henrik Chapmans* intagande och intressanta *Skärfva*. Där residera nu, som nämnades, om somrarna

landshöfdingen öfver *Blekinge län* greve *Axel Wachtmeister* och hans grefvinna, född *Carleson*, hvilka med kärlek omfatta *Skärfva*, dess skönhet och alla dess konstnärliga och personliga minnen.

Föregående ägare efter *Chapman* ha varit kommerserådet *Humble*, lagman *Christerson* samt landshöfdingen greve *Hans Wachtmeister*.

Skärfva utgöres af $\frac{3}{8}$ mantal n:o 1 *Skärfva*, $\frac{1}{4}$ mantal n:o 1 *Trantorp*, $\frac{3}{8}$ mantal n:o 1 *Verstorp*, $\frac{1}{4}$ mantal n:o 2 *Verstorp*. Arealen utgör 260 har, däraf 60 har åker och återstoden skog och hagmark.

Templet eller lusthuset i parken.

Chapmans graf.

INNEHÅLL:

Johannishus och Tromtö	sid. 1
Skärfva	» 17

SVENSKA
SLOTT och HERRESÄTEN
VID 1900-TALETS BÖRJAN

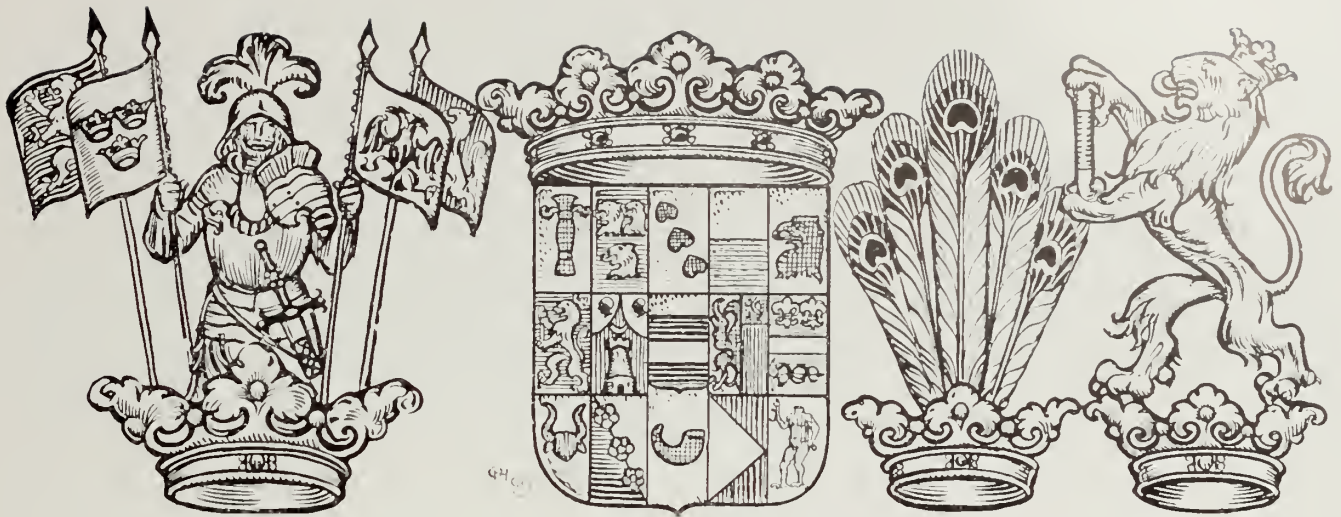

ÖSTERGÖTLAND

STOCKHOLM 1909
NORDISK FAMILJEBOKS TRYCKERI

KLICHEERNA FRÅN WARNER SILFVERSPARRES
NYA GRAFISKA AKTIEBOLAG, STOCKHOLM

STUREFORS

WISTS SOCKEN, HANEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Vid sjön Erlängen, intill Kinda kanals båtled, lysur ur den lummiga grönskan en hvit slottsbyggnad i den karolinska tidens stil. Det är Sturefors, Bielkeättens gamla fideikommiss, ett af de förnämsta herresätena i Östergötland och i sällsynt grad bevarandeprägel af flydda tider. Egendomen* har sitt namn af Margareta Sture, förmäld med Thure Bielke, riksrådet, som måste lämna sitt hufvud i Linköpings blodbad år 1600. Närmast förut hette stället efter honom Thurefors, dessförinnan Forsa eller Kabbafors, efter en fors i Stångån belägen å ägorna nära gården. Riksrådet Thure Bielke lär vara godsets förste säkert kände ägare och byggherre till det slott, som tidigare rest sig på ungefär samma plats som den nuvarande byggnaden. Detta äldre Sturefors finnes återgifvet

från tvänne sidor i Suecia antiqua. Det bestod af ett trevånings fast stenhus med kvadratiska hörntorn åt sjösidan, ett torn och en envånings loggia åt motsatta fasaden. Kring denna hufvudbyggnad grupperade sig låga gårdslängor, afsedda för ekonomiändamål och tjänare. Slottet gjorde säkerligen ett betydande och festligt intryck, hälst tornen under de svängda lanterninpydda hufvarna hade öppna altaner, och då bevarade stenfragment visa, att hvarken kostnad eller konst sparats vid dess utsmyckning. En större tafla af kalksten med Thure Bielkes och Margareta Stures vapen samt orden Deo Soli

Grefve Thure-Gabriel Bielke.

För ägarelängderna vid Sturefors, Lambohof, Brokind, Schedevi och Finspong har som källa väsentligen användts A. Ridderstad, Beskrifning öfver Östergötland. Norrköping 1877.

Vapenstenen i kanonförstugan med Thure Bielkes och Margareta Stures vapen.

Östergötland. I.

Det äldre Sturefors enligt Dahlbergs *Suecia antiqua*.

Gloria torde kunna identifieras som densamma, hvilken ses å gårdstornet på Dahlbergs gravyr. Dessutom finnas präktiga kalkstensbalustrar med skulpterad bladdekoration i 1500-talsstil.

Efter Margareta Stures död 1617 innehades Sturefors af hennes måg, riksdrotset, friherre Gabriel Oxenstierna († 1640), gift med Märta Bielke. Deras vapen återfinnas å en bevarad stenplatta. Därefter öfvergick godset till deras söner riksrådet Gustaf († 1648) och landshöfdingen Thure Oxenstierna († 1669), den senare förmäld med Beata Leijonhufvud. Oxenstierna- och Leijonhufvudvapen förekomma uthuggna i kalksten bland de funna resterna af det äldre slottet. Från Beata Leijonhufvud öfvergick egendomen efter hennes död 1692 till hennes mågar, kammarherren Karl Pedersson Natt och Dag samt generallöjtnanten friherre Bernhard von Liewen, hvilken sistnämnde sålde den till kungliga rådet och öfverstemarskalken, greve Karl

Piper († 1716). Dennes maka, grefvinnan Kristina Törnflycht, stiftade 1747 Sturefors fideikommiss för sin dotterson, dåvarande kammarherren sedermera riksrådet greve Nils Adam Bielke och därefter för den äldste manlige arvingen, son efter son. Under Karl Pipers och Kristina Törnflychts tid, år 1704, uppfördes den nya byggnaden efter ritning af Nicodemus Tessin d. y. Greve Nils Adam Bielke innehade Sturefors från Kristina Törnflychts död 1752 och till sin egen bortgång 1792. Godset tillföll sedan sonen kornetten greve Gustaf Ture Bielke († 1833), sonsonen, kammarherren greve Nils Bielke († 1845) och dennes son, ryttmästaren greve Ture Bielke († 1899). Sedan sistnämnda år innehas fideikommisset af sonsonen, greve Thure Gabriel Bielke, hvars fader löjtnanten greve Nils Bielke afled år 1894. Under fideikommisariens omyndighet förvaltas godset af hans moder, grefvinnan Edith Bielke, född Carleson.

Slottet med spegeldammen från parksidan.

Utsikten öfver Erlängen.

Fidekommisset omfattar utom hufvudgården ett stort antal gods och gårdar, belägna i Hanekinds, Bankekinds, Åkerbo, Kinda och Hammarkinds härad af Östergötlands län, tillsammans 49 $\frac{3}{4}$ mantal med ett värde af 1,622,900 kronor.

Slottet består af en rektangulär trevaningsbyggnad af sten med plättäckt säteritak och en lanternin med urverk samt af tvänne i rät vinkel mot denna sammanbyggda envaningsflyglar, äfvenledes af sten, innefattande en mot öster och åt Erlängen vettande borggard, afstängd med ett smidesgaller och i terrasser sänkande

sig mot vattnet. Väster om slottet breder sig en park, närmast byggnaden i gammal fransk trädgårdsstil med spegeldam och klippta häckar, längre bort anordnad i hvad man en gång kallade engelsk stil med slingrande gångar, broöfverhvälfda kanaler och otvungen vegetation. På en kulle i slottets midtaxel höjer sig ur den frodiga grönskan ett hvitlysande joniskt rundtempel, uppfördt 1776 efter ritning af hofintendenten Cronstedt till minne af grefvinnan Kristina Piper, f. Törnflycht. I templets inre ses en minnestaffla med grefvinnans medaljongporträtt och därunder ett altare. Inskriften lyder:

Parken med spegeldammen och templet från slottet.

Slottet från sjösidan.

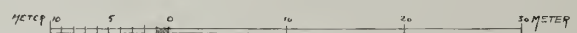
Christinae Beatiss Manibus Ob. Reditum. Bielkianae. Familiae Avitum. Praedium. Sturefors Instauratum. Auctum. Decoratum Hoc. Delubrum. Sacrum. Esse. Voluit. Nic. Bielke. MDCCLXXVI.

En annan vård i parken, en minnessten af granit, hugfäster grefve Nils Adam Bielkes nit för Sturefors förskönande. Den är rest af hans andra grefvinna, Fredrika Düben.

Slottets hufvudentré är från gårdssidan. Genom en smal förstuga och en hvälfvd trappa stiger man upp till första våningen och inträder i dess yppersta rum, den praktfulla två våningar höga salen, hvars längdaxel löper genom fasadernas

midtpunkter. Mot park och gård öppna sig å hvardera kortsidan trenne fönster, medan de båda långsidorna flankeras af flygeldörrar. Midt å dessa sidor befinna sig eldstäderna, på norra väggen en spis målad i grön marmor, på södra en stor kakelugn i grönt och hvitt, med Bielkevapnet på framsidan och en drake i förgylld skulptur som bekröning. Takets höga spegelhvalf smyckas af rika ornament i s. k. Bérainstil, förgyllda mot hvit botten och med inflätade emblem, syftande på Karl Piper och hans grefvinna.

Bland annat märker man sköldhållaren från det Piperska vapnet, hägern med klotet, omgifven af den på statsmannavärfvet syftande devisen: »Nulla cum pondere quies» — med början ingen ro. Salens väggar dekoreras af en väl bevarad och synnerligen vacker arkitektonisk målning imiterande gråröd marmor och förgylld brons. De figurala framställningarna i fyllningarna å långsidorna åskådliggöra de fyra elementen, jord, vatten, luft och eld. Å ramverk

Planens oregelbundenhet är en följd af att man vid nybyggnaden begagnat en del af det äldre slottet (i högra flygeln).

och pilastrar äro anbragta ljusarmar med geniehufvud i rococo och spegellampetter med ramar af bly, erinrande om tillverkningarna i den kända Prechtska verkstaden i Stockholm. Golvvet är lagdt med plattor af grå kalksten under det att de öfriga rummen i denna våning ha rutade trägolf. Den nuvarande stilfulla väggdekorationen torde trots sin till rummets mått förträffligt lämpade, värdigt lugna hållning icke förskrifva sig från den Piperska nybyggnadstiden.

I ett inventarium från år 1749 uppgifves nämligen att stora salens väggar voro klädda med tapeter målade på väf med figurscener. År 1764 däremot buro de den utsmyckning de nu äga. Sådana målade tapeter, hvilka för öfrigt funnos i flera rum på nedre botten, kunna ännu ses i det s. k. museet i undre våningen. Huru slottet var inredt på Kristina Törnflychts tid framgår äfven rätt väl af de gamla inventarierna. Förmaken på båda sidor om stora salen åt parksidan smyckades af väfda tapeter med ämnen ur Ovidii metamorfoser o. d. De i norra förmaket

Stora salen (nr 1 å planen).

blefvo senare bortskänkta till grefve Nils Adam Bielkes syster Kristina Sofia, gift 1756 med riksrådet grefve Karl Rudensköld, de i södra förmaket lära ännu finnas å godset Myrö i Nerike. För öfrigt funnos gyllenläderstapeter i flera rum. En ännu väl bevarad interiör från denna period är den s. k. röda sängkammaren i norra flygeln. Väggarna äro här dragna med rödt kläde, broderadt med hvita glasperlor i ett för 1700-talets början kännetecknande mönster. Alkoven med dess praktfullt utstyrda säng finnes ännu kvar. Takets ovala målade plafond är flyttad till nedre salen i midtången. Sanno-

likt kommer detta vackra och tidstypiska rum att snart nog fullt iordningställas. Det Sturefors, som Kristina Törnflycht vid sin död 1752 lämnade sin dotterson såsom fideikommiss fa vi föreställa oss såsom ett gammaldags karolinskt hem, där den moderna fransyska smaken endast företräddes af några enstaka dörröfverstycken af Taraval (i nuvarande gröna förmaket och svarta skåpsrummet, de senare signerade 1740). Med den unge hofmannen hos Lovisa Ulrica,

grefve Nils Adam Bielke, kom en ny tid till världet. Inventarier af år 1764 och år 1770 låta oss se ett totalt förvandladt slott. Rococon härskar medsuveränt majestät. De urmodiga gobelinerna skänkas bort till släktingar, gyllenlädret till inspektor och hushallerska. Stora salen erhåller nu sina väggmålningar, sin cheminé och sin kakelugn. Mellan åren 1764-70 inredas i öfre våningen kinesiska kabinetten, gevärsrummet, garderoben, biblioteket, å nedre botten de båda förmaken. Det kinesiska kabinettet är näst salen Sturefors vackraste och mest karaktäristiska

rum. Beläget i hufvudvåningens sydvästra hörn ljuder det en lugn och stilla tillflyktsort, fri från den genomgångstrafik, som eljest är en oundviklig följd af slottsvåningarnas plananordning. Rummets väggar täckas af tapeter, oljemålade på duk och infattade i snidadt och förgyllt ramverk. Mot den hvita botten afteckna sig läckra figurscener i blatt med förhöjning af guld, små kinesiska kärlekspar, och rundtom ringlar sig ett sirligt rankverk, äfvenledes i blatt och guld mot rosa. Panel, fönster- och dörrfoder äro målade i porslinsblå ton. I hörnen äro anbragta förgyllda konsoler för uppbärande

af orientaliskt porslin, hvita figuriner och blå-hvita vaser. En blå och hvit kakelugn af smäcker rund fason fullbordade den fasta inredningen. Möbleringen utgöres af en svartlackerad byrå med förgylld dekoration i kinesisk stil, hvilken funnits på Sturefors före kabinetts inredande, en soffa snidad med kinesiska motiv, blåmålad och förgylld, sex fåtöljer i tidig gustaviansk stil, äfvenledes blå med förgyllning, ett förgylldt bord med galler kring kanten och hvit marmorskifva, kineserande i stilen och afsedd att bära en liten exposition af ostasiatisk keramik. På väggarna applicuer af måladt järn i form af bladrankor med blommor af sachsiskt porslin och ljuspipor af förgylld mässing. Från början fanns äfven en krona af samma slag, hvilken dock för åtskilliga 10-tal af år sedan förkommit.

Möblerna voro ursprungligen klädda med ljusblått siden med brokiga blommor (numera utgöres klädseln af kattun i orientaliserande stil). Gardinerna voro enligt 1770 års inventarium

af blå och hvit-rutig camelot.

Det kinesiska kabinetet röjer alltigenom samma smak, som präglar Kina slott vid

Drottningholm, och torde liksom detta ha hofintendenten Jean Erik Rehn till upphofsman.

Helt visst låg det nära till hands för greve Nils Adam att hemma å sin egendom söka skapa ett motstycke till dessa idylliska kungagemak,

där Lovisa Ulrika och hennes hof andades ut mellan de politiska kabalerna. Toiletrummet närmast intill det kinesiska kabinetet har ett par roande dörröfverstycken i grisaille, det ena visar Venus' toilett, det andra det under rococon moderna toilettväsendet, med frisering, pudring och

Väggdekoration, målad på väf, i stora salen.

Dörröfverstycke i grisaille och väggdekoration i ett toiletrum (nr 4 å planen af öfre våningen).

Kinesiska kabinettet nr 5 å planen.

anbringade af muscher på alla möjliga och omöjliga platser, en något grotesk satir i Hogarths genre. Detta rum har en modern målad tapet med väl imiteradt rococomönster. Intill detta rum ligger den af grefve Nils Adam inredda garderoben med väggfasta skåp för kläder och, äfvenledes i ett skåp, sängplats för kammarjungfrun. Denna var dock gynnsammare lottad än hushållerskan, som måste nöja sig med att ligga i ett skåp i en af de stenlagda förstugorna på nedre botten. Från garderoben kommer man genom det s. k. tórummet, nu serveringsrum, med ruinbilder öfver dörrarna, till gårdsförmaket, som erhållit sina i trä skurna dörröfverstycken under sen gustaviansk tid.

I andra ändan af våningen, bortom de rum, som nu heta gröna förmaket (efter en på 1800-talet tillkommen möbelklädsel) och svarta-skåp-rummet ligga tvänne rum särskildt uttryckande grefve Nils Adams egen smak och böjelse, liksom kinesiska kabinettet och angränsande rum afsågo grefvinnans fägnad och bekvämlighet. Gevärsrummet och biblioteket representerade hvar på sitt vis och i lycklig endräkt landtlivets bästa förströelser. Bielkarna hade af gammalt varit jaktlustiga herrar, och detta deras intresse hade hugfäst sig i en mängd dyrbara och präktiga skjutvapen, alla förvärfvade ej af samlar-

ifver utan för att brukas, de flesta försedda med de ursprungliga ägarnes sköldemärken och initialer. Dessa präktiga gevär och pistoler erhöilo en trygg och hedersam förvaringsort i väggfasta skåp med trädörrar, målade hvita som hela rummets träinredning och smyckade med jakttroféer i grön färg. Jakten fick dock ej ensam bestämna det vackra rummets prägel. Skåpen midt emot fönsterväggen voro afsedda för böcker och på den kolonnformade kakelugnen mellan dessa skåp syntes en byst i terracotta af Jacquot framställande upplysningsskriftställaren Charles de Bonnet, grefve Nils Adams favoritförfattare och personlige vän. Kolonnkakelugnen är nu ersatt af en kakelugn från 1800-talet och Bonnets byst är flyttad in i det bortom gevärsrummet belägna biblioteket. Detta långsmala rum, som upptar hela byggnadens bredd, är inredt i gustaviansk stil med bokhyllor, bord och en förgylld spegel öfver spisen. På låga skåp stå små kopior efter kända verk af Pigalle och Falconet. En marmorkopia af Venus Medici är en gåfva från Gustaf III till grefve Nils Adam Bielke, som var konungen följaktig på den italienska resan.

Sedan vi sålunda genomvandrat de rum, som i öfre våningen vittna om den förste fideikommissariens förskönlingslust, stiga vi ned till bot-

Gevärsrummet nr 12 å planen.

tenvåningen för att betrakta de båda vid samma tid, mellan 1764 och 1770, dekorerade förmaken på båda sidor om den under 1800-talet i bjärta färger målade nedre salen. Dessa rum ha golf af sexkantiga röda tegelplattor, säkert inlagda vid husets byggande, (sådana golf i alla rummen i denna våning) och tapeter målade på väf med rococorankor, i södra för-

maket blå, i norra blå och röda mot hvit botten. I denna våning befinna sig utom »museet», ett rum med samlingar af olika art, bl. a. fragmenter af det äldre slottet, en del stora och gammaldags inredda förrådsrum, syltköket, garnkammaren, porslinsköket o. s. v. Midtbyggnadens öfversta våning innehåller gästrum, äfven de rymmande

Svarta-skåp-rummet (nr 11 å planen).

en mångfald af gamlamöbler och andra minnen, men utan någon mera anmärkningsvärd fast inredning. Den södra flygeln upp- tar utom det väldiga köket en del rum för tjänstefolket. I norra flygeln finnas jämte röda sängkammaren några andra för närvarande obebodda rum.

Denna historiskt och konstnärligt fängslande byggnad ut-

gör ramen kring en den rikaste samling af möbler, keramik, silfver, vapen, porträtt och andra konstverk. Ordet samling betecknar dock i detta fall ej resultatet af en afsiktlig samlarverksamhet, ett hopköpande af dyrbarheter. Hvarje föremål på Sturefors har kommit dit på historisk väg, genom köp eller gåfva på den tid,

Svarta skåpet, »Salomos härlighet».

då det tillverkades, genom arf och testamente. Liksom inredningarna, så äro äfven alla dessa hundraden af föremål att betrakta som bidrag till ättekrönikan, ehuru lösöret ger en fyligare, mångsidigare och kronologiskt längre exposé.

Möblerna företräda alla stilar från början af 1600-talet och till och med 1800-talets början. Det »svarta skåpet», ett stort kabinettskåp af ebenholtz utgör det förnämsta praktstycket inom slottet. På en vackert snidad fot hvilat det rektangulära, rakt afslutade skåpet, tillslutet med dörrar och inrymmande lådor. Alla ytor äro rikt skulpterade med krigiska, bachanaliska och bibliska scener. Inuti, i en nisch med dekoration af intarsia, arkitektur med figurstaffage, tronar en polykrom bild af Salomo på sin tron, efter hvilket skåpet äfven kallas »Salomos härlighet». Arbetet, som är af en utsökt fulländning, förskrifver sig utan tvivel från Frankrike, då Bourbons, Navarras och Dauphins vapen samt det krönte L. förekomma å dörrarna.

Från senare delen af 1600-talet finnas snidade och förgyllda bord och gueridoner, ståtliga ekstolar med klädsel af gyllenläder, sängar med broderade täcken och omhängen. Förra hälften af 1700-talet har efterlämnat en hel del stolar af engelsk typ, vackra skåp i »Queen Anne» stil, venetianska speglar, ett kinesiskt bord med pärlmorinlagd bricka och fot med svängda, svartlackerade ben.

Rococon företrädes helt naturligt, då ju slottet till väsentlig del blef nyinredt under denna period, synnerligen rikt och väl, både af dyrbara och enkla föremål. Af förvaringsmöbler må nämnas: byrå och tvänne bijouxkop signerade Linning, byrå af Reimers, sekretär af Nordin, ej signerad men alldeles lik en dylik i Nordiska Museet, hvil-

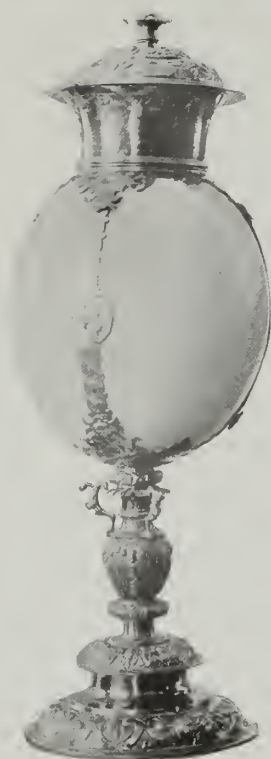
Sekretär signerad Georg Haupt.

ken tillhört hertig Fredrik Adolf. Sittmöblerna från samma epök, de förnämliga och de enklare, äro talrika. Ett stort garnityr, soffa, stolar och fåtöljer (nu till större delen i gröna förmaket) med sparsam men läcker skulptur i bok, bär signaturen Père Gourdin.

Ett annat rococogarnityr, nu i gårdsförmaket,

Rococo-fåtöljer, olika modeller, den mellersta signerad Père Gourdin, den till höger med broderad originalklädsel.

Strutspokal från 1500-talet med drottning Gunilla Bielkes monogram.

förtjänar uppmärksammas för sin broderade originalklädsel.

Till den gustavianska skiftningen äro möblerna i kinesiska kabinetten närmast hänföra. Från samma skede ha vi äfven att anteckna en signerad sekretär af Georg Haupt samt ett antal anspråkslösare möbler, bland annat en hvil-säng och ett garnityr stolar å nedra botten (norra förmaket) med klädsel af hvit kattun med svarta blommor. Förutom möbler i egentlig mening finnas naturligtvis en del andra större och mindre bohagsting, som ingå i rummens utstyrelse, ljuskronor, pendyler, lampetter och appliquer, eldskärmar. Såsom dekoration användes äfven en stor del

af den myckna och utmärkta keramik, som tillhör fideikommisset. I gårdsförmaket och svarta-skåp-

rummet prunka stora polykroma Delftvaser, ett ståtligt garnityr, hvilket befunnit sig i Bielkarnes ägo sedan 1600-talet. Äfven af blå och hvit Delftfajans finnes en myckenhet. Vidare förekomma, dels uppställda i rummen, dels i skåp på nedra botten, dels i det s. k. porslinsköket, fajanser och porsliner af många olika tillverkningar. Af ostindiskt må nämnas figuriner, vaser och bordsporslin, af sachsiskt figuriner och krämkoppar, af Sèvres koppar och tallrikar. De svenska 1700-tals-fabrikerna Rörstrand och Gustafsberg representeras fylligt och vackert. Särskild uppmärksamhet väcker en stor

Nautiluskanna från 1500-talet.

Polykrom Delft-fajans, uppställd på cheminéen i stora salen.

Rörstrandsservis med blått på hvitt och Bielke-Piperska alliansvapnet, syftande på Thure Gabriel Bielke och dennes första grefvinna Charlotta Christina Piper. Dessa förmäldes 1715 och grefvinnan afled 1727, hvadan servisen måste vara tillverkad före sistnämnda år. Denna för Rörstrandsarbeten tidiga datering står äfven i den bästa öfverensstämmelse med den å föremålen använda decorationen samt formen å kannor, karotter m. m. Någon signatur finns ej å en enda pjäs.

En mindre del af keramikerna har kommit till Sturefors genom arf efter den kände samlaren och donatorn greve Axel Bielke.

Bland silfret framträda i synnerhet trenne pjäser, till hvilka knyter sig ett personhistoriskt intresse, och hvaraf de tvänne dessutom besitta ett högt värde genom sin konstnärliga gestaltning och sin särskildt i vårt land stora sällsynthet. Från 1500-talets förra hälft förskrifver sig en nautilus-kanna med latinsk ordskrift å foten: alla Edra hufvudhår äro räknade. Den saknar märken, men är säkerligen ett tyskt arbete. Slutet af 1500-talet tillhör en struts-pokal med bokstäfverna

G. R. och drottning Gunilla Bielkes vapen (förmäld 1585, † 1597). En stor slät bägare har enligt inskrift, af år 1760, användts af Carl Piper,

Förmak på nedra botten med porslinssamlingar nr 3 a planen).

Några pjäser ur Bielke-servisen.

Bibliotek (nr 13 å planen af öfre våningen).

i den ryska fångenskapen 1716, hvarvid ingen annan dryck än vatten stod till buds. I detta sammanhang kunna nämnas en del föremål af ser-pentin tillhörande fältmarskalken greve Nils Bielkes fältservis.

Gevärsrummets skatter kräfva för att fullt senteras en vapenteknisk och vapenhistorisk kompetens. Dess äldsta nummer äro ett jaktgevär och ett par pistoler inlagda med elfenben och märkta 1618 S. II.

Sedan följer en lång och intressant serie jaktgevär med utländska och svenska tillverkarnamn. Af blanka vapen finnas tvänne vackra och ättchistoriskt märkliga värjor, båda nu upphängda i gröna förmaket. Ture Pedersson Bielkes († 1577) värja är ett praktfullt prof på 1500-talets vapensmide. Det förgyllda fästet prydes af Bielkevapnet samt initialerna T. B. Enligt uppgift skall Ture Pedersson varit den som först antagit Bielkenamnet efter sköldmärket. En kraftig kavallerivärja med guldtauscheradt fäste har tillhört fältmarskalken greve Nils Bielke och öfverlämnades till honom af Karl XI efter slaget vid Lund å själfva valplatsen. Konungen skall som bekant hafva yttrat, att den dagen hängde hans krona på Bielkens värjespets.

Schabrak användt af Nils Bielke vid ambassaden till Paris 1679.

Om Nils Bielke och hans lysande bana minna äfven tvänne vapen prydda schabrak eller täcken använda vid hans ambassadintåg i Paris 1679. Tillsammans med vapen o. d. bör kanske nämnas en leksak, som tjänat en af släktens krigiska stormän vid hans första ridderliga öfningar: karolinen greve Thure Gabriel Bielkes voltigerhäst, inrättad för att dragas och därunder galoppera.

Allt hvad vi förut sett har varit ägnadt att ge oss en konkret och fångslande bild af den märklige frälseätts häfder, hvars öden varit knutna till Sturefors ända sedan 1500-talet. En ännu starkare känsla för ätten och dess historia ge oss de talrika porträtten på Sturefors. Hvarje generation af Bielkarne träder oss här tillmötes i pålitliga, merendels konstnärligt värdefulla bilder, och tillika äfven de olika ätteledens personliga förbindelser, kungar, vapenbröder, fränder. Af de politiskt betydande männen på 1500-talet möta vi Hogenskild Bielke, halshuggen 1605. Ett dampporträtt från samma århundrade tillägges namnet Karin Bielke, hvilket kan afse både Karin Axelsdotter † 1589 och Karin Nilsson † 1596. Trettioåriga krigets tid tillhöra bilderna af Svante Nilsson och Sten Nilsson Bielke, den senare känd af historien såsom riksskattmästare och förmyndare för Karl XI. Fältmarskalken greve Gustaf Horn tillhörde släkten såsom förmyndare i sitt andra gifte med Sigrid Bielke (Anrep. Tab. 23). Hans bröst-

bild af David Beck på Sturefors är tagen mera framifrån än porträttet på Gripsholm. Den karolinska tiden inledes med tvänne mindre taflor på koppar, hvarå i oljemålning återgifvas bröstbilderna af Karl X Gustaf och Hedvig Eleonora. Den förres porträtt är signeradt T. Gelton fec. 1653, den senares, hvilket är afsedt som motstycke till detta, bär beteckningen D. Sadewasser fec. 1670.

Vidare återse vi Sten Bielke på äldre dagar i ett ypperligt knästycke af Ehrenstrahl med blek karnation, svart dräkt och röd bakgrund. En ny storhet framträder med Nils Bielke, hjälten från Lund. I ungdomlig krigisk kraft står han inför oss å ett ståtligt knästycke signeradt David Klöcker Ehrenstrahl fec. A:o 1678. En annan bild från 1647 visar honom i helfigur som en käck kavaljer om fyra år, och ännu ett porträtt, svagt måladt, låta oss se honom på gamla dagar. Trenne oljemålningar i breddformat af Martin Mijtens återge de sex af Nils Bielkes barn,* som blefvo i lifvet och nådde mogna år, små blonda plantor i Louis XIV:s tidens pompösa bjäfs. Af döttrarna återfinna vi sedermera Sigrid, f. 1681, gift 1706 med sachsiske generalen Fleming, i ett ovalporträtt af David Richter från 1696, synnerligen fint i färgen med den bleka hyn, den blekgula och blå dräkten. Äldsta sonen, Karl Gustaf, kavallerigeneral och hög ämbetsman, född

1683, † 1754, och hans grefvinna Brita Sofia Horn blicka emot oss i ett par goda bröstbilder, sannolikt af fransk hand och utförda under en ambassad i Paris 1719—21. Nils Bielkes yngre son Thure Gabriel, f. 1684, † 1763, möter oss dels i polsk officersdräkt, knästycke i olja, osigneradt, dels som riksråd och serafimerriddare i pastell af Lundberg.

Hans svärföräldrar, Karl Piper och Christina Törnflycht, fideikommissets stiftarinna förekomma i osignerade oljeporätt, medan hans andra

Minnestafla och altare i templet.

* Föräldrarnas porträtt af samma mästare å Skokloster.

Christina Törnflycht.

gemål Anna Margareta Oxenstjerna framställes å en duk signerad Wedekind pinxit Kalmar 1716.

Af nästa släktled påträffas påf-
lige kammarherren och romerske
senatorn greve Nils Bielke (son af
Carl Gustaf, född 1706, † 1765)
iklädd röd senatorsdräkt, knästycke
signerad De Prenner Pinx
Romæ 1743, samt dennes gref-
vinna Hedvig Elisabeth Sack, pa-
stell af Lundberg och oljemålning
af J. M. Scheffel. Vidare den
förste fideikommissinnehafvaren,
riksrådet greve Nils Adam Bielke
(son af Thure Gabriel f. 1724, †
1792), pastell af Lundberg, och
hans båda grefvinnor Ulrika Eleo-
nora von Düben, † 1758 och
Fredrika Eleonora von Düben, för-
mäld 1759, † 1808, likaledes pa-
steller af Lundberg. Ett minne
af greve Nils Adams tjänstgöring
som uppvaktande hos Gustaf III
såsom späd kronprins är en replik
af Lorentz Pasch d. äs bekanta
helfigursbild med den lille omgif-
ven af maktens insignier och snil-
lets emblem. Ännu under 1800-
talet fortsätter den långa följen
med greve Axel Bielke, målad i
Rom 1827 af Olof Södermark,
grefvinnan Ebba Bielke, f. Sture,
af Amalie Lindegren, greve Thure
Bielke af Stever 1853 m. fl. bil-
der. Därmed nalkas våra dagar
och de nya ännu oskrifna bladen
i Sturefors historia.

I en omgifning så mättad med
minnen från ett stort förgånget,
så genomträngd af det framfarnas
personligheter och den anda dessa
spridt omkring sig, stämmes sin-
net ovillkorligt till den djupa och
varma vördnad vi nämna pietet.
Att denna känsla af gammalt varit
bofast å Sturefors, därom vittna
utom annat parkens minnesvårdar
öfver Christina Törnflycht och
Nils Adam Bielke. Att den ännu
härskar i det vackra slottet vittnar
den insiktsfulla och försynta om-
vårdnad, som alltfort ägnas detta
och dess minnen.

Gvernören Nils Bielke.
Oljemålning af Ehrenstrahl 1678.

Riksrådet Thure Gabriel Bielke.
Pastell af G. Lundberg.

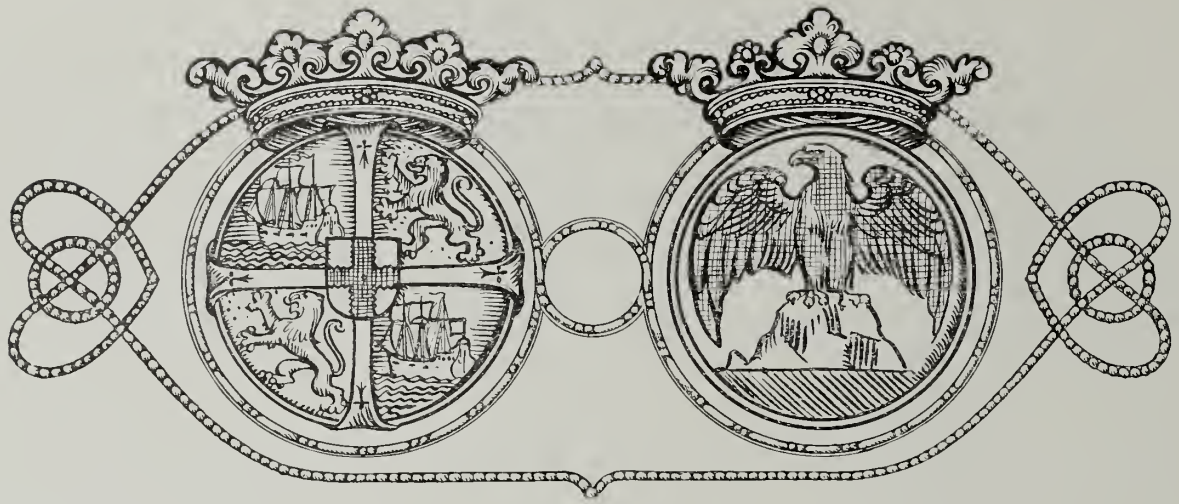
Sigrid Bielke.
Oljemålning af D. Richter.

Hedvig Elisabeth Bielke,
född Sack.
Oljemålning af J. M. Scheffel.

Grefve Gustaf Horn.
Oljemålning af D. Beck.

LAMBOHOF

SLAKA SOCKEN, BARKEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

I en lummig och vacker bygd något öfver en half mil sydost om Linköping ligger egendomen Lambohof, från början en utgård kallad Lammatorp. Under 1600-talet ägdes stället af ätten Rosenstråle och öfvergick mot århundradets slut genom giftermål till ätten Rosenstjerna. År 1749 äktades enkefru Sofia Rosenstjerna, född Reuter, af sedermera riksrådet och generalguvernören greve Fredrik Karl Sinclair, hvarigenom Lambohof kom att tillfalla denne. Efter dessa makars död innehades godset af deras barn och barnbarn. Omkring midten af 1800-talet skiftade Lambohof upprepade gånger ägare och tillhörde efter hvart annat excellensen Arvid Posse, baron Casimir Sparre, herr

*Grefvinnan Amalia Sinclair,
född von Holst.*

Trozelli från Norrköping, greve Carl Douglas samt stannade omsider år 1856 hos greve Henrik Sinclair, hvars efterlämnade maka för närvarande äger godset. Egendomens areal utgör 367 tunnland, dess taxeringsvärde uppgår till 78,000 kronor.

Lambohof kan anses som ett typiskt och vackert exempel på rococotidens mindre herrgårdar. Anläggningen härrör från åren 1762 och 63. Genom en allé kommer man upp till den stora grusade gårdsplanen, innesluten, dels af ståtligt stängsel med murade och hvitmenade pelare och svartmåladt trögaller, dels af byggnader. Till höger och vänster ligga låga envåningsflyglar af sten, den högra med kök, den vänstra nu

Lambohof från gårdssidan.

använd som bostad åt förvaltaren. Midt fram hufvudbyggnaden, af trä och i en våning, putsad och målad i gul ton liksom flyglarna. Taken äro brutna och täckta med tegel och svart plåt. Byggnaderna förbindas genom murar med portar och nischer. Uppför en liten fritrappa inträder man i en enkel förstuga, genom en oval öppning förbunden med svalen i vindsvåningen. På båda sidor af gårdsfasaden ligga hvardagsrummen, till vänster grefvens f. d. rum, till höger grefvinnans. Samtliga dessa rum ha kvar enkla rocoboiseringar, släta ramar och fyllningar med en snidad mussla eller ranka här och där. Tänker man bort den moderna målning t. ex. i ekimitation vissa af rummen erhållit, får man en vacker föreställning om den flärdlösa trefnaden i ett landligt magnathem mot frihetstidens slut. Öfvergången till praktrummen bildar salen, belägen mot parken. Väggarna äro här helt boiserade och numera målade i ekfärg. Midt å fönsterväggen synes Sergels medaljong af riksrådet greve Karl Fredrik Sinclair. Mellan dörrarna å ena kort-

väggen, den högra från gårdssidan räknadt, hänger ett vackert och synnerligen väl bevaradt knästycke af Gustaf III, signeradt L. Pasch pinxit 1772 och med inskrift å den praktfulla originalramen: Gifvit af Konung Gustaf III till Dess och Sveriges Rikes råd samt General Gouverneur öfver Dess Tyska Provinser Herr greve C. F. Sinclair.» Triumfatorn af den 19 Augusti träder oss till mötes mild och ungdomligt strålande, klädd i uniform, blå rock, gult kyller, svarta benkläder och den hvita armbindeln, samt iförd serafimerordens, svärdsordens och vasaordens insignier. På bordet till vänster synes jämte kronan, manteln och den plymageade hatten ett papper med datum för 1772 års regeringsform, den 21 Augusti. Riksrådet Sinclair tog en verksam del i den statshvälfning, som gjorde slut på frihetstidens partivälde. I öfrigt prydes salens väggar af talrika familjeporätt, merendels af tämligen anspråkslöst format och utan särskildt högt konstvärde. Fran salen löper en korridor tvärs genom byggnaden mot dennas högra gafvel (alltjämt

Gustaf III.
Oljemålning af L. Pasch 1772.

Utsikt åt parksidan.

räknadt från gårdssidan) där en dörr bereder kommunikation med köksflygeln, hvarvid man dock har att gå några steg i det fria — en anord-

mindre förfinad stil. Boaseringen har här blifvit ommålad i en brun ton. De senast skildrade rummen äro äfven hvad den lösa inredningen

Salongen.

beträffar de märkligaste. I synnerhet uppmärksammar man de ståtliga kristallkronorna i empirestil och den vackra sidenklädda möbelen från 1800-talets början, inköpt vid den von Kræmerska auktionen å Stenhammar. Ifrån praktrummens fönster njuter man en vänlig utsikt öfver parkens gröna slätter och susande kronor bort mot frodiga ägovidder. Denna utsikt afsågs säkert af Lambohofs byggherre att fullständiga intrycket af det inres ljusa och glada utsmyckning. Det lilla slottet är med ett ord exponent för den sena rococons förfinade kultur och vaknade natursinne, för det svenska herrgårdslivets idylliska poesi. När man vandrar i de gamla rummen, frammanas lätt för inbillningen skimret från Gustaf III:s ljusaste ungdomsår, minnet

ning lika typisk för de gamla tiderna som stridande mot moderna kraf på bekvämlighet. I följd med salen ligga längs parken trenne andra paradrum: en salong, ett alkoverum och ett kabinet.

af en tid öfver hvilken det dock trots allt ligger sol. Och fantasien anknyter sig då gärna särskildt till bilden af konungens syster, prin-

De båda förstnämnda utgöra ännu alldeles orörda, konstnärligt fulländade rococointeriorer. Inom hvita panelinramningar med förgyllda målade listverk af utsökt elegans breda sig läckra paneauer, oljemålade på väf med rankverk och figurscener. I salongen fägnas man af etnografiska bilder i tidens smak, kineser, negrer, araber och en käck kavallerist med stångpiska och trekantig hatt. Öfver dörrarna genier i terracottaton. I alkoverummet kuttra dufvor bland koger och bröllopsfacklor. Såväl här som i salongen prydes fönsterväggen af en spegel med rikt ramverk. Salongens och alkoverummets tapeter erinra starkt om en rumsdekoration från Järntorget 83 i Stockholm, nu i Nordiska Muséet, och äro utförda med lätt och säker hand i ett manér, erinrande om fransmannen Christophe Huét. Rummet innanför alkoven åter dekoreras af målade tapeter i en tyngre och

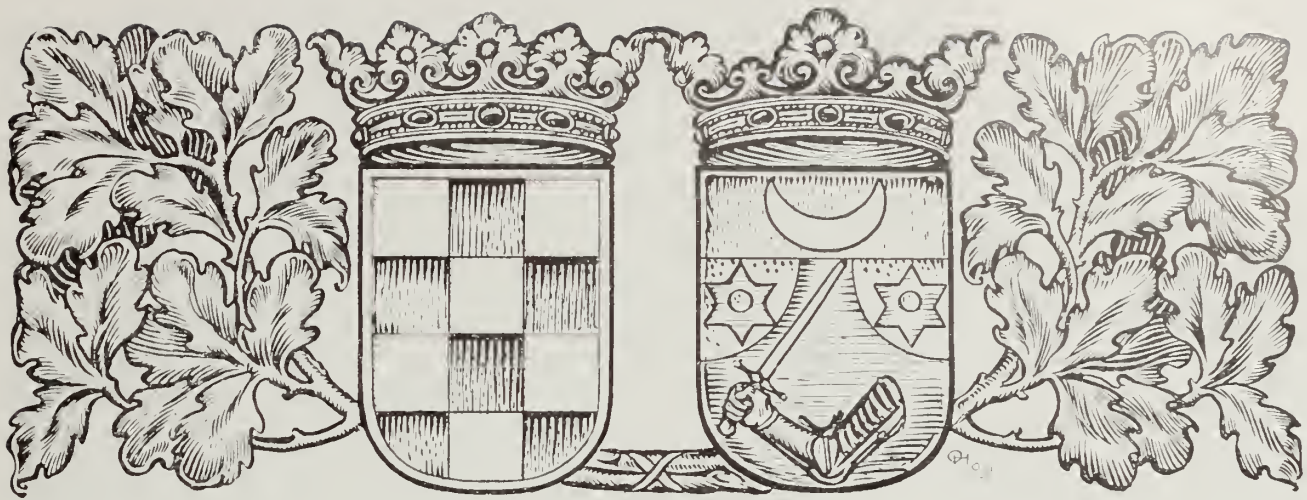

Alkoverummet.

sessan Sofia Albertina, som på Lambohof framlefde stilla dagar fjärran från hoflivets etikett och intrigspel.

sessan Sofia Albertina, som på Lambohof framlefde stilla dagar fjärran från hoflivets etikett och intrigspel.

BROKIND

VARDNÄS SOCKEN, KINDA HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Brokind är utan tvekan en af Östergötlands vackrast belägna egendomar. Järnlunden förenar här i skummande forsar sitt vatten med Lilla Rengens, och en af Kinda kanals slussar förmedlar farten mellan de båda sjöarna. Detta omflutna läge måste emellertid uppskattas äfven af sådana tider, som mera togo hänsyn till goda försvarsmöjligheter än till naturskönhet vid uppförandet af sina herremansboningar. Gårdens historia går också tillbaka ända till Folkungaättens dagar. Broo — som namnet lydde intill senare hälften af 1600-talet — såldes af Helga Anundedotter med tillstånd af hennes man Ivar Konungsmark och hennes son Eriks (sonsons son af Konung Valdemar) till riksdrotset Bo Jonsson Grip. Fru Helga klagar emellertid

i ett bref af år 1398, att hon af sin make tvungits till denna försäljning. Bo Jonsson bortbytte 1383 egendomen till riddaren Johan Molteke och hans hustru. Riksrådet återköpte likväl densamma redan 1386. Dessa båda bytes- och köpekontrakt förvaras ännu i Brokindes arkiv. I början af 1400-talet ägdes gården af riddaren af den heliga grafven, danska riksrådet Fiecke Johansson Bülow. Dennes dotter Ermegard förmälde sig med riksrådet Måns Bengtsson Natt och Dag, Engellbrekts baneman. Bro gick sedan i arf inom ätten Natt och Dag, till dess att egendomen år 1706 efter en process tillerkändes presidenten Henrik Georg Falkenberg, gift med Christina Elisabeth Natt och Dag. Deras dotter Anna Maria ingick 1721 äktenskap med fält-

Brokind från söder med sjön Järnlunden.

Brokind sedt från väster, enligt Dahlbergs Suecia antiqua.

marskalken greve Axel Sparre † 1728. Hon hade af syskonen tillöst sig hela Brokind och stiftade 1732 $10 \frac{3}{4}$ hemman till fideikommiss, hvilket af hennes broder, öfversten Henrik Falkenberg, och trenne systrar efter hennes död 1744 utvidgades till förmån för sonen och brorsonen, dåvarande kanslijunkaren, sedermera riksrådet greve Melcher Falkenberg. Denne gjorde ytterligare $12 \frac{1}{2}$ hemman till fideikommiss för sina

manliga efterkommande. Efter hans död har fideikommisset innehafts af sonen, öfverstekammarjunkaren greve Henric Falkenberg († 1837), sonsonen, kammarherren greve Henric Georg Falkenberg († 1873) och dennes son kammarherren greve Melker Falkenberg († 1906). Det innehafves nu af den sistnämndes äldste son, kaptenen vid generalstaben greve Henric Falkenberg, förmäld med Anna Ridderstad. Till egendomen

Brokind från söder.

höra kvarn och mejeri, drifna af vattenkraft. Dess sammanlagda ägoareal utgör 2,485,03 hektar. Taxeringsvärdet är 704,000 kr.

Det gamla Broo var bebygdt med ett fast stenhus alldeles invid sjöstranden, hvilket hade ett rundt och ett fyrkantigt hörntorn. Utom tornen var byggnaden 89 fot lång och 40 fot bred. Den finnes afbildad i Suecia-verket. Detta åldriga fäste afbrann år 1726. Nuvarande hufvudbyggnaden å Brokind är uppförd af sten i tvänne våningar och sou-terrain samt vind. Grunden lades den 19 April 1727 och huset stod färdigt 1731. Årtalet 1727 finnes tillika med Sparreska och Falkenberg-ska vapnen anbragt öfver hufvudportalen åt gården.

Denna, af huggen sten, är med sin dubbeltrappa det enda dekorativa elementet i exteriören. Den hvita byggnaden med sitt mansarderade tegeltak

gör ett tilltalande intryck, vare sig man ser den från gårdssidan, flankerad af låga flyglar eller från motsatta sidan speglad i Lilla Rengens vatten. Det inre har som det yttre snarare en modernt hemtreflig än en slottslig prägel. Denna flärdlöst enkla, om våra dagar erinrande karaktär, kännetecknar ofta de bostäder, som inreddes under fri-

hetstidens första årtionden. Hvad som skonats af den gamla inredningen är ej mycket. Taket ha kvar sin dekoration af dragna lister. I stora salen på nedra botten smyckas taket dess-

*Grefvinnan Anna Falkenberg,
född Ridderstad.*

*Kaptenen vid Generalstaben
Grefve Henric Falkenberg.*

Gårdsplanen med flyglarne från trappan åt söder.

Matsalen.

utom af Sparreska och Falkenbergiska vapnen. Dessa förekomma äfven inlagda i golfvet i ett litet rum i sydvästra hörnet af nedre våningen. I samma rum finnes äfven en polykrom 1700-talskakelugn. Väggarna torde ha varit klädda med gyllenläder, stoft- eller papperstapeter. Endast i grefvens rum mellan fönsterna sitter ett stycke gustaviansk boasering med riksrådet grefve Melcher Falkenbergs medaljong af Sergel, i gips, och en fast spegel. Våningen en trappa upp har liksom den nedre en stor sal. Dennas väggar äro klädda med stofttapeter, och taket består af en oljemålning på väf före-

ställande, enligt inskrift, slaget vid Lützen. Man ser här drabbningen framställd på ett visserligen tidstroget men icke dess mindre ytterligt barnsligt och roande sätt. Kanonerna spy röd eld och slunga svarta kulor och i gatorna mellan de fyrkantiga truppkolonnerna ligga stupade i pölar af cinnober.

Den perspektiviska verkan, i sig dålig, blir ännu mera befängd genom att målningarna, hvilka säkerligen tjänstgjort som tapeter i den äldre byggnaden, anbrakts i taket.

Souterrainen innehåller kök, domestikrum o. s. v.

Då möbler o. d. ej ingår i fideikommisset, har å Brokind icke kunnat hoppa sig några mängder af historiskt eller konstnärligt värdefullt bohag. Dock finnes åtskilligt, som förtjänar att uppmärksammas. Så må nämnas en präktig rocobyrå i grefvens rum, riksrådet Falkenbergs

Krigssalen.

Situationsplan från 1802.

a. Husföbyggnaden. — bb. Flyglarna. — Till höger mellan den mindre holmen och fastlandet är nu Brokinds sluss i Kända kanal. Ladugårdskomplexet (fyrkanten till vänster) är oförändrad. Stora landsvägen med sina broar markeras af linjen tvärs öfver bilden.

skrifbord och byrå (enkla möbler med inläggningar af alm), i skrifrummet, ett ekskåp från 1600-talet, en stor himmelsäng af skuren röd sammet från 1700-talet, tyvärr ändrad under empiretiden.

Af stort värde är samlingen af porträtt. Först märkes ett porträtt i helfigur af Gustaf II Adolf, hvilket af gammalt funnits å Brokind. Konungen är iklädd svart dräkt med hvitt undertyg, synligt i slitsarne. Han framställes stående, vänd åt höger. Släktporträttens rad börjar med kungl. rådet Gabriel Falkenberg, grefve af Sandemar (f. 1649, † 1714) af Ehrenstrahl och vice presidenten Henrik Georg Falkenberg (f. 1637, † 1709)

Presidenten
Henrik Georg Falkenberg.
Oljemålning af M. Mijtsens.

och hans fru Christina Elisabeth Natt och Dag (f. 1653, † 1701) bröstbilder i olja af Martin Mijtsens, fortsätter med deras barn, dottern Anna Maria (f. 1679, † 1744) och hennes man fältmarskalken grefve Axel Sparre, bröstbilder af Nicolas Larguillère, renoverade, samt sonen öfverste Henrik Falkenberg (f. 1681, † 1754) och hans första fru grefvinna Ulrica Bonde af Björnö (f. 1688, † 1724) bröstbilder i olja. Det sistnämnda parets son, riksrådet grefve Melcher Falkenberg (född 1722, † 1795) återgifves i en pastell af Lundberg liksom äfven hans grefvinna Hedvig Eleonora Wachtmeister. Ett porträtt i olja (af Lorentz Pasch d. y.) visar oss riksrådinnan på äldre dagar. Små osignerade oljemålningar framställa riksrådets söner som unga, grefve Henrik, (f. 1770, död som öfverstekammarjunkare 1839), grefve Melcher Axel, kammarherre hos Sofia Albertina (f. 1774 † 1828). Ett porträtt i pastell förevigar dragen af grefve Henriks grefvinna Fredrika Ruuth (f. 1774, † 1829). Den sista bilden i följden är porträttet af nuvarande innehafvarens farfader kammarherren grefve Henrik Falkenberg, (f. 1803, † 1873), måladt i olja af Bertha Wallerius.

Christina Elisabeth Falkenberg,
född Natt och Dag.
Oljemålning af M. Mijtsens.

Riksrådet
Grefve Melcher Falkenberg.
Pastell af G. Lundh.

K. Rådet
Grefve Gabriel Falkenberg.
Oljemålning af Ehrenstrahl.

Fältmarskalken
Grefve Axel Sparre.
Oljemålning af Larguillère.

Ännu återstår att omtala det omfattande biblioteket (omkring 4000 vol.) upprättadt af riksrådet Falkenberg och det på märkliga aktstycken (i synnerhet från 30-åriga kriget och Frihetstiden) rika arkivet. Dessa samlingar förvaras i salen i tr. upp, den s. k. krigssalen.

Utanför gårdens grindar löper den stora landsvägen. Invid denna ligga de prydliga ekonomibyggnaderna, till stor del af sten och hvitputsade, uppförda af riksrådet, hans son och sonson. På andra sidan vägen är en i Järnhunden utskjutande landtunga ordnad som en engelsk park med ett

Grefvinnan Anna Maria Sparre,
född Falkenberg.
Oljemålning af Larguillère.

Hufvudbyggnaden åt gårdssidan (söder).

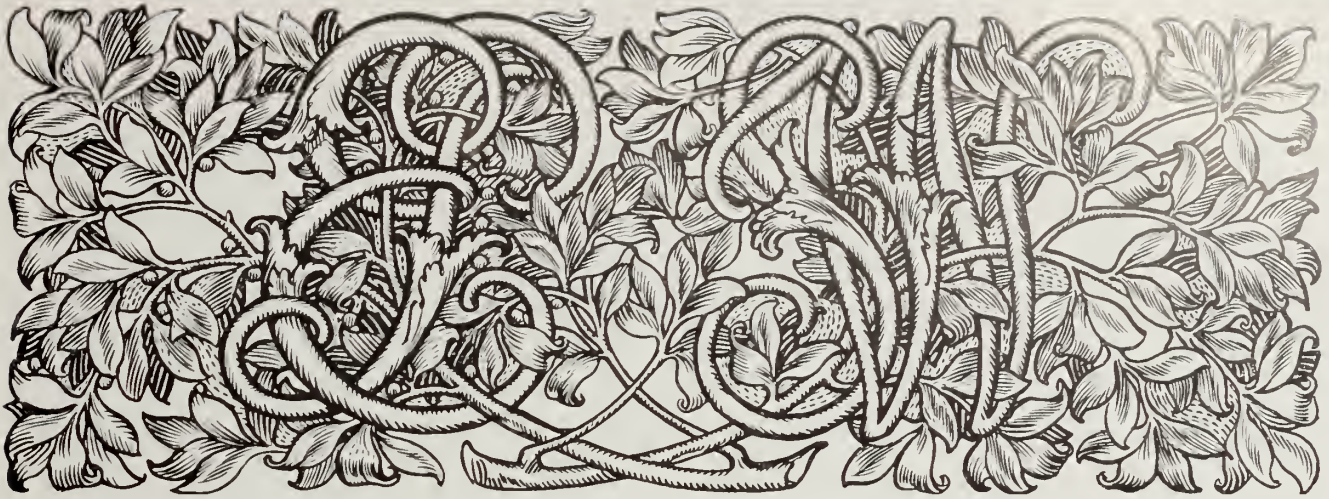
lusthus. Och rundtom kring sjöarnes stränder hopa sig frodiga ängar och hagar, en naturlig trädgård som, mer än all konst skulle mäktat, förlänar Bro-

kind dess prägel af ett landligt Tusculum, kärt för män pröfvade i det allmännas värf, sådana som fältmarskalken Sparre och riksrådet Falkenberg.

Utsikten åt norr öfver Lilla Rengen.

SCHEDEVI

TJÄRSTAD SOCKEN, KINDA HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Mellan lummiga hagar och rika skördemarker, vid näset mellan sjöarna Asunden och Emmern ligger Schedevi, ett af Kindabygdens vackraste gods. Ställets historia sträcker sig tillbaka ända till Folkungarnas tidevarf. Första gången omnämndes *Skjedevy* i Kind år 1279 såsom förpantadt af Magnus Gerason till Strängnäs-biskopen Anund för låntagna 140 mark. År 1345 den 22 september testamenterade öst-

göotalagmannen Knut Jonsson och hans hustru *Skjedevy* till ett prebende vid Linköpings domkyrka, under det att gården 1390 nämnes såsom afyttrad af kantorn i Linköping Niklas Ulfsson till riddaren Thyrdel Haraldzson. Vid skiftet mellan 15- och 1600-talen innehades stället af marskalken Kristofer von Scheiding, hvars söner skrefvo sig herrar till Skedevid. Mot slutet af 1600-talet tillhörde gården assessor Gideon

Schedevi från gårdssidan.

Rålamb. Under det följande seklet ägdes den efter hvartannat af kungliga rådet greve Jacob Spens († 1721), dennes änka, Beata Bonde († 1732), och måg, riksrådet greve Anton Wrangel († 1763) samt slutligen af riksrådet greve Melcher Falkenberg († 1795). Af den sistnämndes son, öfverste-

kammarjunkaren greve Henrik Falkenberg såldes godset 1810 till ryttmästaren Klas Engelcrantz. Sedan hafva innehafvarna varit prosten Israel Gustaf Wänman, som åter försålde gården till Engelcrantz, friherre August von Friesendorff, kronolänsman Pedro Ad. Dahlstedt, herr J. A. Lodén, fältkamreraren S. J. Bergman. Från denne, som köpte

Schedevi — den nu brukade stafningen — år 1853 för 112,333 $\frac{1}{3}$ rdr, har gården genom arf öfvergått till släkten Pontin. Dess nuvarande ägare är herr Esbjörn Pontin, hvars son musikdirektören Nils Pontin arrenderar det omfattande jordbruket. Arealen uppgår till 12 $\frac{5}{8}$ mtl och taxeringsvärdet utgör 411,600 kr.

Den nuvarande hufvudbyggnaden uppfördes

af riksrådet Falkenberg åren 1769—81. På en dominerande backslutning med utsikt öfver sjöarna reser sig ett ståtligt hvitputsadt stenhus i tre våningar med högt mansardtak och balustradkrönte envånings flyglar.

Framfasaden, som vätter mot en stor sandad gård omgifven af ett smidesstaket med grindar mot sidorna och mot en allé i byggnadens midtaxel, smyckas af en midtrisalit med triglyfprydda lisener, en portal med konsoler och guirlander och däröfver ett fönster med antikiserande fris och segmentkrön. Alla dessa delar äro fintuggna i grå sandsten. Mellan porten och fönstret sitter en inskriftstafla af grå-

röd kalksten med bokstäfverna M. F. och H. E. W. samt årtalet MDCCLXXXI (byggherren Melcher Falkenberg och hans grefvinna Hedvig Eleonora Wachtmeister samt året för husets fullbordan).

Bakre fasaden mot den lilla trädgårdspaterren är vida enklare med två sidoraisaliter och släta murar utan all ornering. Äfven här finnes en port belägen midt emot framfasadens, i husets

Godsägaren Esbjörn Pontin.

*Fru Sigrid Pontin,
född Wetterström.*

Gårdsplanen med alléen.

Stora salongen.

midtaxel. De båda portarna förbindas af en luftig hvälfvd förstuga, hvarifrån en bred stentrappa leder till de öfre vaningarna. Rakt för trappan ligger första våningens stora sal — en anordning, hvilken liksom hela plandispositionen och åtskilliga detaljer erinrar om det ungefär samtidigt byggda Ljung. Salen har en diskret boasering i vitt, hvilken vid en restaurering under de senaste åren erhållit en sparsam förgyllning å listverk och guirlander. En stor kakelugn i blått och hvitt fullbordar den fasta utstyrelsen. De öfriga rummen i samma våning, de flesta stora och ståtliga, ha alla kvar sin ursprungliga panelning, sina snidade dörröfverstycken i novantik stil med medaljonger å la Wedgwood och sina kakelugnar i blått och hvitt eller med målning i flera färger.

Öfversta våningen innehåller en lång följd af gästrum längs båda sidor af en korridor. I dessa trefna kamrar med släta gamla kakelugnar och anspråkslösa väftapeter lefver starkt stämningen af gammaldags ro, och intrycket förhöjes än mer

af den vida utsikten genom de smärutade fönstren öfver glimmande vikar och gröna näs. De båda flyglarna innehålla hvardera en liten stenlagd gård samt rum för betjäning och ekonomiändamål. Köket är förlagdt på nedre botten i det stora trevåningshuset. Den ovanligt gedigna och förnäma byggnaden innehåller talrika gamla möbler och konst saker, som stegra det slottslika intrycket. Ett stort skåp från år 1667 med uppbyggnad i pagodstil och dekoreradt med hopplister och kinesiska dragfigurer är ett sällsynt intressant

Tebord, signeradt Rörstrand 1770.

Matsalen.

Lilla salongen.

prof på 1600-talets sätt att härma den fjärran österns konstslöjd. Dess målning i svart och förgyllning har tyvärr för åtskilliga år sedan blifvit omgjord med bibehållande af de gamla motiven. Äfvenså har lådinredningen blifvit borttagen. Skåpet förskrifver sig från det åldriga säteriet Liljeholmen, Torpa socken, Ydre härad, Östergötlands län, hvilket tillhört fältkamrer Bergman och efter honom senast ägts af nuvarande ägaren till Schedevi. Monogrammen å skåpsdörrarna syfta på majoren Gabriel Gyllenståhl (död 1705), en af de fordna ägarna till Liljeholmen och hans första fru, Maria Fahnehjelm (död 1691).

Från början af 1700-talet stammar ett golfur med vackra inläggningar. Det visar utom timmarna äfven datum och bär å taflan signaturen *Windmills*

London. Rococon representeras af en vacker byrå och goda sittmöbler, den gustavianska tiden af ett inlagdt sybord, osigneradt men i Haupts stil. Från 1800-talets förra hälft äro möblerna synnerligen talrika. Af keramik förtjänar nämnas ett brickbord med polykrom dekoration, signeradt Rörstrand 1770 ^{29/10} L. Bland målningarna uppmärksammar man utsikter af Schedevi, målade i olja af Oscar Törnå. I ett skåp förvaras en rik samling damdräkter från de tidigare årtiondena af förra seklet.

Återstår att betrakta parken. Denna är en synnerligen vidsträckt och vacker anläggning i den engelska smaken från 1700-talets slut. Den brutna terrängen, de båda sjöarna och kanalen, som förbinder dem, de åldriga träden, allt bidrager att bilda ett landskap af en egen romantisk tjusning.

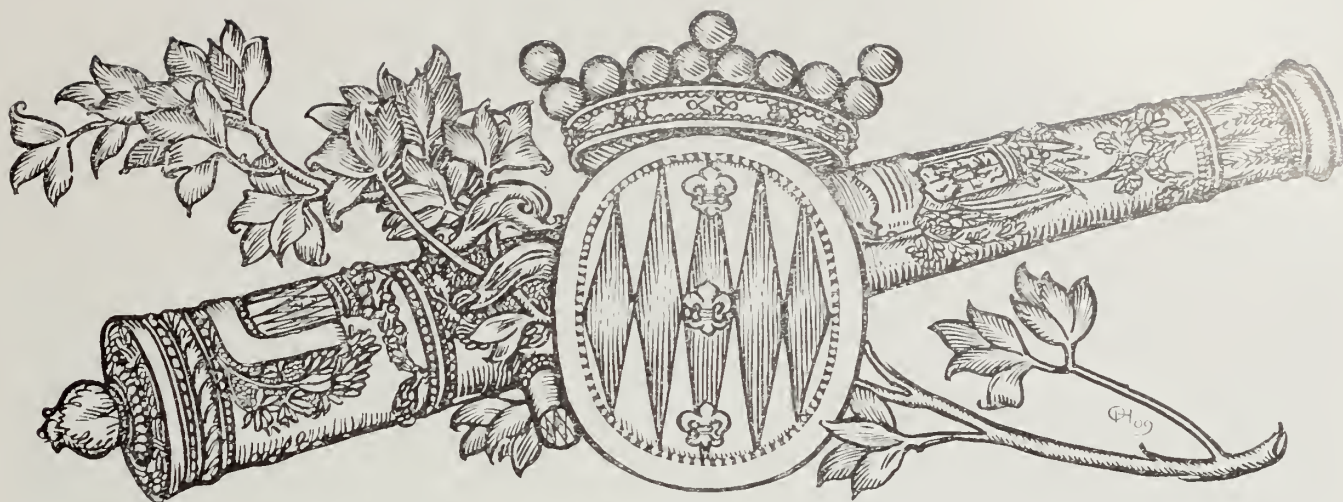

Skåp och kakelugn i stora salongen.

Situationsbild af Schedevi efter Thersner.

FINSPÅNG

RISINGE SOCKEN, FINSPÅNGA HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Bruksdriften vid Finspång kan räkna sina anor från 1300-talet, men namnet möter oss först ett par århundraden senare. På 1570-talet drefs rörelsen för kronans räkning. Efter en tid af förfall inträdde så ett första större uppsving på 1580-talet, då nya anläggningar gjordes under ledning af nederländaren William de Wijk. Denne och efter honom hans son arrenderade sedan bruket, till dess den senare år 1598 blef aflifvad på grund af sitt partitagan- de för Sigismund. Finspång innehades sedan af hertig Johan af Östergötland och led därunder af svår vanskötsel. När bruket 1618 åter kom under kronan, öfverlämnades det på arrende till Velam Gilliusson de Besche. Dennes förläggare var emellertid Louis De Geer, och sedan denne blifvit svensk medborgare (1627) och erhållit svenskt adelsskap (1641), köpte han 1641 hela godset, som då bestod af $79\frac{1}{2}$ hemman jämte $5\frac{1}{2}$

hemman i Dannemora bergslag för 50,557 rdr 38 öre $6\frac{1}{2}$ penning in specie i afräkning på sina stora fordringar hos kronan. Sedan innehades Finspång af ätten De Geer till år 1841, då sista sjättedelen där af såldes till arfvingarna efter utrikesministern greve af Wetterstedt, gift

med friherrinnan Charlotta Aurora De Geer. Dessa arfvingar, styfsönerna riksmarskalken greve A. F. N. Gyldenstolpe och kammarherren greve K. A. Gyldenstolpe samt dessas systerdöttrar friherrinnan E. J. Leijonhufvud och fröken Ch. E. Troili egde sedan godset gemensamt och hade

till förvaltare C. E. Ekman. Denne inköpte år 1856 hela Finspång, hvilket han tillökade genom nya inköp, hvarjämte han utvidgade bruksrörelsen, förbättrade landtbruket och uppdrof skogs-skötseln. År 1885 öfverlät han samtliga egendomar och verkstäder till Aktiebolaget Finspångs styckebruk, som år 1902 försålde de industriella

Louis De Geer d. y.

Jeanne Parmentier.

Oljemålningar af B. van der Helst å Leufsta bruk.

anläggningarna jämte de närmast bruken belägna egendomarna till Stens bruks aktiebolag och Aktiebolaget Nordiska Artilleriverkstäderna. Af dessa äger Stens bruks aktiebolag för närvarande säteriet Finspång, 2 mantal, taxeringsvärderadt till 138,000 kr.

Finspångs slott grundlades år 1668 af Louis De Geer d. y. Dess läge valdes efter öfligt nederländskt bruk på en sidlänt holme i Finspångsån. Slottet är återgifvet från både gårds-

hafva putsade ytor med i murbruket imiterad rustik.

Från förstene har slottet med all sannolikhet haft formen af en aflång rektangel med ett rundt torn och tvänne rätvinkliga sidoutsprång åt trädgårdssidan. I Suecia Antiqua afbildas en alldeles liknande byggnad nämligen Sparreska palatsets i Stockholm norra fasad. Den framställda förmodan styrkes äfven af Finspångs planritning, å hvilken vi dock få räkna med en och

Finspångs slott från väster (gårdssidan).

och parksidorna i Sueciaverket (bladen stuckna af Aveelen 1715). Å dessa gravyrer framträder slottet — med undantag af yttertrapporna — i alldeles samma gestalt som det nu befinner sig, sålunda med en rektangulär midtbyggnad med ett rundt torn åt trädgården och fyra mäktiga hörnpaviljonger. Tydligt är likväl, att hörnpaviljongerna ej ingått i den från början afsedda anläggningen. Å kopparsticken framställas midtpartiets fasader såsom oputsade tegelmurar, medan flyglarna, liksom ännu i dag är fallet ej blott med dem utan hela byggnaden,

annan bortbruten mur eller senare uppförd mellanvägg. Antagandet förklarar äfven synnerligen väl det tunga och oorganiska i slottets hållning med midtpartiet alldeles nedtryckt af hörnpaviljongerna. Emellertid är det knappast troligt, att byggnaden hunnit slutföras efter den mindre planen, innan utvidgningen företogs.

Finspångs slottsgård omgifves på båda sidor af låga flyglar, tillkomna under 1700-talet. Slottet vänder åt denna sida en stel fasad med pilasteruppdeldad midtrisalit, prydd af Louis De Geer d. y:s och hans frus Jeanne Parmentiers vapen-

Finspångs slott från öster (parken).

sköldar. Uppkommen för fritrappan stiger man in i en låg förstuga med tungt stucktak, hvarest L. De Geers och Jeanne Parmentiers namnchiffer äro anbragta. Rakt fram ligger en rund salong med utsikt öfver parken och dörr ut till den breda fritrappa, som nu för rakt ned till denna i stället

för de ursprungliga trapporna på sidorna af tornet. At höger och åt vänster breda sig rader af praktrum, flertalet med prunkande barocktak i stuck. Utom löfverk och kartuschmotiv förekomma i dessa dels knubbiga genier, dels byggherrskapets sköldar. I norra flygeln befinner

Parken från östra slottstrappan. Till vänster växthuset. Längst i fonden Auroratempel.

sig slottskapellet, som upptar äfven motsvarande del af källarvåningen. Dess nuvarande inredning och dekoration förskrifver sig från brukspatron C. E. Ek-mans tid. Altartaflan af Per Hörberg framställer korset buret af änglar och tillhör med sin varma bruna ton och sin effektfulla belysning dennes bästa arbeten. I samma flygel förvarades, i rum med enkel gu-

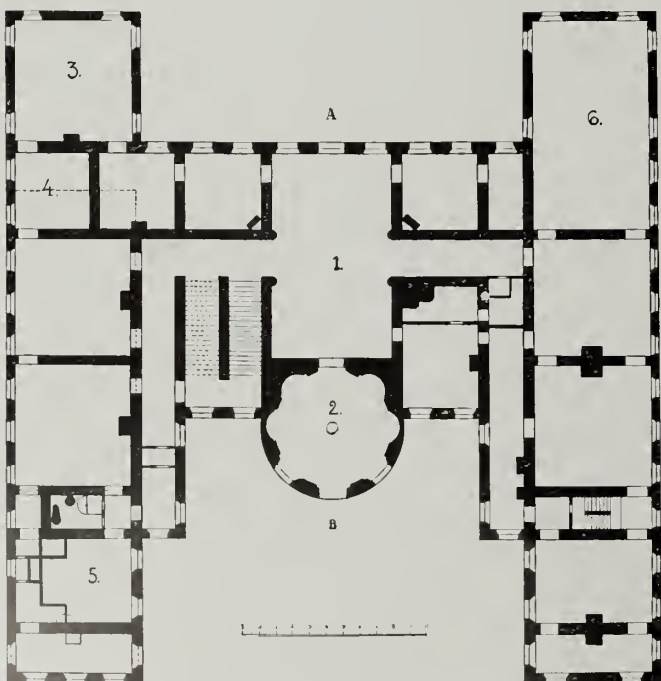

Hallen (nr 1 å planen).

grått i grått. Där-
emot hafva dörr-
öfverstyckena i
ett af de gustavi-
anska rummen
för ej länge sedan,
dock utan för-
vällande af dem,
som nu ha slottet
om hand, aflägs-
nats från sina plat-
ser. Till andra
våningen kom-
mer man genom
en bred enkel-
trappa vid södra
sidan af förstu-
gan. Vid dennas
början erinra ett
par »stenstilar»
på svenska och
latin om Fin-

staviansk boasering, det stora biblioteket (ca 30,000 vol.), hvilket numera, sedan år 1904, tillhör Norrköpings stad. Rummen på södra sidan utgöra den egentliga bostadvåningen. Utom taken, från 1600-talet, lägger man här märke till resterna af väggdekorationer i rococo och gustaviansk stil. I den förra stilen är det rikt dekorerade alkovrummet med dess förgyllda sniderier äfvensom tvänne angränsande rum. Utom boasier och speglar återstå ännu ett par dörröfverstycken med genier målade i olja på väf,

spångs byggnadshistoria. På södra sidan i andra våningen befinner sig stora galleriet, ett långt rum med ett ståtligt stucktak och en tung barockspis. Här förvarades fordom den dyrbara tafvelsamling, hvilken utgjorde en af ställets främsta dragningskrafter. Öfver den-
samma finnes utgifven en beskrivande katalog, upprättad af Georg Göthe år 1894. De öfriga rummen i denna våning äro af föga intresse liksom de oinredda rummen högst upp i hörnpaviljongerna och källarvåningen med dess ekonomilokaler. Af det anförda synes emellertid, att Finspångs slott, trots att dess dagar som lysande herresäte äro förbi och trots tomheten i dess öfvergifna salar och gemak, ännu har

Plan af första våningen. Den streckade linjen till vänster angifver »stora galleriet» i andra våningen.

Tak (nr 4 å planen).

Tak (nr 3 å planen).

mycket nog att bjuda en besökare med sinne för gammal odling och konst. Ute i parken erfar man dock än starkare den historiska stämningen, närvaron af det förgångna. Rakt framför sig har den från slottet utträdande gräsmattornas grönska, blomstergruppernas färgrikedom och springvattnets stigande stråle. Till vänster ligger orangeriet med Wetterstedtska och de Geerska vapnen i midtfrontonen, med en plafond i det inre, Aurora efter Guercino, väl af Per Hörberg, och freskomålningar af senare datum å baksidans yttermurar. Byggnaden uppfördes

efter ritning af L. von Röök. På båda sidor om denna främre del af parken brusar Finspångsåns vatten och i bakgrunden midt i slottets axel lyser Auroras joniska rundtempel ur grönskan. Detta tempel, ritadt af Sergel, har kolonner af gjutjärn, målade i hvitt som bjälklaget, och en flat kupol, hvars freskoplafond med en Aurora af Per Hörberg tyvärr numera döljes af öfvermåling. I templets midt står ett altare med trenne gjutjärnsmedaljonger efter Sergel af friherrinnan Fredrika Aurora Taube, gift med friherre Johan Jakob De Geer, öfverkammarherre

hos Gustaf IV Adolfs drottning, samt dennas döttrar Charlotta Aurora (f. 1779, † 1837) och Emilie Fredrika Aurora (född 1782, † 1828). Längre bort i parken försvagas samma Aurora af en minnessten med den Sergelska medaljongen och inskriften, så typisk för tiden:

At minnet
af
Aurora Taube
som förskönade Finspong
förde sällheten i sitt hus
glädjen i sällskapskretsarna
hugsvalelse och tröst i armodets koja
af
Tacksamma Barn
som i skuggan af de Lunder
Hon värdat
njuta frukten
af de Välsignelser
Hon beredt.

Dessa minnesmärken frammana för inbillningen det Gustavianska tidehvarfvets muntra Finspångslif med snillrika och lefnadsglada gäster sådana

Stora galleriet i andra våningen.

Läget angifves å planen genom en streckad linje.

som Johan Tobias Sergel samlade kring den älskvärda, kanske alltför älskvärda, Aurora. Och äfven om vi fortsätta vandringen i parken, möta vi åter och åter erinringar om denna kvinna och hennes tid. Längst ute på udden mot Skutbosjön ligger ett litet »Eremitage» i antikiserande smak med en salong och ett par smårum. Här förlustade sig de »höga herrskapen» med arkadiskt herdelif och lagade, för att få vara fullt ostörda, själfva sina måltider i det lilla köket uppe i backen. Från Lugnet, som anläggningen kallades, njuter man en idyllisk utsikt öfver sjön med dess uddar och stränder. Midt i bakgrunden ser man en hvit byggnad med mörka fönster-rader, en välbyggd herregård, tycker man, i själfva verket en på detta sätt maskerad lada, ett motstycke till Potemkins bekanta byar. Äfven senare epoker än den gustavianska hafva lämnat märken i Finspångs park. På en kulle reser sig ett gjutjärnstempel i Oscar I:s gotik, ett prof på brukets

Förgyllt alkovöfverstycke i sängkammaren (nr 5 å planen).

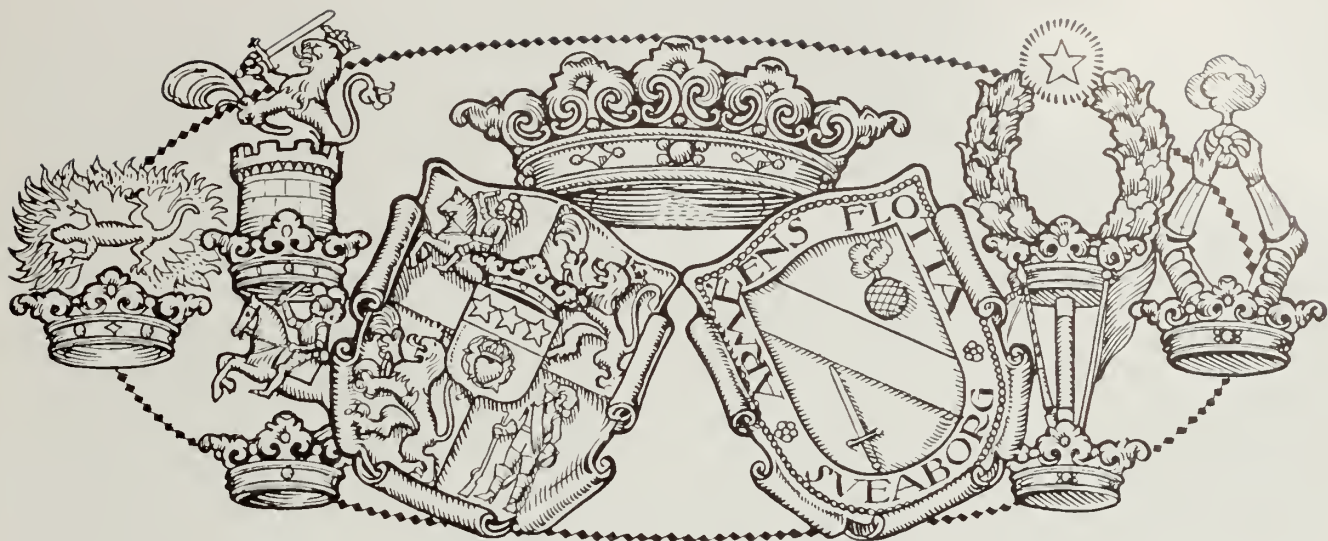
tillverkning, och i en stor ek hänga gjutna järntaflor förevigande minnet af kungliga besök. Allt för ostörd får emellertid vandraren ej hänge sig åt drömmarne om gången lustbarhet och glans. Genom parken, öfver de stilla vattnen, rassla järnvägståg, och utanför dess murar resa sig de moderna verkstädernas jätteskorstenar.

Parkmotiv.

Baksidan af växthuset med freskomålningar.

STJERNORP

STJERNORPS SOCKEN, GULLBERGS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Vreta klostrets skogbygd, såsom nuvarande Stjernorps socken i medeltiden kallades, hörde då sannolikt i sin helhet till Vreta Cistercienser-nunneklostrets vidsträckta besittningar. Efter klostrets indragning till kronan öfverlämnades en del af gårdarna med tillhörande skogar till en vallon De la Gronde, hvilken bosatte sig på Perstorp, anlade hammare samt började idka bergsbruk. Grufvorna tyckas dock icke hafva varit gifvande, och ifrån honom inköpte landshöfdingen Otto Stellan Mörner ägenomarna samt införlivade dem med sitt midt emot på andra sidan sjön Roxen belägna Tuna gods. Då hans dotter Hedvig Mörner år 1646 gifte sig med dåvarande generalen Robert Douglas förde hon med sig i boet ofvan nämnda skogshemman med Högsäter såsom hufvudgård.

År 1654 lade den då till fältmarskalk och svensk grefve upphöjde Robert Douglas vid sjön Roxens strand grunden till Stjernorps slott, men ständigt upptagen af militära uppdrag hade han vid sin 1662 timade död ännu icke helt och hållet fullbordat den storslagna anläggningen. *Suecia antiqua* ger oss bilden af slottet i dess välmaktsdagar. Hufvudbyggnaden bestod af ett stort rektangulärt stenhus med källare och fyra våningar samt å framsidan ett midtparti uppdraget till ytterligare två våningars höjd, å bakre sidan mot parken ett torn, likaledes två våningar högre än slottet i öfrigt. Framsidans midtparti kröntes af en altan med balustrar, tornet täcktes af en kupa med lanternin. Å det i höjd med de uppstigande midtpartien afskurna, åt alla fyra sidorna sluttande vattentaket fanns en blyreservoir för

Stjernorp enligt Dahlbergs *Suecia antiqua*.

Fältmarskalken Grefve Robert Douglas.

Grefvinnan Hedvig Douglas
född Mörner.

regnvatten och från tornet kunde man träda ut på det af höga bröstvärn omgifna taket. Byggnaden flankerades åt framsidan af flyglar belägna i rät vinkel mot densamma och omslutande en gård.

Robert Douglas svåger och vapenbroder under tyska och polska kriget, fältmarskalken grefve Axel Lillie, anlade vid samma tid slottet Löfstad beläget några mil från sjön Roxen och begge vännerna säges hafva täflat om att uppföra den ståtligaste byggnaden. Snoilsky säger i sin dikt »Vapenbröderna»:

Tvånne borgar väldigt höga
Reste sig på hvar sin rand
Af Östgötabygdens öga
På den blåa Roxens strand.
Lillje från sitt granna, rika
Löfstad öfver insjön såg,
Douglas' Stjernorp gaf ej vika,
Spegladt midt emot i våg.

Efter grundläggarens död och då hans äldsta son generalen och landshöfdingen grefve Gustaf Douglas endast under ett år innehade Stjernorp, rönte godset det ödet att under en följd af nära

Vägen från ångbåtsbryggan upp till gården.

Till vänster i bakgrunden kyrkflygeln, till höger boningshuset. Slottsruinen skymtar ofvanför och emellan träden i bildens midt.

74 år förvaltas och skötas af tvänne kloka och energiska kvinnor, — grefvinnan Hedvig Mörner och efter hennes död hennes sonhustru grefvinnan Beata Margaretha Stenbock, (syster till fältmarskalken Magnus Stenbock) hvilka begge öfverlefde sina män i 43, resp. 30 år, och hvilka under de krigiska tiderna, då männen och sönerna lågo i fält, genom klok hushållning, arf och köp högst betydligt ökade och förbättrade detsamma. Efter sistnämnda grefvinnan Douglas', född Stenbock, död öfvergick Stjernorp till hennes äldsta son öfversten grefve Wilhelm Douglas, hvilken efter att hafva såsom fransk officer deltagit i spanska successionskriget ingick isvensk krigstjänst, — tillfångatogs vid Pultava och först på gamla dagar fick bosätta sig på fädernegården. Han lämnade nämligen efter återkomsten från 16 års rysk fångenskap, såsom anhängare till det holsteinska partiet åter sitt fädernesland och ingick som general i holstein-gottorpsk tjänst. År 1763 slutade den gamle karolinen, då 80-årig, på Stjernorp sin händelserika lefnad. Hans

*Grefvinnan Anna Douglas
född Ehrensvärd.*

*Landshöfdingen
Grefve Ludvig Douglas.*

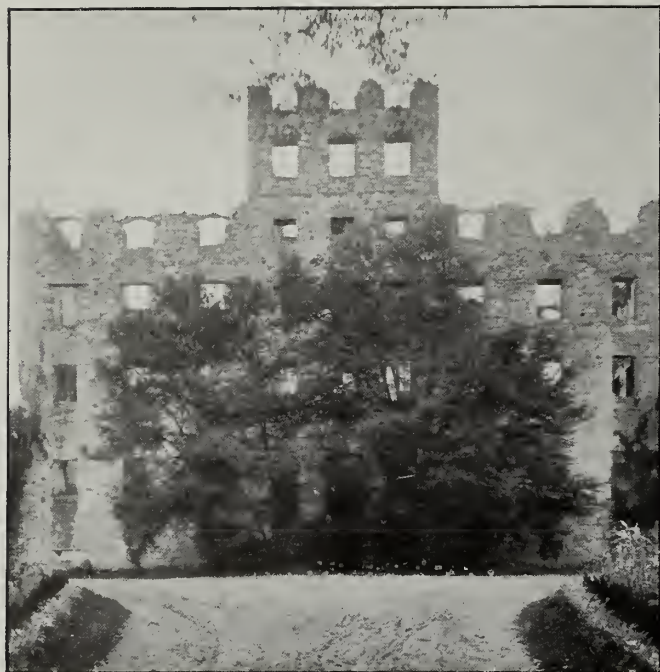
änka, Maria Houtman van Bouchshorn, en holländsk köpmansdotter med hvilken han gifte sig under sin fångenskap i Wologda, ägde godset till 1771 hvarefter det öfvergick till hennes son hofmarskalken grefve Wilhelm Otto Douglas, gift med grefvinnan Eleonora Louise Sophie Dohna, hvilken bebodde stället till mannens död år 1776. Under deras son, den därpå följande ägaren, öfverstlöjtnanten grefve Carl Wilhelm Douglas, timade den 12 maj år 1789 den eldsvåda som ödelade ej blott slottet och flyglarna, utan äfven samtliga ekonomibyggnaderna. Elden började i slottskapellets torra ekspåntak; den för tillfället rådan- de stormen, bristande släckningsredskap och fol-

kets tillfälliga frånvaro på en utgård anföras af ett ögonvittne såsom orsak till eldsolyckans ovanliga omfattning. Vål återställdes den ena flygeln till boningshus äfvensom ekonomibyggnaderna samt genom församlingens försorg kyrkan i den andra flygeln. Men genom trycket af de dåliga tiderna nödgades ägaren, hvilken äfven af sin militärtjänst hindrades att ägna sig åt sin eko-

Stjernorp's slottsruin. Till vänster kyrkflygeln, till höger nuvarande bostadsflygeln.

Slottsruinen från gårdssidan.

nomi, att 1806 sälja godset, hvilket då hade en areal af cirka 20,000 tld, till större delen orörda skogar; köpeskillingen var 150,000 kronor!

Den nya ägaren, bruksherren Olof Burenstam, bodde på sin angränsande ägendom Sonstorp. Under hans tid blef Stjernorp en särskild socken såsom annex till Vreta kloster. Gudstjänst hade dock äfven förut hållits i slottskapellet för godsets underlydande. Efter Burenstams död år 1821 styckades den stora ägendomen och genom Göta kanals tillkomst inträdde snart en betydande stegring af denna skogstrakts ägendomsvärden. Själva hufvudgården jämte några underlydande hemman inropades på auktion af en handlande Wirén från Norrköping samt ägdes sedermera af dennes måg härads höfding David

Slottsruinen från parksidan.

Det inre af slottsruinen.

Pontin och af dennes söner Samuel och Sven Pontin.

År 1875 återgick först hufvudgården Stjernorp och några år därefter äfven utgården Högsäter till släkten Douglas, då nuvarande landshöfdingen förut varande utrikesministern grefve Ludvig Douglas återköpte nämnda delar af det gods som hans farfarsfar varit tvungen att sälja. En tiondel af det ursprungliga godset (cirka 2,200

Väggmålningar i slottsruinen.

tid) betingade nu i inköp dubbla summan (cirka 300,000 kr.) som 70 år förut hade erhållits för det hela!

Under de 70 år som

Monstrans, tyskt guldsmedsarbete, från 1500-talet.

Grefvinnan Beata Margaretha Douglas född Stenbock.

Stjernorp hade varit utom Douglas-släktens ägo, förföll ruinen mer och mer och en yppig vegetation utbredde sig öfver och kring densamma. »Stjernorps brand», skrifver en skildrare från dåtidens Stjernorp, beredde undergång åt ett egenomligt herresäte från vår storhetstid och åt de många minnen detta tvifvelsutän gömde. Men den skapade tillika något nytt, en mäktig ruin, estetiskt helt säkert af vida ädlare verkan

än någonsin slottet i dess orörda skick. Tiden, vädret och vindarna ha danat om de tunga murarna, kommit dem att skifta och skimra, ha öppnat hvalf och fönster mot rymdens ljus och hjälpts åt att utan och innan uppamma en rik och leende vegetation. Väl ha de ursprungliga stentrapporna rasat, men trätrappor tillåta oss att uppstiga ända till det öfversta torngemaket och därifrån skåda ut öfver Roxens vida spegel, i öster och söder, öfver Linköpingsslätten i

stränge »Dunke-Lasse», som var så rik att han lät reda murbruket till bygget med öl i stället för med vatten. Här har sagan, romantiken sitt rätta hem, här stämmas sinnet af naturen och af människornas grusade jätteverk till blid och vemodig harmoni. Stjernorp räknas med skäl till det vackraste som är att se i det vackra Östergötland.»

Då den nuvarande ägaren återflyttade i sin fädernegård lät han öfver ingångsdörren inrista Schillers ord ur Wilhelm Tell: »Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit Und neues Leben blüht aus den Ruinen».

Såväl gårdarnas häfd som jordbrukets och skogarnes skötsel vittna äfven om att en ny tid begynt för det gamla godset och att nya generationer af samma släkt där vilja reda sin boning.

söder och de mörka furuskogarna i norr. Och gärna låter man tälja för sig, då man vandrar i ruinen och i den vackra parken därinvid, om Stjernorps fiskare, besjungen af Samuel Hedborn, om rået i slottskällaren, om den

Trollebägaren, gammalt nordiskt guldsmedsarbete.

De här ofvan afbildade konstföremålen räddades enligt uppgift jämte en del andra klenoder vid slottsbranden och finnas nu i Douglas'ska familjens ägo.

EKENÄS

ÖRTOMTA SOCKEN, BANKEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Till de få verkliga borgar, som ännu kvarstå i vårt land, Skåne oräkndadt, hör obestriddigen Ekenäs. Från fjärran synes dess spiror öfver skogen, och när man plötsligt vid en krök af vägen varsnar slottet, tronande likt ett örnrede på en klippbrant invid stranden af sjön Teden, väntar man sig höra väktarlurar från tornen och vapenlarm från vallarna.

Ställets häfder gå äfven tillbaka åtminstone till slutet af de fasta adelshusens tidevarf. Vid nya tidens början öfvergick Ekenäs från Ulfätten till slakten Banér och innehades under 1500-talet efter hvartannat af riksråden Axel Nilsson († 1554) och Gustaf Axelson, halshuggen i Linköping år 1600. Under förra hälften af nästa sekel ägdes godset af riksrådet Per Banér († 1644), efter hvars död det ärfdes af hans söner, på grund af faderns förtjänster upphöjda i friherrligt stånd, riksjägmästa-

ren Claes († 1675) och fältmarskalken Gustaf Banér († 1689). Den senare kom genom Karl XI:s reduktion på obestånd och nödgades 1683 sälja sin fädernegård Ekenäs till brukspatronen Isak Breant, hvilken i sin tur afyttrade ägen-

domen till dåvarande öfversten, sedermera kungl. rådet greve Mauritz Wellingk. Dennes dotter Ulrica Christina förmälde sig med generallöjtnanten friherre Johan Banér, hvarigenom Ekenäs efter Wellingks död 1727 återgick till familjen Banér, i hvars ägo det sedan befann sig, till dess godset år 1879 försålles till nuvarande innehafvaren, hofmar-

Hofmarskalken
Grefve Philip Klingspor.

Grefvinnan Maria Klingspor
född Sjögréen.

salken greve Philip Otto Leonard Klingspor. Ekenäsgodset omfattar 5 mantal Ekenäs, 1 $\frac{1}{8}$ mantal Broby och $\frac{1}{2}$ mantal Brunsås. Arealen är c:a 1,500 tld. Taxeringsvärdet är c:a 200,000 kronor.

Ekenäs slott utgöres af ett stort och högt

Slottet med sjötornet och paviljongerna.

stenhus af rektangulär plan med tvänne kvadratiska torn vid ena långsidans ändar och ett tredje torn af samma form midt å motsatta fasaden inåt gården. Tornen benämnas gårdstornet, sjötornet, efter läget närmast sjön, klocktornet, efter urverket i dess lanternin. Murarna äro släta, hvitmenade, med osymmetriskt anbrakta fönster-

öppningar och gluggar. Taklisten hvitmålade, af trä, företer en kraftig och originell profilering. Taket faller brant åt alla fyra sidor och täcktes 1909, på yrkande af ett brandstodsbolag, med

Sjö- och gårdstornen samt paviljongerna.

Gårdstornet.

svart cementtegel, tornkuporna däremot hafva ännu kvar den gamla betäckningen af ekspån. Öfver en hvalfd stenbro, uppförd på 1850-talet i stället för den gamla vindbryggan, och genom ett hvalf i klocktornet kommer man upp till borggården, ända tills för en mansålder sedan en ojämnad klippafsats. Hela anordningen hän- tyder på byggherrens afsikt att reda sig ett be- fäst hus. Tornen äro lagda så att man därifrån skulle kunna

bestryka en an- gripande från hvilken sida han mån- de komma och tillika så att vindbryggan och dörren blefvo sär- skildt skydda- de. En i det närmaste lik- nande plan möter oss i det äldre Sture- fors, upp- byggdt af Tu- re Bielke (död 1600). Sanno- likt har äfven Ekenäs blifvit anlagdt under 1500-talet, ehuru det upp- gifves vara uppfördt af Per Banér 1630 — 1640.

Den senare uppgiften kan hänföra sig till en grundligare ombyggnadel- ler reparation.

Äfven Claes Banér tillskrifves sin andel i Ekenäs gestaltning. Tornhufvarne skola ha tillkommit under hans tid. Nämnas bör i detta samman- hang, att Claes Banérs och hans makas Ebba Sparres vapensköldar äro inmurade öfver dörren å gårdstornet. Från Wellingkska skedet förskrifva sig de båda envåningsflyglarna å borggården. I nyare tider har det yttre af slottet endast un- dergått mindre ändringar, hvaraf dock fönstrens utvidgande haft rätt mycket att betyda för det helas karaktär.

Ingången är, som förut antydts, genom dör- ren i gårdstornet. Man kommer omedelbart in i den stora hufvudvåningen, hvars rum ligga utefter en korridor gående genom byggnaden i dess längdriktning. Af gammal inredning återstår föga i dessa rum: en enkel gustavi- ansk panel i grefvens arbetsrum, ett par olje- målade dörröfverstycken med motiv från Eke- näs i salongen. I murarne gå vindeltrappor som

förbinda huf- vudvåningen med såväl den under liggan- de ekonomi- våningen som den öfversta våningen.

Från fönstrens djupa smygar njuter man de vackraste ut- sikter öfver sjö och skog. Den öfversta vånin- gen innehåller ett stort oin- redt rum den s. k. kyrksalen samt ett antal sofrum och gästrum lagda utefter en kor- ridor, längsgå- ende liksom hufvudvånin- gens, och för- bundna sins- emellan ge- nom dörrar. Ett af dessa rum, det i klocktornet, förut användt som sakristia,

äger en snidad ekdörr med likaledes skulpte- rad omfattning från den tidigare delen af 1600-talet. Slottet hvilar på starka underbygg- nader innehållande talrika källare och kamrar. Om ett hvalf går den sägnen, att ingången till densamma ej kan uppbrutas utan att en stor ofärd drabbar slottet och dess invånare. Sannolikt vill denna tradition varna för lätt- sinnigt rubbade af byggnadens grundvalar. Andra sagor tala om »Nisses håla», ett fän- gelserum under sjötornet, om ränksmidaren Wel-

Klocktornet med bron, till vänster sjötornet.

lingk, hans hemliga papper och förtrogna medhjälpare.

Slottsrummen innehålla talrika konstmobiler, släktminnen och porträtt. Bland möblerna mär-

kes ett präktigt sengustavianskt bord med marmor-skiva, inköpt i Italien af hofmarskalken grefve Gustaf Klingspor. På detta bord, i salongen, stå tvänne samtidigt köpta stora marmorvaser med bronsgrepar i form af vädurshufvuden samt åtskilliga pjäser af sachsiskt och ostindiskt porslin, en del

af det senare med Risellsköldska vapnet — nuvarande slottsfruns farmoder tillhörde denna familj.

Af ätteminnena fäster man sig vid tvänne hedersvärjor med Gustaf III:s namnchiffer och inskrifter visande, att de gifvits af konungen till fältmarskalken Wilhelm Mauritz Klingspor och dennes son d. v. fänriken sedermera hofmarskalken Gustaf Klingspor »för man dom mot rikets fiender» under ryska kriget. En tredje hedersvärja med Gustaf III:s namnchiffer är en gåfva af konungen till grefve Gustaf Klingspors svärfader öfverstelöjtnanten friherre Wilhelm Wennerstedt. En sabel utgör en föräring från finska armén till

Wilhelm Mauritz Klingspor. Marskalkstafven, klädd med blå sammet, kronprydd och guldbeslagen, är ett ynnestbevis till samme dignitär af konung Karl XIII den 28 januari 1813.

De utan gensägelse intressantaste föremålen å Ekenäs äro dock de ypperliga porträtten.

Större delen af dessa återge medlemmar af ätten Klingspor eller fränder till denna. Dessa familjeporträtt äro förtecknade och beskrifna i riksheraldikern Carl Arvid Klingspors arbete Svenska Slott och Her-

resäten, Ekenäs. Endast de märkligaste må här nämnas. Ett vackert knästycke i olja framställer karolinen löjtnant Christian Ludvig Klingspor i harnesk, kyller och blå pälsrock. Roko kons eleganta porträttkonst representeras bl. a. af Gustaf Lundbergs pastellbild af grefvinnan Johanna Maria Hamilton född af Petersen (f. 1760, † 1838). Fältmarskalken grefve Wilhelm Mauritz Klingspor (född 1744, † 1814) uppträder ej färre än tre gånger. Vi

se honom i en pastellbrösbild, klädd i ljusröd sammetsdräkt med ordnar, i en oljemålning, brösbild af Per Krafft d. ä. 1784 iförd harnesk och kyller, slutligen i ett monumentalt knästycke

En af paviljongerna.

Gamla byggnaden.

*Friherrinnan Charlotta Wilhelmina Boije af Gennäs,
född Klingspor.
Oljemålning af C. F. von Breda 1803.*

*Hofmarskalken Gustaf Klingspor.
Oljemålning af C. F. von Breda 1808.*

Stora salongen.

af Carl Fredrik von Breda, måladt och signeradt 1799. Han är å den sista bilden klädd i generalsuniform, blå och gul, med serafimerordens band och plaque samt svärdsordenstecknet om halsen, stående, med stolt och bjudande hållning, omfattar han med höger hand en karta öfver Finland. Å ramen läses: »Gifvet af en af Rikets Herrar Generalen af Infanteriet, General en Chef i Finland, General Inspektören samt Riddare och Commendör af Konungens orden Högvälborne Herr Grefve Mauritz Klingspor till Dess son Hofmarskalken och Riddaren Herr Grefve Gustaf Klingspor». Porträttet hör till Bredas yppersta paradstycken och utmärkes af sin harmoniska bleka färgskala. Äfven i några mera intima bilder visar sig Breda till sin fördel. Fältmarskalkens son grefve Gustaf Klingspor (f. 1772, † 1810) är återgifven i ett bröstporträtt, måladt år 1808 i svart civil dräkt med svärdsorden mot en röd bakgrund, och hans grefvinna Magdalena Charlotta Wennerstedt (f. 1779, † 1849), skildras äfvenledes i en bröstbild, daterad 1799, som tjuguarig flicka i hvit klädning med blått skärp och gul schal. Ett fjärde Bredaporträtt, dateradt 1803, visar fältmarskalkens dotter Char-

Fältmarskalken grefve Mauritz Klingspor.
Oljemålning af C. F. von Breda 1799.

Grefvinnan Magdalena Charlotta Klingspor,
född Wennerstedt.
Oljemålning af C. F. von Breda 1799.

lotta Wilhelmina (född 1777, † 1854) förmäld sedan 1796 med hofmarskalken och landshöfdingen friherre Gustaf Boije af Gennäs. Äfven hon är hvitklädd men med röd schal. Utom familjebilderna märkas äfven andra porträtt, hvaribland ett stort helfigursstycke framställande Ludvig II af Bourbon, prins af Conde, klädd i romersk dräkt med ett slagfält i fjärran. En stor sällsynthet är ett i gobelin väfdt porträtt af kejsarinnan Katharina II af Ryssland, infattadt i en rikt skulpterad originalram. Det utgör en gåfva till fältmarskalken Wilhelm Mauritz Klingspor då denne notificerade Gustaf III:s död och Gustaf IV Adolfs tronbestigning i St Petersburg. Ett porträtt af Karl XIII som hertig angifves af en inskrift å originalramen vara en gåfva från den afbildade till fältmarskalken Klingspor. Personhistoriskt intressant är en bröstbild i olja af Gustaf Mauritz Armfelt på äldre dagar i rysk generalsuniform med svenska och ryska ordnar. Matsalen prydes af en kungaserie i olja af Per Hörbergs lärjunge Engman. En säregen innebörd har en stor helfigurstafla

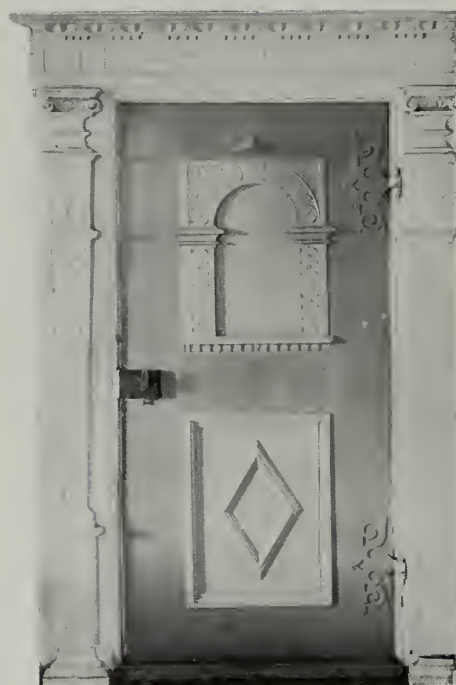
i olja, hvilken skall föreställa en hönsgumma, som enligt sägnen räddat Ekenäs från ett besök af ryska härjarskaror, därigenom att hon skrämt dem med att en stor truppstyrka vore förlagd

Kejsarinnan Katarina II af Ryssland.
Väfdt porträtt.

därstädes. Den gamla i svart dräkt med hvitt förkläde står lutad mot sin staf, omgifven af höns och får. På förklädet läses: »1726 ist diese müllerfrau zu dienst im 113 Jahr ihres alters gestorben».

Sedan vi tagit slottets inre i betraktande böra vi äfven göra en vandring i parken med dess vackra planteringar och terrasser där fordom var vallar och grafvar, med dess idylliska gång längs stranden af Teden under den branta borgklippan, som före sjöns sänkning steg direkt ur vattnet. Vi kunna då äfven ägna en blick åt en åldrig envåningslänga af trä, rödmålad och med tegeltäckt säteritak. Traditionen vill göra troligt, att denna byggnad, hvilken nu inrymmer bostäder för statfolket, en gång varit corps de logis på Ekenäs. Detta motsäges emellertid af dess byggnadssätt, som anger dess ursprung från det karolinska tidehvarfvet. Från parken böra vi äfven till afsked skåda upp mot slottet med dess hvita murar och torn, dess mörka tak och ålder-

1600-tals dörr i öfre våningen.

domliga spiror, låta ögat än en gång tjasas af den enkla storheten, det lyckliga godtycket i detta förra tiders verk.

Hönsgumman.

LJUNG

LJUNGS SOCKEN, GULLBERGS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Ljung jämte flera närbelägna gårdar inköptes år 1642 af öfversten Hugo Hamilton och blef då frälse samt bebygdt till sätesgård. Ar 1665 öfvergick egendomen genom köp till enkefriherrinnan Agneta Cruus f. Horn († 1672), känd såsom författarinna af »Agneta Horns lefverne», tillhörde sedermera hennes dotter Anna, gift med presidenten friherre Klas Fleming, innehades längre fram af dennes arvingar och fränder. Ur den Fleming-ska släkten gick Ljung år 1730, då det med underlydande 14 frälsehemman och Råby kvarn såldes till generallöjtnanten och presidenten greve Hans von Fersen, som ytterligare utvidgade egendomen och vid sin död 1736 testamenterade den till sin grefvinna Eleonora Margareta Wachtmeister med uttalad önskan, att den sedermera skulle bli fideikommiss för yngre sonen, riksrådet och fältmarskalken greve Fredrik Axel

von Fersen, under det Steninge i Uppland blef fideikommiss för den äldste. Ar 1794 erhöi riksmarskalken greve Hans Axel von Fersen fideikommisset, hvilket under hans tid ytterligare förstorades. Efter denna lysande ädlings tragiska

slut å Riddarhus-torget i Stockholm den 20 juni 1810 öfvergick godset till hans yngre broder, öfverstekammarherren greve Fabian Reinhold von Fersen samt vid hans död 1818 till sonen majoren greve Axel von Fersen. Då denne afled ogift 1837 blef yngre brodern greve Gustaf Hans von Fersen innehafvare af godset till följande år, då ätten med honom

utslocknade. Fideikommisset öfvergick därefter till kammarherren greve Karl August Gyldenstolpe († 1872), förmäld med de tvenne närmast föregående innehafvarnes enda syster grefvinnan Louise von Fersen. Under deras tid blef fideikommissrätten till såväl Ljung som Ste-

Godsägaren Albert Lindström.

Fru Maria Lindström, född Broman.

Hufvudfasaden.

ninge, hvilket sedan år 1776 åtföljt Ljung, upphäfd och godsen skingrades. Ljung försålde, ehuru icke med de gamla gränserna, till kammarherren baron Klas von Mecklenburg.

Dennes änka, som förvärfvade Ljung en ej odeladt smickrande ryktbarhet, afyttrade 1906 godset till herrar Elon Larsson och Fredrik

Rosin. Dessas ägaretid blef dock icke lång. I augusti 1907 köptes hela den stora possessionen af ett konsortium bestående af godsägaren Albert Lindström, riksdagsmannen Gustaf Andersson i Kolstad och brukspatronen O. Lundquist på Bona. Omedelbart efter detta köp öfvertogs hufvudgården med utgårdarna Lyckhem och Norrby

Utsikt åt södra alléen.

Slottet från parksidan med Motala ström i förgrunden.

för 1,500,000 kronor af herr Lindström, som nu bebor det ståtliga herresätet.

De nuvarande manbyggnaderna af sten uppfördes 1774 af grefve Fredrik Axel von Fersen. Först hade boningshuset legat å en plats invid kyrkan. Orsaken till förflyttningen var tvifvelsutan en önskan hos byggherren att begagna det särdeles vackra läget vid en krökning af Motala ström. Genom långa raka alléer framkommer man från skilda håll till en slottsgård, flankerad af låga envåningsflyglar och bakåt begränsad af den stora byggnadens hvita, tre våningar höga fasad. Denna är uppdelad med föga framspringande risaliter på midten och vid sidorna och smyckas endast af en enkel portal med balkong af pryddliga omfattningar kring midtfönstret och

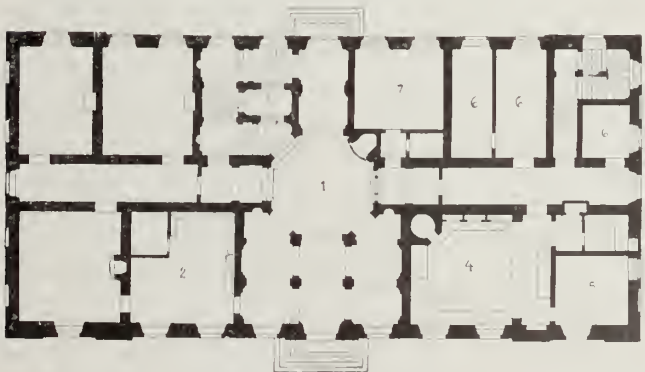
sidoraisaliternas fönster i hufvudvåningen. Huggstenen i dessa detaljer liksom i sockeln och vissa delar af innerarkitekturen är af en vacker gråröd kalkstensart, som brutits på egorna. Fasaden åt parken har samma flärdlöst förnäma arkitektur. Taket är mansardbrutet. Praktstycket i det inre är den tvärs genom huset gående förstugan och trappan. Den förra med sina korschvalf och sin låga kupol, sina knappa och vårdade former, sina klara och lyckliga proportioner gör ett betydande intryck. Inskriftstafvor på gråröd kalksten å båda sidor hugfästa fideikommissets instiftelse och husets uppbyggande. Inskrifterna äro af följande lydelse.

Den ena:

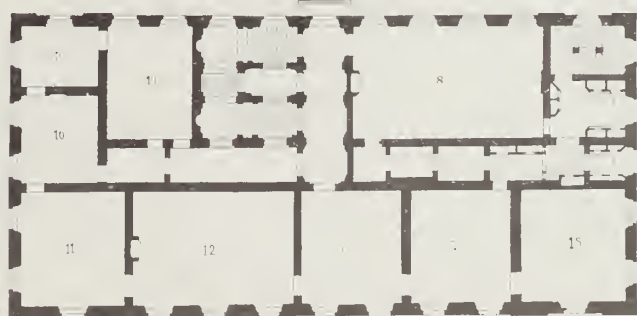
»Ljungs säterie med ther underlydande fiorton frälse hemman och Råby qvarn såldes år 1730 af fru grefvinnan Maria Fläming till Generallieutenanten grefve Hans von Fersen, förbättrades genom flere hemmans tillkiöpande och gjordes till fidecommis utaf thess efterlemnade maka fru Grefvinnan Eleonora Margareta Wachtmeister enligt testamente af den 30 maii 1747. Öktes sedermera af thess son, Riksrådet, Fältmarschalken och Kommendeuren af alla Kongl. Majjts Orden samt Riddaren af Johaniter orden i Preussen Högvälborne Grefve Herr Axel von Fersen genom tillkiöpte hemman och qvarnar

Plan af våningen 2 tr.

Plan af bottenvåningen.

Plan af våningen 1 tr.

1. Vestibul. — 2. Tambur. — 3. Hufvudtrappan. — 4. Kök. — 5. Skafferi. — 6. Domestikrum. — 7. Tjänarnes matsal. — 8. Matsal. — 10. Gästrum. — 11. Friis skriftrum. — 12. Salong. — 13. Bibliotek. — 14. Biljard. — 15. Herrum. — 16, 17. Sängkammare. — 18, 19. Barnkammare. — 20. Badrum.

samt stångjernsbruk vid Jacopslund hvilket alt iklädt sig fideikommiss natur enligt thess testamente af den 30 maii 1776 hvars innehåld är at alla desse ägendorar förbliva fideicommiss i hvars hand de framdeles komma må utan förvandling förmedelst försälgning donation förpantning byten arrende eller skatte rätts försälgning.»

Den andra:

»År 1774 flyttades Liungs manngård från kyrkobacken på thenna plats af Riksrådet Fältmarschalken och Comendeuren af alla Kongl: Majj:ts Orden samt Riddaren af Johaniter Orden i Preusen Högvälborne Grefwe Herr Axel von Fersen samt thes gemål then Högvälborna Fru grefwinnan Hedvig Catharina De la Gardie thetta hus grundlades den 4. Junjj. samma år. Bygnads plan är författad af Hofintendenten och Riddaren af Kongl: Wasaorden Johan Rehn wärkställd af konst- och sluts byggmästaren Wilhelm Kihlberg, mur-

mästaren Nils Törnberg, oeh stenhuggaren Joan Hult.»

På båda sidor om förstugan, i byggnadens längdriktning, löpa korridorer med dörrar till här belägna kök, betjänings- och andra rum. Till vänster uppstiger trappan, hvälfd och arkitektoniskt dekorerad med pilastrar och nischer. De skulpturer, väl i och för sig föga värdefulla, som hade sin plats i dessa, ha tyvärr blifvit bortförda af friherrinnan von Mecklenburg. Från första våningens trapphus kan man inträda endera i salen, belägen i byggnadens längdriktning med fönster mot parken, eller i de ståtliga salonger, hvilka vetta åt gårdssidan. Salen, som har stora och vackra mått och en värdigt enkel vägguppdelning saknar de speglar och medaljonger, hvilka fullbordade dess utsmyckning. Dessa föremål, rätteligen att anse som hörande till fastigheten, ha följt trapphusets byster i landsflykten. En ståtlig cheminé i gråröd marmor och en stor blå och hvit kakelugn på fot ha däremot fått

Stora hallen i bottenvåningen (nr 1 å planen).

Trappan från vändplanet 1 tr. upp.

stanna kvar. I de andra rummen af praktvåningen finner man ännu en cheminé af samma slag och flera blåhvita kakelugnar, däraf en med von Fersenska vapnet. Dessutom är den gamla gustavianska boiseringen bevarad i alla rummen. Dörröfverstyckena kvarsitta äfvenledes, medan tapeterna äro moderna. De förra äro målade i olja på väf i antikiserande stil med mytologiska figurer »en camaieu», omgifna af rankverk af strängare eller mera fri hållning. I ett litet rum å vänstra gafveln framställa dörrstyckena djurbilder målade grått i grått. Öfversta våningen innehåller praktiskt anlagda sofrum och gästrum på båda sidor af en korridor, som löper genom huset i hela dess längd. Dessa rum ha gamla släta och enfärgade kakelugnar och voro fordom försedda med väggbeklädnader af målade väf med enkla ljusdelar och blå bårder kring hvita fält eller tapetserade med blommiga papperstapeter. På vinden har hittats en transparent, målade på duk med Fredrik Axel von Fersens initialer.

För den nye ägaren af Ljung och hans maka förelåg den ingalunda lätta uppgiften att af det sköflade slottet skapa ett stilfullt och harmoniskt

Matsalen (nr 8 å planen).

hem, där pieteten mot minnena lät sig förena med det levande livets kraf. Man måste finna färger på tapeter o. s. v. öfverensstämmande med de gamla kakelugnarna och dörrstucken och tillika afpassande efter en med nödvändighet delvis modern möblering. Sträfvandet att åter-skänka de redan genom proportionerna så förnäma rummen en dem värdig prägel har i synnerlig grad underlättats genom tillgången till ett stort antal vackra möbler och konstslöjdalster från gångna tider, särskildt i 700-talet, skåp, byråar, soffor och stolar,

speglar och ljuskronor. Ett föremål af sällsynt art smyckar den plundrade platsen öfver matsalens spis. Här hänger nämligen en bronserad gipsrelief med den unge Karl XII:s af genierburna medaljong, signerad Renatus Chauveau.

Detta förträffliga arbete af den i ett flertal svenska barockslott verksamma franske konstnären påträffades i illa faret skick i ett uthus å Steninge, medan herr Lindström ägde detta gods, och tillvaratogs af honom. En förmodan att reliefen skulle ha ingått i nuvarande bibliotekets dekoration å Steninge

Parti af salongen (nr 12 å planen).

Fruns skriftrum (nr 11 å planen).

Gästrum (nr 10 å planen).

Bronserad gipsrelief i matsalen.

är näppeligen riktig. Bilden visar nämligen under kungamedaljongen en lågrelief med putti som framför ett kredensbord höja sina remmare till den krönte ynglingens ära, hvilket får anses tyda på, att den varit bestämd för en matsal.

Af smärre konstföremål borde nämnas en pendyl med guldbronsfigurer, den bundne Amor och en flicka, signerad Cederlund, och en annan pendyl med de sirliga bronsbilderna af Amor och Psyke samt beteckningen »F. P. C. à Paris». Ett par utmärkta ciselerade bronsljusstakar från empiretiden anges genom sina stämplrar såsom komna från slottet Saint Cloud.

Ehuru Ljung haft att genomgå oblida öden står ännu det Fersenska slottet som ett af de ståtligaste prof vi äga af gustaviansk byggnadskonst. Dess yttre och inre ha värdigt och varaktigt iståndsatts. Det vackra läget mellan den lummiga grönskan invid den hvirflande strömmen förenar alltjämt sin tjusning med den historiska stämning som aldrig viker från orten där den hör hemma.

Ägendomens areal utgör nu 1,131 tld åker, 70 tld äng och 612 tld skog med ett taxeringsvärde af 433,000 kr. Det tillhörande tegelbruket är taxerad till 150,000 kr. Såväl slottet som ekonomibyggnaderna äro försedda med elektrisk belysning och vattenledning.

Motala ström i sitt lopp genom parken.

LÖFSTAD

KIMSTADS SOCKEN, MEMMINGS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

På en höjd ofvan den täcka Löfstadsjön och straxt invid landsvägen, som förbinder Östergötlands båda största städer, höjer sig ett slott, hvars murar och torn redan ur fjärran vittna om anor från den svenska storhetens tidevarf. Samman med Stjernorp och Ekenäs lever Löfstad i den folksägen vi känna från Snoilskys dikt om vapenbröderna Douglas, Lillie och Banér. Emellertid lär ingen kunna sätta tro till legenden om signaleringen mellan de aflägsna slottstornen, och hvad Löfstad beträffar har det säkert fog för sig att låta dess roll bli utbytt mot Mörnergodset Tuna vid Roxens södra strand, tillhörigt fältmarskalken Lillies svärfader och beläget inom Stjernorps synkrets. Lämna vi sägner i deras värde, återstår dock för

Löfstads del tillräckligt af minnen att gifva inbillningskraften näring.

Godsets häfder gå tillbaka till medeltidens slut då Jöns Ethersson Lillie af Greger Mattsons ätt, var dess ägare. Sedan gick det till son efter son och innehades af Håkan Jönsson († 1523), Jöns Håkansson († 1562), Erik och Axel Jönsson († 1597, † 1577), Gustaf Axelsson († 1605) och Axel Gustafsson Lillie. Den siste i raden är ättens berömdaste man, hjälten från tretioåriga krigets valplatser. Född år 1603, avancerade han genom alla arméns grader och användes i viktiga förvaltande värf. Vid hans död år 1662 kunde man låta skriva på kistan titlarne fältmarskalk och president i krigskollegium, generalguvernör i Lifland, grefve till

Löfstad. Efter en oljemålning af Mörner. 1800-talets början.

LÖFSTAD

Löfstad från gårdssidan. Enligt Dahlbergs Svecia antiqua.

Lillienborg, friherre till Kydes och Löfstad, herre Ottersberg. Och i det greffliga hufvudbaneret till Sjötorp, Råfsjö, Stora Hinsekind, Loitz och erinrade bilden af en krigare med bortskjutet

Löfstad från parksidan. Enligt Dahlbergs Svecia antiqua.

ben om den ärofulla blesyren vid stormningen af Mainz. Genom fältmarskalken Lillie erhåller Löfstad sin ståtliga slottsbyggnad och rycker upp i första ledet bland landets stormansgårdar. Sedermera ärfdes godset af sonen Axel, landshöfding i Stockholms och Uppsala län († 1692), af dennes son öfverstlöjtnanten vid Pommerska kavalleriet greve Axel Johan Lillie († 1696) och hans grefvinna Agneta Wrede († 1730). De sistnämndas dotter Hedvig Catharina (f. 1695, † 1745) var förmäld med riksrådet och öfverstemarskalken greve Magnus Julius De la Gardie och genom en dotter till henne Hedvig Catharina (f. 1732, † 1800), som 1752 äktade riksrådet och fältmarskalken, greve Fredrik Axel von Fersen († 1794), kom det gamla Lilliegodset att öfvergå till partitidehvarfvets mest lysande familj. Efter båda föräldrarnes död tillföll Löfstad genom lottning deras dotter änkegrefvinnan Eva Sophia Piper, en af det gustavianska hofvets märkligaste damer, hertig Fredrik Adolfs ungdomskärlek, hertiginnan Hedvig Elisabet Char-

lottas förtrognaste väninna, Hans Axel von Fersens syster. Hennes make greve Adolf Ludvig Piper, kammarherre hos drottning Sofia Albertina, afled redan år 1795, själf lefde hon efter sin broders tragiska död 1810 i stilla tillbakadragenhet å Löfstad till sin bortgång år 1816.

Löfstad ägdes sedan af sonen, öfverhofjägmästaren greve Carl Fredrik Piper († 1859) och dennes son kammarherren greve Charles Emile Piper († 1902), hvars ena dotter fröken Emilie Piper nu innehar och bebor det gamla godset. Egendomens areal utgör 2,085 hektar. Taxeringsvärdet är 662,900 kronor.

Ägarne till Löfstad ha sedan 1699 patronatsrätt inom Kimstads församling.

Om redan Löfstads ägarlängd sätter vår historiska fantasi i rörelse, så gäckas ej heller våra förväntningar vid ett besök å slottet, där nästan hvarje släktled af besittare lämnat efter sig värdefulla minnen. Axel Lillie, fältmarskalken, är, som redan nämnts, byggherre till den stolta borgen, hvars inkörsport krönes af hans gyllne vapentecken.

Fröken Emilie Piper.

Slottet från gårdssidan.

Gården med uppfartsvägen sedd från slottets vindsvåning.

Anläggningen, hvartill man berättar att uppslaget gifvits under Lillies uppehåll i Böhmen, torde vara påbörjad omkring 1650 och röjer den något otympliga sträfvän efter prakt och ståtlighet, hvilken kännetecknar våra slott från perioden närmast före de la Vallée och den äldre Tessin. En stor borggård begränsas på sidorna af hvit-

putsade tvåvåningsflyglar af sten med torn vid de yttre ändarna och i fonden en väldig trevåningsbyggnad med elfva fönsteraxlar, äfvenledes af sten och hvitputsad. Flyglarna hafva ouppdelade väggytor, på regelbundna afstånd prydda hvardera af fyra portaler bestående af en rundbåge inramad af förkroppade rustik-

Östra flygeln från gårdssidan.

Portal å östra flygelbyggnaden dat. 1652. Portal å hufvudbyggnadens sidoparti dat. 1653.

Portal å östra tornet dat. 1685.

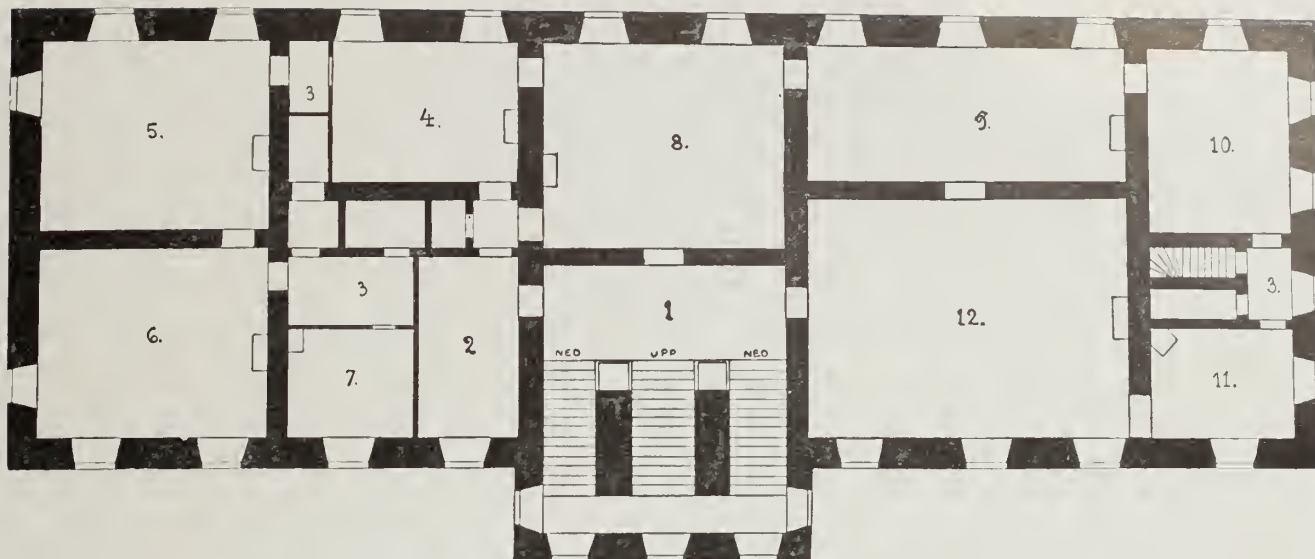
pilastrar med volutornament i »knorpel»stil, ett entablement med inskriftstafla och öfverst en bruten gafvel inneslutande en kartusch med

Lillieska hjärtvapnet. Portarna bära årtalet 1652, utom de å tornen, hvilka äro daterade 1685 — troligen det år de uppsattes.

Portalerna å hufvudbyggnadens midtparti.

Plan af första våningen.

1. Förstuga. — 2. Tambur. — 3. Passage. — 4. Kabinett. — 5. Skriftrum. — 6. Sängkammare. — 7. Jungfrukammare. — 8. Salongen. — 9. Biblioteket. — 10. Rökrum. — 11. Serveringsrum. — 12. Matsalen.

Å hufvudbyggnaden har man sträfvat efter en mera konstrikt arkitektur. Trapphuset bildar en kraftig midtrisalit med hörnen betonade genom putsrustik, och detta parti ackompanjeras af förkroppade rustikpilastrar å de närmast liggande delarna af fasaden. Därtill kommer så den rika utsmyckningen med huggsten: rustik å byggnadens hörn, tre rundbågsportaler med fruktornament och krönande kulor å midtrisaliten, en portal med kartuschkrön å hvarje fasadhufva, en enkel list ofvan

bottenvåningen och en rik fris med kartuscher, maskaroner och guirlander öfver första våningen. Öfver risalitens midtfönster ser man å denna fris ett manligt och ett kvinnligt hufvud, beledsagade af vapensköldar, som ange att vi här stå inför barbariska sten-

huggarkonterfej af fältmarskalken och hans gemål Christina Mörner. De båda sidoportalerne bära årtalet 1653. Stenhuggeridekorationen å Löfstad utmärker sig för stor precision och kraft, hvarförutom särskildt flyglarnes portaler äga ypperliga proportioner. Fältmarskalken har tydligen för sitt slott anlitat de bästa krafter, som stodo att få, och då de väl voro till hands, användes de utan knussel. Äfven den närbelägna Kimstads kyrka försågs med en portal i samma stil som slottets. Byggnaderna krön-

tes af brutna tak och tornhufvar, efter en brand år 1750 ändrade till tamare former. Anläggningen i sin helhet har sina närmaste fränder i sådana slott som Hesselby och Sätuna (se Sueciaverket!) Af planerna Erbjuder hufvudbyggnadens det mesta

Hufvudtrappan

Snidad ekkonsol från 1600-talet, nu uppsatt i norra tornet.

intresset. Midtpartiets rundbågsportar föra oss in i en stor trappanläggning. Mellerst går en hvalfd trappa ned till en hvalfsal med fönster och port åt parksidan. Numera är denna trappa förbyggd med träväggar, och den vackra trädgårdssalen står som ett källarrum med kala tegelmurar. Ursprungligen torde vi dock här ha haft ett af interiörens glansfullast tänkta partier. Troligen tjänstgjorde den nämnda salen såsom borgstuga eller drabantsal, men blef gifvetvis i denna egenskap snart nog öfverflödig. Reduktionen och en ändrad tidsmak inskränkte den pompösa paradståten med massor af knektar och lakejer. Angenäm ro, ej bullrande upptåg, blef idealet för landtslottens lif. På hvarje sida om midtrappan stiga hvalfda trappor upp till första våningen, hvarefter systemet af dubbla och enkla trappor fortsätter upp till vinden. Trapphuset på Löfstad är ett tidigt exempel

Takdekoration i nuvarande vagnboden

på en för de svenska barockslotten betecknande anordning, mest lysande representerad å Drottningholm. Med sina väsentliga ofullkomligheter — t. ex. frånvaron af en tillräcklig nedre förstuga, innan man kommer till trapporna — är det dock af ståtlig verkan och i arkitekturhistoriskt afseende märkligt. Andra våningens plan — i den första ligga kök och ekonomirum — visar ett stort rum i trapphusets förlängning och på hvarje sida fyra stora rum, delvis uppdelade och minskade genom senare väggar, hvarigenom man velat förskaffa sig tambur, jungfrukammare, garderober och dylika för 1600-talets byggherrar okända utrymmen. Om rummens ursprungliga bestämmelse veta vi nu mera intet, och af 1600-talets inredning återstå endast ett par fragment i de båda flyglarne. Egendomligast af dessa är en stor snidad ekkonsol, nu

mera anbragt som trappstolpe i förstugan utanför det forna slottshäktet i norra flygeln. Denna spillra vittnar om den fantastiskt levande skönhet, somejsällan utmärkte nordeuropas konstslöjd under 1600-talet, och få vi tänka oss den som ett mått på dekorationskonsten

Spisel i gamla »kyrksalen».

å fältmarskalken Lillies stamslott, måste vi bittert beklaga, hvad vi här förlorat genom eldens och nydaningslustans samfällda härjning. I öfversta tornvåningen i samma flygel finnes en 1600-talsdörr med två speglar omgifna af listverk och målade med bladmonster. Den andra flygeln gömmer, i nuvarande vagnboden, ett väl bibehållet bjälktak med en rik målrad rankdekoration och, i ett rum kalladt kyrksalen, en präktig kalkstensspis. Kyrksalen är för öfrigt stor och kal, går genom två våningar samt dekoreras af fält och lister, dragna

Kabinettet (nr 4 å planen) med fil af salongen, biblioteket och rökrummet.

i putsen. Det var väl här grefvinnan Agneta Wrede lät kyrkoherden i Kimstad hålla de huspredikningar, hvaröfver han år 1700 beklagade sig hos domkapitlet. En ny period i Löfstads byggnadshistoria inträffar efter den förut omnämnda eldsvådan den 7 januari 1750. Utvändigt anger årtalet 1753 och initialerna F. A. F. H. C. D. G. öfverst å hufvudsfasaden den omgestaltning och modernisering slottet fick undergå genom

grefve Fredrik Axel von Fersen och hans grefvinna Hedvig Catharina De la Gardie. Ej heller af denna inredning återstår så synnerligen mycket. Gästrumsvåningen fick väl nu sin definitiva uppdelning. Hufvudvåningens rum försågos med de släta hvita taken, de enkla panelerna och de blåhvita Mariebergskakelugnarne. Atminstone några rum erhöilo målade dörröfverstycken. De som nu pryda kabinett och salong — de förra med

Skrifrummet (nr 5 å planen).

Salongen (nr 8 å planen).

herdemotiv i Bouchers stil »en camaieux», de senare med djurstycken i färger — hafva efter mångårig förvisning till vinden blifvit uppsatta på sina platser af nuvarande ägarinnan. Af väggbeklädnaden finnas inga spår med undantag af en blommig papperstapet i en garderob. Från 1800-talet utgör biblioteket den mest värdefulla insatsen. Utan att vara konstnärligt sedt vackert, äger det i ovanlig grad den hemtrefnad och ro, som bör ut-

märka en ort afsedd för studier och eftertanke. De senaste åren ha bevittnat ett pietetsfullt och framgångsrikt arbete på att med bibehållande och framdragande af allt värdefullt gammalt göra Löfstad till en tilltalande boplatz också för de nu lefvande.

Om än rummens fasta inredning å Löfstad endast i jämförelsevis ringa mån talar det för gångnas språk, så rymma de i stället nog af möbler, bohagsting och bilder för att låta en

Biblioteket (nr 9 å planen).

Fältmarskalken Grefve Axel Lillie.
Oljemålning af M. Merian d. y.

besökande lefva sig in i stället fängslande häfder. Samlingen af porträtt visar oss flertalet af Löfstads ägare med fruar och fränder ända från

fältmarskalken Lillie till grefve Charles Emile Piper.

Den gamle krigaren träder oss till möte å ett utmärkt konterfej i halffigur, enligt hvad vi äga all rätt att antaga, af M. Merian d. y. Det kraftiga och buttra anletet inramas af ett tätt men gråsprängdt hår, den satta gestalten är iförd ett mörk harnesk med en blå sidenbindel kring den högra armen, som håller fältherrestafven. A dukens baksida står med svarta 1600-talsbokstäfver: »Axel Lillie. R. S. Senator et Campi Mareschalcus Aetatis 59 Ms 5». Inskriften anger icke, vid hvilken ålder den framstälde blifvit afmålad utan den han uppnått vid sin död år 1662. Snarast torde porträttet vara utfördt ett decennium tidigare. Denna bild har till pendant en annan, ursprungligen icke sammanhörande men genom utökning gjord lika till storlek och format. Målningen, som stammar ur den Ehrenstrahlska skolan, visar ett blekt men fylligt ansikte, omramadt af svart allongeperuk, bröstet täckes af ett blankt kyrass. Traditionen vill veta, att den afbildade skulle vara grefvinnan Christina Mörner, fältmarskalkens gemål, hvilken harnesklädd skulle ha följt sin make under härnadstågen. Tyvärr måste denna legend liksom så många rifvas i stycken. Grefvinnan var född år 1610, men porträttet, hvilket tidigast blifvit måladt på 1670-talet, gör intryck af en trettiåring eller icke mycket äldre.

Riksrådet Grefve Magnus Julius De la Gardie.
Oljemålning efter pastell af G. Lundberg.

Grefvinnan Hedvig Catharina De la Gardie född Lillie.
Oljemålning af Scheffel.

Grefve Fredrik Axel von Fersen.
Oljemålning efter pastell af G. Lundberg.

Grefvinnan Hedvig Catharina von Fersen född De la Gardie.
Oljemålning efter pastell af G. Lundberg.

Tron att en dam vore framställd torde ha för-
anledts af det en smula veka uttrycket i före-
ning med den yfviga
lockperuken. Påskriften
å baksidan med det orik-
tiga namnet är från 1800-
talet. Identifikationen af
den framställda office-
ren, om den är möjlig,
måste förbehållas fram-
tiden. Måhända kunde
föreslås någon af Lillie-
ättens karolinska mili-
tärer, kanske öfversten
Gustaf Helmer, prin-
sessan Julianas älskare,
kanske öfverstlöjtnanten
Axel Johan. Naturligtvis
obetaget att söka utan-
för Lilliesläkten, då pro-
veniensen af bilden är
okänd.

Den sista Lillie på
Löfstad, grefvinnan Hed-
vig Catharina, blickar
emot oss från en god
duk, väl af Scheffel, i

blå dräkt och med blekpudrad hy. Hennes man,
greffe Magnus Julius De la Gardie är represente-
rad i en oljekopia efter en

Lundbergspastell. Deras
måg Fredrik Axel von
Fersen myser emot oss
i harnesk och serafimer-
band från en ovalbild i
olja, äfven efter Lund-
bergs original, och hans
greffinna Hedvig Cath-
arina De la Gardie
framställes å en motsva-
rande målning. Svåger
och syster till dessa
båda, kanslipresidenten
Claes Ekeblad och gref-
vinnan Eva Ekeblad,
född De la Gardie, åter-
gifvas, han i en pastell
af Gustaf Lundberg, hon
i en kopia. Den nästa ge-
nerationen intresserar oss
ännu mera. Ur en oval-
bild i olja, signerad Lau-
rentius Pasch, f. 1770, rik-
tar den unga Eva Sophia

Grefvinnan Eva Sophia Piper född von Fersen.
Oljemålning af L. Pasch 1770.

Fersen sina blickar emot oss egendomligt fascinerande och lockande till psykologisk analys. Porträttet förekommer å Löfstad äfven i en signerad kopia af Ulrica Pasch. En hel följd af bilder gör oss förtrogna med Hans Axel von Fersens drag. Gustaf Lundbergs kriter teckna honom som ung officer, sorgglöst bärande kyrassen och den blå vapenrocken, en utsökt miniatyr af Lafrensen ger oss bilden af den fulländade kavaljeren i ljusblå dragonuniform, en liten

Grefve Axel von Fersen.
Miniatyr af N. Lafrensen d. y.

medaljong af Berndes från år 1807 visar gustavianen i det borgerliga århundradets mörka hvardagskostym, och till sist gjuter Carl Fredrik von Breda det ideala skimret öfver den hvitlysande ädlingsgestalten mot den flammande röda bakgrunden. I samband med Marie Antoinettes riddare betrakta vi tvänne franska miniatyrporträtt af den olyckliga drottningen (det ena signeradt Bouquet) och Wertmüllers oljemålning af hennes dotter,

Grefve Axel von Fersen.
Pastell af Gustaf Lundberg.

signeradt «à Paris 1786». Prinsessan är återgifven i samma ställning som å den stora taflan i Nationalmuseum samt bär en hvit dräkt med draperi i vieille d'or och i vinfärg, skärp i lilas. Bakgrunden är hårdt grönbå. Den tragiskt bortgångne grefvens broder, öfverstekammarherren Fabian Reinhold von Fersen († 1818) skildras af Breda i en duk, där serafimerbandets blå fatt ge sin kyliga klang åt färgackordet.

En konstnärligt mindre glänsande bild af samma

Grefve Axel von Fersen.
Medaljong af A. U. Berndes
dat. 1807.

Grefve Axel von Fersen.
Oljemålning af C. F. von Breda.

herre erhålla vi i en målning af Forslund sign. 1804, hvilken har till motstycke ett ganska tilltalande porträtt af hans hustru Lovisa Sophia Piper, utfördt af nyssnämnde artist år 1803. Denne konstnär har fatt tillfälle att visa sin talang från dess bästa sida i en stor tidstypisk helfigurstafla med grefvinnan Sophia Ulrica Cederström född Piper offrande på ett altare i Engelsö skuggiga park. Af Forslund är väl äfven det sympatiska ungdomsporträttet af den

Louis XVI:s dotter Marie Therèse Charlotte,
Hertiginna af Angoulême.
Oljemålning af A. U. Wertmüller. Paris 1786

näst sista grefvinna på Löfstad, Emilie Fredrica Auora De Geer af Finspång, som till pendant har en oljemålning af hennes make, öfverhofjägmästaren greve Carl Fredric Piper, utförd af Berta Valerius efter en gravyr. De sista ägarbilderna, greve Charles Emile Piper och grefvinna Sophia Augusta Piper född Piper, äro ett par utmärkta arbeten af Uno Troilis ärliga och finkänsliga hand.

Den följd porträtt af borgherrepar med barn och syskon, hvilken ofvan uppräknats, utgör ej den enda konstnärliga prydnaden i Löfstads salar. De familjer, som efter hvarandra ärfvt och besuttit slottet ha tagit med sig dit bilderna af sina anherrar. Vi påträffa alltså ett stort Ehrenstralskt idealkonterfej af riksmarsken Jacob De la Gardie, replik efter en tafla på Maltesholm, och ett par goda knästycken i olja af Carl Piper och hans grefvinna Christina Törnflycht, äfvenledes repliker. Bland de icke få andra porträtten å Löfstad fäster man sig i synnerhet vid några med högre konstnärligt värde: en Lundbergspastell af en friherre Rosenhane, väl Schering (f. 1754, † 1812), ett porträtt i krita af hofmarskalken Johan Christoffer von Morian, signeradt Elias Martin, och en bröstbild i olja af ryske ambassadören baron Budberg, utförd af Breda år 1801.

Slutligen ha vi att till raden af målningar

Grefvinnan Sophia Ulrica Cederström född Piper.
Oljemålning af Forslund.

Öfverstekammarherren Grefve Fabian Reinhold von Fersen.
Oljemålning af C. F. von Breda.

lägga några skulpturporträtt, Serjel-medaljonger af Gustaf III, Sophia Fersen m. fl., ett par bronserade byster af grefve Adolph Ludvig Piper och af generalmajoren friherre Evert Taube (1737–1809), hvilka ha Forslund till upphofsman.

Liksom bland porträtten så är ock bland möblerna och det konstnärliga husgerådet 1700-talet i majoritet.

Rummen i slottets stora våning äro till större delen möblerade med gamla möbler från rokokon och den gustavianska epoken, endast skrifrummet invid kabinettet företer en karaktäristisk empirestil med mahogny och förgyllning. Af soffor och stolar förtjäna de här särskildt afbildade, den eleganta hvilsängen och den ovanliga fåtöljen att antecknas. En vacker snidad hel-

Öfverhoffjägmästaren
Grefve Carl Fredric Piper.

Grefvinnan Emelie Piper
född de Geer af Finspång.

Kammarherren
Grefve Charles Emile Piper.
Oljemålning af Uno Troili.

Grefvinnan Sophia Augusta Piper
född Piper.
Oljemålning af Uno Troili.

Fåtölj, »lit de repos», sekretär af Haupt och fåtölj.

förgylld säng med tillhörande himmel i sen gustaviansk stil har sin plats i ett gästrum, användt vid kungliga besök. Det yppersta värdet af allt det vackra bohaget har i alla händelser förvaringsmöblerna.

Flera goda rokokobyråar företråda hedersamt sin tids behagfulla och solida snickarhandverk, men mera än af dessa lockas vår uppmärksamhet af de sällsynta talrika möblerna af Georg Haupt.

Icke mindre än fem möbler, alla af olika typ, kunna vi tillskrifva den nu så skattade ebenisten. Såsom i sin mån samhörande i sin modesta hållning få vi anse ett skrifbord, en byrå och ett skåp, samtliga signerade, det sistast ett af mästarens bäst proportionerade och smakfulla arbeten. De sparsamma inläggningarna ha ty-

Skåp af Georg Haupt.

Skåp af Georg Haupt.

Skåp i Boule-arbete.

värr ej kunnat återgifvas å reproduktionen. En grannare salongskaraktär har en skrifbyrå (signerad) och ett (osigneradt) skåp med fyra rutor, båda med förgyllda beslag, marmorskifva och inläggningar. Såsom en i vårt land ovanlig praktpjes lägga vi märke till en monter för miniatyrer och bibelots i en rik Bouledekoration på en här hemma arbetad rokoko-fotställning. Om huru alla dessa vackra föremål en gång i tiden varit ordnade till ett gustavianskt aristokrat hem erhålla vi ovanligt nog en autentisk och intim underrättelse. På Löfstad vistades under början af 1800-talet en fransk

emigrant D'Aumont duc de Pienne. Denne som var en ej oäfvnen dilettant i de sköna konsterna, har lämnat efter sig som minnen flere alster af sin talang: några silhuettbilder — så af Sophia Piper född von Fersen i hennes rum på Stockholms slott — och en akvarell återgifvande salongen på Löfstad år 1812. Rummet är detsamma, som nu användes till bibliotek. Det har å bilden alla sina gamla enkeldörrar kvar i oförändradt skick med öfver dem anbragta målerier — två af dessa pryda nu kabinettet. Väggar och sittmöbler — de senare återfinnas i våra dagar, åtminstone delvis, i

Salongen på Löfstad 1812. Efter en samtida akvarell af D'Aumont duc de Pienne.

Grefvinnan Sophia Pipers frukostservis.

gästrum och trapphus — äro klädda med hemväfdt blått och hvitt bomullstyg.

De stora tafflorna äro de oljemålningar af Gagneraux, som, med undantag af en tafla såld till Statens konstsamlingar för länge sedan, ända tills för några år sedan funnos å Löfstad, men hvilka nu befinna sig hos grefvinnan Nordenfalk född Piper, i Stockholm. De mindre tafflorna tyckas till större delen vara gamla holländare. Fönsterväggens förgyllda konsoler finnas ännu i samma rum, och af de polykroma ostindiska urnorna ofvanpå dem, är en fortfarande kvar på Löfstad, medan den andra gått till grefvinnan Nordenfalk. På kortväggen i fonden se vi Hauptskåpet med de fyra rutorna krönt af den Sergelbyst i gips af Hedvig Elisabeth Charlotta, hvilken ännu vittnar å Sophia von Fersens slott om de två damernas vänskap. I hörnet till vänster står en af de båda svarta pärlmorinlagda vaser vi nutilldags beundra i salongen. I rummet utanför skymta vi hörnet af det andra Hauptskåpet. Allt finnes kvar och kan spåras — så långt efter det den landsflyktiga hertigen lagt samman sin patientelek och tafflans öfriga figurer, grefvinnan Eva Sophia Piper född von Fersen och hennes son greve Carl Fredrik Piper hört upp att lyssna till och att exekvera de tendra visorna från l'ancien

regime. En bild som denna visar oss bättre än något den värdefulla kontinuiteten i svenskt herrgårdslif.

Innan vi lämna slottet, vända vi oss ännu en gång om för att draga oss till minnes en eller annan vacker och intressant småsak: porslinsskåpets krämkoppar och figuriner från Meissen, Wien, Frankenthal, Sèvres och Marieberg, den vackra Wienerservis, som brukats af Sophia von Fersen vid hennes frukostkaffe, bronspendylen i salongen, signerad »Gille l'Aine à Paris», biblioteksuret af Christoph Miller i Augsburg.

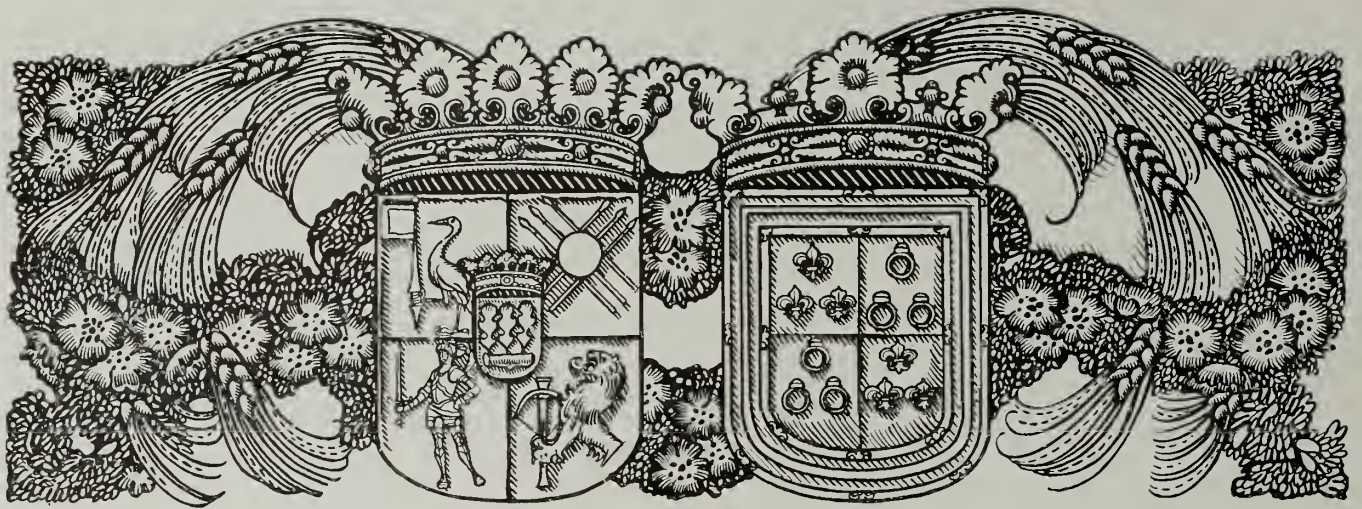
Ännu återstår parken, till hvilken föra ned terrasser af helt olika form mot i Suecia antiqua. Dess karaktär är nu den romantiska från 1800-talets början. Stämningen blir lätt elegisk under de höga träden, där så många släktled vandrat med sin lycka och sin sorg, den går öfver i en mörkare tonart, då man plötsligt står inför ett minnesmärke med en medaljong, som anses vara af Sergel, och några urnor i svart gjutjärn samt inskrifterna:

»I dessa nejder, der han fordom njutit — vänskapen och friden, — skall hans skugga mötas — af välsignelse och tårar. — Åt en oförgätlig broder. — Mannamodet uti hans sista stunder — d. 20 Juni 1810 — vittna om hans dygder och sinneslugn.»

Monumentet öfver Axel von Fersen i parken på Löfstad.

HERRBORUM

ST. ANNÆ SOCKEN, HAMMARKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

S kärgården utanför inloppet till Slätbaken har af någon blifvit kallad »den Mörnerska arkipelagen», en benämning som har goda skäl för sig i det att icke mindre än tre stora egendomar i denna trakt sedan början af 1800-talet tillhöra medlemmar af grelliga ätten Mörner af Morlanda. De tre egendomarna äro Kåreholm i Rönö socken i södra delen af Vikbolandet med Ekenön i Skällviks socken samt de söder om Tränöfjärden belägna Herrborum och Thorönsborg, båda i St. Annæ socken. De båda förstnämnda gårdarna tillhöra nu greve Nils Mörner och hans grefvinna, Margareta Montgomery. Thorönsborg äges af greve Nils Mörners syster, änke-grefvinnan Ebba Mörner, född Mörner.

Herrborum är af dessa gårdar den hvars historia kan följas längst tillbaka i tiden. Uppgifterna om de äldsta ägarne äro i hufvudsak hämtade ur en uppsats om St. Annæ socken, tryckt i Svenska Turistföreningens årsskrift 1910 och författad af grefvinna Louise Stenbock, född Mörner, en

dotter till gårdens nuvarande ägare. För flera viktiga uppgifter har jag att tacka bibliotekarien greve C. M. Stenbock. — Herrborum, som under medeltiden kallades än Hærborum, än Hærboholm, Herboholm, har varit ett gammalt Folkungagods, hvilket framgår däraf att riddaren Knut Algotsson, som liksom sin broder, den bekante hertigen af Finland och Halland Bengt Algotsson förde ett upprest lejon i skölden, i slutet af 1300-talet kallar Herboholm för sitt rätta fäderne. Denna ut-sago förekommer i en af Knut Algotsson utfärdad stadfästelse på en donation, som hans dotter Ingegärd Knutsdotter vid sitt inträde i Vadstena kloster år 1375 gjorde, hvarigenom hon till nämnda kloster bland annat skänkte sin del af Herboholm. — Knut Algotsson var gift med en dotter till den heliga Birgitta, Märta Uifsdotter,

Barbro Margaretha Banér.
»H. Scharnhorst fecit a:o 1701.»

och Ingegärd blef antagligen på grund af sin härstamning från Birgitta sedermera abedissa i det af hennes berömda mormoder grundade klostret.

Efter hertig Bengts fall blef dennes arfvedel i Götaskären med Herrborum och Thorön af konung Magnus Erikson Smek 1359 gifven åt Boo Jonson Grip som vederlag för en skuld.

I början af 1400-talet skall väpnaren Sven Pik (Mussla) af Vadstena kloster hafva tillbytt sig »Herboholm i Skaellawijka socken». — Nuvarande St. Annæ socken är en utbrytning ur grannsocknen Skällvik. — Sven Piks dotter Katarina Svensdotter var gift med väpnaren Ragvald Magnusson (Fargalt), som ägde gården och genom gåfvobref, dateradt Herboholm 19 jan. 1463, bortgaf den till sin son Magnus Ragvaldsson med villkor att han finge en viss jungfru Katarina Bengtsdotter till hustru (Styffe: Skandinavien under unionstiden).

Någon tid därefter eller den 12 november 1467 dels säljer dels skänker Ragvald Magnusson delar af Herrborum till sin dotter Elin Ragvaldsdotter och sin måg Paval Tufvason, hvilkas son Magnus Pavalson i äldre släktböcker kallas herre till Brox-

vik, Herreborum och Förnås. Denne Magnus Pavalsson, som förde en sparre öfver ett blad i vapnet och är stamfar till ätten Ulfsparre af Broxvik, lefde ett godt stycke in på 1500-talet.

Bristen på jordeböcker från trakten gör att man icke känner namnen på dem som under den närmast följande tiden ägde Herrborum. — I början af 1600-talet ägdes och beboddes gården af Kristina Sture († 1619), änka efter den i Linköping år 1600 afträttade Gustaf Axelsson Banér, och ärfdes sedermera af deras son, riksrådet Axel Gustafsson Banér († 1642), gift i sitt andra gifte med Ebba Brahe († 1638), hvilka här läto uppföra en byggnad, nu utgörande den äldsta delen af hufvudbyggnaden på Herrborum. Af Axel Banérs många döttrar blef en, Maria Eleonora, gift med

riksrådet friherre Gustaf Posse († 1676), en annan, Barbro Margareta, med sedermera riksrådet och öfverståhållaren greve Göran Gyllenstierna af Björksund († 1686). Göran Gyllenstierna, som

Riksrådet Grefve Göran Gyllenstierna.
Oljemålning af Ehrenstrahl.

Ulrika Juliana Brahe.
Oljemålning af G. E. Schröder.

Nils Gyllenstierna.
-Georg E. Schröder pinx. a:o 1730.

efter Gustaf Posses död af dennes barn, Leonhard Posse och Ebba Beata Posse, 1684 köpte Herr-

Därmed kommo de båda gårdarna i den Mörnerska ättens ägo och ärfdes af hofmar-

Riksmarskalken Grefve Göran Gyllenstierna.
Pastell af G. Lundberg.

Eva Maria Ribbing.
Pastell af G. Lundberg.

borum, rådde äfven om det förutnämnda i socknen belägna Thorönsborg. Båda gårdarna voro sedan förenade i omkring 150 år, tillhörde Göran Gyllenstiernas änka, Barbro Margareta Banér och ärfdes af sonen riksrådet grefve Nils Gyllenstierna († 1731) och dennes son riksmarskalken grefve Göran Gyllenstierna († 1799). Denne ökade godsden genom inköp af ett par granngårdar samt företog omfattande byggnadsarbeten både på Herrborum och Thorönsborg. Då han dog barnlös och var den siste grefven af Gyllenstiernaätten, öfvergingo hans egendomar efter änkans, Eva Maria Ribbing, död år 1812 till hans systerdotter Lovisa Ulrika Horn af Rantzien († 1823), hvilken sedan år 1772, då bröllopet stod på Thorönsborg, var gift med hofmarskalken grefve Carl Gabriel Mörner af Morlanda († 1828), en systerson till Eva Maria Ribbing.

skalkens andre son, ryttmästaren grefve Gustaf Stellan Mörner († 1829). Han hade flera söner, af hvilka den äldste, grefve Carl Olof Stellan Mörner († 1852) ärfde Thorönsborg och den yngre, grefve Adolf Fredrik Mörner († 1881) ärfde Herrborum, där han lät inreda den byggnad som utgör västra delen af gårdens nuvarande hufvudbyggnad. Grefve Adolf Fredrik och hans kusin grefve Julius Oscar Mörner († 1888), ägare till Kåreholm, inköpte år 1855 gemensamt Thorönsborg, som under mellantiden varit i andra händer; år 1876 blef grefve Adolf Fredrik ensam ägare till Thorönsborg samtidigt med att han sålde Herrborum till sin nyssnämnde kusin grefve Julius Oscar Mörner, som sålunda blef ägare till Herrborum och Kåreholm. Vid sin död 1888 lämnade han Herrborum i arf till sin son, den nuvarande ägaren,

Grefve Nils Gyllenstierna till Fogelvik.

greve Adolf Nils Carl Mörner, hvilken sedan år 1904, då hans moder, grefvinnan Louise Mörner, afled, är ägare äfven till Kåreholm och Ekenön. — Grefve Mörner har i senaste tid, 1890-91

belägen, en gång varit en vattenomfluten holme; byggnadsplatsen var enligt medeltida bruk vald med hänsyn till möjligheten af försvar. Numera är det sund eller den sankmark, som en

Hofmarskalken Grefve Carl Gabriel Mörner.
Pastell af W. von Rosenheim?

Lovisa Ulrika Horn.
Pastell af W. von Rosenheim?

vid Herrborum låtit uppföra en midtbyggnad, som förenar de båda äldre husen, hvarigenom hufvudbyggnaden fått en mera enhetlig karaktär.

Gårdens medeltida namn Herboholm tyder på att den udde eller halfö, på hvilken den är

gång skilde holmen från fastare land, uppfyllt och torrlagdt, så att man på en fast väg, beskuggad af höga lummiga träd färdas ut på halfön, hvars högst belägna del utgör den nuvarande gårdsplanen. — Läget är förtjusande:

Herrborum från parken på andra sidan sjön.

den långsträckt hufvudbyggnaden ligger utmed halföns södra sida och midt emot, på andra sidan gårdsplanen ligga tvänne små firsidiga flyglar med valmtak. Samtliga byggnaderna äro inbäddade i grönska, af stora härliga träd, mellan hvilkas stammar man åt öster blickar ut öfver en glittrande fjärd af Östersjön, krusad af friska hafsvindar.

Hufvudbyggnaden består af tvänne sidopartier i öster och väster, envåningshus under höga tak inneslutande en vindsvåning och försedda åt gårdssidan med takkupor med balustradprydda tak och åt sjösidan mot söder med ett ofvan takfoten uppstigande midtparti. Mellan dessa båda ursprungligen själfständiga hus ligger den år 1890-91 uppförda midtbyggnaden, som förenar det hela till ett enda komplex. Denna midtbyggnad är likaledes uppförd i blott en våning, men med nästan platt tak, begränsadt af balustrader, öfver hvilket sidobyggnadernas gaflar skjuta upp. Hela komplexet ligger i sluttningen mot halföns södra strand, hvarigenom byggnaderna hafva en hög stenfot mot denna sida; midtbyggnaden är här försedd med en glastäckt

veranda, från hvilken höga trappor leda ned mot stranden.

På östra gafveln af hufvudbyggnaden finnas ankarslutar med initialerna A. B. — E. B. och mellan dem årtalet 1638, utvisande att denna del af huset, som ursprungligen skall hafva varit ett visthus, uppförts år 1638 af dåvarande ägaren Axel Banér († 1642) och hans hustru Ebba Brahe. Hufvudbyggnaden, som då antagligen låg med fasaden mot öster, förstördes vid den ryska påhälsningen i östgötaskären år 1719. Det Banérska visthuset, som torde hafva haft en i det närmaste kvadratisk grundplan, tillbyggdes mot väster år 1778 af Göran Gyllenstierna. Hans och hans

Grefve Nils Mörner.

Grefvinnan Margareta Mörner
född Montgomery.

frus initialer G. G. — E. R. (Göran Gyllenstierna, Eva Ribbing) och årtalet 1778 äro anbragta öfver en dörr å den östra sidobyggnadens ursprungliga västgafvel, synliga i en korridor i den förutnämnda midtbyggnaden, ehuru de ursprungligen varit anbragta på långsidans midtparti öfver ett fönster. Den västra sidobyggnaden är också från den tiden och har burit samma initialer på motsvarande ställe. Årtal och initialer blefvo dock tyvärr borttagna

Corps de logis från gårdssidan.

HERRBORUM

vid den nyinredning som grefve Adolf Fredrik Mörner 1840 företog.

De båda små flyglar, innehållande diverse ekonomirum, som begränsa norra sidan af gårdsplanen bära likaledes initialerna G. G. och E. R. samt årtalet 1775 och äro sålunda byggda af Göran Gyllenstierna och Eva Ribbing.

Hufvudingången befinner sig i byggnadens yngsta del, i midtpartiet, och man inträder här först i en långsträckt

Östra gafveln.

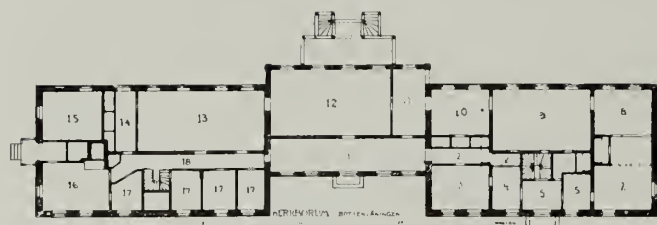
Utsikt åt öster öfver gården.

förstuga, från hvilken en dörr leder in till den stora salongen med fönster mot söder. Salongen upptager nästan hela detta midtparti och har utgång till verandan åt sjösidan; åt öster inträder man i den rymliga matsalen, hvars djupa fönstersmygar visa att vi här befinna oss i byggnadens äldre del. Åt väster kommer man in i några i den på 1840-talet nyinredda delen belägna rum, förmak, sofrum, bibliotek. Grefve Mörners arbetsrum ligga mot gårdssidan i denna del af byggnaden. — Köksafdelningen befinner sig inom det gamla Banérska vishuset mot öster bakom matsalen. Vindsvånin-garna innehålla ett antal sof- och gästrum.

Flygelbyggnad.

Pian af bottenvåningen.

1. Förstuga. — 2. Korridor. — 3—4. Gästrum. — 5. Trapp-
 uppgång. — 6—7. Herrum. — 8. Bibliotek. — 9. Sängkammare.
 — 10. Förmak. — 11. Kabinett. — 12. Salong. — 13. Matsal. —
 14—16. Köksafdelning. — 17. Ekonomirum. — 18. Korridor.

Som förut omtalats hafva de tre Mörnerska östgötagårdarna under det sistförflutna århundradet genom omväxlande köp och arf tillhört flera familjer af ätten, något som gjort att bland lösegendomen på de olika gårdarna finnas föremål som ursprungligen härstamma från någon af de andra. En icke ringa del af de märkligare möblerna och konstverken som nu finnas på Herrborum, hafva sålunda kommit från Thorönsborg eller från Kåreholm, där den nuvarande ägarens föräldrar bodde, samt ytterligare andra saker från det gamla Gyllenstiernagodset Björksund i Södermanland, som 1776 kom i Mörnerska släktens ägo samt från Hålbönäs i

Södermanland, som ägts af nuvarande ägarens morföräldrar. Äfven från Segersjö i Närke, grefvinnan Mörners föräldrahem, finnas föremål. — Det kan emellertid icke här blifva tal om att söka följa och redogöra för de olika föremålens härstamning, utan vi skola här endast omnämna några af de märkligare sakerna.

Det förnämligaste rummet på Herrborum är den stora salongen uppförd och inredd 1890-91; väggarna äro här indelade med måladt ramverk i moderniserad rokokostil och rummet är i hufvudsak möbleradt i denna stil. — Den ena af tvänne breda länstolar af 1600-talstyp, nu förgyllda, är klädd med väfnader som tydligen utgjort bårderna till en gammal väfd tapet. Synnerligen eleganta i formen och goda prof på de möbler af fransk karaktär, som under det karolinska tidevarvet användes i Sverige, äro ett par högryggade länstolar med balusterformade ben och kryss, som äro klädda med ett korsstygnbroderi i lifliga färger från 1700-talets början; motstycken till dessa stolar finnas på Thorönsborg och på Casimirsborg i Småland.

Af svenskt ursprung är en byrå i rokokostil som står i ett litet kabinett till höger om salongen; fasaden har tre lådor och är genom

Salongen (nr 12 å planen) med matsalen (nr 13).

smäckra beslag indelad i tvänne sidofält med handtag och ett smalare midtfält med nyckel-skyltar, allt af brons. I öfversta lådan äro inbrända Stockholms snickarämbetes stämpel samt signaturen I. NOR.EUS, angifvande att möbelen utförts af Stockholmsnickaren Johan Noræus som blef mästare 1769 och dog 1781. — Till det gustavianska tidehvarfvat hör en ståtlig länstol, s. k. bergère af förgyllt trä med originalklädsel af gult siden, härstammande från Björksund; en på Thorönsborg förvarad låg och bred bänkliknande möbel med samma klädsel och signerad på en papperslapp C. F. FLODIN 1776, hör sannolikt ursprungligen tillsammans med denna bergère. De båda möblerna hafva varit afsedda att stå intill hvarandra, bildande en »lit de repos» eller hviläng (se äfven Löfstad sid. 65). — Från en något senare period af det gustavianska tidehvarfvat, 1790-talet, äro slutligen ett par eleganta små hörnbord af mahogny med trekantiga hvita marmorskifvor och bandformiga bronsbeslag å lådorna. Man fäster sig äfven vid en vacker harpa, hvars ägarinna har varit Tegnér's »Matilda» och Geijers »Söderländskan i Norden», den för sin skönhet och talanger kända grefvinnan Matilda d'Orozco, gift med J. Montgomery-Cederhjelm, och farmor till den nuvarande grefvinnan på Herrborum.

Bland på Herrborum förvarade smärre föremål må nämnas ett par ståtliga tyska glasbägare, s. k. Humpen, stora cylindriska bägare med lock och dekoration i emaljfärger. Den ena är en »Reichshumpen» eller riksvälkomma med den svarta dubbelörnen, som på sina vingar bär alla de tyska staternas vapen, den andra en »Friedenshumpen» med en målning framställande kejsar Leopold I, omgifven af de sju kurfurstarna, sannolikt tillverkad vid tiden för hans val till kejsare, år 1658. — Af mera svenskt intresse äro ett stort ovalt silverfat och en kanna af samma metall, en tvättservis för tvagning vid måltiderna, härstammande från 1700-talets början; egendomligt nog är fatet tillverkad af guldsmeden Abraham Wirgman i Göteborg år 1718 och kannan af Henrik Wittkopf i Stockholm några år senare. En liten skål af silver, tillverkad i Stockholm år 1750 har tillhört Carl von Linné.

I grefve Nils Mörners arbetsrum, som gör ett synnerligen ombonadt och hemtrefligt intryck, förvaras bland annat en samling vapen, hvaribland flera föremål af stort intresse, flertalet härstammande från Thorönsborg. Nämnas må en hjullåsbössa från 1600-talet, en utomordentligt praktfull bössa från 1700-talet med rikt ciselrad pipa och silverinlagd stock med sach-

Salongen (nr 12 å planen) med kabinettet (nr 11). I kabinettet byrå af Noræus.

siska vapnet på kolfhalsen, signerad »Andreas Erttel à Dresde». En flintlåsbössa bär å låset signaturen »D. Bars, Stockholm» och å pipan bland annat initialerna E. M. R., tydande på att den ägts af Eva Maria Ribbing († 1812) gift med ägaren till Herrborum och Thorönsborg grefve Göran Gyllenstierna († 1799). Ett par pistoler äro signerade af en vapensmed i Norrtelje o. s. v.

Matsalen (nr 13 å planen).

Öfver den till ett femtiotal nummer uppgående tafvelsamlingen* på Herrborum, hvaribland ett 40-tal familjeporätt har en i Nationalmuseum förvarad handskrifven katalog upprättats af amanuensen Nils Sjöberg. Större delen af porrtätten härstamma från Thorönsborg och framställa ägare till de båda gårdarna, medlemmar af ätten Gyllenstierna och deras fränder af ätterna Banér, Brahe, Horn, Ribbing samt den nuvarande ägarens släkt, Mörner.

Den äldste ägare, af hvilken porrtätt finnes är riksrådet grefve Göran Gyllenstierna af Björksund († 1686), som är återgifven på ett präktigt porrtätt af Ehrenstrahl och på ett annat som sannolikt är en kopia efter samme konstnär. Af hans gemål Barbro Margareta Banér,

som förde godsens från Banérsläkten till Gyllenstiernorna, finnes ett porrtätt, signeradt: »H. Scharnhorst fecit Anno 1701». Göran Gyllenstiernas bror, den bekante Stor-Jan, Johan Gyllenstierna († 1680) är återgifven på en gammal kopia efter Ehrenstrahl. Af riksrådet grefve Nils Gyllenstierna († 1731), som efter fadern ärfde Herrborum med flera gårdar, finnes ett knästycke,

signeradt af Georg Engelhardt Schröder år 1730 och utgörande ett motstycke till ett af samme konstnär måladt porrtätt af hans grefvinna Ulrika Juliana Brahe († 1765). Denna dam är som änka afbildad på en år 1753 målade pastell af okänd konstnär. Af obekant mästare äro äfven tvänne porrtätt af ett par af Nils Gyllenstiernas systrar, fröknarna Elsa († 1722) och Maria Katarina Gyllenstierna († 1715).

Den förnämde riksmarskalken grefve Göran Gyllenstierna († 1799), byggherren, är återgifven i olja af Lorenz Pasch den yngre (enligt Sjöberg en replik af helfigursporrtättet i Uppsala universitets ägo) samt å en pastell af Gustaf Lundberg, motstycke till en dylik framställande hans gemål, Eva Maria Ribbing.

Bland porrtätt af ägare tillhörande Mörnerska släkten märkas två pasteller framställande

Exc. A. F. Skjöldebrand.

Exc. Georg Adlersparre.

Byster af Chr. A. Linning.

* Hälften af familjeporrtätten på Björksund i Södermanland, en del af genretaflorna och samtliga hittills där förvarade gobelängerna tillhöra likaledes grefve Nils Mörner. (Om dessa se Svenska Slott och Herresäten. Södermanland s. 129—140.)

hofmarskalken Carl Gabriel Mörner († 1828) och hans grefvinna Lovisa Ulrika Horn († 1823). Af den sistnämnda och hennes bror, den i unga år aflidne Carl Gustaf Horn finnas tvänne barnporträtt, målade 1759 då de voro resp. 8 och 6 år gamla. (Se sid. 75.) Från samlingarna på Salsta i Uppland härstamma ett par porträtt af stamfadern, generalmajoren friherre Hans Georg Mörner af Morlanda († 1685) och hans sonhustru Kristina Anna Bielke († 1742), det senare af David von Krafft. — Slutligen må nämnas tvänne porträtt, det ena framställande utrikesministern greve Adolf Göran Mörner († 1838), måladt af Joh. G. Sandberg, det andra hans son, legationsrådet Otto Gabriel Mörner († 1887). Några miniatyrer finnas af Sparrgren, Bolinder och Gillberg. Af intresse äro äfven ett par små gipsbyster af den som ledare af fajansfabriken vid Ulfunda bekante Chr. A. Linning och framställande excellenserna A. F. Skjöldebrand († 1834) och Georg Adlersparre († 1835).

Grefve Mörners bibliotek omfattar bortåt 5,000 band.

Efter denna hastiga öfverblick öfver en del märkligare ting inomhus på Herrborum träda vi ut på salongens veranda åt södra sidan, från hvilken vi njuta af en vacker utsikt öfver den här inskjutande viken och mynningen af den långa Kapellviken vid hvars inre del St. Annæ gamla kapell är beläget. Kapellet, som invig-

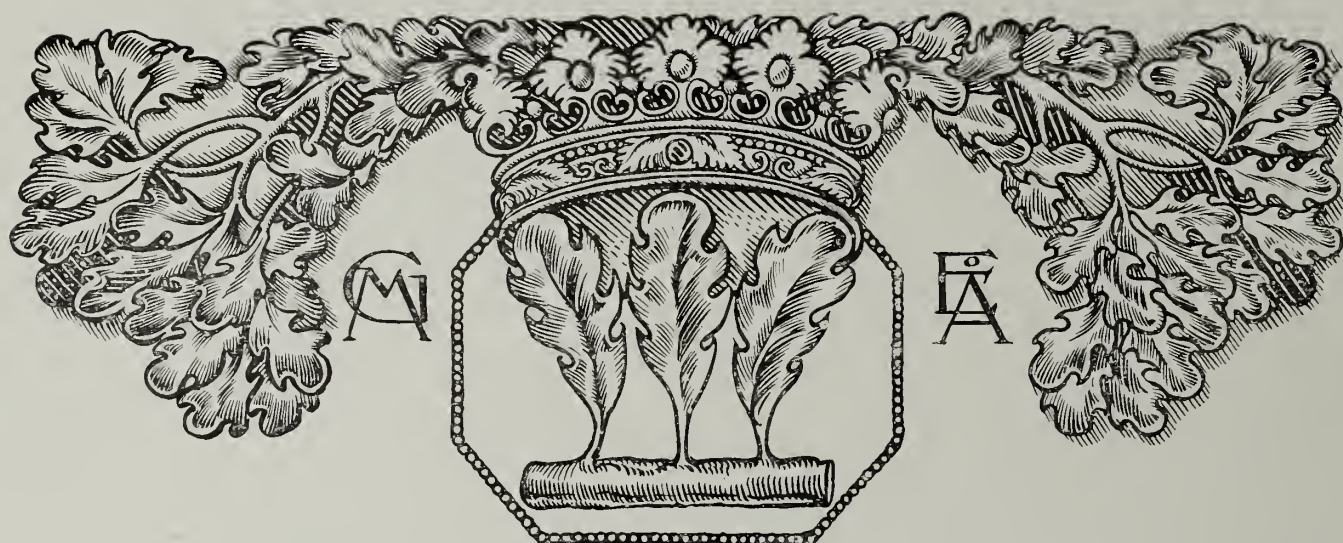
des år 1521 af Linköpingsbiskopen Hans Brask, är nu öde och lämnadt att förfalla; den nya kyrkan, grundlagd år 1820 (ritningarna från 1790) ligger ett stycke längre söderut.

Trädgården vid Herrborum ligger väster om byggnaden och genom den går vägen till en af grefve Adolf Fredrik Mörner anlagd »engelsk» park med slingrande gångar och en utsiktsplats, från hvilken man har en öfverblick öfver halfön där Herrborum ligger inbäddadt i grönska och öster ut öfver de skogkransade fjärdarna ut mot skärgården. Alla ekonomibyggnader ligga på något afstånd från gården västerut. Här befinner sig också en liten träbyggnad, i hvilken grefve Mörner samlat en del gamla jordbruksredskap, verktyg, vagnar, seldon m. m., ett litet etnografiskt ortsmuseum af intresse.

Afståndet från Herrborum till Söderköping är cirka 3 mil i nordvästlig riktning, till Stegeborg där kanalbåtarna passera omkring 1 mil och till Skåresta station på järnvägen Söderköping—Valdemarsvik omkring 2 mil. Godset består af Herrborum 2 mantal frälsesäteri med flera underlydande gårdar tillsammans 9 $\frac{1}{4}$ mantal inom St. Annæ och Skällviks socknar samt ett par smågårdar i Ringarums socken; sammanlagda arealen uppgår till omkring 3,750 tunnland, hvaraf cirka 650 tunnland åker, 600 tunnland äng och resten utmärkt välskött skog. Taxeringsvärdet var år 1908 327,200 kronor.

Utsikt från verandan åt söder.

SONSTORP

HÄLLESTADS SOCKEN, FINSPÅNGA LÄNS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Östgötabergslagen, nordligaste delen af landskapet, är en skogrik och starkt kuperad trakt, uppfylld af en mängd små sjöar och vattendrag, som flerstädes bilda fall hvilka tillgodogjorts för industriellt ändamål. Ett par dylika vattendrag äro Emmaån och Hällestadsån som förnade utfalla i den långsträckta sjön Bönern och där efter under namn af Finspångaån genom sjön Dofvern utfalla i den stora sjön Glan. — Vid Emmaån cirka en kilometer norr om dess förening med Hällestadsån ligger Sonstorps bruk, som första gången omtalas år 1580, och ungefär lika långt öster om

*Grefvinnan Elisabeth Mörner
född Åkerman.*

Grefve Gustaf Mörner.

de båda vattendragens föreningspunkt ligger Sonstorps herrgård, uppförd år 1792. — Stora landsvägen mellan Örebro och Norrköping stryker tätt förbi gården och passerar sydost om byggnaden den i fem spann byggda Stråkvads bro, uppförd i sitt nuvarande skick år 1817. Några kilometer söder om gården lig-

ger Sonstorps station å järnvägen Finspång—Pålsboda.

Sonstorps historia kan följas tillbaka till början af 1300-talet, då gården enligt Ridderstad: Lexikon öfver Östergötland, ägdes af Nils Jönsson af den ätt som sedermera kallade sig Rosenstråle. År 1377 bortbytte väpnaren Jon Holmstensson Rosenstråle, sannolikt den nyssnämndes sonson, ett par hyttor till den bekante Bo Jonson, men ännu 1384 ägde Jon Holmstensson Sonstorp, som sedan ärfdes af hans son Holmsten Jönsson, omtalad 1410 och 1436, (Styffe: Skandinavien under unionstiden)

och enligt Anrep: Svenska adelns ättartaflor död 1445. Hans son Erik Holmstensson, som sedan blef riddare och riksråd, har daterat ett morgongåfvobref på Sonstorp år 1432 och lefde ännu 1478 (Anrep) samt lämnade gården i arf till sin son Jöns Eriksson, som bebodde Sonstorp i slutet af 1400- och början af 1500-talet. I

SONSTORP

Utsikt öfver Sonstorp från Stråkvads bro.

ytterligare fyra led gick gården i arf inom Rosenstråle-släkten nämligen till Erik Jönsson († före 1578), Jöns Eriksson († omkring 1590), befallningsman på Linköping och köksmästare hos hertig Magnus; vidare dennes son Birger (Börje) Jönsson († 1620-talet) och dennes son Jöns Birgersson Rosenstråle († 1655), som afled utan söner, hvarför Sonstorp öfvergick till hans båda mågar, Gustaf Crusebjörn († 1685) och generalmajoren, friherre Karl Gyllenpistol († 1695). I omkring hundra år voro gården och bruket nu

delade på tvänne ägare. Den Crusebjörnska andelen såldes i slutet af 1600-talet till lagmannen Magnus Palmstierna († 1716), under det att den andra hälften ägdes af friherre Karl Gyllenpistols son, öfversten friherre Adolf Gyllenpistol († 1766). På 1760-talet ägdes Sonstorp i sin helhet af riksrådet friherre Nils Palmstierna († 1766), som torde hafva inköpt den hälft som tillhört ätten Gyllenpistol. -- Hans arfvingar läto år 1792 uppföra den ännu kvarstående väldiga hufvudbyggnaden, men måste, måhända på

Södra fasaden från trädgården.

grund af de dryga kostnader som denna kräfde, följande år sälja Sonstorp till brukspatron Olof Burenstam († 1821). Dennes måg, ryttmästaren greve Stellan Mörner († 1829) utlöste medarfvingarna och lämnade gården i arf till sin son greve Gustaf Otto Mörner († 1903), hvilken flera gånger utvidgade och moderniserade bruket. Äfven greve Gustaf Otto Mörner utlöste sina medarfvingar, och hans exempel har följts af sonen löjtnanten greve Gustaf Oscar Mörner, som sedan år 1905 är ensam ägare till Sonstorp. Sedan år 1909 är han gift med Elisabeth Åkerman, dotter till envoyén H. Åkerman.

Den som från Sonstorps station nalkas gården får en första blick på den väldiga, hvita byggnaden när han passerar öfver den ofvannämnda Stråkvads bro öfver Hällestadsån. Hufvudinfarten till »herrgården», som den slottslika byggnaden liksom de stora uppländska bruksgårdarna benämnes, är norrifrån, där en fyrdubbel allé af gamla präktiga lindar leder ned till byggnaden. Denna är belägen i en sluttning, så att den har tre våningar åt den öfre, norra sidan och därtill en källarvåning åt den södra. Gårdsplanen, som ligger på en terrass, omgifves på sidorna af ett par låga envåningsflyglar, förena-

de med hufvudbyggnaden medelst ett järnstaket och stenpelare. De höga terrassmurarna stupa brant ned mot den omgifvande lägre belägna terrängen. Den östra flygeln är daterad 1806, den västra är yngre. Hufvudbyggnaden är som nämndes uppförd år 1792, hvilket årtal i romerska siffror står att läsa ofvan hufvudportalen. Fasaden, som håller omkring 40 meter i längd, är uppförd i tre våningar med 11 fönsteraxlar; ofvanför bottenvåningen löper en horisontal list och midtpartiet markeras i de öfre våningarna genom fyra breda putspilastrar, uppbärande en lågspetsig gafvelfronton i takfoten. Bottenvåningens midtparti är rusticeradt och utgör ett slags sockel för pilastrarna.

Portalen omgifves af ett par breda, släta pilastrar af sandsten med en starkt framspringande krönande list, som bäres af två par konsoler i triglyffform med »droppar». Midtfönstret i våningen en trappa upp är likaledes omgifvet af sandstenslister och krönes af en antikiserande gafvel; under detta fönster befinner sig det förutnämnda årtalet: MDCCLXXXII i förgyllda siffror, inhuggna i en håll af röd kalksten. — Det i två fall brutna yttertaket är täckt med tegel och plåt.

Norra fasaden från allén.

Alléen och gårdsplanen med östra flygeln.

Den södra fasaden, som har 13 fönster i hvarje våning, indelas genom tvänne obetydligt framspringande sidopartier med putsilastrar, hvilande på den som sockel behandlade bottenvåningen. Portalen leder här ut till en ståtlig dubbeltrappa med ett af vildvin öfvervuxet järnräck; intill fasaden, mot söder, frodas en mängd fruktbarande spaliertäd och blommor af olika slag.

Byggnadens yttre är synnerligen enkelt, och den utgör ett karaktäristiskt exempel på den kyliga klassicistiska riktning som vid slutet af 1700-talet behärskade vår byggnadskonst. Huf-

vudfasaden är dock imponerande genom sina rena linjer och väldiga mått.

Grundplanen bildar en stor rektangel af cirka 40 meters längd och 15 meters bredd, och i alla våningarna löper i längdriktningen en s. k. hjärtmur, intill hvilken ligger en lång korridor, afbruten endast af de stora salarna i byggnadens sydvästra del. — Genom portalen på norra sidan inträda vi i en stor hvälfd förstuga med stengolf, som rakt fram fortsätter i en smälare likaledes hvalftäckt förstuga med utgång å södra fasaden. — Till vänster om denna förstuga ligger ett rymligt biljardrum, men för

Gårdsplanen med västra flygeln.

öfrigt upptages hela bottenvåningen af kök, ekonomirum, bostäder för hushållerska och tjä- nare, belägna å ömse sidor om den förutnäm- da långa kor- ridoren. Från förstugan le- der till höger den breda trappan med krysshvålfda vändplan upp till liknande förrum i de båda öfre vå- ningarna.

Hufvudvå- ningen är be- lägen en trap- pa upp, utefter södra sidan; rummen äro här reparera- de flera gån- ger och delvis försedda med moderna tape- ter, men de

bevara tillika många rester af den fasta inred- ningen från 1800-talets början. — Från förhal- len inträder man först i en stor salong belägen

i byggnadens midt med präktig utsikt öfver parken mot söder. Å

väggfälten mellan de tre fönstren sitta

väggfasta speglar i em- pirestil, krönte af förgyllda

vinghästar, och den stora öppna spiseln på inre väg- gen är försedd med en lik- nande spegel,

omgifven af skulpterade och förgyllda

bladkransar. Spegel af samma typ som i sa- longen finnas äfven i tre andra rum i denna vå- ning, ett förmak, sängkammaren och en mindre

salong; för öfrigt äro dessa rum modernt inredda och möblerade, med undantag af det nyssnäm- da förmaket, »divanen», som har i behåll ett

par dörröfver- stycken fram- ställande of- ferscener à l'antique.

Väster om sa- longen, i bygg- nadens syd- västra hörn, ligger den stora matsalen med fyra fön- ster mot sö- der; väggarna äro här måla- de med fält och ramverk i stenimitation och med i gri- saille målade dörröfversty- cken, framstäl- lade en frukt- skål omgifven

af ett par hvilande lejon. Den öfriga inredn- ingen och möbleringen är modern. — Innanför matsalen ligga slutligen åt norra sidan grefve

Mörners ar- bets- och rök- rum, bägge be- kvämt och mo- dernt anord- nade; i det ena rummet finnes en väggfast spegel af sam- ma slag som i salongen.

Något mö- blemang från äldre tid fin- nes helt na- turligt icke inom Sons- torps murar; det mesta här- stammar från

1800-talet, företrädesvis

dess senare del. I salongen, som är möblerad med en elegant modern rokokomöbel, står bl. a. en gammal byrå af svensk rokokotyp med brons-

Salongen med gamla väggfasta speglar.

Salongen med väfd tapet.

beslag och marmorskifva och i det inre hörnet hänger en stor väfd tapet från 1700-talets förra del, som dock har blifvit beröfvad sin bård. Bland prydnadsföremål i salongen märkas några eleganta och karaktäristiska pjeser af svensk 1700-tals-fajans.

Den öfversta våningen innehåller ett tiotal stora och ljusa gästrum, belägna å ömse sidor om den breda korridor, som äfven i denna våning löper i byggnadens längdriktning. Ofvan matsalen i våningen en trappa upp

ligger äfven i öfversta våningen en stor sal, hvars nuvarande väggdekoration och möblering härstammar från 1800-talets senare del. — Bland möbler i denna våning må nämnas ett skrifbord af björk med »beslag» af ben från tiden omkring 1800, möjligen tillhörande det äldsta möblemanget på Sonstorp.

Från den nedre förstugan kommer man äfven ned i källaren som har en indelning, motsvarande de ofvanför belägna våningarnas, med en lång korridor i midten och hvälfda rum på bägge sidor om denna.

Söder om »herrgården» sträcker sig ned mot ån en stor parkanläggning begränsad af rader af lindar och uppfylld med gräs-

mattor, buskager och vackra blomsteranläggningar. Nedanför denna park flyter Hällestadsån fram mellan alar och björkar och längst bort i sydost synes Stråkvadsbrons fasta stenhvalf. På vårarna svämmar ån öfver sina bräddar och bildar en hel sjö på ängarna nedanför parken.

Gårdsplanen åt öfre sidan omgifves af de bägge förutnämnda flyglarna samt af en mängd väldiga träd, lindar, kastanjer och almar, i hvilkas skugga behagliga sittplatser äro anordnade. Midt på gården plaskar en liten fontän, omgifven af

blomsterrabatter och mot norr leder den ståtliga fyrdubbla allén upp till landsvägen, vid hvilken gårdens ekonomibyggnader samt längre bort det lilla bruket äro belägna. — Bruksbyggnaderna ligga här synner-

ligen pittoreskt omkring stränderna af den brusande Emmaån och omgifna af vacker skog.

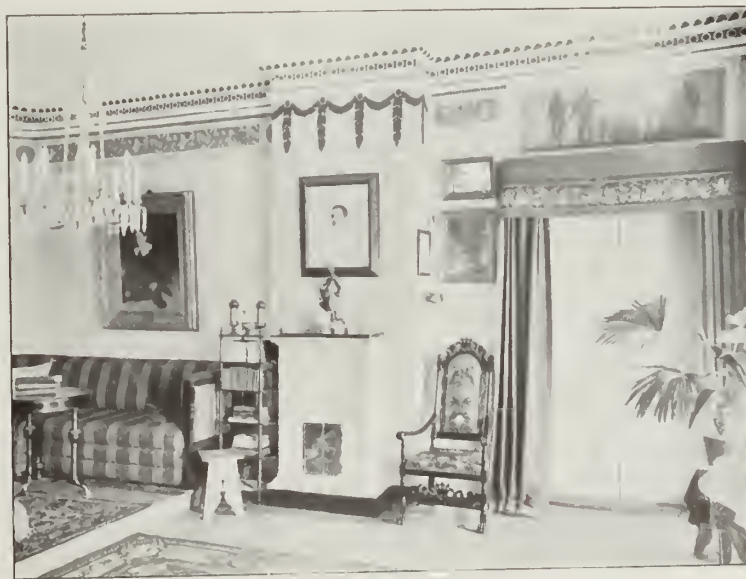
Sonstorps bruk, som har blifvit kalladt »Sveriges mest idylliska bruk», erhöll den 11 mars 1580, af Johan III sina första privilegier, hvilka 110 år senare, år 1690 bekräftades af Kungl. Bergskollegium. Bruket hade fyra hammare, åtta härdar och en s. k. knipphammare.

En här befintlig masugn, omtalad redan 1580, nedlades 1719 och några år senare, 1722, blef hela Sonstorps bruk på fyra timmar ödelagd af en öfversvämning i Emmaån; det blef dock snart återuppbyggd. Till bruket hör äfven Annastinefors manufakturverk, beläget vid Hagsjön, 10 kilo-

meter från Sonstorp. Annastinefors privilegierades 1752 och 1785, men verket nedlades där efter för att ånyo upptagas 1839. — Under grefve Gustaf Otto Mörners tid, 1829—1903, utvidgades bruksdriften flera gånger: stångjärnstillverkningen som år 1862 utgjorde cirka 12,000

Matsalen.

Divanen.

Byrå med porslin i salongen.

centner uppgick år 1874 till närmare 20,000 centner. Åren 1880—81 ombyggdes de fyra gamla Franche-Comtéhärdarna till lancashirehärdar, hvarjämte ett nytt, modernt anordnadt valsverk byggdes. År 1906 uppgick årliga förbrukningen af tackjärn till omkring 2,400 ton och

tillverkningen af valsadt lancashiresmide till omkring 1,700 ton; dessutom drefs en spiktillverkning uppgående till omkring 40 ton pr år. Vid bruket sysselsattes nämnda år 50 arbetare. — Under de senaste åren har järntillverkningen efter hand minskats, för att under hösten 1910 helt och hållet nedläggas. — Planer äro å bane till utnyttjande af vattenkraften för andra industriella ändamål, hvilka dock ännu icke hunnit förverkligas.

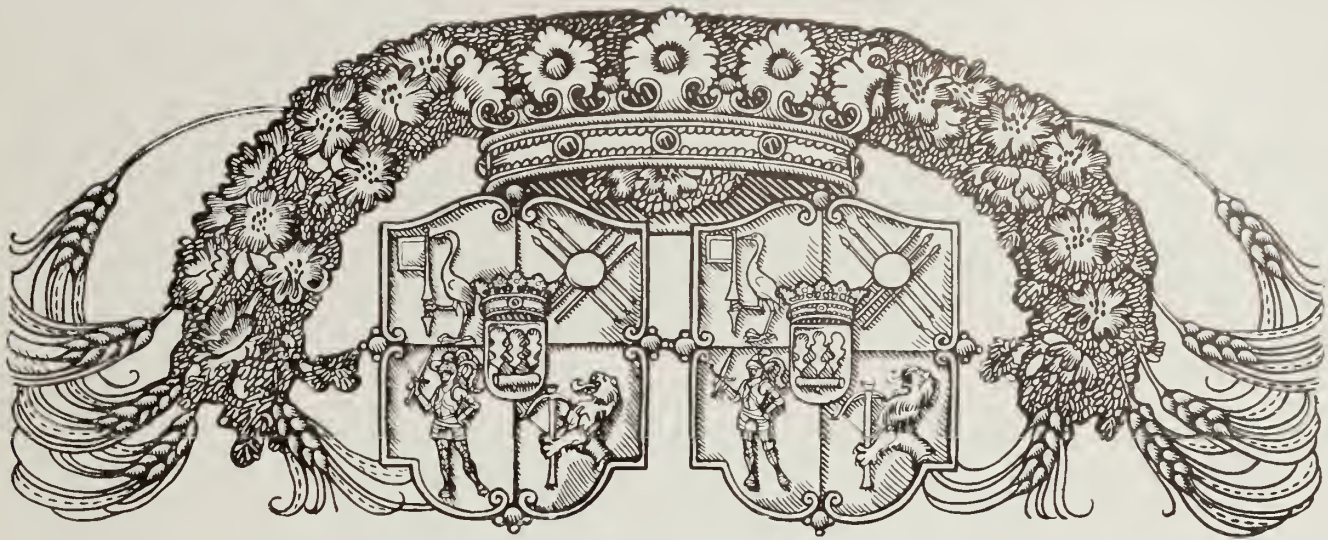
De vidsträckta skogar som tillhöra godset hafva gifvit anledning till anläggandet af ett sågverk och ett hyfleri är nu under anläggande; därjämte finnes vid gården två kvarnar och tegelbruk, där såväl tak- som murtegel slås. — Skogarna hafva af ålder försett bruket med dess behof af träkol, uppgående till cirka 4,000 läster årligen, af hvilka större delen lämnades af godsets arrendatorer i stället för kontant arrendefgift.

Sonstorps gods består af Sonstorp med en mängd underlydande gårdar och hemman i Hällestads socken samt några i Regna och Risinge socknar, tillsammans utgörande cirka 10,000 hektar, hvaraf cirka 7,000 hektar skogar. Taxeringsvärdet för godset uppgår till 818,900 kronor, för bruket m. m. till 142,000 kronor.

Stråkvads bro.

THORÖNSBORG

ST. ANNÆ SOCKEN, HAMMARKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

D en ryska flotta, som i början af juli 1719 anlände till Stockholms skärgård med uppgift att genom härjningar i Sverige gifva eftertryck åt de ryska fordringarna vid fredsunderhandlingarna, delade sig i tre afdelningar,

af hvilka en gick norrut och härjade kusten ända upp till Gäfle, en annan stannade utanför Stockholm och en tredje gick söderut och brände Södertälje, Trosa, Nyköping och Norrköping. Det var emellertid, som bekant, icke blott stä-

Thorönsborg från sydväst.

derna utan äfven landsbygden och särskildt slott och herrgårdar, som förstördes af mordbrännarflottorna. I Östgötaskären brändes sålunda flera af de på Vikbolandet belägna gårdarna och äfven söder om inloppet till Slätbaken sträckte sig hemsökelserna.

En af de sydligast belägna gårdar, som vid detta tillfälle förstördes var Thorönsborg i St. Annæ socken. Gården var då bebyggd med ett stenhus, som skall hafva blifvit uppfördt år 1646 af dåvarande ägaren, riksrådet grefve Göran Gyllenstierna († 1686), hvilken sannolikt hade ärfte egendomen efter sina föräldrar. Genom sitt giftermål med Barbro Margareta Banér hade grefve

grefve Görans son, riksrådet grefve Nils Gyllenstierna († 1731), under hvars tid, då han själf som krigsfånge vistades i Sibirien, den ryska påhälsningen ägde rum. Efter honom gingo godsen till hans son, den lysande ädlingen, riksmarskalken grefve Göran Gyllenstierna († 1799), som inköpte granngårdarna Djursö och Börrum, af hvilka den förra på sista tiden återförenats med Thorönsborg sedan den en tid haft samma ägare som Kåreholm i Rönö socken. Det var också denne grefve Göran som ånyo bebyggde gården och lät uppföra den ännu kvarstående ståtliga slottsbyggnaden. Han dog barnlös som den siste af sin grefliga ätt och

Riksmarskalken Grefve Göran Gyllenstierna.
»A. Marolles Dessinateur du Roy fecit.»

Grefve Gustaf Otto Mörner.
Pastell af Fanny Hjelm.

Grefvinnan Ebba Mörner född Mörner.
Pastell af Fanny Hjelm.

Göran blifvit ägare till det närbelägna Herrborum och de båda godsena hade därefter samma ägare i omkring 150 år. — De ärfdes af

hans många egendomar öfvergingo efter änkegrefvinnans, Eva Maria Ribbings död år 1812 till grefve Görans systerdotter Lovisa Ulrika

THORÖNSBORG

Gårdsplanen med det yttersta flygelparet sedd från trappan åt söder.

Horn († 1823). För henne hade morbrodern år 1772 gjort bröllop på Thorönsborg, då hon gifte sig med Eva Maria Ribblings systerson, hofmarskalken greve Carl Gabriel Mörner af Morlanda († 1828), till hvars släkt godsens nu öfvergingo och i hvars ägo de alltjämt befinna sig.

Östgötagodsens ärfdes af Carl Gabriel Mörners andre son, ryttmästaren greve Gustaf Stellan Mörner som dog redan 1829, hvarefter de båda godsens delades så att den äldste sonen, kammarjunkaren greve Carl Olof Stellan Mörner († 1852) ärfde Thorönsborg, under det att Herrborum gick till den yngre sonen Adolf Fredrik Mörner († 1881). — Greve C. O. S. Mörner måste afstå sin ägendom åt fordringsägare; både gård och bo såldes på 1840-talet exekutivt, hvarvid Thorönsborg inropades af landssekreteraren Nord-

ström, men omedelbart på grund af bördsrätt förvärfvades af grevens kusin, greve Otto Gabriel Mörner († 1887). Af denne såldes gården år 1855 till brukspatron J. Lind, men bördades samma år af den ofvannämnde greve Adolf Fredrik Mörner och hans kusin Julius Oscar Mörner († 1888) gemensamt. År 1876 inköpte greve Adolf Fredrik Mörner kusinens andel i Thorönsborg samtidigt med att han till denne sålde Herrborum. Greve Adolf dog ogift år 1881 och Thorönsborg öfvergick då till hans broder, ägaren till Sonstorp, greve Gustaf Otto Mörner († 1903), hvars änka grevinnan Ebba Mörner, dotter till ofvannämnde greve Julius Oscar Mörner, är gårdens nuvarande ägarinna.

Thorönsborg är beläget på västra delen af Torön, en stor, fordom kringfluten ö, som numera med ett bredt näs är förbunden med fast-

Thorönsborg från söder, gårdssidan.

Thorönsborg från norr, sjösidan.

landet. Stället hette fordom Drag, ett namn som ännu är bevaradt i namnet på den från Trännöfjärden mot söder inskjutande vik, Dragsviken, vid hvilken gården ligger. Det ståtliga slottet ligger på en höjd med den präktigaste utsikt mot norr öfver Dragsviken och fjärdarna därutån. Den byggnad, som förstördes vid den ryska påhålsningen år 1719, antages hafva legat något längre mot norr på den höga klippan vid sjön, där ännu rester af en stenfot kunna iakttagas.

Den nuvarande slottsbyggnaden uppgifves, enligt Anton Ridderstads Östgötalexikon, vara uppförd år 1756 efter ritningar af den bekante arkitekten Karl Hårleman. Hvarifrån denna uppgift är hämtad har jag icke lyckats utröna. Om än icke i och för sig osannolik strider den likväl mot uppgifterna hos Carl Fredric Brocman, som i sin Östgötabeskrifning, tryckt år 1760 — sålunda så godt som samtidigt med slottets byggnadstid — säger att Thorönsborg

Utsikten åt norr.

Gårdsplanen med det västra flygelparet.

»har en ståtelig Stenhusbyggnad, som riksrådet och riksamiralen Göran Gyllenstierna år 1646 låtit bygga och af nuvarande ägaren ansenligen är *förbättrad*. Ordalagen hos Brocman utesluta ju icke möjligheten att med »förbättring» kan afses en nybyggnad och den omständigheten att Karl Hårleman dog redan 1753 förbjuder icke antagandet att han varit byggnadens arkitekt. Ett arbete sådant som detta tog säkerligen flera år i anspråk och året 1756 kan ju gälla som det år då det stora slottet stod färdigt.

Man vet med säkerhet att redan år 1750 byggnadsarbeten ägde rum på Thorönsborg.

Vår kännedom om karaktären af Hårlemans arkitektur i byggnader af denna art är emellertid alltför ringa för att härvidlag kunna fälla något utslag. Slottet vid Thorönsborg har icke heller någon så utpräglad karaktär eller någon rikare yttre dekorativ utstyrelse, som kunna gifva anledning till bestämmande af hvem som varit den konstnärlige upphofsmannen. Att byggnaden i sin nuvarande utsträckning härstammar

Förstugan.

från 1700-talets midt kan emellertid anses som säkert.

Vi nalkas det ståtliga slottet från söder och när vi ur alléns skugga träda ut på gårdsplanen hafva vi framför oss byggnadens hufvudfasad, uppförd i två våningar med ett något framspringande midtparti i tre våningar med tre fönsteraxlars bredd; midpartiets bottenvåning är försedd med i putsen markerad rusticering. Åt söder krönes midtpartiet af

en lågspetsig gavelfronton, åt den andra sidan af ett altanräckle, mellan murade, nu plåtbeklädda pelare. Taket är brutet i två fall, af hvilka det öfversta är täckt med plåt, det nedre förr med gammal ekspån lagd i ett mönster, nu ersatt af plåt. Åt sydsidan har midtpartiet ett högt tornliknande tak krönt af en lanternin med en liten kupol.

Ofvan hufvudportalen sitta ätterna Gyllenstiernas och Ribbings vapensköldar

i färger, omgifna af bladverk i grönt, gult och rödt. Vapnen beteckna byggherrskapet, den förutnämnde riksmarskalken grefve Göran Gyllenstierna († 1799) och hans grefvinna Eva Maria

Ribbing († 1812). Af de två flyglar som närmast slottet omgifva den stora gårdsplanen, bär den östra ofvan portalerna initialerna G. G. S. och

årtalet 1750, den andra G. G. S. — E. M. R. och årtalet 1761, syftande på samma personer. — Slottets grundplan bildar en väldig rektangel med tretton fönsteraxlar å långsidorna och fem å gavlarna. Främre delen af midtpartiet upptages i bottenvåningen af en stor stenlagd förstuga, i hvilken man

inträder genom hufvudportalen. Den bakre, norra delen af midtpartiet innehåller det monumentala trapphuset med breda dubbeltrappor, som leda upp till våningarna. Som ofta var brukligt under denna tid, då den karolinska tidens konstrika plananordningar icke längre förekommo, delas huset på längden i bägge våningarna af en så kallad hjärtmur, med rummen belägna i rader på ömse sidor. I bottenvåningen löpa stenlagda kor-

Grefve Gyllenstiernas rum. N. b. till höger.

Salongen.

ridorer från den nyssnämnda förhallen utmed hjärtmuren och våningen innehåller köks- och ekonomiafdelning, rum för tjänare och några gästrum. Af dessa ligga tre stycken i svit åt går-

den och hafva, liksom alla rum i denna våning, hvälfda tak och fönsternischer. I dessa tre, så kallade grefve Gyllenstiernas rum äro väggarna försedda med på väf målade landskapstapeter. I nordöstra delen af denna våning ligger »smedjan», ett stort rum med en spis, hvilket af grefve Göran Gyllenstierna skall hafva begagnats vid anställandet af alkemistiska experiment och dylikt. Från ett annat rum leder en lönntrappa upp till nuvarande förmaket i öfre våningen.

Hufvudvåningen är belägen en trappa upp; ofvanpå bottenvåningens förhall ligger här, med utsikt öfver gårdsplanen mot söder en stor salong med fast inredning, paneler, dekorerade väggfält, dörröfverstycken inom förgyllda ramar samt en kakelugn med elegant dekoration i blått och hvitt från rokoko-tidehvarvet. Kakelugnen, hvartill ett motstycke bl. a. finnes på Väsby i Uppland, är i öfre fältet prydd med den förutnämnde byggherrens och hans hustrus vapensköldar, Gyllenstjerna- och Ribbingvapnen under gemensam krona. Den är utan tvifvel utförd vid Rörstrand och utgör ett verkligt praktstycke i sitt slag; de

ornamentala detaljernas karaktär leder tanken på den bekante arkitekten Jean Eric Rehn, som just vid denna tid, 1750-talet, arbetade för Rörstrand-fabriken. I detta sammanhang må också erinras

om att Rehn ungefär samtidigt byggde Väsby slott åt Karl De Geer som var gift med Katarina Charlotta Ribbing, en kusin till grefvinnan på Thorönsborg.

Liksom bottenvåningen delas äfven våningen en trappa upp af en lång korridor i längdriktningen.

Till vänster, öster, om salongen ligga mot söder några rum, hvilkas fasta inredning i hufvudsak numera härstammar från 1800-talet. Närmast salongen ligger Gröna förmaket med väfda tapeter tillhörande en svit, hvaraf en del finnes på Björksund.

Här märkes äfven ett ovanligt ståtligt 1600-tals-skåp med rika sniderier. Öfver ett par breda enkeldörrar sitta de gamla dörröfverstyckena inom rikt förgyllt rokokoramverk kvar, vittnande om den prakt som en gång under den Gyllenstiernska tiden rådde på Thorönsborg. — Ett ståtligt rum från denna tid är matsalen, belägen i slottets nordöstra hörn; två af salens hörn äro rundade, väggarna äro indelade

Salongen med Rörstrandkakelugn.

Förmaket, därinnanför kabinetten.

I fonden på afbildningen en halföppen dörr till lönntrappan.

med från golf till tak gående breda pilastrar med refflor och rikt skulpterade, förgyllda kapitäl. Öfver deux-battants-dörrarna sitta halfcirkelformiga dörröfverstycken, föreställande gyllene vaser, stående i kassetterade nischer. Å ena kortväggen hänger en väfd tapet från 1600-talet, som likväl icke ursprungligen varit afsedd för denna plats, utan härstammar från Björksund i Södermanland.

Den västra delen af denna våning, på andra sidan om salongen, innehåller sofrum och några andra bostadsrum, inredda och möblerade under olika perioder af 1800-talet. I ett litet kabinett i byggnadens sydöstra hörn finnes kvar ett synnerligen elegant dörröfverstycke från slottets äldsta tid (afbildn. sid. 94).

Stora trappan leder vidare upp till den öfversta våningen som i midtpartiet ofvanpå salongen innehåller ett liknande stort och ljustrum, inredt till bibliotek. Den värdefulla boksamling, som här håller på att nu ordnas, utgöres af det Schwerinska biblioteket från Ste-

geborg m. m. och omfattar i allt cirka 12,000 band.

Som ofvan nämndes såldes Thorönsborg med allt hvad som fanns inom slottets murar på 1840-talet på auktion, hvarvid det dyrbara möblemanget, härstammande från Göran Gyllenstiernas tid, en ståtlig vapensamling, ett stort bibliotek och arkiv, en talrik samling släktporträtt m. m. skingrades. Gården förvärfvades på grund af bördsrätt af en annan medlem af Mörnerska ätten och på samma sätt — ehuru icke på grund af bördsrätten — gick det med en stor del af det nämnda lösöret. Porträttsamlingen, innehållande porträtt af ett flertal af Thorönsborgs ägare och deras fruar, finnes numera på det närbelägna Herrborum i grefve Nils Mörners ägo, och på samma ställe finnes äfven en del möbler, vapen m. m. som ursprungligen funnits på Thorönsborg. Den nuvarande slottsfrun är syster till grefve Mörner på Herrborum och genom hennes giftermål återkommo icke så få af de gamla sakerna till Thorönsborg efter

Gröna förmaket med väfda tapeter.

Matsalen med väfd tapet.

att under några årtionden hafva varit därifrån aflägsnade. Liksom på Herrborum finnas äfven här en del föremål från det gamla Gyllenstiernagodset Björksund. — Af det gamla Brahe-Skytte-Gyllenstiernska arkivet, som en tid förvarats på Thorönsborg, finnas nu endast några få nummer kvar på stället. Spillrorna af detta märkliga arkiv och bibliotek förvaras för öfrigt på Espunda i Närke, i Linköpings stiftsbibliotek, några särskildt dyrbara nummer på Kungl. Biblioteket i Stockholm m. fl. ställen.

Salongen på Thorönsborg är möblerad i ro-

kokostil; bland de eleganta förgyllda rokokostolarna äro äfven några högryggade skulpterade 1600-talsstolar samt tvänne ståtliga länstolar af sen

Louis XIV-typ med broderad klädsel, till hvilka motstycken finnas på Herrborum och Casimirsborg i Småland, tillhörigt grefvinnan Louise

Fleetwood född Mörner.

Synnerligen elegant är ett litet bord i svängda former, hvars öfre del, som kan aflyftas, utgör ett toilet- eller

sminkbord; det härstammar från Björksund och har tillhört Lovisa Ulrika Horn, som förde godsen till Mörnerska släkten.

Biblioteket. 2 tr. upp.

Dörröfverstycke i kabinettet.

En bred, bänkliknande möbel i gustaviansk stil med gul sidenklädsel, signerad C. F. FLODIN 1776, hör sannolikt tillsammans med en länstol, s. k. bergère på Herrborum; båda pjäserna härstamma från Björksund. (Jfr sid. 65.) Ett par verkliga praktpjäser äro tvänne här förvarade ur, det ena af tysk tillverkning från 1600-talet, det andra Stockholmsarbete från 1760-talet. Det förra består af ett långsträckt, åttasidigt postament af trä med kolonnetter och fält med stenplattor, infattade af hopplister, som uppbära ett liggande lejon af förgylld brons; urhuset befinner sig i postamentets midt med taflan åt ena långsidan. — Det andra uret är utfördt i rikaste rokokostil med foder af trä, klädt med purpursammet och försedt med karaktäristiska bronsbeslag af en typ som ofta förekommer på arbeten af Stockholmsurmakare från 1760-talet. Anmärkningsvärd är äfven en rokokopendyl af skulpterad och förgylldt trä signerad af Stockholmsurmakaren Lars Forslund.

Från de Gyllenstiernska samlingarna härstamma bl. a. ett par dyrbara kandelabrar med fot-

stycken af förgylld brons i rokokostil, på hvilka stå ett par kinesiska späckstensfigurer, omgifna af ett rikt naturalistiskt grenverk med blad, porslinsblommor och tre ljuspipor af brons. På detta sätt i Europa monterade kinesiska föremål äro synnerligen karaktäristiska för rokokoperioden. — Till resterna af den ståtliga vapensamling som förr fanns på slottet hör en praktfull hjullåsbössa med två pipor, etsadt lås och rikt inlagd stock.

Gustaf III, som satte stort värde på grefve Göran Gyllenstierna och till och med skall hafva haft för afsikt att förläna honom furstlig värdighet, besökte en gång Thorönsborg och en tradition, upptecknad af grefvinnan Louise Stenbock i en uppsats om St. Annæ socken, tryckt i Turistföreningens årsskrift 1910, förmäler att konungen därvid skall hafva vändt sig till sin värd med yttrandet: »mais il n'y a pas de parc ici!» — Grefven skall då hafva visat ut öfver den fagra nejden med dess björkhagar, ekdungar och vidsträckta utsikter öfver vatten och land sägande att här hade naturen själf danat en enda stor park. Det var ju också just under senare delen af 1700-talet som de s. k. engelska parkerna blefvo på modet, där

Praktur (tyskt, 1600-talet), kinesiska ljusstakar, lampett.

man i stället för den franska parkens stelhet och onatur sökte så mycket som möjligt bibehålla intrycket af orörd natur i parkerna med slingrande gångar och oregelbundet grupperade trädgångar.

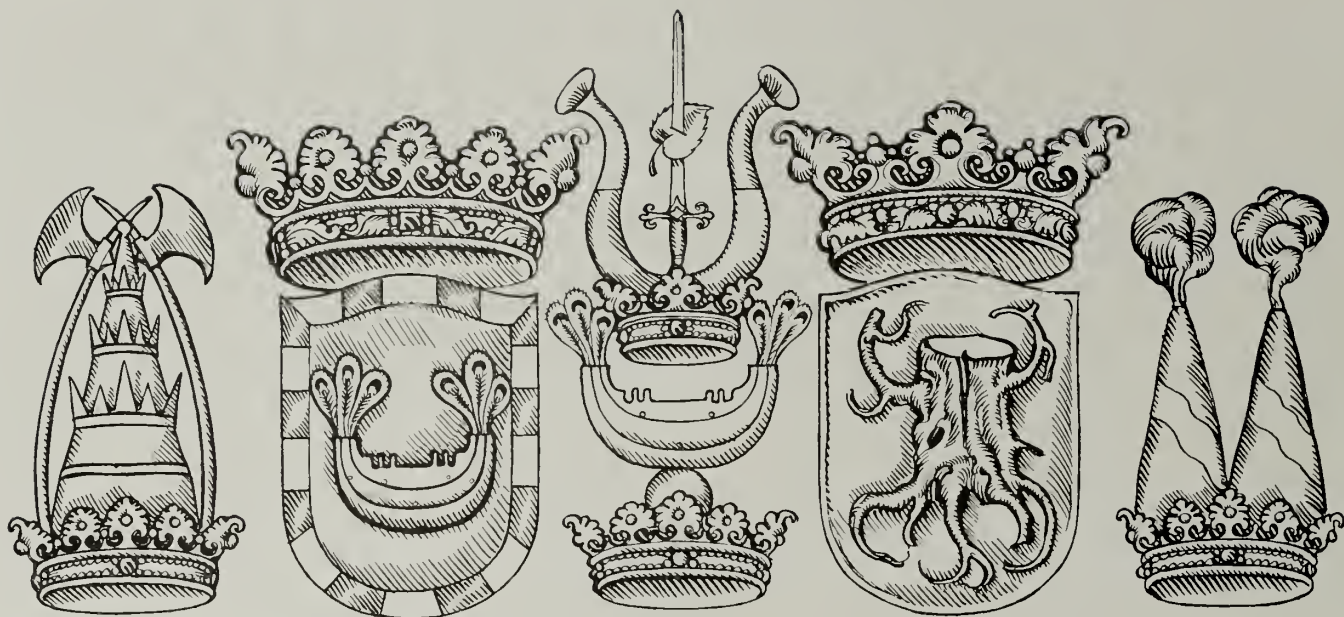
Den högt belägna udden norr om slottet utgör en dylik naturpark af skönaste slag. — Söder om byggnaden utbreder sig den stora gården med en rund gräsplan med blomstergrupper och rabatter i midten. Gården begränsas närmast slottet af de förutnämnda, respektive 1750 och 1761 uppförda flyglarna som

innehålla bostadsrum, gårdskontor, mejeri m. m., samt bortom dem af ytterligare tvänne flyglar med kolonnader framför fasaderna och innehållande växthus och dylikt. — Från gården leder i sydlig riktning en rak allé fram, på bägge sidor omgifven af vidsträckta trädgårdar. Bortom dessa ligga gårdens ekonomibyggnader.

Afståndet från Thorönsborg till St. Annæ kyrka är cirka tre kilometer i sydöstlig riktning och till Söderköping cirka 33 kilometer. — Thorönsborgs gods med underlydande omfattar 6,648 tunnland och är taxerad till 538,000 kronor.

Rokoko-pendyl. Svenskt arbete från 1760-talet.

MAURITZBERG

ÖSTRA HUSBY SOCKEN, ÖSTKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

Mauritzberg är uppkalladt efter riksrådet friherre Mauritz Birgersson Grip († 1592), son till Gustaf Vasas högtbetrodde man Birger Nilsson Grip till Vinäs, en af de herrar som vid Erik XIV:s kröning år 1561 erhöilo friherrlig värdighet.

Den omständigheten att gården uppkallats efter friherre Mauritz synes tyda på att han på något märkligare sätt ingripit i dess utveckling, måhända genom att här uppföra den byggnad, som utgör nedre delen af den nuvarande hufvudbyggnaden. Detta antagande bekräftas i viss mån af ett fynd, som gjordes här på 1870-talet;

vid omläggning af golfvet i en källare fann man nämligen en sten med ätten Grips vapen, hvilken antogs en gång hafva haft sin plats ofvan hufvudingången till byggnaden, där den ånyo uppsattes. — Anton Ridderstad, som i sitt Öst-

götalexikon omtalar detta fynd, anför det som bestyrkande antagandet att huset byggts af en medlem af ätten Grip och säger att Mauritz Birgerssons dotter Ebba »tros hafva bebyggt egendomen till säteri». Sannolikt har jämte stenen med Gripvapnet äfven funnits en annan sten med antingen Mauritz Birgerssonshustrus, Edla Stensdotter Leijonhufvuds eller hans nyssnämnda dotters mans vapen; intill dess en sådan sten kan anträffas, få vi nöja oss med ofvanstående antaganden angående hvilka som varit Mauritzbergs bygherrskap.

Ebba Mauritzdotter Grip († 1666) blef år 1617 gift med riksrådet Svante Gustafsson Banér till Djursholm († 1628), som ägde Mauritzberg och lämnade det i arf till sin dotter Elisabeth Banér och hennes man landshöfdingen friherre Erik Sparre

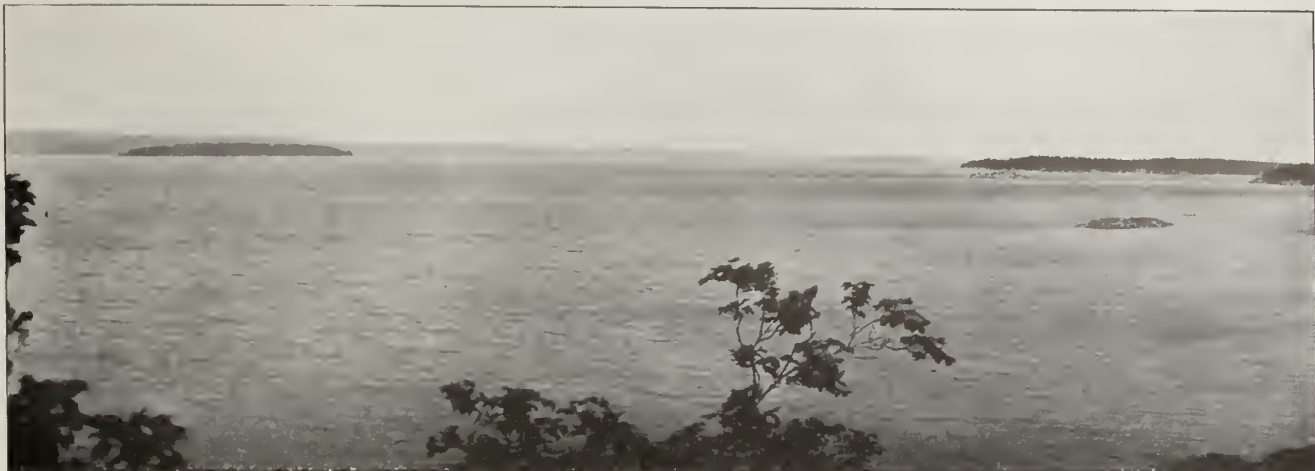

Kammarherren
Grefve Christer Bonde.

Grefvinnan Julia Bonde
född Ekestubbe.

Utsikt öfver Bråviken från hörnrummet i öfre våningen.

(† 1678). Denne sålde år 1672 gården till drottning Kristinas f. d. hofskräddare Claude Rocquette-Hägerstjerna († 1682), hvars dotter Kristina Hägerstjerna († 1693) blef gift med Johan Ekeblad († 1697); deras son, riksrådet greve Klas Ekeblad († 1737) och hans grefvinna Hedvig Mörner († 1753) ägde Mauritzberg då den ryska mordbrännarflottan år 1719 seglade in i Bråviken och förstörde Norrköping och en mängd gårdar på Vikbolandet, hvaribland också Mauritzberg.

Klas Ekeblad lät emellertid så godt som omedelbart åter iståndsätta byggnaden, hvarom en nu öfver östra portalen uppsatt vapensten med Ekebladiska och Mörnerska vapnen och initialerna C. E. B. H. M. erinrar. — Sannolikt efter Klas Ekeblads död såldes Mauritzberg af

sonen greve Klas Kristoffer Ekeblad († 1769) till kammarherren Gerhard Georg de Besche († 1761) som bl. a. ägde Näfvekvärn på den Södermanländska sidan af Bråviken; hans dotter Helena Kristina de Besche († 1766) gifte sig med generalen Kristian Joakim Klingspor († 1778). Deras son ryttmästaren Gerdt Adolf Klingspor († 1814) som var gift med sin kusin Katarina Maria de Besche († 1820) vanskötte gården, som på grund häraf i början af 1820-talet öfvergick till öfverauditören Otto Didrik Wästfelt († 1836) och därefter till friherre Konrad Ribbing, hvilken ansenligt förbättrade gården i flera afseenden.

Baron Ribbing sålde år 1848 Mauritzberg till landssekreteraren Gustaf Nordström som år 1856 sålde godset till ryttmästaren Lars

Exteriör från allén.

Mauritzberg enligt Suecia antiqua.

Karl Fabian af Segerström († 1860). Efter slutligen år 1904 af nuvarande ägaren kammarherren greve Christer Bonde, hvilken sedan år 1899 är gift med Julia Ekestubbe.

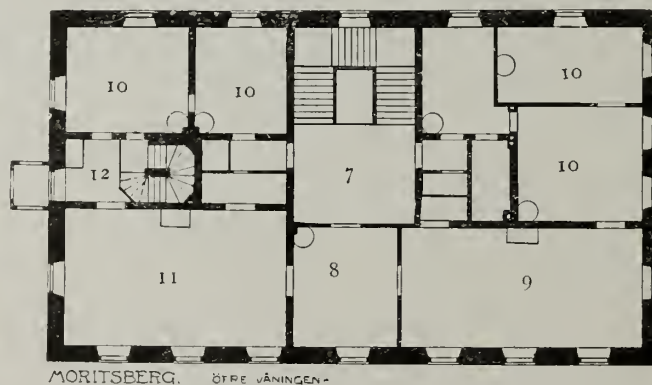
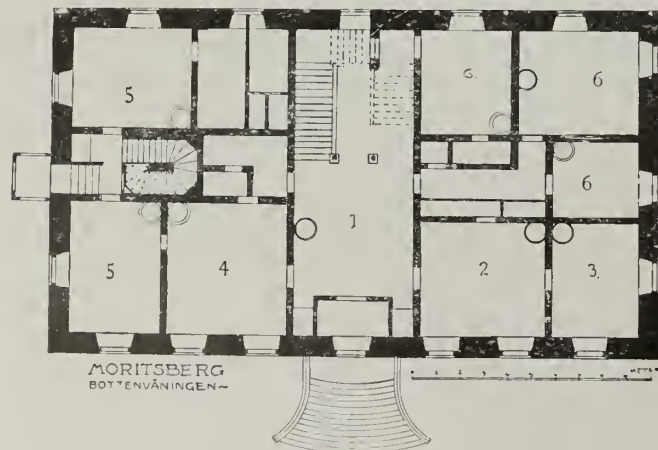

Gårdsplanen från trappan.

Såsom af ofvanstående ägarrelängd framgår har Mauritzberg gått genom många händer och under det senaste århundradet icke mindre än sju gånger bytt ägare på grund af köp, något som helt naturligt fört med sig att minnena från äldre tider med undantag af själfva byggnaden äro så godt som inga.

Mauritzbergs gård har ett utomordentligt pråktigt läge på krönet af en hög klippa vid Bråvikens södra strand på Vikbolandet, den stora halvön mellan Bråviken och Slätbaken.

Klippan stupade ursprungligen brant ned åt alla sidor och läget torde hafva valts på grund

Planer af nedre och öfre våningarna. 1. Nedre hallen. — 2, 3. Grefvens arbetsrum. — 4, 5. Sofrum. — 6. Gästrum. — 7. Öfre hallen. — 8. Förrum. — 9. Salong. — 10. Gästrum. — 11. Matsal. — 12. Serveringsrum.

Öfre hallen (nr 7 å planen).

af lättheten att försvara byggnaden, en synpunkt hvilken ännu på 1500-talet i vidsträckt grad var den bestämmande. Den afbildning af Mauritzberg, som finnes i Dahlbergs *Succia*, daterad år 1705, ger en föreställning om läget; den visar byggnaden österifrån, i förgrunden de otillgängliga klipporna och på norra sidan om huset Bråviken med Kolmårdsstranden till höger och Skenäs gård i bakgrunden inåt Norrköpingshället.

Den förstörelse som genom den ryska påhålsningen år 1719 drabbade gården var väl allvarlig nog, men dock ej svårare än att icke blott den gamla grunden utan äfven murarna till en väsentlig del kunde användas vid den istandsättning som Klas Ekeblad lät företaga. Huset har än idag väsentligen samma karaktär som före 1719; att *Succiabilden* visar sju fönsteraxlar å östra långsidan mot de nuvarande fem torde icke få tillmätas någon afgörande betydelse, så mycket mindre som byggnaden mot väster har sju fönster i fasaden.

Hufvudfasaden är belägen mot väster och framför byggnaden ligger åt denna sida en stor firsidig gård, i norr

och söder omgifven af långa envåningsflyglar under brutna tak och i väster begränsad af en mur afdelad med kraftiga pelare. Midt på taket höjer sig en lanternin med en klocka med inskription: «Johan Gyllenstjerna», härstammande från Torönsborg. — En trappa af rödaktig sten leder upp till hufvudportalen, genom hvilken man inträder i en tvärs öfver byggnaden löpande stenlagd förstuga. Denna anordning af grundplanen, jämte de i husets längdriktning gående hjärtmurarna, förekommer ofta under Vasatidens senare skede, 1500-talets slut—1600-talets början, och torde sålunda hafva bibehållits vid istandsättningen efter 1719. Vid förstugans

bortre ända, mot öster kommer man genom en ursprunglig ytterportal och en stor glastäckt öfverbyggnad ut på en högt belägen terrass med präktig utsikt öfver Bråviken. Öfver den nämnda portalen sitter den förut omtalade vapenstenen med Ekebladiska och Mörnerska vapnen, omgifna af ett par stora palmblad och ett par fladdrande band, som tydligt visa 1720-talskonstens i Sverige nära samhörighet med den karolinska barocken.

Nedre hallen (nr 1 å planen).

Trappan af sten med gammaldags järnräcke till öfre våningen befinner sig i förstugans östra del. Från en i byggnadens midt belägen förhall, med några vackert skulpterade stolar af tidig 1700-talstyp, inträder man här i en mot väster, med utsikt öfver den stora gården belägen mindre salong; till vänster härom ligger stora salongen, till höger matsalen, tvenne stora och ljusa rum hvardera med tre fönster mot gårdssidan samt ett gaffelfönster. — Salongen, hvars väggar äro klädda med rödt siden, har i behåll dörröfverstycken med skulpterade och förgyllda guirlander från tiden omkring 1800 och

Matsalen (nr 11 å planen).

väggfasta speglar med bord, är möblerad i empirestil med en elegant möbel i vitt och guld. Matsalen är modern. Mot öster ligger i denna våning fem stycken sof- och gästrum, af hvilka särskildt de i byggnadens nordöstra del belägna erbjuda en vidsträckt utsikt öfver Bråviken österut med skärgården ut mot hafvet och Kolmårdens skogklädda höjder mot norr.

I bottenvåningen som innehåller åtta rum, badrum m. m., ligger söder om förstugan den nuvarande ägarens arbets- och rökrum och midt emot, norr om förstugan ett hvardagsrum, samtliga möblerade med en mängd äldre möbler

från olika stilperioder, hvaribland några högrygade länstolar från 1740-talet, några rokokostolar af karakteristisk svensk typ m. m. Af intresse äro bl. a. ett par golfur från 1700-talet, det ena signeradt af Stockholmsurmakaren Petter Ernst, det andra, af s. k. Stjernerundstyp, signeradt: »Elias Kjellström Anno 1747 Linköping». En präktig pjäs är en dryckeskanna af silfver förfärdigad år 1711 af Stockholmsguldsmeden Petter Henning.

Af de långa flygelbyggnaderna som omgifva gården inrymmer den norra, som står i direkt förbindelse med hufvudbyggnaden, kök m. m., den södra gårdskontor, gästrum m. m., tillsammans tio rum. De äro förbundna med hufvudbyggnaden med låga murar med portöppningar och från den södra af dessa leder en liten pittoresk trappa ned till den vid denna sida i terrasser anlagda vidsträckta, delvis nyanlagda, trädgården. — Från terrassen vid husets östra sida, skuggad af en väldig ek, har man en fri utsikt öfver Bråviken och härifrån leda slingrande gångar och trappor ned mot den djupt nere belägna stranden. Bortom trädgården i sydöstlig riktning ligger en park med präktiga utsiktsplatser och

Salongen (nr 9 å planen).

Anna Elisabeth Ekestubbe, född Kraftman.

Friherrinnan Juliana Clodt, född Bonde.

hundraåriga ekar. — Gårdens ekonomibyggnader, ladugård m. m. af sten med vattenledning, ligga till större delen väster om huvudgården.

Ett par kilometer öster om Mauritzberg ligger den med godset förenade Stensö gård, å hvars ägor, på en klippa vid Bråviken finnas ruinerna efter en borg med kraftiga gråstensmurar sannolikt härstammande från den tidigare medeltiden. »Stensöborg», som den nu kallas, blef efter antagande förstörd under det Engelbrektska befrielsekriget på 1430-talet.

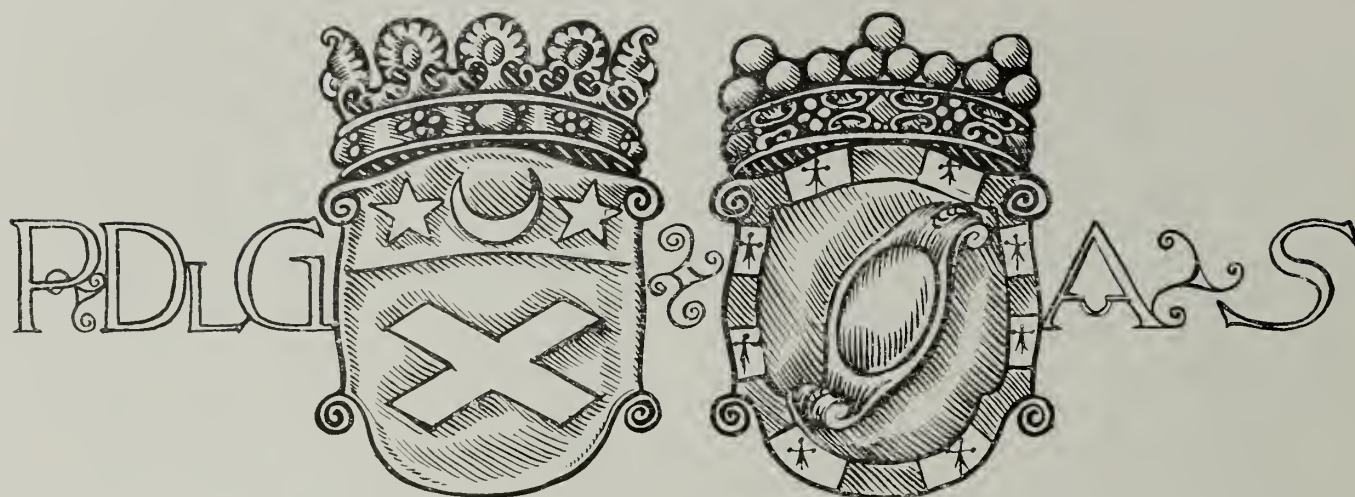
Mauritzbergs gods med underlydande gårdar och hemman utgör 13½ mantal med en sammanlagd areal af 2,300 tunnland, hvaraf omkring 860 tunnland åker; därjämte har

Trädgårdstrappan.

egendomen andel i häradets allmänningskogar. Vid gården finnes såg, kvarn och tegelbruk, det sistnämnda beläget norr om huvudgården vid stranden af Bråviken. Inom det till Mauritzberg hörande vattenområdet bedrifves ett betydande fiske, hvaraf särskildt strömmingsfisket under vintern är gifvande. — Afståndet från Mauritzberg till Östra Husby station är 7 kilometer, till Söderköping 28 och till Norrköping cirka 30 kilometer; med sistnämnda stad har gården daglig ångbåtsförbindelse.

Sedan ofvanstående skrefs har Mauritzberg försålts och tillhör sedan den 14 mars 1912 studeranden greve Gösta Mörner, författaren greve Birger Mörners äldste son.

SÖRBY

ÖRTOMTA SOCKEN, BANKEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF NILS SJÖBERG

Strax nordost om sjön Teden bredvid det Klingsporska Ekenäs ligger det De la Gardieska godset Sörby. Det omtalas redan under medeltiden, då Sudherby under kung Albrechts tid beboddes af väpnaren Hakon Faderson, häradshöfding i Memmings härad (1366—1392)

och under kung Erik af Pommern af väpnaren Peder Ragvaldson, hvilka båda förde ett vapen, som man kallat Stjärnbåt. År 1434 utfärdar Ragvald Pederson, som man kallar Puke, däriifrån ett bref. I början af 1500-talet tillhörde egendomen Lydert Slatte, samt egdes senare af

Hufvudbyggningen från gårdssidan.

dennes änka Ingrid Kyle och af hennes andra man amiral Per Halstenson Bagge, som 1587 skref sig till Sörby. Hans son Sven Bagge, som efter honom innehade gården, adlades ånyo, och skref sig ätten då efter denna Bagge af Söderby, dennes son major Ivar Bagge skref sig äfven därtill, men sedan öfvergick godset till släkterna Lillie och Natt och Dag, 1683 egdes det af landshöfdingen friherre Nils Gripenhjem († 1706) och såldes efter hans död af hans änka friherrinnan Maria Elisabeth Bonde till fru Cronström och af henne till presidenten friherre Germund Cederhjelm († 1741), som var ägare 1726. Egdes därefter af hans änka grefvinnan Anna Maria Lewenhaupt

Kammarherren
Grefve Pontus De la Gardie.

Grefvinnan Augusta De la Gardie
född Silfverschiöld.

Grefve
Carl Gustaf De la Gardie.

Grefvinnan Adèle De la Gardie
född Jacquier.

och efter hennes död 1766 af sonsonen presidenten friherre Germund Karl Cederhjelm, död härstädes 1789, vidare af dennes son excellensen grefve Germund Ludvig Cederhjelm, vid hvars död 1841 egendomen ärfdes af hans kusin öfverstekammarjunkaren grefve Evert Fredrik von Saltza († 1859) och innehades under åren 1852—1863 af sonen kabinettskammarherre grefve Filip von Saltza, som sålde den till statsministern grefve Baltzar Julius Ernst von Platen. Efter dennes död 1875 innehades den af hans änka friherrinnan Sofia Eleonora Charlotta De Geer, och då hon 1888 aflidit ärfdes det af dotterdottern friherrinnan Augusta Silfverschiöld gift

Utsikten från biblioteket. I bakgrunden synes Ekenäs slott.

Nya salongen.

med kammarherren greve Pontus De la Gardie, den nuvarande ägaren, och bebos af deras son, e. o. hofrättsnotarien greve Carl Gustaf De la Gardie och hans grevinnan Adèle Jacquier.

I början af 1800-talet var Sörby bebyggt med en enkel tvåvånings byggnad med frontespis och den ersattes af den nuvarande, uppförd efter ritningar af F. W. Scholander 1858. Hufvudbyggnaden är i två våningar och souterrinen med två hvälfda midtportar, torn öfver midtrisaliten, gavelfronton öfver sidorisaliterna, på risaliterna trekopplade fönster med pilasterinfattning. Baksidan har midtrisalit. Gårdsflyglarna äro i en våning med valmtak-

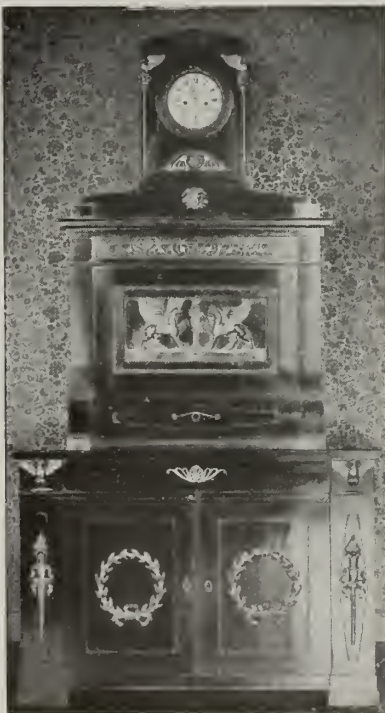
och tandsnittsge-

sims. Genom portarna kommer man in i en panelad hall. På väggarna äro jakttroféer uppsatta och på panelhyllan står en del af den här förvarade tennsamlingen. Från hallen kommer man genom ett genomgångsrum till stora salongen, högra delen af våningen upptages af lilla och stora matsalen, den vänstra af nya salongen och biljardrummet.

Salongen är ett stort rum med fem fönster. Bland möblerna märkas i främsta rummet ett väldigt golfur med spelverk i tre afdelningar, signeradt Möllinger in Berlin, en praktfull empire-

Greve Evert Fredrik von Saltza.
Byst af H. Jansen.

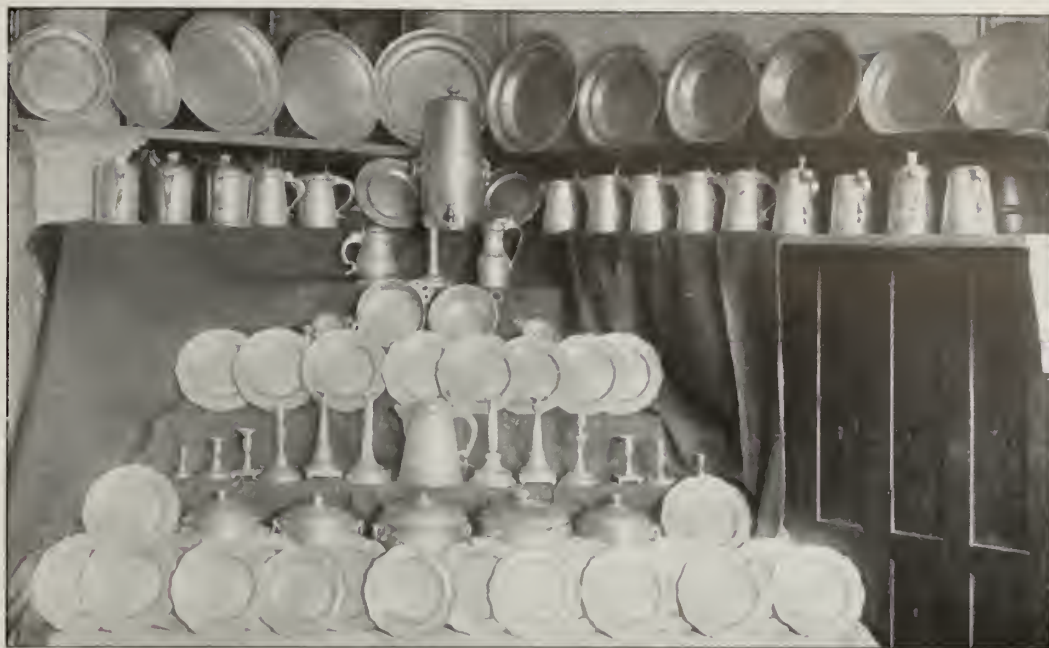

Golfur med spelverk.

Matsalen.

En del af tennsamlingen.

pjäs i mahogny med rika beslag och förgyllda skulpturer. En bukig inlagd byrå med beslag, på hvilken står en del saxiska koppar, och en liten kanna med ovallt tvättfat, tidigt Wienerporcelain. Bland taflorna märkas nederländaren J. van Hooeks Venus och Adonis och en nattvard af Per Hörberg. Till samlingen hör också en födelsedagsfest af Guillam van Herp och en borg vid hafsstranden af Jan van Goyen. En modell till John Ericssons monitorkanon, en gåfva af uppfinnaren till grefve B. von Platen är också väl värd ett omnämnande.

Nya salongen är möblerad med en gustaviansk möbel med några mahognymöbler i Karl-Johansstil. I ett sekretärskåp från 1700-talets förra hälft är utställd en 1700-tals teservis från den danska kungliga fabriken. Ett mycket vackert japanskt guldlackskrin, och en mängd vackra delvis förgyllda 1700-talskristaller och en dosa med den olyckliga danska drottningen Karolina Matildas porträtt finnas också här.

Biljardrummet har på ena väggen en vapengrupp, hufvudsakligen 1800-talsvapen. På ett bord står en kopia i brons och marmor af kejsar-

Marcus Aurelius ryttarstaty. Omkring den ligga en del medaljer och några intressanta fickur. Lilla matsalen har möbel i svensk rokokko, bord och hylla med blåhvitt ostindiskt porcelin. På väggarna hänga gravyrer och taflor, bland andra en syndaflod, nederländskt arbete från 1600-talet, en interiör af Per Hörberg och en lavering signerad »Gustaf fecit den

27 December 1762». — Således af Gustaf III som kronprins.

Stora matsalen har ett stort skulpterad 1600-talsskåp med blomstergirlander och blommor på fyllningarna, engelskt golfur visande äfven datum och veckodag signeradt Daniel Quare & Ste Horseman London 169... Väggarna äro dekorerade med en stor servis blått och hvitt ostindiskt porcelin.

Till vänster i genomgångsrummet för en spiraltrappa upp till öfre våningen. I denna är uppsatt en stor skånsk målad bonad.

Venus och Adonis. Oljemålning af V. van Hooek.

Födelsedagsfesten. Oljemålning af Guiliam van Herp.

Trappan för upp till öfre hallen, inredd som biblioteksrum, där också en del af tennsamlingen förvaras. Våningen innehåller dessutom arbetsrum, soffrum och grefvinnans skrifrum. I arbetsrummet står en af den norske skulptören H. Jansen 1851 utförd byst af Sörby byggherre grefve Evert Fredrik von Saltza (1775-1859), och dennes vapen omgifven af renässansornament är äfven uthugget i en i fasaden infälld stenplatta.

Souterrainvåningen slutligen innehåller ekono-

miaafdelningen, och den ena flygeln är inredd till gästrum. — Vid gårdsplanen står uppställt ett

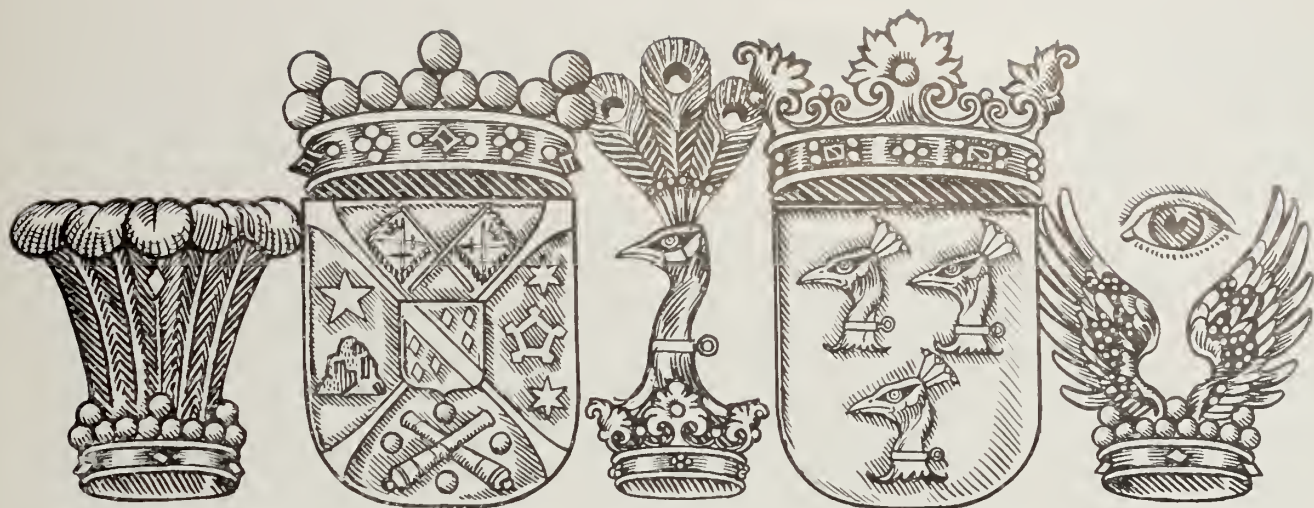
salutbatteri, till vänster ligger trädgård och park, och husets baksida har en hög terrass mot den där förbi löpande vägen, och till gårdsplanen för en allé som till en början består af täta alar, men sedan den i nästan rak vinkel ändrat riktning mot byggnadens fasad bildas den af lindar.

Biblioteket.

Sörby består af $8\frac{7}{8}$ mantal, arealen är 1,693 hektar, hvaraf 545 hektar äro åker. Taxeringsvärdet är 332,000 kronor.

GRENSHOLM

VANGA SOCKEN, FINSPANGA LÄNS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Det gamla, förr i Ö. Skrukeby, nu i Vånga socken belägna, herresätet Grensholms anor gå långt tillbaka i tiden. Hvem som en gång grundat det, kan numera ej upp-gifvas, men säkert är att det ligger i en af gammalt odlad bygd och var redan på 1300-talet ett befäst herresäte.

Af minnesmärken från forna tider synes ännu å det s. k. Götberget å S. Torlanda egor lämningar efter en gammal borg och af det befästade herresätet återfinnes äfven en vacker ruin på en klippa vid Roxens strand.

Grensholm hette fordom Aal. En i »Svenskt diplomatorium» återgifven räfstetingsdom af den 16 november 1413 säger: »Aal haver varit aff heedhnom hoos herraaegha».

Det från 1400-talet stammande namnet Grensholm, efter släktnamnet Green, ändrades på slutet af 1700-talet till Grensholmen.

Redan på 1200-talet tillhörde godset medlemmar af den från Småland härstammande

odalsläkten Green, och dess första kända ägare var Sten Haraldsson till Aal, gift med Cecilia Niclisdotter Röde.

Deras son var den från unionstiden kände riksrådet Magnus Stensson Green till Aal och Tidö, död 1473, gift första gången med Ingeborg Carlsdotter Gumsehufvud och andra gången med Gertrud Nurve Jeppessons till Österaat dotter.

Under hans tid nedrefs det befästade Aal 1464 och byggdes det nya Grensholm i närheten af den plats där gården nu ligger.

Efter hans död ärfde sonen riksrådet Ivar Magnusson Tidö, och dottern Philippa Magnusdotter, gift

med riksrådet Bengt Ericsson Ryning till Gimmerstad och Grensholm, öfvertog Grensholm.

Egendomen ärfdes därefter af sonen riksrådet Eric Bengtsson Ryning, halshuggen vid Stockholms blodbad, och sedan af hans son Olof Ericsson. Denne var ogift och Grensholm till-

*Friherrinnan Palamona Mannerheim
född Treschow.*

*Friherre
Johan Mannerheim.*

föll hans syster Metta Ericsson (* 1518, † 1564).

Hon var först gift med Abraham Pedersson Romel till Wi och Grensholm samt andra gången med Jacob Tureson Rosengren till Grensholm, naturlig son till rikshofmästaren Ture Jönsson Tre Rosor och Brita Tomasdotter Bölja.

Jacob Tureson var uppfostrad af biskop Brask och ligger begravnen i Östra Skrukeby kyrka. Han förenade med egendomen gården Torlunda, som 1558 »utbyttes till frälse från kronan». Under hans tid år 1566 gästades Grensholm af Erik XIV.

Sonen, ståthållaren i Östergötland m. m. Ture Jacobsson, första gången gift med Magdalena Hardt och andra gången med Maecila Ericsson Ulfsparré, lät sannolikt af det gamla böningshuset uppföra nuvarande gårdskyrkan.

Från herr Ture öfvergick Grensholm år 1611 till hans dotter Maerta, gift med assessorn i Finska hofrätten, landshöfdingen i Österbotten, Sven Ribbing.

Sedan ärfdes godset af dennes son, landshöfdingen öfver Öster- och Västerbotten, Ture Ribbing till Grensholm, Rufnäs och Rosenhof, gift med Maria Kyle och därefter af hans son, landshöfdingen i Östergötland, Sven Ribbing till Grensholm och Ribbingholm; gift med friherrinnan Catharina Bjelke och 1691 omgift med Sigrid Beata Fleming.

Det är Sven Ribbing (* 1652, † 1711), som i slutet af 1600-talet uppförde den nuvarande hufvudbyggnaden, utan att dock fullständigt bebo eller låta inreda den.

Den 2 april 1706 bytte Grensholm första

gången ägare genom köp, i det Ribbing sålde det åt en aflägsen släkting, generallöjtnanten friherre Jacob Spens till Grensholm, Orreholm, Höja, Schedevi och Engelholm, gift med friherrinnan Beata Bonde, som sedan hade egendomen till änkesäte.

Efter henne ärfdes Grensholm af sonen greve Axel Spens (* 1681, † ogift 1745). Vid unga år drabant hos Karl XII, åtföljde han denne på hans fälttåg i Ryssland och blef i slaget vid Pultava tillfångatagen och fördd till Moskva. Han rymde dock ganska snart ur fångenskapen och uppehöll sig under 12 års tid som arbetare i Ryssland. Då han efter fredsslutet hemkom, flyttade han till Grensholm och egnade sig åt egendomens förbättring.

Han anlade den vackra trädgården, byggde broar och stengården. Gårdarnas egor reglerades, torpen uppfördes af sten, trädgårdsmästarebostad och 4 stycken ladugårdsbyggnader af sten uppbyggdes, hvilka senare år 1852 nedbrunno. Ägaren själf bebodde endast tvenne rum i den för öfrigt ännu oinredda hufvudbyggnaden. Dessa arbeten utfördes af ett par hundra för detta ändamål till Grensholm kallade dalkarlar vid tiden för dalaupproret 1743.

Från krig och fångenskap van vid umbäranden ville greve Axel Spens aldrig bo i eldadt rum, och den 6 februari 1745 afled han i sitt oeldade rum, klädd i en vargskinnspäls.

Grensholm tillföll nu hans yngre broder, öfverhofjägmästaren greve Carl Gustaf Spens, gift med grefvinnan Beata Oxenstierna och andra gången med Beata Jaquette Ribbing.

Näste ägare blef sonen, kammarherren och

Hufvudbyggnaden sedd från trädgården öfver dammen.

Hufvudbyggnaden och en af flyglarna.

vice lagmannen greve Jacob Spens, gift med grefvinan Charlotta Ulrika Augusta Liljenstedt och efter hans död öfvertogs egendomen af hans son lagmannen greve Carl Gustaf Spens (* 1743, † 1816) gift med grefvinan Ulrika Eleonora Falkenberg af Bålby.

Under dennes tid inreddes hufvudbyggnaden, båda flyglarna, mejeriet och stallet byggdes, gårdsplanen ordnades m. m. År 1827 förlades Grensholm från Östra Skrukeby till Vånga socken.

Efter honom tillföll egendomen yngre sonen greve Carl Gustaf, gift med Dorothea Elisabeth Cronacke. Hans barn ärfde sedan Grensholm och år 1851 tillöste sig dåvarande underlöjtnanten, sedermera generalmajoren och landshöf-

dingen i Kronobergs län greve Gustaf Harald Spens godset. Han var gift med Ebba Eleonora von Seth och efter hennes död 1892 blefvo deras barn delägare i Grensholm.

Greve Gustaf Harald Spens har mycket upp- arbetat egendomen. Han har byggt den nuva- rande ekonomigården samt en stor del af utgår- dar och torp. Han har odlat, anlagt vägar m. m.

Den 14 mars 1904 bytte Grensholm för andra gången ägare genom köp. Det inköptes näm- ligen då af friherre Carl Fridolf Johan Manner- heim gift med Palamona Sophie Treschow. Han återförenade år 1906 med Grensholm Ros- sendals egendom.

Godset är nu sammanlagdt $7\frac{1}{2}$ mantal, cirka 4,000 tunnland, och är taxeringsvärde- radt till kronor 332,300.

Ovanligt tilltalande är den stora gårds- planen omgifven af ett massivt smid- järnstaket med hvita stenstolpar. Två höga inkörsportar leda till gårdsplanen. Ofvanom de stora gallergrindarna läsas initialerna C. G. S. (Carl Gustaf Spens).

Gårdsplanen är kantad af uråldriga jätteträd och fäster man sig särskildt vid några askar, hvilkas stora rotsystem höjt sig ofvan jord och med sig lyftat delar af järnstaketet och stolparna.

Hufvudbyggnaden är ett tvåvånings reveteradt trähus byggdt som redan nämnts i slutet af 1600-talet. Det gamla kärnvirke af hvilket huset byggts har under tidernas lopp hårdnat så att en

Förstugan.

Öfversten Friherre Johan Augustin Mannerheim,
* 1706, † 1778.
Oljemålning af Scheffel.

Friherrinnan Helena Maria Mannerheim,
född Söderhjelm, * 1722, † 1793.
Oljemålning af Scheffel.

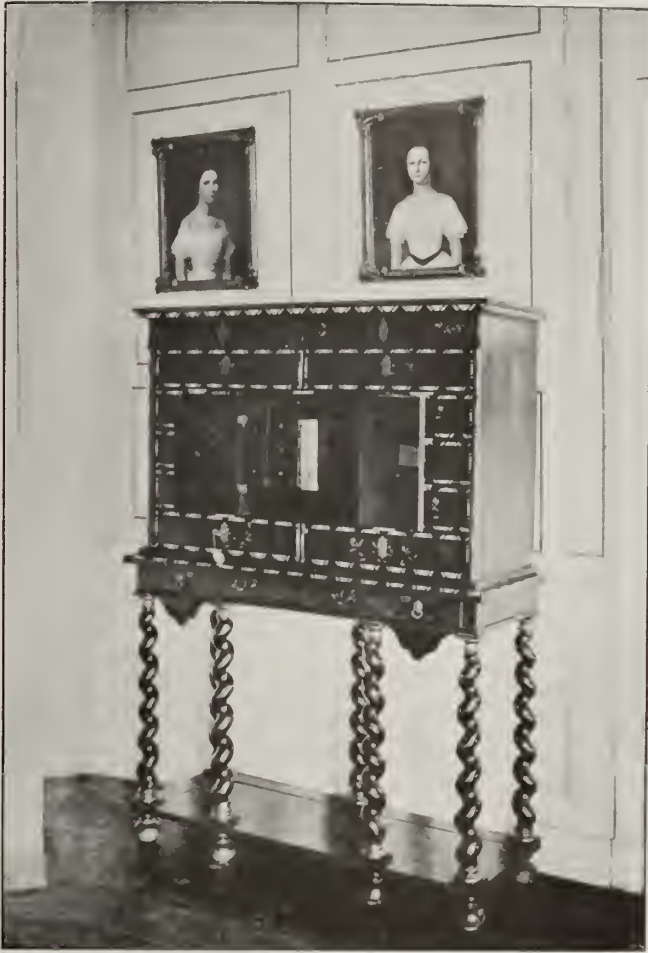
spik med svårighet kan indrivas i väggen. Säteritaket är belagdt med röda tegel.

Ensamt skulle huset knappt skilja sig från många andra af våra hederliga herrgårdar, men

Salongen.

Holländskt skåp med inläggningar (från Tidö).

sedt som helhet med flyglar, kyrka och gårdsplan har gården sin säregna ålderdomliga prägel.

Öfver en hög tröskel träder man in i husets med kalkstensgolf och en öppen spis försedda förstuga. Uppburen af massiva träpelare för den egendomliga trappan, försedd med vackra järnräck, från afsats till afsats upp till öfre våningen. Den öfre förstugan prydes af en vacker gammal kakelugn, hvaraf flera finnas i huset.

Från balkongen i öfre våningen har man vidsträckt utsikt öfver Roxen med Linköpings domkyrkas tornspira i fonden.

I denna våning ligga sof- och gästrummen. Ett af dem är väl bevaradt med väggmålningar och väggfast spegel.

Från nedre förstugan kommer man in i den nästan kvadratiske salongen, ett ut-

byggdt rum med fem fönster. Väggarna äro boaserade i perlgrått och guld, boaseringen är indelad i för familjeporträtten afpassande fält.

Bland dessa porträtt märkas öfversten friherre Johan Augustin Mannerheim (* 1706, † 1778), hans maka friherrinnan Helena Maria Mannerheim, född Söderhjelm (* 1722, † 1793), deras son, vice ordföranden i Finska senaten geheimerådet greve Carl Erik Mannerheim (* 1759, † 1837) och hans maka, grefvinnan Wendla Sofia Mannerheim, född von Willebrand, samt deras son presidenten i Viborgs hofrätt greve Carl Gustaf Mannerheim och hans maka, född von Schantz m. fl.

Gipsmedaljonger af Sergel finnas bland andra af Sveriges förste justitieombudsman friherre Lars Augustin Mannerheim (* 1749, † 1835).

Den gamla barockmöbeln i hvitt och guld samt de två väggfasta speglarna med bord gifva rummet en hemtreflig prägel.

I salongen märkas ett inlagdt holländskt skåp, härstammande från Tidö och en rokokobyrå. Från salongen kommer man direkt ut i trädgården med spegeldamm och flera hundra gamla fruktträd.

Till höger om salongen ligger matsalen med ekmöbel och 1600-tals skåp.

Till vänster förmaket med Louis XVI möbel också från Tidö och en liten ljuspolerad bukid byrå. Väggarna äro oljemålade i blått (wedgwood), samma färg som buketterna på den gamla kakelugnen. Ett kopparstick af Gustaf III, några miniatyrer af Genberg, ett porträtt, tecknadt af Mazer, märkas ofvanför ett ovanligt vackert snidadt spegelbord, hvars förgyllning tiden gif-

Förmaket med möbel från Tidö.

Biblioteket.

vit en rödaktig skiftning. Bordet är från Willnäs i Finland.

Biblioteket, som slutar filen sträcker sig tvärs igenom huset med två fönster åt hvarje sida. Detta rum gör ett varmt intryck med sina mahognyskåp täckande ena långväggen, sitt gamla mahognyskrifbord (från Willnäs), sin kalkstensspis och sina orientaliska bonader.

Bokskåpen prydas af böcker i vackra gamla

skinnband. Bland släktninnen finnes en skissbok, tillhörande kammarherren friherre August Mannerheim, hvilken som kulturbild är ganska roande. Akvareller och teckningar äro fint och elegant utförda och låta en del af 1850-talets Stockholms-societet defilera. Bland den hos »le Baron de Ridderstolpe» anno 1845 kadrijdansande ungdomen återfinna vi grefve Albert Ehrensvärd, grefve Sven Lagerberg, general Björnstierna, grefvinnan Julie Bonde m. fl.

De två flyglarna äro byggda af sten och täckta af plåttak, uppförda på 1700-talet.

Största intresset bjuder dock den midt emot hufvudbyggnaden belägna kyrkan, ett ålderdomligt gråstenshus med ett stort kors på takåsen. Redan dess yttre verkar en smula sällsamt och lockar till

en närmare undersökning. Uppför en präktig fritrappa, byggd af lagmannen Carl Gustaf Spens i slutet af 1700-talet, nå vi den midt på långsidan placerade ingången, omramad af en putsrand af 1700-talskaraktär och krönt af en stentafla med Ture Jacobsson Rosengrens och Mechtild Ericsson dotter Ulfsparres vapen jämte årtalet 1590. Inskriptionen å stenen lyder:

TWRE:ROSEGRĒ ♦ MECTIL·ERICZ·DÅTER

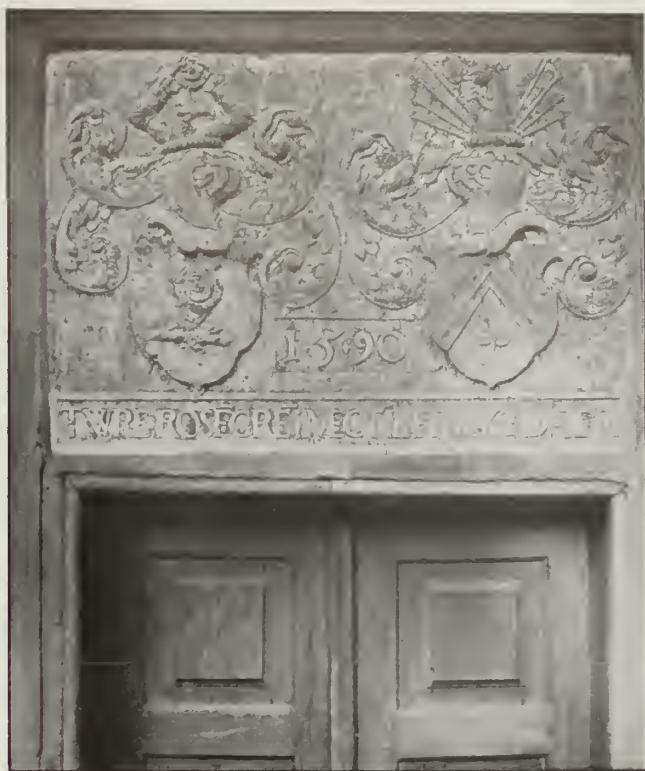
Gårdsplanen med kyrkan.

Inkomna finna vi det omkring 7×10 meter stora huset upptaget af ett odeladt rum med hvita väggar, ett paneltak med spår af barock rankornering i limfärg, en enkel orgelläktare, dito bänkinredning och en kombination af altare och predikstol vid ena ändan, allt härrörande från grefve Carl Gustaf Spens' tid. Kyrkans fönster med blyinfattade små glasrutor äro väl bevarade.

Enligt Ridderstads beskrifning öfver Östergötland, där den nu omtalade inredningen ej omnämnes, skulle tidigare ha funnits en annan, hvaraf under 1700-talet altarskåpet med St. Sigfrids historia skänkts till Hägerstads kyrka och predikstolen till Lillkyrka församling. På orgelläktaren skall hafva funnits Ribbingska och Rosengrenska vapnen samt årtalet 1626. På 1700-talet fanns på kyrktaket eller ofvanom trappan, som då var belägen i nordöstra hörnet, ett litet torn, hvari kyrkklockorna hängde. Klockorna hänga nu på kyrkans vind i samband med ett urverk. Den ena klockan har diametern 0.38 m. och är försedd med bokstäfverna F. A. S. H. H. B. 1587 (möjligen = Fru Anna Sture. Herr Hagenskild Bielke). Den andra som är 0.54 m. i diameter bär Ture Rosengrens vapen och initialer samt inskriptionen: Then Gudh Daghlighe Påkalla vill Honom Sker lycka och Salighet Till Anno 97.

Då det uppgifves att Ture Rosengren uppfört kapellet, så torde detta vara riktigt med modifikation. Han har, enligt hvad doktor Romdahl förmodar, i hvarje fall endast apterat en gammal byggnad för ett nytt ändamål. Se vi på ena kortväggen, den med altaret, varseblifva vi därtvenne breda, men jämförelsevis låga fönster, täckta af stickbågar och försedda med sittplatser i smygarna. De äro nu igenmura-de utåt, men eljes orörda. Vi känna igen dessa fönster som en ren medeltidsform, vanlig i förnämliga bo-

Vapnen öfver kyrkdörren.

ningshus, och det är tydligen ett sådant från skedet närmast före Rosengrenarna, hvilket af dessa om- och påbyggt till kyrka. Under hvitlimningen inne i huset kan ännu framletas spår af en målad utsmyckning af, såsom det vill synas, tidig 1500-tals stil.

Byggnaden hvilken hvilar på tunga hvälfda källare, skulle vara förtjänt af en mera ingående

undersökning, då ju bostadshus af så pass tidigt datum i vårt land äro tämligen sällsynta.

Ännu väntar oss emellertid ett ovanligt minnesmärke, ruiner af ett medeltida fäste beläget vid stranden af Roxen. Det är resterna af det tidigare omnämnda Aal, som ligga på denna otillgäng-

Det inre af kyrkan.

Utsikt öfver Roxen från ruinen, som synes till vänster.

liga klippa, hvilken fordom måste hafva varit kringfluten af vatten.

Det är en rektangulär byggnad uppmurad af klapper och oklufven gråsten. Långsidorna af 27 meters längd äro vända mot norr och söder, kortsidorna, som mäta 17 meter, vetta mot öster och väster. På norra sidan är en dörröppning infattad med tegel. Tvärmurar uppdelade det inre i flere rum.

Det är ett ganska ansenligt fäste hvars omfångsrika lämningar vi här skåda och en undersökning af ruinen, kombinerad med gräfningar, skulle helt visst öka vår kännedom om unionstidens lif.

Läget af detta fasta hus var lyckligt valt, ej blott fortifikatoriskt, utan äfven i skönhetshän-

seende. Utsikten öfver Roxens spegel, såväl åt öster som åt väster, är den mest storslagna och därtill kommer den yppiga och vilda vegetationen som omgifver ruinen.

Beskrifningen af Grensholm vore icke fullständig om ej några ord egnades den cirka 20 tunnland upptagande vildpark som sträcker sig från gården ned till Roxen. Våldiga stenblock äro här af naturens nyck kringkastade i de mest egendomliga lägen. Mossa och stensöta betäcker dem nu och mellan dem hafva stora tvåhundraåriga granar uppväxt. Slingrande gångar äro öfverallt anlagda i parken och den begränsas i öster af en ståtlig granallé, Sjögatan kallad (anlagd af grefve Axel Spens), som utmynnar rakt emot Roxen.

Grensholm enligt Thersner.

NADDÖ

ÖRBERGA SOCKEN, DALS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF BIRGER MÖRNER

V andrar någon om kvällen på stranden nedanför den gamla Vasaborgen i nunnornas Vadstena, händer det som oftast att han genom mörkret ser ett ljus lysa öfver vattnet söderifrån. Det förefaller som brunne det stilla ljuset ganska nära. Det är arbetslampan på Naddö.

Öfver Vetterfjärden till Naddö är färden båtledes visserligen ganska obetydlig, men land-

vägen desto längre. Från staden går vägen i trefjärdedels cirkelperiferi öfver lågmarker, där flaxande vipor skrika om våarne, och där om höstarne smålandsgrebbor påta i betorna.

Naddö själfvåg ligger på spetsen af en landtunga, som fordom förvisso varit en ö. Här ligger byggnaden med sina båda små flyglar inbäddad på en höjd öfver vattnet och i en

Infartsvägen till Naddö vintertid.

Naddö från Vettern.

grönska, som blir allt lumvigare. Det nuvarande Naddös odlade areal blir nämligen år från år allt mindre; oberörd af gamle kung Göstas hotelse om svåra straff för den som låter åkermark förvildas, har nämligen herren till Naddö genstörtligen med vett och vilja låtit åkrarna blifva till äng och ängarna till hage.

Står man på Naddöstranden eller ser ut genom husets sjöfönster, ligger Vadstenas präktiga silhuett som en härlig fonddekoration på andra sidan vattnet. Där står majestätiskt än i dag, trots plundringar och restaurering, det mäktiga slottet, och där höjer sig klosterkyrkan med den heliga Birgittas graf.

Hufvudbyggnaden från gårdssidan.

NADDÖ

Verner von Heidenstam i sitt arbetsrum.

Utsikten från Naddö öfver Vadstena.

I våra dagar är — hvem kunde vänta annat? — förhållandet mellan Vadstena och Naddö det allra hjärtligaste. Rullar den välkända vackra victorian efter de svarta herrgårdshästarna med den trygge Frigge i sitt ljusblåa livré genom gatorna, då veta alla att doktors på Naddö äro i staden, och i alla de små fönstren dragas gardinerna åt sidan, och vänliga hufvuden nicka därinnanför. Och hvad herren till Naddö beträffar, torde det icke förvåna någon om »den lilla systemns», den heliga Birgittas och Vetterns diktare håller det lilla idylliska Vadstena kärt. Med en lätt travestering af Per Brahes ord skulle han också säkert en dag kunna säga: »Jag var med Vadstena och Vadstena med mig väl tillfreds».

Men i den gamla goda tiden var kanske icke förhållandet mellan Vadstena vällofliga och aktade borgerskap och adelsfolket på kringliggande svenska slott och herresäten det allra bästa.

Så skrifver den gamle beskedlige och oförarglige hofintendenten von Röök — han som talat med Napoleon, och som under sin tjänstetid i det kongl. då så kallade »Stenmuseum»

Hufvudbyggnaden från sjösidan.

brukade gifva små soiréer, därvid marmorstatyerna, som först af anständighetsskäl vederbörligen draperats, eklärerades med fackelljus, — i sina själfbiografiska anteckningar i Säfstaholmsarkivet:

»Julaftonen detta år (1801) tillbragte jag på Kyleberg i Östergötland på min äldste brors bröllop med Ulla Boij. Byggnaden var för liten för en så stor societet, men man roade sig mycket, utom en af juldagarna då ett slädparti var tillställdt till Vadstena. På stadens hotell var middag arrangerad med åtföljande bal, till en början under allsköns trefnad; men på aftonen, då dansen redan begynt, hördes midt emot i ett hus ett stort buller, pukor och trumpeter och slutligen lossades kanoner, som blifvit ställda alldeles under våra fönster, så alla rutorna i samma stund sprungo sönder. De som skyndade ner på gatan för att se hvad som var på färde, blefvo snart af pöbeln inknuffade med slag. Damerna dånade, och en dog af skrämsel en liten tid därefter. — Inspärrningen varade ända till dagningen, då man kunde utifrån samla kuskar och åkdon.

Terrassen.

Utgång till myren.

Saken var, att major Boij, som tillstått balen, hade ej bjudit borgmästaren eller någon af borgerskapet: de trodde sig förbigångna och hade beslutat att hämnas — men ännu besynnerligare var att vid domstolen dit saken blef anmäld, statssekreteraren Rosenblad bad min bror nedlägga processen, för att nämligen frälsa borgmästaren, som var hans släkting. Denne sistnämnde lät ock sätta i avisorna, att han och borgerskapet hade den dagen firat storfurstens af Finland födelse, en tilldragelse som dock inträffat två månader förut.»

Detta var ju en bedröflig historia. Men kanske hade stadens fäder ännu icke förlåtit den dåvarande herren till Naddö hans lilla escapade och den där fördömda kolryssen.

Saken var denna. På 1790-talet fanns i Vadstena en välaktad råds- och handelsman vid

Trappa till sjön.

namn Johan Jansson, hans hustru var född Eberstein. De hade en liten flicka vid namn Johanna Christina. Vacker måtte hon hafva varit, men brådmogen också, ty innan hon ännu »stått på gånge», var hon redan ohjälpligt förlofvad med en ung officer vid namn Charles Johan Rosenborg. Men föräldrarna lade sig däremot, kanske var det på grund af flickans allt för späda ålder. Då låddes hon blifva dödligt sjuk. På denna sin föregifna dödsbädd blef hon konfirmerad. Därmed var ett af de svåraste hindren taget. Strax därpå, då hennes anhöriga och vänner voro på bal i det Boijska grannhuset — det måtte hafva polkettats betydligt i det forna Vadstena

— klättrade hon på öfverenskommet klockslag ut genom fönstret och ner på gården, där en

Parkgång.

kolryss med till formän förklädda officerare väntade. På botten af den gömdes hon, dold under granris. Och så bar det iväg mot det vidunderliga.

Sedermera inträdde dock en försoning med föräldrarna, och det unga paret fick Naddö i gåfva. Den nuvarande byggnaden, som lär hafva uppförts år 1803, och som C. J. L. Almquist i sin »Baron Julius K» betecknar såsom »ett behagligt herrgårdshus» torde därför först hafva varit bebott af detta unga hjonelag, som vid ifrågavarande tidpunkt enligt den oumbärlige Anrep redan hade trenne ungar i boet.

Men *egendomen* Naddös historia är däremot mycket äldre. Anno 1737 omnämnes den såsom af Karin Nilsson försäld till riddaren Birger Nilsson, och

1687 tillhörde den fru Maria Skytte som frälse. Bland ägare, som efter den Rosenborgska tiden nämnas, märkas generalmajoren G. Edenhjelm och hans hustru född Boij. Naddö försåldes 1903 af änkefru M. Geijer, född Scherdin, till *Verner von Heidenstam*, och därmed börjar dess egentliga historia.

Har man nu från landsvägen kört in genom de prydliga parkgrindarne af järn och svängt förbi solvisaren på gårdsplanen, från hvilken den riksbekante Ruff med ett kort skall välkomnar skjutsen, inträder man i en lustig men tämligen liten förstuga, där glada färger, roliga gubbar på väggarne, halfförvittrade helgonbilder, kopparstick och en dikt af Drachmann redan från början sätta främlingen i godt humör. Innanför ligger matsalen, som mot sjön fortsättes i en veranda, till höger ligga sofrum och till vänster köksafdelningen.

Öfre våningens södra sida upptages af en magnifik salong. Helhetsintrycket är empire, men här och där finnas präktiga möbler från äldre tid. På väggarne hänga oljefärgsporträtter af ägarens förfäder — inga mästerverk — men det gör intet — hellre enklare porträtt af egna förfäder än präktiga af andras. Allt hvad i detta rum — liksom i hela huset — finnes, förräder en i minsta detalj förfinad, aristokratisk smak, där hvarje banalitet är portförbjuden, och där intet särskildt föremål tillåtes dominera på de öfrigas bekostnad.

Biblioteket, som upptager midten af husets sjöside, är liksom hela husets inre stämndt i ma-

Infartsgrindarna.

hogny och hvitt. Bland taflorna märkas dukar af Hilleström och Zorn.

Kabinettet i vänstra hörnet är på golfvet belagd med en matta af Selma Giöbel, kallad »Vettervågor», och i fonden sitter Ackes bekanta i ljusblått och rosa hållna fantastiska »Järnstaden».

I vindsvåningen finnes bland annat dikta-rens enkla arbetsrum. Där uppe sitter han ostörd. Tidvis, då anden faller på, låser han in sig där till långt in på nätterna. Då lyser arbetslampan öfver Vetterns vatten och mot Bjälbohållet ut öfver Östgötaslätten. Den lyser långt.

Flyglarne äro inredda till gästrum. Östra flygeln har tre; en dublett, som är »Printzkammaren» och ett stort enkelrum, som är »Snarkekammaren». Om gästen i dessa rum inte är rädd för spöken och inte heller låter skräm- ma sig af de stirrande träbe- läten, som komma från det gamla Vadstena slott flan- kera dörrarne i farstugan, kan han sofva godt därinne i de

Gårdsflyglarna.

Stora salongen.

Parti af stora salongen.

oändligt hemtrefliga rummen med sin fullblodsstämning af »ancien régime», ty, såsom en inskription på en af takbjälkarne bedyrar:

»Uthi thetta lila Huus
fins eij Loppa eller Luus.»

Men ingen bör sommartiden besöka Naddö utan att lustvandra sig i Fru Gretas ljufvliga örtagård. På Naddö finnas inga af dessa konstlade trädgårdsgrupper, som nu utgöra den moderna hortikulturens triumf. Där finnes en örtagård, där hvarje slag af blomster har sin egen lilla värld att lefva i, och där de kunna växa fritt utan tvånget af en inpassning som dekoration. Där finnas de gamla hederliga blommor, som en

gång fägnat våra farföräldrar, och anträffas där några nyare former är det icke därför att de äro på modet utan därför att de äro vackra.

Naddö är bland »Svenska Slott och Herresäten» förvisso ett af de minsta men långt ifrån det minst celebra. Nästan dagligen — åtminstone sommartiden — ankomma från när och fjärran turister. Än är det en afdelning boy-scouts, från Stockholm eller från landsorten, som uppsträckta på gården anhålla att få uppvakta

förra ligger nu Strand, vid det senare Naddö, — svenska ungdomens vallfarts- och vandringsort.

Det blefve en nationell förlust för Sverige om det nuvarande Naddö en gång i framtiden skulle komma att sköflas. Icke blott därför att det är vår store diktares hem, men också därför att det i minsta detalj såväl till det yttre som det inre är prägladt af sin ägares genomkultiverade, obestickeliga och äktsvenska smak och som sådant torde erbjuda det i sitt slag noblaste — men

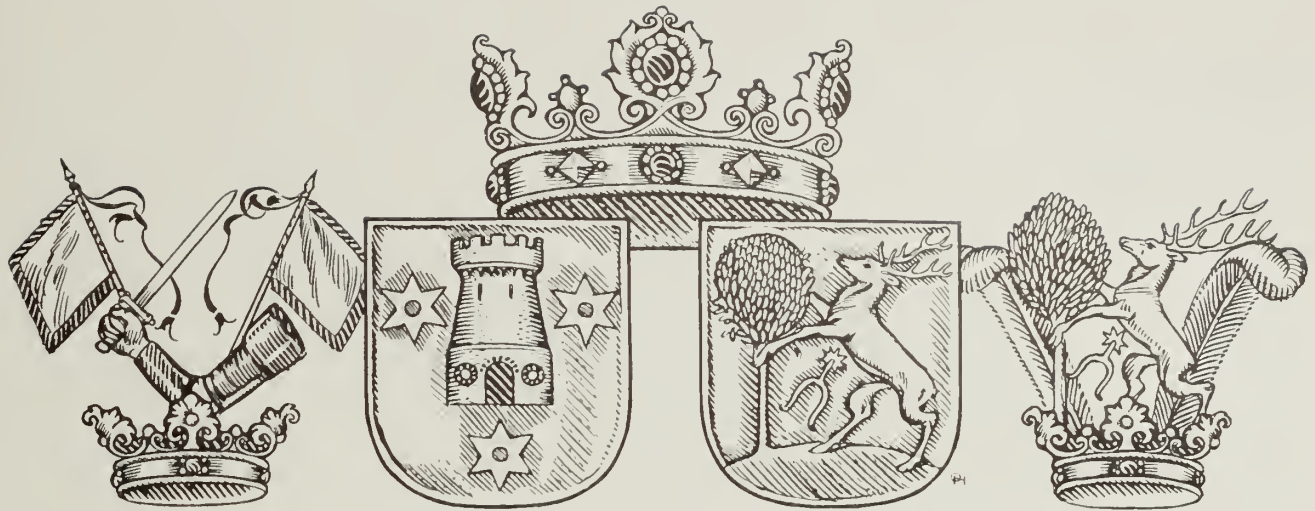
Biblioteket och blå rummet.

och som efter några älskvärda ord och ett glas saft och vatten draga lyckliga dädan, än är det en hel skolklass, än en korporation eller någon enstaka lärd — måhända från Tyskland eller Frankrike. På nytt draga som för femhundra år sedan farandes scholares på Vetterns östra strand mellan Alvastra och Birgittinerklostret. Vid det

långt ifrån dyrbaraste — exemplet på en svensk adelsmans hem från det döende svenska herrgårdslivets sista tid — den mans som skrivit:

»Ett hem! Det är det fästet
vi rest med murar trygga,
— vår egen värld — den enda
vi midt i världen bygga!»

RIBBINGSHOF

NORRA VI SOCKEN, YDRE HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF AXEL L. ROMDAHL

Ydre härad, det skogiga landet kring det öde lilla innanhafvet Sommen, utgör en undanömd värld för sig, bevarande ända in i sena tider mycket af framfarna dagars ursprunglighet i seder och lynnen. Har historien ej så mycket att mäla om den aflägsna bygden, har sägnen desto mera. Icke få af säg-

nerna äro knutna till de många små sätesgårdarne på uddarna och näsen rundt sjön, där adliga krigsmän hvilat ut efter fälttågens äfventyr och fördt ett regemente öfver bönder och torpare mera suveränt än rikets herrar kunde tillåta sig på sina stora slättbygdsgods. Enligt hvad ännu förtäljes, skulle fordom bondfolket

Ribbingshof och Norra Vi kyrka från Vassviksberget.

här nere ha inflåtat i kyrkbönen en önskan, att Gud måtte bevara dem för »Räåfar, Drakar och Ridderborgar», med ett ord traktens adliga herrar, hetlefrade soldater, hvilka berättas stundom ha svalkat sin vrede genom en simtur i Sommen och som nog kunde låta spanskröret gå på en tredskande torparevadmalsrock.

En af de äldsta gårdarne är Ribbingshof nere vid sjöns södra ända. Ett stycke från gården ligger Norra Vi kyrka, och ursprungligen bar äfven gården namnet Vi tydande på anor sen hedenhös. På 1200-talet spåras den i Folkungaägo. År 1279 tillbytte sig Birger Filipsson till Idö sin hustrus Ulfhild Minnisköld arfgods Vi och försålde det för 360 mark till sin svåger lagmannen Bengt Magnusson. Genom dennes dotter Ingeborg gick gården till hennes man lagmannen Birger Pedersson — Birgittas fader. Vid arfskiftet efter fru Ingeborg 1320 tillföll

Kapten Carl Ridderborg.

Vi den yngsta dottern Katarina, förmäld med lagmannen Magnus Gudmarsson Hjorthufvud. Efter dem ägdes godset af deras dotter Ingeborg, som först var gift med riksrådet Bengt Turesson Bielke och därpå äktade Orkneyjarlen

Fru Anna Ridderborg
född Klingspor.

Erengisle Sunesson Bååt († 1392). Sedermera synes det ha stannat inom Bååtätten till dess det från Brita Bååt och dennas make, ståthållaren Per Hansson af Forstenasläkten, öfvergick till deras dotter Anna († 1648), förmäld med kammarjunkaren Erik Pedersson Ribbing († 1623), hvilken gaf gården namnet Ribbingshof. Vidare ärfdes godset

af det sistnämnde parets dotter Märta, gift första gången med vicepresidenten friherre Svante Horn († 1645) och andra gången med kaptenlöjtnanten Arvid Drake († 1683) samt gick efter hennes död till dottern Brita Horn, gift med generalmajoren friherre Axel von Schaar

Hufvudbyggningen från viken, sydost.

Hufvudbyggnaden från gårdsplanen.

(† 1702). Nästa ägare blef deras son öfverstelöjtnanten friherre Johan von Schaar († 1723), genom hvilkens änka grefvinnan Charlotta Helena Mörner Ribbingshof kom att innehafvas af hennes andre man, öfversten friherre Nils von Ungern-Sternberg. Därefter ärfdes det dock af det enda barnet i första äktenskapet, Katarina Margareta von Schaar († 1792). Denna var två gånger gift, först med rytmästaren friherre Johan Leijon-

hjelm († 1748) och sedan med kaptenen Fredrik Ulrik Ridderborg. Denne och hans fru instiftade dagen före hans död Ribbingshof till fideikommiss för en brorson, majoren Karl Fredrik Ridderborg († 1807). Fideikommisset gick så till dennes son kammarherren Jakob Fredrik Georg Ridderborg († 1863) till dennes son kammarherren Karl Fredrik Kristoffer († 1907) och så åter till dennes son nuvarande innehafvaren

Gårdsplanen med flyglarna.

kaptenen Karl Gustaf Anders Fredrik Ridderborg. Ägarlängden kunde ge anledning till en och annan observation. Den aflägsna skogsgården har öfvervägande lämnats som arf till döttrar, hvilka icke mindre än i fyra kända fall varit gifta tvenne gånger. Ett formligt matriarkat har varit rådande i godsets historia, till dess fideikommissbestämmelserna om arfföljd son efter son gjorde slut därpå.

Ribblingshof har ett sällsamt vackert läge på en i Sommen utskjutande udde. Den äldsta kända manbyggnaden, den s. k. Ribblingska, stammande från början af 1600-talet, låg till vänster å nuvarande gårdsplanen, från grunden räknadt, och har efterlämnat en ännu skönjbar tomtning. General

von Schaar fann dock detta hus alltför oansenligt och lät under slutet af 1600-talet, som det säges med hjälp af krigsfångar, bygga det corps de logis, hvilket ännu kvarstår, om- och påbyggt till oigenkänlighet. Personer, som mindes dess utseende före de genomgående förändringarna under förra hälften af 1800-talet, beskrefvo huset såsom försedt med ett tak, brutet i flera afsatser och krönt af en hög spira. Ännu visar oss en kvarvarande pi-

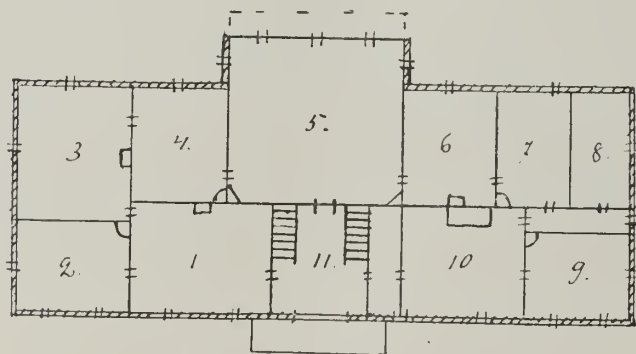
laster med förkroppadt bjälklag å den västra gafveln, huru väggarna varit uppdelade och upptill afslutade. På norra sidan åt sjön befinner sig en utbyggnad för den stora gästbudssalen. En flöjel på taket af det ombyggda huset har troligen suttit öfverst på det gamla tornet. Den bär inskriften A. V. P. S. Anno 1693. Bokstäfverna böra kunna tydas

A. V. S. = Axel von Schaar, A. P. S. = Anna Printzenskiöld (generalens andra fru). I ett hörn af stenfoten har under förre ägarens tid inmurats en å gården funnen sten med årtalet 1704. Om karaktären hos generalens träslott få vi antydningar i ett ännu kvarstående Ydresäteri från samma tid, Liljeholmen i Torpa socken,

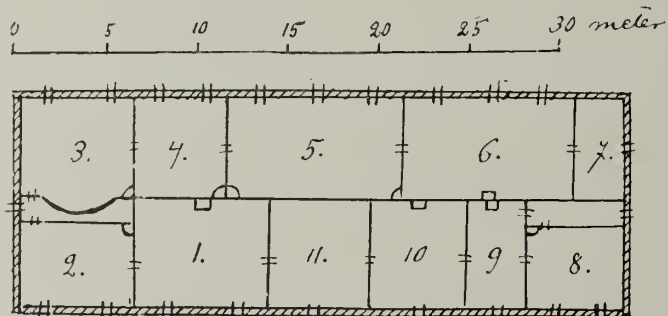
Förstugan med trappan till öfre våningen.

numera tillhörigt Boxholms bruk. Där finnes fortfarande kvar rum enkelt utmålade i den karolinska tidens smak. Det nuvarande Ribblingshof har dock ett nog så åldrigt tycke med sina röda ekonomibyggnader längs uppfarten, sina symmetriska röda timmerflyglar, sin tvåvånings träbyggnad rakt fram, krönt af en liten klockstol och försedd med utskurna fönsterfoder. När vi träda inom dörren, som endast kan stängas med rigel och aldrig haft lås —

Nedre våningen:

1. Bibliotek. — 2. Herrum. — 3. Gula gästrummet. — 4. Herrkammaren. — 5. Matsal. — 6. Serveringsrum. — 7. Hus-hållerskerum. — 8. Skafferii. — 9. Jungfrukammare. — 10. Kök. — 11. Förstuga.

Öfre våningen:

1. Hvardagsrum. — 2. Barnkammare. — 3. Sängkammare. — 4. Gröna förmaket. — 5. Blå salongen. — 6. Biljard. — 7. 8, 9, 10. Gästrum. — 11. Förstuga.

ett bevis på de gammaldags hederliga förhållandena i Ydrebygden, stå vi i en förstuga med nävt monumental pretention. Midt fram öppnar sig dörren till salen, på båda sidor gå trappor upp till öfre våningen. Med undantag för en

Papke, morfar till kapten Karl Ridderborgs farmoder.

Inskriften är karakteristisk:
Kung Adolphi främsta Vacht sin värde Papkes minne

General Axel von Schaar.
Oljemålning af M. Mijten.

Friherrinnan Anna von Schaar, född Printzenskiöld.
Oljemålning af M. Mijten.

och annan åldrig kakelugn och några enkelt snidade fönsteromramningar är den fasta inredningen modern. Bland möblerna och prydnadsföremålen påträffa vi däremot flera vittnesbörd om ställets och ägareättens förgångna. En otympligt men rikt skulpterad säng uppges ha tjänat konung Adolf Fredrik till läger under ett öfvernattande å Ribblingshof. Ett Rörstrandsbrickbord är signeradt 1760. Särskildt präktig är den af P. Lundh i Stockholm tillverkade silfverkanna, som utgör en afskedsgåva från Adolf Fredriks lifgarde till regementspastor

Hos sig behålle skal fast han I från dem går.
Att Deras hugkomst ock hos honom må bli inne.
Han denne Sjöken som et Venskapsteken får.

Ett dryckeskärl af mera bräcklig och därför äfven mera sällsynt art är en s. k. floribus, ett långt glaströr med utvidgad botten, hvarur for-

dom dracks vid gästabuden och som säkert var vanskligt nog att manövrera för de gäster, hvilka ännu ej voro så välplägade, att det kvittade dem lika, om de fingo drycken på kläderna eller ej.

Från detta gamla bohag vända vi oss till porträtten, som mer än

Matsalen.

Jakob De Maré, 1655—1709.

Öfverste Carl Ridderborg, 1689—1755.

något låter det framfarna komma till orda i ett hus. I salen hänga i förgyllda rokokorammar en hel följd af mörknade dukar. Innan turen kommer till dessa, måste vi dock betrakta de äldsta i raden af Ribbingshofs ägarebilder, dei Norra Vi kyrka upphängda konterfejen af Axel von Schaar och hans friherrinna, signerade med M. Mijtnens namn och motsvarande denna konstnårs goda anseende. Generalens porträtt har dessutom den roande inskriptionen på landtlig latin: »Axel von Schaar nata (!) An. 1641 dån. 15 Decemb. pinxit An. 1702». Porträtten återge eljest endast Ridder-

Major Fredrik Ulrik Ridderborg, fideikommissstiftaren. 1733—1782.

borgar, samtliga i kyrass och vapenrock. Där är stamfadern Jakob De Maré, drabant hos Karl XII och stupad vid Poltava, hans son öfverstelöjtnanten Jakob, som satt fången i Tobolsk († 1745), där är öfversten Karl Ridderborg hvilken var med både i Poltava och Bender († 1755).

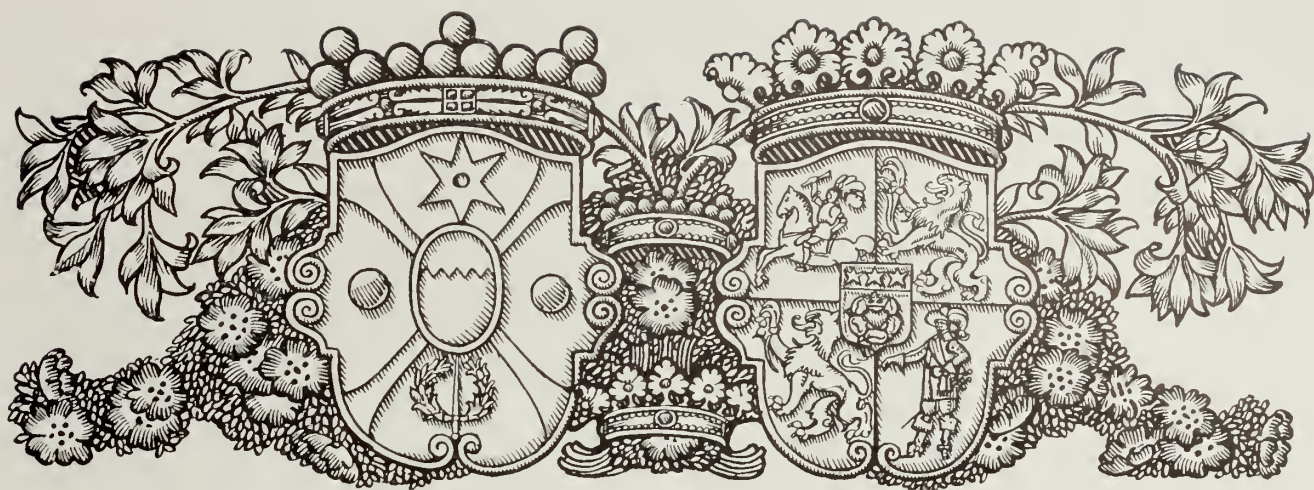
Den sistnämndes söner ryttmästaren Jakob Daniel († 1771) och majoren Fredrik Ulrik, fideikommissets stiftare († 1782) röja redan genom utseendet att de tillhört ett mildare tidevarf än karolinernas. Det sista konstnärliga porträttet å Ribbingshof är alldeles modernt. Kapten Carl Ridderborg målades år 1905 å Malmens lägerplats i första lifgrenadierregementets uniform af Johan Krouthén.

Vi ha så lärt känna, hvad Ribbingshof eger af minnen och kunna öfvergå att njuta af den på en gång vänliga och allvarsamma natur som ger

det största behaget åt den gamla gården, skogarna, bergen och det vida vattnet.

Taxeringsvärdet för Ribbingshof med underlydande Kåfrabo, Stora Rödje, Lilla Rödje, Kämpekulla samt Viskvarn är 201,000 kronor. Arealen utgör 2,788 tunnland.

ADELSNÄS

ATVIDS, BJÖRSÄTERS, VÄRNA, GREBO M. FL. SOCKNAR, BANKEKINDS OCH KINDA
HÄRADER, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

GÄRDSERUMS M. FL. SOCKNAR, NORRA TJUSTS HÄRAD, KALMAR LÄN

AF CARL FORSSTRAND

I den del af gränstrakterna mellan Östergötland och Småland, som bildas af Bankekinds, Kinda och Norra Tjustrs härad, har sedan urminnes tid det i våra dagar så lifliga och blomstrande industrisamhället Atvidaberg ut-

gjort medelpunkten för befolkningens näringslif. Till följd af de malm-tillgångar, som funnos i Atvids, Värna, Björsäters m. fl. socknar, utvecklade sig nämligen redan under förra hälften af 1300-talet i orten en lönande grufdrift, och i början af det följande seklet hade bergsbruket förkofrat sig så, att bergsmännen vid »Atwedabergs»

koppargrufva af konung Erik af Pommern tillerkändes samma fri- och rättigheter som dem vid Kopparberget. Nya privilegier utfärdades och stadfästes af Karl Knutsson Bonde, Sten Sture d. y. och Gustaf Vasa, och bland dem, som under de

första decennierna af 1500-talet verkade för höjandet af grufdriften, nämnes Hans Brask, den ryktbare, kraftfulle biskopen i Linköping. Varmt intresserad för sin fäderneprovin, verkade nämligen denne bland annat för bearbet-

ningen af Atvidabergs grufvor, men då han efter reformationen ej kunde finna sig tillrätta med de nya förhållandena utan lämnade fosterlandet, gick grufdriften miste om hans stöd. Det berättas, att han före afresan skall ha kastat en ring i en af grufvorna som sedan igenfylldes och ytttrat: »Förrän denna ring återfinnes, skall ingen bryta malm i denna

grufva» — en förutsägelse som märkvärdigt nog skulle gå i fullbordan. Trots den uppmuntran, som Gustaf Vasa och hans söner samt Gustaf II Adolf, hvilken personligen besökte Atvidaberg, skänkte bergsbruket därstädes, och trots det att bön-

Statsrådet
Friherre Theodor Adelswärd.

Grefvinnan Louise Adelswärd
född Douglas.

derna i Åtvid under 1600-talet berättas ha varit så rika, att de begagnade kopparhällar framför sina förstukvistar, blef det nämligen ingen riktig fart i driften, och under de första decennierna af 1700-talet hade denna råkat i sådan lägervall, att man i det närmaste hunnit glömma de gamla grufvornas både läge och namn. Men på 1750-talet, ungefär samtidigt som biskop Brasks nu i statens historiska museum förvarade ring — af guld med infattad granat — vid upprensningen af en grufva hittades, återupptogos arbetena under ledning af löjtnant David Hallonqvist, och sedan 1762 ett bolag bildats, började företaget krönas med framgång. Bland bolagsmännen intogs främsta platsen af den driftige och outtröttlige *Johan Adelswärd*, vid denna tid krigsråd, sedermera titulär landshöfding och friherre. Redan 1764 var han ägare af hälften af bolagsaktierna, 1777 innehade han fyra femtedelar af dem, och sedan han några år senare blifvit ägare af de återstående, stiftade han år 1781 af kopparverket vid Åtvidaberg samt 63 hemman i de ofvan nämnda häradena och

frälseräntan af $10\frac{5}{8}$ mantal under benämningen *baronet Adelswärd* ett fideikommiss för sin släkt. Det i Åtvids socken belägna säteriet Näs, som nu fick namnet *Adelsnäs*, utgjorde hufvudgården i det stora egendomskomplexet, och år 1783 erhöles k. m:ts stadsfästelse på fideikommissstiftelsen, som har blott en motsvarighet i vårt land, nämligen det släkten Beck-Friis tillhöriga »grefskapet» Böringe.

Det Adelswärdska fideikommisset är nämligen Sveriges enda »baroni», och stiftelseurkunden innehåller den bestämmelsen, att titeln och namnet baron Adelswärd skall tillkomma fideikommissets innehafvare, äfven för den händelse ätten på manssidan utgår, »i hvilket fall k. m:t förlänar denna egendom till någon annan af sina trogna undersåtar, som därtill kunnat göra sig värdig, dock att företräde om möjligt därvid lämnas någon af namnet på kvinnosidan.»

Näs eller den af gårdarna, som af Johan Adelswärd valdes till medelpunkt för hela besittningen och som allt sedan 1780-talet under sitt nya, nyss anförda namn kan sägas beteckna sammanfattningen af det hela, leder sin historia som sätesgård tillbaka till början af 1500-talet. Dess förste med säkerhet kände ägare var nämligen *Esbjörn Thorkilsson* eller »Esbjörn skrifvare», hvilken år 1529 var befallningsman i Jönköping och tre år senare af Gustaf Vasa

erhöll adelskap och sedermera blef slottslofven först på Kalmar och sedan på Stegeborg. Gift med *Margareta Somme*, hade han sonen *Sven Esbjörnsson*, som var öfverstebefallningsman på Kronobergs slott och gift två gånger, nämligen i ätterna Bagge till Berga och Bååt. Näs tycks efter honom ha ärfits af hans yngste son *Lindorm Svensson*, hvilken var ryttmästare och gift med *Märta Ribbing*, dotter af riksrådet Peder Ribbing till Ulfsnäs. Dessa makars äldste son, majoren vid Smålands infanteri *Sven Lindormsson*, som skref sig till Näs, Grundevad, Sjögård o. s. v., tog år 1625 å ättens vägnar och

Guvernören Nils Assersson Mannersköld (1584—1665).

med namnet *Bock af Näs* introduktion å riddarhuset, men fädernegården tyckes ungefär samtidigt ha gått ur släktens ägo. År 1623 nämnes nämligen såsom dess ägare en *Johan Persson Hane*, befallningsman på Västerås slott, och efter honom öfvergick gården som kronodonation till guvernören och ståthållaren öfver Dorpt, sedan landshöfdingen i Älfsborgs län, den tappra *Nils Assersson Mannersköld*. Öfver honom och hans tvenne fruar, *Christina Bökler* och *Anna Wrangel*, finnes ett grafmonument äfvensom andra minnen i Åtvids kyrka. Näs' ärfdes af ende sonen i andra giftet ryttmästaren *Gustaf Mauritz Mannersköld*, en tapper men orolig och bullersam man, om hvilken sägner länge i orten fortlefde*, men reducerades från honom och hans fru, *Adriana De Besche*, till kronan.

* Bland annat berättas, hur Mannersköld vid Näs anlade en skans, hvarifrån han med skarpa kanonskott skrämde prästen i Åtvid.

Fru Mannersköld, som efter mannens död i en duell gifte om sig med ryttmästaren *Otto Reinhold Bock*, kom emellertid jämte sin dotter *Anna Eva Mannersköld*, gift med öfversten *Frans Ewald Fock*, genom byte åter i besittning af gården. Denna innehades sedan af Eva Mannersköld, som var den sista af sin ätt, och då hennes äktenskap var barnlöst, testamenterade hon Näs till dåvarande kaptenen, sedermera riksrådet grefve *Fredrik Ulrik von Rosen*, hvilken efter Focks död 1738 tillträdde densamma, men 1764 försålde den till *Johan Adelswärd*. Med honom inleddes som förut antydts en ny period i godsets och hela ortens historia.

Johan Adelswärd tillhörde en borgerlig släkt i Norrköping vid namn Hultman. Hans fader, som också bar dopnamnet Johan och var son af den rike handlanden Lorentz Hultman, valde emellertid krigaryrket och blef som ryttmästare vid Adelsfanan år 1719 adlad med namnet

Från det gamla Adelsnäs.

Fersen och i det andra *Eva Beata Lovisa Stackelberg* samt efterträddes i besittningen af Adelsnäs af sin äldste son i första äktenskapet, kabinettskammarherren *Johan Carl Adelswärd* (f. 1776 † 1852). Denne åter följdes af sin son öfverstekammarjunkaren *Eric Seth Adelswärd* (f. 1813 † 1865), och då han ej efterlämnade någon son, öfvergick baroniet till hans kusin, kammarherren *August Theodor Adelswärd* (f. 1803 † 1887), gift med *Marie Emelie Reuter-sköld*. Mer intresserad för sitt andra betydande jordagods, det vackra Stäringe i Södermanland, tillbragte baron A. T. Adelswärd där större delen af sin lefnad och öfverlämnade redan vid tillträdet af fideikommisset förvaltningen af det-samma åt sin son och blifvande efterträdare, underlöjtnanten vid Lifregementets husarkår, sedermera ingenjören vid statens järnvägsbyggnader *Axel August Reinhold Adelswärd* (f. 1828 † 1900). Under ett par decennier var denne bosatt å Adelsnäs, men lämnade mot slutet af 1880-talet förvaltningen af egendomarna åt äldste sonen i sitt äktenskap med *Augusta Charlotta Theodora Berg*, nuvarande innehafvaren, statsrådet och chefen för finansdepartementet *Axel Theodor Adelswärd* (f. 1860).

Från det gamla Adelsnäs.

Adelswärd. I sitt äktenskap med *Althea Silfverström*, hade han blott två barn, nämligen sonen Johan och dottern *Althea Johanna*, som blef gift med lagmannen Johan Spalding, adlad Spaldencreutz.

Fideikommissstiftaren, som år 1770 upphöjdes i friherrligt stånd och var gift med *Catharina Fuuck*, inlade stora förtjänster icke blott om kopparverkets vid Atvidaberg utveckling och förkofran utan äfven om godsets skötsel samt intresserade sig lifligt för jordbrukets höjande. När han år 1785 borttrycktes af döden, var det också en af vårt lands bäst skötta och värdefullaste egendomar, som med baroniet öfvergick till hans yngste son — fyra äldre söner hade före fadern dött unga och ogifta — öfversten *Eric Göran Adelswärd* (f. 1751 † 1810). Denne, som gjorde sig bemärkt bland oppositionsmännen inom ridderskapet och adeln vid 1800 års riksdag, hade i sitt första gifte *Eva Helena von*

Från det gamla Adelsnäs.

»Villan» från gårdssidan.

Under denne, som sedan år 1901 är gift med *Anna Louise Dorothée Douglas*, dotter af riks-

Utsikt öfver terrassen vid »Villan».

marskalken, greve L. Douglas och hans maka, f. Ehrensvärd, har Adelnäs upplevat en ny och betydelsefull blomstringsperiod. Det under baroniet lydande Åtvidaberg, numera municipal-samhälle med omkring 2,500 invånare, har nämligen tack vare i mycket friherre Adelswärds initiativ blifvit en liflig industriort, och åkerbruket, boskapsskötseln, skogshandteringen o. s. v. å Adelnäs och de öfriga talrika gårdarna ha kommit i åtnjutande af insiktsfull och rationell omvårdnad.

Då en skildring här af i detalj ligger utom ramen för denna beskrifning, må vi öfvergå till några erinringar om själfva Adelnäs och de förändringar, detta undergått i friherre Adelswärds hand.

Adelnäs herrgård, naturskönt belägen vid Bysjön, var fordom bebyggd med »ett karakterstärshus med frontespice af trä, beklädt med tegel, samt tvenne rymliga flyglar och tvenne paviljonger af sten, alla af en vånings höjd». Uppförd i 1700-talets herrgårdsstil af öfversten, friherre Eric Görän Adelsvärd, hvilken äfven anlade de präktiga orangerierna och drifhusen, kännetecknades hufvudbyggnaden, som på grund af ålder och bräcklighet måste på 1890-talet rifvas, att döma af afbildningarna af gammaldags trefnad, och de ännu kvarstående flyglarna

Sjösidan.

förmedla samma intryck. I stället för den nedrifna manbyggnaden lät friherre Adelswärd å den motsatta sidan af Bysjön och ej långt ifrån Åtvids kyrka och municipalsamhället efter ritningar af professor *I. G. Clason* år 1889 uppföra en större villa i engelsk stil, som härligt belägen och lika bekvämt som smakfullt inredd allt sedan varit hans och hans familjs hem.

Innehållande 25 rum i två våningar innesluter byggnaden, som med sina talrika utbyggnader, spetsiga tak o. s. v. gör ett pittoreskt intryck, ett stort antal konstföremål, antika möbler m. m., komna från det gamla Adelsnäs, äfvensom en mängd föremål från andra håll och andra tider, det hela hemtrefligt och smakfullt ordnadt. Från den vackra af en mur omgifna och med blomstergrupper prydda gården invid landsvägen mellan Atvidaberg och Adelsnäs kommer man först in i den stora och rymliga hallen eller förstugan, där en väldig spis med öfverbyggnad i brunt trä med målningar först fångslar uppmärksamheten, äfven genom följande inskrift: »För mänskors barn är brasans

värma och solens syn det bästa, då mannen har hälsans gåfva och fri från lastarenom lever».

Tempel i parken med målningar i taket af Per Hörberg.

Salongen.

Undre våningen innehåller matsal och serveringsrum, salong, biblioteksrum, ett par sällskapsrum, ett litet mycket vackert skrifrum o. s. v., den öfre hufvudsakligen sofrum, toaletterum, badrum, rum för betjäningen och flera gästrum, men till gästers förfogande står också en särskild byggnad, belägen invid gården till vänster om villan. I matsalen upptages vägarna af ett stort antal porträtt, mest från 1700-talet och af medlemmar af släkten Adelswärd och med denna befryndade ätter. Knapast af något större konstvärde och i allmänhet icke signerade, ha dessa porträtt hufvudsakligen intresse i samband med familjekronikan, men man träffar äfven

dukar af allmännare historiskt värde, såsom t. ex. konterfejen af friherrinnan Eva Helena Adelswärds föräldrar, öfverhofjägmästaren greve *Carl Reinhold von Fersen* och hans maka *Charlotta Fredrika Sparre*, hvilka intogo en framskjuten plats inom frihetstidens sällskapskretsar och vid Gustaf III:s hof. Ett mycket vackert porträtt, föreställande antagligen någon engelsk råds-herre eller magnat, är måladt af *Jean Wollercen* och signeradt 1730.

Bland porträtten i salen träffas äfven bilderna af konungarna Oscar II och Gustaf V, det förra af *Perseus*, det senare af *Cardon*, skänkta till svenske ministern i Paris baron George Adelswärd, hos hvilken de

Öfversten Baron Eric Göran Adelswärd
(1751–1810). Miniatur.

Biblioteket.

ofvannämnde konungarne vid besök i Paris under deras ungdom bott.

I den särdeles vackra, i hvitt och blått tapetserade och möblerade salongen beklädes kortväggen midt emot den utbyggda fönsterväggen af en gobeläng. Här ses äfven ett intressant porträtt af *Ehrenstrahl*, föreställande *Aurora Königsmarck*, samt en rikhaltig och värdefull samling miniatyrporträtt, bland hvilka må särskildt framhållas de två, som målade

Silfverkannor tillhöriga fideikommisset och skänkta af Gustaf III som belöning för återupptagandet af den uralda grufdriften.

af *Bolinder* föreställa hofmarskalken *Avel Reutersköld* och hans fru, f. *Le Febure*. Här har också vanligen sin plats ett mycket vackert och värdefullt porträtt af friherrinnan *Eva Helena Adelswärd*, f. *von Fersen*, måladt af *Wertmüller*, men detta konstverk är för närvarande i friherre Adelswärds bostad i Stockholm.

Bland kuriosa och pretiosa i salongen, delvis jämte en del af miniatyrporträtten upplagda på en gammal vacker byrå, märkes en

Friherrinnan *Eva Helena Adelswärd* född *von Fersen*.
Oljemålning af *A. Wertmüller*.

Friherre *Johan Adelswärd*.
Oljemålning.

kopïa af biskop Brasks ofvannämnda ring, och till Åtvidabergs historia sluta sig äfven ett par, fideikommisset tillhöriga silfverpokaler, som löjtnant Hallonqvist år 1772 erhöi för sina förtjänster om grufdriften.

I biblioteksrummet, där i blågrönt hållna hylor, fyllda med en rikhaltig boksamling, bekläda väggarna, står ett vackert gustavianskt skrifbord med rika beslag, och här ses porträtten af friherre Adelswärds fader, måladt af *B. Österman*, och farfader, af *Amalia Lindegren*, äfvensom af friherre Eric Görän Adelswärd.

I en af de gamla flyglarna eller paviljongerna vid Adelsnäs är inrymdt ett annat bibliotek, nämligen ett äldre, hopbragt hufvudsakligen af friherren Johan och Eric Görän och innehållande

bland annat en rik samling af 1700-talets franska litteratur.

De förut lämnade porträttuppgifterna må fullständigas med följande detaljer: friherre Seth Adelswärds porträtt af *A. Lindegren*, friherre Jan Carls af *Hansen*, friherre Eric Göräns porträttmedaljong af *Byström*, ett porträtt af Carl XII (matsalen).

Hvad som emellertid måhända skänker villan, hvilken är att betrakta som en mer tillfällig bostad för fideikommissnehafvaren, till dess ett nytt och tillämnadt corps de logis vid Adelsnäs blir uppfördt, större intresse än de nu omnämnda minnena från äldre tider, äro de utomordentligt vackert anordnade omgifningarna: den härliga terrassen åt Bysjön, de vackra planteringarna, som ord-

Friherre *Daniel Tilas*.
Oljemålning af *Arenius*.

Parti af parken.

nade af den framstående trädgårdsmannen *Rudolf Abelin* ej lämna något öfrigt att önska i afseende på blomsterrikedom och smakfullhet. De naturliga betingelserna för blomsterodling, liksom trädgårdsskötsel i allmänhet, äro vid Adelsnäs de bästa. Östergötlands slättnatur har här öfvergått i en mer kuperad terräng, och landskapets allmänna karaktär är mer öfverensstämmande med det närbelägna Norra Tjusts än Östergötlands vanliga. Adelsnäs har sålunda en stor rikedom på ek, bok och andra ädla löfträd, och den gamla parken vid Adelsnäs är med sina åldriga träd, sina vackra dalgångar, sin rika östvegetation en af de yppigaste och vackraste i vårt land.

Vittnesbörd om friherre Adelswärd's lifliga intresse för frukt- och trädgårdsodlingen i allmänhet finnas dels i de nyanlagda orangerierna och drifhusen vid Adelsnäs, dels i de vidsträckta anläggningarna på andra sidan Bysjön, som anslutande sig till Adelsnäs' af staten understödda trädgårdsskola tillkommit på initiativ af friherre Adelswärd och haft så driftiga anläggare och

vårdare som direktör Abelin och kandidat *C. Dahl*.

Baroniet Adelswärd omfattar för närvarande, inberäknadt Stäringe med underlydande hemman i Södermanland, $63\frac{5673}{10000}$ mantal, af hvilka $43\frac{1310}{10000}$ mantal äro belägna i Östergötland, $7\frac{8750}{10000}$ mantal i Norra Kalmar och $12\frac{5613}{10000}$ mantal i Södermanlands län. Sammanlagda arealen, hvaraf 2,926 har är åker, utgör 21,768 har, med ett taxeringsvärde år 1912 af kronor 2,482,000, inberäknadt kvarnar, sågar, elektriska kraftstationer vid Ätvidaberg och Adelsnäs. Fideikommissets egendomar äro belägna i 7 socknar. En mindre del af fideikommisset, nämligen Bersbo grufvor och Forsaströms järnbruk blef år 1900 med k. m. s. tillstånd utbytt mot ett fideikommisskapital, som förvaltas af två af Svea hofrätt utsedde gode män och för närvarande uppgår till omkring 50,000 kronor. Senare har jämväl ett område å hvilket Ätvidabergs municipalsamhälle är beläget blifvit utbytt mot ett fideikommisskapital af 350,000 kronor.

ENGELHOLM

ST. ANNÆ SOCKEN, HAMMARKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF LOUISE STENBOCK FÖDD MÖRNER

Vid Östergötlands kust finnes en socken, som till största delen består af öar. Det är St. Annæ socken, sällsynt fager med sin rika växtlighet. Mellan skogbeksädda holmar breda fjärdarna ut sig, och man skyntar hafvet bakom hägrande kobbar. Därute synes en och annan fiskarstuga bland klipporna, men längre in där ekarne susa öfver jämna gräsmattor och ett och annat åkerfält blir synligt mellan bergskrefvorna, där bli stugorna större och flera. På en af dessa härliga öar har uppförts ett herresäte, hvars största tjusning är dess enastående läge ute i St. Annæ skärgård. Holmar och stränder så långt ögat når höra sedan ett par hundra år till Engelholms fideikommiss.

Grefve Gabriel Spens.

*Grefvinnan Ellen Spens
född Enhörning.*

teradt Söderköping i mars 1359, skall Kejsarnäs (nu under Engelholm) varit bland de gårdar som tillhört den historiskt så ryktbare hertigen Bengt Algotsson och som blefvo honom fråntagna af konung Magnus Eriksson Smek och af denne öfverlämnade till Bo Jonsson Grip. Genom i kammararkivet förvarade jordeböcker från 1500-talet får man veta, att Kårebo, förut under Fogelvik, Dal, Andrakö, numera Axelsö, m. fl. hemman, som nu höra till fideikommisset, varit skattskyldiga under Stegeborgs kungsgård, och att andra såsom Andö, Högsjö, Näset och Stenbacka räknades till konung Johan III:s arfve gods.

Om gårdens tidigare historia finnes endast sparsamma underrättelser. Enligt ett pergamentsbref, som förvaras på Thorönsborg och är da-

Först i början af 1600-talet samlas dessa gårdar på en hand och kallas frälse under Andö. Det var Johan III:s marskalk och ståthållare på Stegeborg, Erik Jöransson Ulfsparré (1577—

Utsikten från hufvudbyggnaden.

1631), som dels tillbyter sig och dels mottager som donation de gårdar, som af honom ordnades till ett frälsegods med Andö som sätesgård. Han var gift med friherrinnan Beata Oxenstierna, och till deras dotter Christina gick gården i arf, ty hennes man i andra giftet rikskammarrådet Gustaf Pehrsson Natt och Dag (1627--1694) nämnes i jordeböckerna som innehafvare af Andö säteri, som först 1665 kallas Engelholm. I St. Annæ kyrkoböcker från år 1695 säges Engelholm ha varit »öfverste Spens', men nu Hans Reuterkrantz's fru Anna Cronströms och hennes barns». Denne öfverste Spens är antagligen den i Anreps ättartaflor omtalade majoren friherre Axel Spens, hvars son sedermera köper Engelholm af fru Anna Cronström.

Öfverste Axel Spens sålde Engelholm till hofjägmästaren Hans Reuterkrantz' fru, Anna Cronström (1658--1722). Enligt en inventarieförteckning på Engelholm från 1695 kallas gården för sätesgård åt nämnda fru. Hon sålde gården 1708 till presidenten grefve Jacob Spens (1656--1721), som här begagnade sin bördsrätt till fädernegården.

Grefve Jacob Spens stiftade 1714 Höja gård i Uppland till fideikommiss åt sin andre son Carl Gustaf, med förbigående af den äldste sonen Axel, som blifvit tillfångatagen efter slaget vid Pultava och sedan icke afhörts. Då grefve Axel Spens efter fadrens död återkom till fäderneslandet, stiftade modern friherrinnan Beata Bonde 1728 Engelholm till fideikommiss åt honom med

Gården sedd från trädgården.

Gården från väster. Till vänster hufvudbyggnaden, till höger flyglarna.

föreskrift bl. a., att Engelholms fideikommiss i framtiden, om tvenne eller flera grefvar Spens funnos i lifvet, icke finge innehafvas af den som vore ägare af godset Höja som fideikommiss.

Enligt traditionen lär grefve Axel Spens under sin fångenskap sysslat med sadelmakeri. På Engelholm förvaras en sadel, som ansågs vara förfärdigad af honom, men konstruktionen tyder på en senare tid. Han dog ogift och lämnade fideikommisset i arf till sin brorson Gabriel (1712—1781). Grefve Axels bror Carl Gustaf lefde visserligen några år efter brodern, men såsom innehafvare af Höja fideikommiss kunde han ej bli ägare af Engelholm, utan denna gård

öfvergick till hans andre son Gabriel, medan Höja så småningom ärfdes af hans äldsta son.

Fältmarskalken grefve Gabriel Spens gjorde vidlyftiga väg- och parkanläggningar på Engelholm. Ännu kan man se spår efter den $\frac{1}{4}$ mil långa, på Andön anlagda strandvägen, som slingrar sig bland högstammiga furor och täta löfträd, hvilka här och där lämna utsikt öfver vida fjärdar. Här åkte han i sin sjuglasvagn och såg ut öfver det härliga örike, som han hade lyckan att kalla för sitt. De magnifika alléerna i trädgården härstamma troligen från denna tid, då mycket gjordes för att försköna gården. Grefve Gabriel dog ogift och efter

Hufvudbyggnaden.

Kista i hallen.

honom ärfdes fideikommisset af hans yngre bror, landshöfdingen greve Fredric Gustaf Spens (1721—1795). Han var gift med friherrinnan Ulrica Eleonora Falkenberg af Trystorp. Om deras son, kaptenen greve Carl Gabriel (1751—1822) och hans första fru, friherrinnan Ulrica Augusta Palbitzki, går en egendomlig sägen. Ännu i dag påstås det spöka i det gamla trähuset vid Engelholm. Man ser hvita skepnader och hör vacker musik. Orsaken till detta leder sitt ursprung från greve Carl Gabriels tid. Hans första fru hade en vän, fröken Sophia Sack. Denna dam kunde greve Carl Gabriel inte tåla och förbjöd hennes besök i hemnet. Hans grevinnan ville emellertid inte finna sig i detta örbud, utan fann på att dölja sin väninna på Engelholm. Om dagarne vistades hon i något gästrum och förflyttade sig därifrån endast i skymningen, då man kunde få se en hvitdraperad skepnad i de smala korridorerna. I månskenskvällar lustvandrade hon bland parkens höga träd och dolde sig vid minsta ljud bland buskar och löf. Hur hon sedermera lyckades tillvinna sig greve Spens sympati och bli hans andra fru, därom förmäler traditionen intet.

Efter greve Carl Gabriels död ärfdes Engelholm af hans brorson, greve Carl Axel Spens (1806—1892), gift med friherrinnan Hedvig Rehbinder af Uddrich.

Engelholm var på denna tid ett af traktens gästfriaste herresäten. Gäster kommo till festliga samkväm. Långt i förväg hördes från Engelholms herrgårdstrappa när de tunga, fyrspända vagnarna rullade öfver den 200 fot långa Djupsunds bro, som förbinder Andön med fastlandet. Här vistades långliga tider s. k. kavalerer, hvilka hade sin bostad i en särskild byggnad på den af parkholmarne, som kallades Tempelholmen.

Greve Carl Axels son, löjtnanten greve Axel Walter Gabriel (1840—1897) och hans fru,

grevinnan Emelie Stackelberg voro bosatta på Engelholm endast i tre år.

På 1890-talet var Engelholm utarrenderadt några år, och under denna tid fingo park- och trädgårdsanläggningar delvis förfalla liksom hufvudbyggnaden, hvilken ansågs obeboelig. Allt detta har af greve Walters son, nuvarande ägaren greve Gabriel Spens och hans grevinnan, Ellen Enhörning, satts i stånd på ett gediget och pietetsfullt sätt.

Engelholms hufvudbyggnad är belägen vid Andöns norra strand på en hög terrass med den härligaste utsikt öfver klippta, korsande alléer, trädgårdsanläggningar, orangeri, en gulmålad träbyggnad af 1700-talstyp, vassiga parkholmar och grunda hafsvikar. Från terrassen leder en trappa ned till den 150 fot långa träbron, som förenar Andön med orangeriholmen. Mindre broar och delvis igenvallade stränder leda ut till parkholmarne, hvarifrån St. Annæ skärgård aftecknar sig i all sin säregna fägring. Trappan, som leder från terrassen ned i trädgården omges af klippta häckar, som sedan fortsättes af de ståtliga, höga alléerna. Dessa bestå af klippta lönnar och lindar, bildande dubbelkors på ömse sidor om statbyggnaderna och fortsätta till den långa bron. De korsande alléerna sträcka sig åt ena sidan till den stora köksträdgården och åt andra sidan ut till en ekhage. Hufvudalléen liksom de korsande alléerna äro hvardera 421

Skåp med Spensiskt vapenporstin i matsalen.

Grefve Gabriel Spens.

Grefve Axel Spens.

fot långa. Dessa storstilade anläggningar sätta sin prägel på Engelholm och dess omgifningar och utgöra något af det vackraste man i den vägen kan få se.

Hufvudbyggnaden är ett envåningshus af trä, troligen uppfördt i slutet af 1600-talet af fru Anna Cronström, samt byggdt i korsknut och brädfodradt. De båda långsidorna indelas af tio pilastrar och kortsidorna af fyra. Taket är ett s. k. säteritak utan vertikal mellanled, och på hvardera gafveln finnes ett takfönster. Det hela är täckt med tegel. Själfva byggnaden är gulmålad och pryddes före reparationen af målade blomsterguirlander öfver hufvudingången. De smårutiga fönstren ha höga dimensioner. Byggnaden, som enligt ett husesynsprotokoll på Engelholm 1826 innehöll tio boningsrum och då ansågs gammal, stod sedan 1880-talet obebodd, men iståndsattes 1910 af nuvarande ägaren.

Vid renoveringen blef rumsindelningen bibehållen med undantag af några rum i husets västra del, hvilka inreddes till kök. Det hela, både yttre och inre, är typiskt för en 1600-tals herrgård i Sverige, så mycket intressantare som den är sällsynt.

I den ljusa, rymliga hallen står en kista af ek med initialerna H. B. öfver den danska Braheättens vapen och F. L. T. öfver Thottska vapnet. Det är *Henrik Brahe* till *Widtsköfle* († 1587), gift 1574 med *Fru Lene Tågesdotter Thott*, som märkt kistan med sitt och sin

frus vapen och således varit ägare af densamma. Från hallen kommer man in i matsalen, som prydes af ett ståtligt 1600-talsskåp, ett par höga, utskurna karmstolar, en öppen spis och gammalt Spensiskt vapenporcelain. Dörröfverstyckena från 1700-talet äro här bibehållna. Därifrån leder en glasdörr ut på norra terrassen med utsikt öfver hagar med åldriga ekar. Till höger om salen ligga ekonomirum och sofrum, till vänster salongen med hvit Louis XVI-möbel. På ena

Rokokobyrå i salongen.

Grefve Jacob Spens.

långväggen står en synnerligen elegant rokokobyrå med beslag och inlagd träskifva. Den påstås ha tillhört prinsessan Sofia Albertina. Porträtt i olja finnas här af den förste fideikommissariens far, grefve Jacob Spens, af dennes söner grefvarna Axel och Carl Gustaf, af den senares fru, grefvinnan Beata Oxenstierna af Croneborg och af deras son Gabriel. Likaså finnas två porträtt, hvilka enligt traditionen skola föreställa morföräldrarne till grefve Carl Gabriel Spens' första fru, nämligen ryske vice-amiralen grefve Kenneth Duffus, lord af Sutherland och hans fru, friherrinnan Charlotta Christina Sjöblad.

På 1850-talet växte en tjock murgrönsstam in genom ytterväggen i detta rum och förgrenade sig kring de båda fönstren där det rika löfverket bildade draperier. Äfven mellan golf-tiljorna trängde skotten sig fram och vårdades omsorgsfullt af gårdens husmoder. Tyvärr är murgrönan sedan några år tillbaka utgången. Från salongen kommer man till ett litet förtjusande förmak med stämning från 1700-talet. Vackra dörröfverstycken, en gammal äkta kakelugn och icke minst en målad tapet, föreställande

Tapet och dörröfverstycke i kabinettet.

Gammal statbyggnad.

en näpen herdescen, ge en förnäm prägel åt det hela. Grefvinnans kabinett och grefvens rum göra ett särdeles hemtrefligt intryck och förena gammal tradition med nutida komfort. Flertalet af de vackra möbler, som pryda sällskapsrummen på Engelholm, äro arf inom Spensiska släkten.

Nästan öfverallt äro de målade kakelugnarna från 1700-talet bibehållna, liksom de gamla järnlåsen på dörrarna.

På norra terrassen ligga tvenne liksidiga flyglar, en på vardera sidan om hufvudbyggnaden, och försedda med årtalet 1734. De äro envåniga och uppförda af tegel då grefve Axel Spens hemkommit från Ryssland. Taken äro en upp-
repning af hufvudbyggnadens. Före dennas nyinredning inrymdes köket i den östra flygeln. Numera innehålla de gästrum, ekonomirum och flera hvälfda källare, hvaraf en anses ha varit begagnad till fängelsehåla. För icke länge sedan syntes långa järnkedjor och tunga hand- och fotbojor fasthängande i källarväggen.

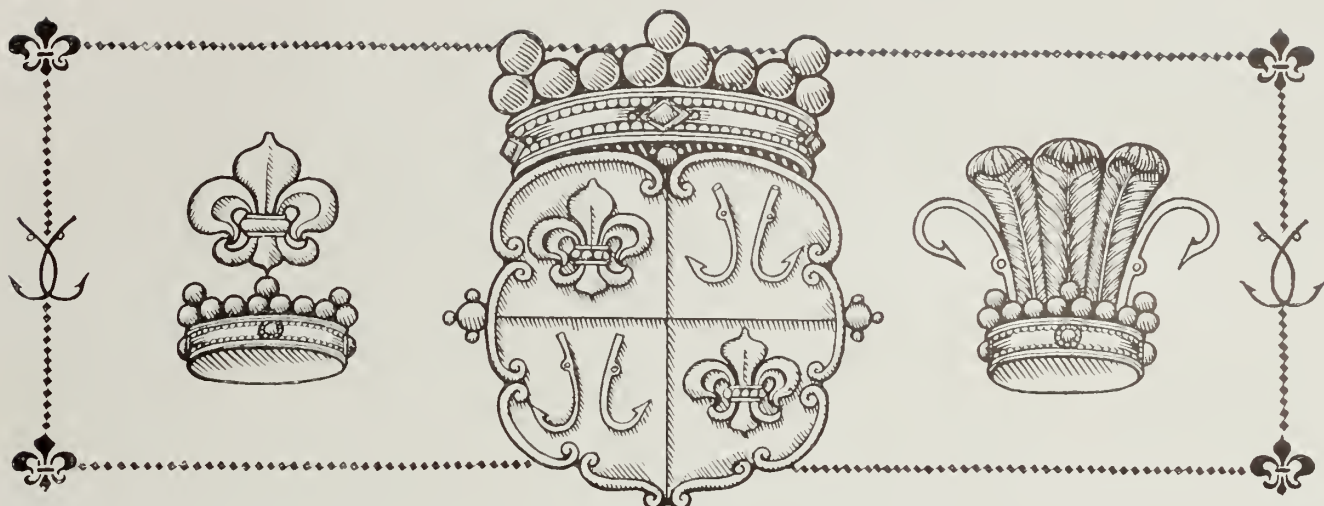
Utmed de klippta alléerna i trädgården ligga tre rödmålade statbyggnader, hvilkas tak och byggnadssätt noga öfverensstämma med hufvud-

byggnadens. De äro troligen uppförda samtidigt med denna och lära förr ha användts för gäster. Vid en nyligen företagen reparation af dessa byggnader har en gammal planritning öfver stenflyglarna kommit i dagen. Af denna framgår att man ämnat uppföra fyra byggnader, hvaraf endast två gjordes färdiga. Stengrunden till en af de planlagda flyglarna finnes ännu kvar.

Engelholm, med sina gamla byggnader, sitt skyddade läge på öar bland hafsvikar, gör intryck af att ha blifvit förskonadt från alla moderniseringsförsök. Här i Östergötlands skärgård, 40 kilometer från närmaste stad, har Engelholm alla betingelser för att kunna bibehålla sin karaktär af gammal svensk herrgård.

Engelholms fideikommiss omfattar följande gårdar, i St. Annæ socken: Engelholm, i Gryts socken: Emtö, Axelsö och Strand; i Börrums socken: Norrum; i Ringarums socken: Krogersbo; i Drothems socken: utjorden Tycketorp och i Skaraborgs län: Stora Bäckebo, tillsammans 32 mantal, 7,000 hektar, hvaraf 950 hektar åker, med ett taxeringsvärde af 678,900 kronor.

MEM

TÅBY SOCKEN, BJÖRKEKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF NILS SJÖBERG

Vid Göta kanals utlopp i Slätbaken ligger Mems herrgård. Den har medeltidsanor och tillhörde under 1400-talet en af de förnämsta släkterna i Sverige vid denna tiden, ätten Grip. Ägare under senare hälften af nämnda århundrade var riddaren och konungens råd Algot Erengislesson (Grip). Efter hans död hölls arfskilfte den 13 juni 1467, och som han var änkling och barnlös tillföll Mem hans fader höfvidsmannen i Östergötland riddaren Erengisle Nilsson († barnlös 1469). Senare skänktes det

till kyrkan och på midten af 1550-talet innehades det som indraget andligt gods i förläning af befallningsmannen på Vadstena slott Joen Karlsson (Gås), som skref sig till Mem. Han var gift med Agneta Arendtsdotter Örnflycht, hvilken efter sin förste mans död 1569 gifte om sig med ståthållaren Esbjörn Pedersson (Lilljehök) till hvilken hon medförde egendomen. Denne erhöll genom ett kungligt bref af den 29 november 1568 Mem till evärdelig ägo. Det tillhörde vidare hans dotter Ebba, som var gift

Mem från sjösidan.

Mem från gårdssidan.

med ståthållaren Jost Georgsson Kurtzel († 1606), 1645 dennes måg vice amiralen Henrik Fleming, 1652 hans änka Sigrid Kurtzel, 1663 och 1680 deras måg öfversten Erik Bagge af Berga († 1692). Vid reduktionen återkändes säteriet 1683 till kronan, men för de stora kostnader sistnämnde ägare nedlagt på godset tilläts det honom att behålla det emot andra gods enligt kammarkollegii bref af den 18 december 1683, hvilket konfirmerades af Karl XII den 14 september 1712. Men det hade då redan för en tid öfvergått till Flemingska huset för att ersätta den arfslott, som därifrån tillfallit Erik Bagges hustru och på grund af reduktionen måst delvis återbetalas. År 1721 återgick det så till Erik Bagges arfvingar, och ägdes af dem samfällt. Sonen, ryttmästaren Erik Bagge († 1705) och sonsonen ryttmästare Erik Jakob Bagge († 1728) ägde likväl största parten däraf. Aret före Erik Jakob Bagges död sålde denne sin andel af Mem till lagman Daniel Sparrsköld, som redan förvärfvat de öfriga delägarnes lotter. Då denne 1739 dog öfvertogs gården af änkan, grefvinnan Hedvig Kristina Spens, som 1751 skänker den till sin måg vice amiralen grefve Diedrich Henrik Taube och hans dotter, hennes enda barnbarn Hedvig Maria Taube. Vid amiral Taubes död 1781 tillföll då

Mem dottern, som sedan 1765 var gift med landshöfdingen friherre Fredrik Ulrik Hamilton af Hageby och 1797 likaledes genom arf deras yngste son kornetten friherre Malkolm Hamilton. Denne dog 1803 barnlös, då Mem tillföll hans tre syskon, hvaraf $\frac{1}{3}$ friherrinnan Beata Hamilton († 1826), gift med öfverstekammarjunkaren grefve Evert Fredrik von Saltza, hvilken samma år tillöste sig medarfvingarnas delar. Efter hans död 1859 ärfdes frälsesäteriet Mem med då underlydande utgårdar af sonen kammarherren friherre Edward Malcolm jämte syskon och, då sedermera utskiftning af utgårdarne till medarfvingarne gjorts, tillföll Mem ofvannämnde son. Då denne år 1900 afled ogift, dels ärfdes, dels inköptes godset af hans brorson notarien i generaltullstyrelsen friherre Jacob von Saltza, den nuvarande ägaren.

Friherre Jacob von Saltza.

Mem ligger på en höjd, terrasserad och med skarp sluttning mot sjön inom park och trädgårdar. Inkörsvägen kommer nu från sidan mellan hufvudbyggnaden och ena flygeln in på en inre gård, mellan de båda flyglarna ligger en yttre gård, en terrass högre än den inre gården och afstängd mot denna och utåt af häckar. En planritning från 1700-talets början visar, att inkörsvägen då kom rakt framifrån mellan flygelbyggnaderna och till yttre gården. Till följd af den skarpa sluttningen

mot sjön är corps de logiet rätt lågt mot gårdssidan, men har åt den motsatta en mycket hög souterrainsvåning med väggarna täckta af ädla vinrankor, hvars drufvor under varma somrar mogna. Taket är säteritak, höjden är två våningar, den undre rusticerad, gafvelfronton, portal i trä; karnellerade pilastrar, bärande ett entablement. Fönstren i nedre våningen sitta på olika afstånd från hvarandra, och de största mellanväggarna äro afbrutna af en rosett på midten. Flyglarna äro en-vånings och hafva branta säteritak.

I förstugan sitter inmurad en sten, hvari är uthugget Flemingska och Kurtzelska vapnen med initialerna H. F. — S. K., därunder står: Erich Bagg, Maria Flemingh 1663.

Detta gifver en datering för undervåningen, kanske likväl endast för en ombyggnad, då källarvåningen med sina sneda vinklar ger ett mycket ålderdomligare intryck. Undre våningen är af gråsten och tegel med 5 fot tjocka väggar, den öfre däremot af reveteradt trä och tillbyggd af greve E. F. von Saltza 1821 — hans vapen och detta årtal är måladt i trappuppgången.

Förstugans tak uppbäres af två karnellerade kolonner och två halfkolonner, förbundna med bågar. Genom den mellersta går trappuppgången till öfre våningen, genom de båda andra för trappstegen ner, till vänster till salsingången, till höger har den gamla ingången blifvit afstängd. På högra väggen en dörr förande in till en liten tambur, till vänster en blinddörr. Väggarna äro marmorerade med målade kolonner och hvalfsträngar. I taket hänger en lykta

Förstugan.

från 1700-talet, till vänster står en trofégrupp, värjor från 16—1800-talet, strelitsyxa på hvars skaft är inskuret: Tagit ved Narwa A:o 1700 af General Jacob Ludvig von Saltza. En mäsingstrumma med Fredrik den stores af Preussen krönte monogram är en trofé från 7-åriga kriget, tagen vid affären vid Neukahlen 1762.

Till vänster kommer man ned för trappstegen till salen, vänstra delen af våningen upptages af detta rum och lilla salongen — gröna kammararen kallad — åt hafssidan — köksdepartementet åt gårdssidan. I husets midt åt hafssidan ligger baronens arbetsrum — motsvarande förstugan åt gårdssidan, och våningens högra del utgöres af den stora salongen och två små kabinetter.

Salen har af den ursprungliga dekorationen kvar de hvälfda dörröfverstyckena med målade romerska medaljonger. Ett stort skulpteradt 1600-talsskåp med pilastrar och änglahufvuden upptar ena väggen och därpå står tre ostindiska bålar. En eldskärm med korsstygnbroderi, figurscen från 1700-talets början, ett serveringsbord med Mariebergsskifva märkas här också. På väggarna hänga kungaporträtt. Vasakungarna äro kopior från 1600-talet, bättre är ett af Karl XI som barn. Karl XII är ett godt porträtt af D. von Krafft visande den s. k. Lundatypen — från konungens senare år. Här finnes också hans systerson Karl Fredrik af Holstein-Gottorp som barn,

En af gårdsflyglarna.

poserande som fältherre i romersk dräkt, en replik från D. von Kraffts atelier af det kända porträttet på Gripsholm. Fredrik I och Ulrika Eleonora d. ä. stamma från G. E. Schröder, kungens här mycket bättre än drottningens. Så finnes här också några rätt intressanta säkerligen svenska stilleben från 1600-talet.

Gröna kammaren har gipstak med listindelning, en fönsternisch har kvar en dekorativ kalkmålning från 1700-talets midt. Möbeln är af björk från 1800-talets förra hälft, karmstolarna med lyra och korslagda pilar i ryggstödet, stolarna utan armstöd med romerska statyer i inlagdt arbete på ryggens midtplatta. Här finnes också en rokokosekretär med utmärkt vackra och smäckra former, inlagd i rutmönster och med beslag, ett golfur lackerad med kinesiska scener i guld på gråblått signerad Eric Nohrman Norrkiöping, samt en 1700-tals liten spinnrock. Gardinerna hafva en uppsättning från 1800-talets början, burna af ringbärande lejonmask i midten och pilar på sidorna. Bland porträtten märkes här normannen H. Jansens 1851 daterade byst af öfverstekammarjunkaren greve Evert Fredrik von Saltza (1775—1859), af hvilken andra exemplar finnas på flera ställen i huset. Af honom finnes dessutom här flera andra por-

*Karl Fredrik, hertig af Holstein-Gottorp.
Oljemålning af D. von Krafft.*

Skåp i matsalen.

trätt i olja, teckning och silhuett. Det bästa är ett medelåldersporträtt, signeradt af den danske målaren C. Viertel, som några år i början af 1800-talet var verksam i Sverige. En af F. Branders bättre målningar är det 1765 utförda porträttet af kammarherren friherre Karl Fredrik von Saltza (1717—1801). Den nuvarande ägarens föräldrar äro målade af L. Hansen, kammarherren greve Karl Anton Filip von Saltza år 1857 och hans grefvinna Kristina Gustafva, född De la Gardie (1822—1891) år 1856. Här finnes också ett akvarellporträtt af tre den nuvarande ägarens syskon som barn, signerade af A. Tholander 1853 samt en oljemålning af hans faster friherrinnan Hedvig Charlotta Katarina von Saltza gift Fock (1805—1875).

Arbetsrummet har tak med kraftig hålkäl och är indeladt med lister. I en af fönsternischernas tak finnes också en sådan ornering. Kakelugnen är en kolonn på kubisk underdel med empiremönster i blått, gult och brunt. Dörröfverstyckena äro landskap i rokokorammar. Möbeln är i Karl Johansstil, likaså skrifbordsupp-

satsen, pendyl och stakar i mahogny och guldbrons, den stora spegeln har förgylld inramning af spöknippor och det därtill hörande bordets grå marmorskifva bäres på vingarna af två fristående gripar. Ett 1600-tals masurskåp upp- bär en del ostindiskt och svenskt porslin, mera förvaras däri. Man märker i synnerhet delar af en utmärkt vacker orientalisk servis med den Taubeska vapenfiguren under greflig krona. Synnerligen intressant är en eldskärm, förestäl- lande kung Salomo och drottningen af Saba, stramaljbroderi dateradt 1626 och med ett mo- nogram. Här hänger större delen af ställets porträttsamling. Af tidigare 1600-talsporträtt finnes en A. Kurtzel ætatis suæ 41 från 1630- talet och en okänd herre som pendant, en okänd öfverstlöjtnant Jacques Duncan från 1670-talet är afbildad med en mottagen order i hand och en fäktning i bakgrunden. M. Mijten's d. ä. har måladt ett vackert porträtt af assessor Daniel Sparrsköld (1686—1739), pendantporträttet af hans fru grefvinnan Hedvig Kristina Spens (1690 —1758) är af annan hand. Ett synnerligen

*Kammarherren Grefve Karl Anton Filip von Saltza.
Oljemålning af L. Hansen.*

Arbetsrummet.

Mansporträtt.
Oljemålning från 1630-talet.

Damporträtt.
Oljemålning af D. K. Ehrenstrahl.

vackert damporträtt i halffigür, okänd person, är af David Klöcker Ehrenstrahl, och en likaledes okänd herre i röd talar med svart pälsbräm är signerad af J. D. Swartz 1725. Ett okänt damporträtt af O. Arenius hör till konstnärens mest färglysande arbeten, och visar en nästan modern uppfattning. Hofmarskalken fri-

herre Karl Fredrik Hamilton (1705—1753) är en skiss i G. E. Schröders art, landshöfdingen friherre Fredrik Ulrik Hamilton (1735—1797) och kammarherre Karl Fredrik von Saltza (1717—1801) äro båda goda arbeten af Fredrik Brandt, det sista signeradt och dateradt 1765. Porträttet af den senares friherrinna, Anna Katarina

Landtmarskalken Grefve Hugo Herman von Saltza.
Oljemålning af L. Pasch d. ä. 1779.

Amiralen Grefve Didrik Henrik Taube.
Oljemålning.

Danckwardt-Lillieström, är måladt först 1806 af C. Viertel. L. Pasch d. ä. har 1779 måladt det genom gravyrer kända porträttet af generalmajoren och landtmarskalken grefve Hugo Herman von Saltza (1726—1785). Amiralen grefve Didrik Henrik Taube (1711—1751) och hans grefvinna Magdalena Beata Ribbing äro af okänd mästare, baronerna Hans Gustaf (1722—1750) och Karl Fredrik von Saltza (1717—1801) äro signerade af Anders Bergius 1748, och landshöfdingen friherre Karl Diedrik Hamilton som ung i grön uniform af Ulrika Fr. Pasch.

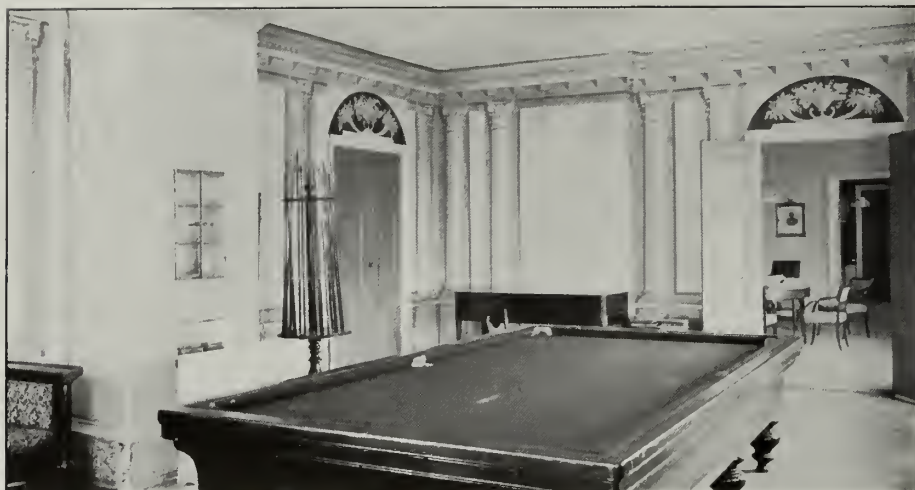
Stora salongen har möbler och dekorerung i sengustaviansk stil. Den stora öppna spisen har öfverstycket måladt med staty och ornament, gardinerna hafva sina kappor draperade i fasoner från 1800-talets början, mellan fönsterna till golvet nående spegel med inramning i hvitt, guld och brons, ett tungt öfverstycke buret af ett par mycket smärta fantasikolonner på hvar sida. Två blåa och hvita höga smala kinesiska urnor stå framför spegeln, två förgyllda skulpterade gueridoner och byster af generalpostdirektören och kammarherren friherre Hugo

Detalj af salongen.

Salongen.

Biljardsalen.

Adolf Hamilton till Boo och hans friherrinna Lovisa Johanna Ridderstolpe. Möbeln är i vitt och brons med undantag af två högryggade länsstolar från 1700-talets början framför spisen. På väggen hänger ett porträtt af hertig Karl Fredrik af Holstein-Gottorp som pojke i karolinsk uniform, ett verk från D. von Kraffts atelier. Två vackra empireljusstakar på tre lejonfötter i brons och guldbrons stå på kaminfrisen.

Af de små kabinetten har det ena en gustaviansk möbel och ett litet, mycket vackert, inlagdt toalett- och arbetsbord från 1700-talets midt. Ifrån fönstersmygen för en nu igenmurad lönntrappa man vet ej hvart. En sådan måste ju nästan finnas här, då sägnerna haft så mycket att syssla med de på Mem nedgräfdade eller inmurade skatterna.

Uppför trappan kommer man till öfre förstugan. Dennas innervägg är upptagen af fyra dörrar mellan refflade halfkolonner, sammanbundna med bågsträngar. De midtersta dörrarna föra, den ena till nedgående trappan den andra till vindstrappan. Dörren längst till höger för genom en tambur till våningen mot sjösidan, den till vänster till en korridor med gästrum. En dörr på högra kortväggen för in till några gästrum. Öfre förstugan har en del rokokomöbler, särskildt märker man ett bord och ett par svängda inlagda byråar med lådfack ofvan-

på skifvan. Ett stort skåp på ena kortväggen innehåller en del från gården hopsamlade äldre föremål.

Här må anmärkas, att till samlingarna på Mem höra jämväl ett antal oljefärgsporträtt och kopparstick från 1700-talet, hvilka för närvarande finnas i baron von Saltzas våning i Stockholm.

Våningen mot sjön består af biljardrummet, biblioteket, Karl-Johansrummet och sängkammaren.

Biljardrummet har en målad marmordekoration, korintiska kolonner med entablement, ymnighetshorn med fruktskål öfver dörrarna, fruktfat öfver fönstren.

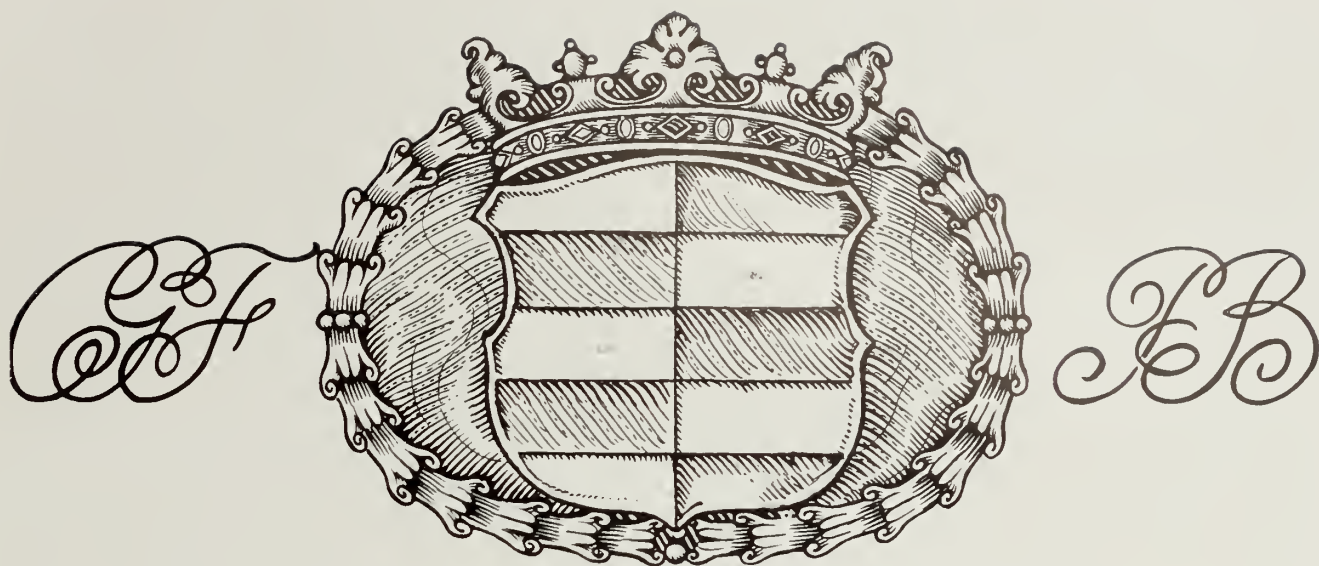
Biblioteket innehåller äfven arkiv med släkt- och gårdshandlingar. Särskildt stor är samlingen af öfverstekammarjunkaren grefve E. F. von Saltzas litterära kvarlåtenskap. Att märka är den stora samlingen af tryckta och handskrifna noter från 1700-talets slut och 1800-talets början. Möblerna äro af björk från 1840-talet, två vackra gustavianska speglar finnas här och F. Westins porträtt af Karl XIV Johan och Oskar I, båda gåfvor till grefve E. F. von Saltza. Här hänger också en gammal intressant lappsk troltrumma.

Karl Johansrummet kallas så efter kungens porträtt och hans bataljer, som i litografier hänga på väggarna. Här finnes också en del frimurarporträtt, gipsmedaljonger utförda af C. Riebe 1853. Det är Karl XV och Oskar II som prinsar, öfverstekammarjunkaren E. F. von Saltza, statsrådet grefve Henning Hamilton, biskop J. J. Hedrén och kyrkoherde J. Rothlieb.

Sängkammaren har en alkov mellan två kolonner och i denna en gustaviansk säng. I gästrummen hänger dessutom flera porträtt, bland annat ett af excellensen Germund Ludvig Cederhjelm (1755—1841).

Mem utgöres af två mantal med en areal af omkring 600 tunnland och är taxerad till 90,100 kronor.

ÅLLONÖ

ÖSTRA STENBY SOCKEN, ÖSTKINDS HÄRAD, ÖSTERGÖTLANDS LÄN

AF GUSTAF UPMARK

I marginalen af ett gammalt »Missale Romano-Catholicum», som förvaras i Östra Stenby kyrka, finnes följande anteckning: »Anno 1584 när Herr Görän Gera skulle draga till Ållonö at bese stället hvar han gården bygga skulle, hade han med sig Herr Benct Gylta Fru Märthe Fader och Herr Hogen-sköll Bielke och Herr Claues Bielke». — Riksrådet Görän Holgersson Gera († 1588) hade ärft Ållonö efter sin mor fru Brita Nilsson Grip († 1547) och skref sig, sedan han år 1561 hade blifvit friherre, till denna gård. Man har antagit, att det besök som Görän Gera år 1584 gjorde på Ållonö i sällskap med sin svärfar Benct Gylta och de båda bröderna Bielke, gifvit anledning till uppförandet af en manbyggnad, belägen på samma plats som den nuvarande. Detta är den äldsta uppgift man har om en

byggnad på Ållonö, men gårdens namn möter oss redan 200 år tidigare.

När herr Görän Holgersson år 1547 ärfdde Ållonö hade gården nämligen i mera än halftannat sekel gått i arf i hans moders släkt, den mäktiga Grip-släkten. Riddaren *Johan Moltke*, som är den äldste kände ägaren, sålde nämligen år 1383 Ållonö till *Bo Jansson* († 1386), Grip-släktens och en af hela det svenska frälsets mest bekante medlemmar under medeltiden. Efter honom ärfdes gården af sonen *Knut Bosson* och från honom till hans dotter *Katarina Knutsdotter* som år 1426

Kommendörkapten
Carl-Gustaf Flach.

Fru Pauline Flach
född Bancroft.

gifte sig med riksrådet *Nils Erengisleson* († 1440) af den ätt som efter sitt vapen kallats »Natt och Dag på längden». Deras son, riksrådet *Bo Nilsson* till Vinäs († 1464) upptog Gripvapnet efter sin moder och ärfdde Ållonö

Allonö. Enligt Dahlbergs Suecica antiqua et hodierna.

som han lämnade i arf till sin son *Nils Bossou (Grip)* († 1522), hvilken var fader till den ofvan-nämnda fru *Brita Nilsson* († 1547) gift med herr *Holger Karlsson (Gera)* († 1541) och mor till det äldsta Allonös byggherre, riksrådet friherre *Göran Holgersson Gera* († 1588).

Denne dog barnlös och öfverlefdes af sin änka *Märta Gylta* († 1640) som blef omgift med *Sven Sonne* († 1624). Allonö öfvergick därefter till fru Märta's syster *Brita Gylta* och hennes man friherre *Knut Kurck*, hvars afkomlingar innehade gården i flera generationer. Från hans son *Jöns Knutsson Kurck* († 1652) gick Allonö till sonsonen, riksrådet friherre *Gustaf Kurck* († 1689), som på 1660-talet lät uppföra den nuvarande slottsbyggnaden, hvars hufvudportal prydes af hans och hans hustrus *Elsa Beata Banér's* vapensköldar. — De hade flera söner som dogo unga; den som ärfde Allonö, *Knut Kurck*, afled ogift 1698, och Allonö öfvergick nu till två af hans systrar, *Märta Maria Kurck* († 1713) gift med öfverste *Knut Liljehök* († 1704) och *Kristina Kurck* († 1736) gift med generalmajoren grefve *Gustaf Oxenstierna* († 1723).

Efter grefvinnan Kristinas död, 1736, ärfdes gården af hennes döttrar, *Elsa Kristina Oxenstierna*, gift med majoren friherre *Gabriel Fredrik*

Kurck († 1754) och *Gustaviana Barbro Oxenstierna*, gift med grefve *Clas Christoffer Ekeblad* († 1769), hvilka år 1738 sålde Allonö till grefve *Malcolm Hamilton* († 1741). Dennes dotter *Gustava Johanna Hamilton* sålde godset redan 1752 till *Karl Georg Sperling*, som tre år senare, 1755, öfverlät äganderätten till majoren *Justinus von Yhlen* († 1769). I hans släkt förblef Allonö nu något mera än ett århundrade och tillhörde efter hvarandra sonen, ryttmästaren *Gerhard Justinus von Yhlen* († 1814), dennes son kammarjunkaren *Gerhard Adolf von Yhlen* och dennes son fiskeriintendenten *Gerhard Olof von Yhlen*, hvilken år 1864 sålde gården till grosshandlaren *Gustaf Adolf Du Rietz*. Under senare delen af 1800-talet såldes Allonö flera gånger: 1868 till hrr. *C. F.* och *A. Wahlberg*; 1875 till *Mathias Ungern von Post* († 1880), hvars dotter *Ebba Ulrika Kristina von Post* gift med landtmätaren *R. Essén* år 1905 sålde godset till kommandörkapten *Carl Gustaf Flach* († 1911) och hans maka *Pauline Flach*, född Bancroft, dotter af *John Chaudler Bancroft*, hvilken är Allonös nuvarande ägarinna.

Den gård som *Göran Holgersson Gera* sannolikt lät uppföra här på 1580-talet var säkerligen ett trähus. På samma plats och delvis med användande af den gamla grunden, som ännu inne-

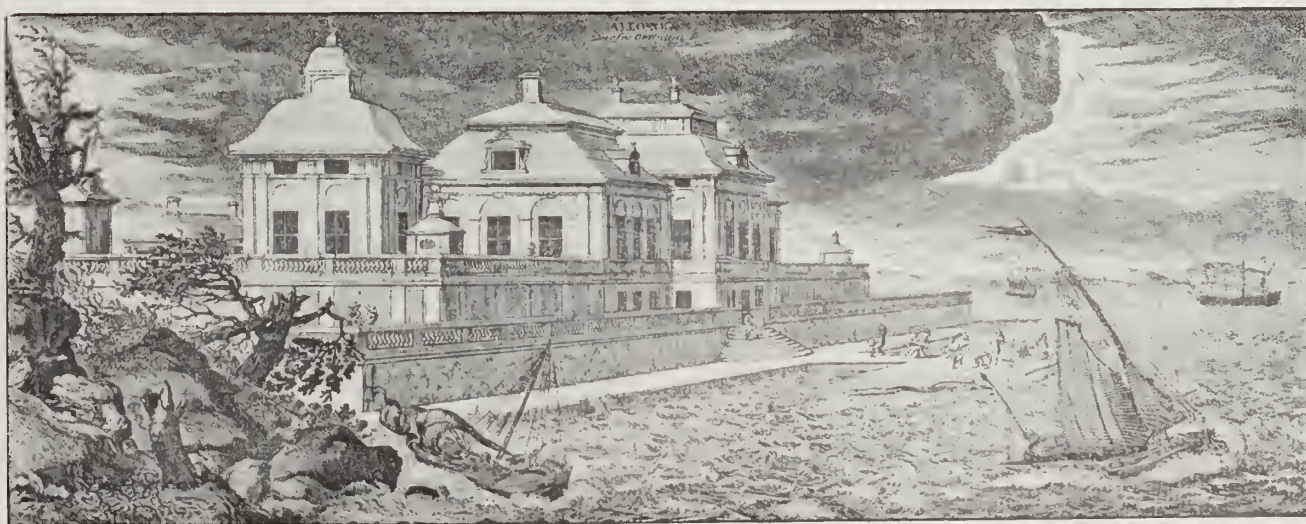

Ållonö. Enligt Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna.

sluter källare af ålderdomlig karaktär, lät friherre Gustaf Kurek under det karolinska tidevarvet efter ritningar af Nikodemus Tessin d. ä. uppföra det präktiga slott som finnes afbildadt på tre planscher i Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna, stuckna af Wilhelm Swidde i Stockholm, 1690—92. Som så många gods och gårdar på Sveriges östkust blef äfven Ållonö brändt och härjadt af de ryska mordbrännarfloctorna år 1719, under den tid det innehades af Kristina Kurek och hennes man grefve Gustaf Oxenstierna. — En restaurering igångsattes omedelbart och skall hafva varit afslutad vid år 1740. Hundra år senare, 1840, företog dåvarande ägaren en grundlig iståndsättning, som gaf slottet det utseende som det hade ända till den sista stora iståndsättningen som kommandörkapten och fru Flach låtit verkställa och hvarigenom slottet i det yttre återfått det utseende

som det enligt Dahlbergs Suecia hade före den ryska påhålsningen år 1719. Hvad slottet angår afslutades denna reparation redan år 1906, men arbeten hafva äfven senare pågått här och pågå ännu i det att fru Pauline Flach under sommaren 1913 låtit uppföra tvenne flyglar framför slottet hvilka finnas angifna på Sueciabilderna, hvarigenom hela anläggningen kommer att få en genomförd karolinsk karaktär.

Ållonö är beläget på södra stranden af Bråviken vid den efter gården uppkallade Ållonöfjärden. Af Sueciabilderna vill det synas som om vattnet på den tiden gått upp ända intill terrasserna nedanför slottets nordfasad; numera sedan vattnet sjunkit undan, utbreder sig en vidsträckt ängsmark mellan slottet och Bråviken och närmast slottet har i senaste tid anlagts en liten förnäm trädgård med rabatter, bassiner och statyer. — Slottets hufvudfasad vetter inåt land,

Ållonö. Enligt Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna.

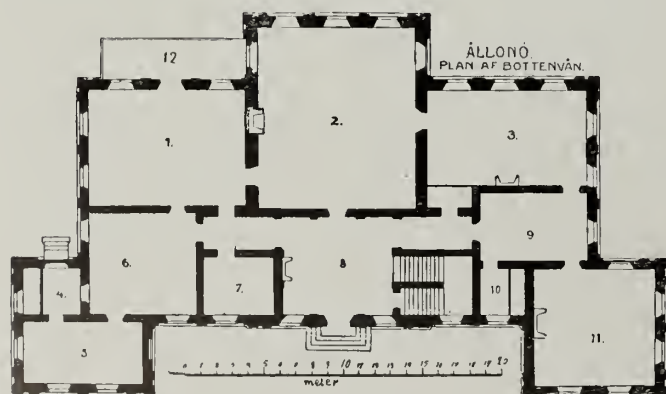
Slottets fasad åt gårdssidan.

mot sydväst, där en rymlig gårdsplan ligger, begränsad af de två nyuppförda flyglarna i de främre hörnen. Mellan dessa leder en trappa ned till en blomsterträdgård belägen på samma plats som Sueciabildens.

Slottsbyggnaden har den för Nikodemus Tessin d. ä. karakteristiska planfördelningen och grupperingen af massorna. Ehuru uppförd endast i en hufvudvåning och en låg, öfre mezzaninvåning är byggnaden att jämföra med sådana typiskt tessinska slott som t. ex. Sjöo eller Salsta i Uppland. Grundplanen är nära nog identisk med slottets på Sjöo (jfr. sid. 134 i Upplandsdelen af detta arbete): en rektangulär hufvudbyggnad, flankerad af tvenne tornliknan-

de hörnpaviljonger åt främre sidan och åt den bakre med ett utom fasadlinjen framspringande midtparti. Liksom på de nämnda tessinska slotten är midpartiet i hufvudfasaden bestämt markeradt genom pilastrar, som uppbära en ofvan takfoten uppstigande hög tympanongafvel och tornen framträda genom sina takanordningar som relativt själfständiga delar af anläggningen.

Vid den ryska förstörelsen år 1719 afbrändes taket och byggnadens öfversta delar; vid reparationen på 1730-talet slopade man den å Sueciabilderna synliga låga öfvervåningen, som emellertid blef återställd vid den år 1906 afslutade iståndsättningen. I öfverensstämmelse med de gamla afbildningarna inlades fönster i midpartiets och tornens öfre, något förhöjda delar, hvarjämte det stora taket försågs med fönsterkupor. I gårdsarkivet finnes en fotografi tagen under pågående ombyggnad af slottet och utvisande hvari förändringen bestått: hälften af byggnaden har å denna bild kvar det gamla taket och å den andra hälften är den nya öfvervåningen uppförd. — Hufvuddelen af slottet, den nedre våningen, är i det yttre fullständigt orörd och än idag identiskt lik Dahlbergs afbildningar: mellanpartierna äro indelade med stora bågält och ofvanför hufvudportalen prunka byggherrens och hans gemåls vapensköldar, ätterna Kurcks och Banérs, under en väldig gemensam friherrekrona.

1. Sal. — 2. Salong. — 3. Skriftrum. — 4. Förstuga. — 5. Tjänarens matrum. — 6. Kök. — 7. Serveringsrum. — 8. Vestibul. — 9. Rökrum. — 10. Toilette. — 11. Bibliotek.

Slottet från sjösidan.

Genom den af ett rikt profileradt listverk omgifna portalen inkommer man i en hög och rymlig förstuga med stengolf och pilasterindelade väggar: till höger leder trappan upp till öfre våningen och en dörr i fonden leder in i den i midtpartiet mot sjösidan belägna stora salongen. Till vänster, midt emot trappan, lägga vi märke till en praktfull öppen spis med rik

sandstensdekoration med Torstenssonska och De la Gardieska vapnen och årtalet 1644 å krönet. Denna spis, som sålunda är tjugo—trettio år äldre än Allonö slott, har ursprungligen stått på Ulfunda slott invid Stockholm. Vapensköldarna beteckna dess byggherre fältmarskalken Lennart Torstensson och hans gemål Beata de la Gardie. Spisen, som utgör ett vackert prof på 1640-

Trädgården åt sjösidan, från östra terrassen.

Nya trädgården.

talets högt uppdrifna stenhuggarkonst, inköptes jämte ett större antal samtida rikt dekorerade dörrar af kommandörkaptenen C. G. Flach från Ulfunda år 1905, sedan detta slott öfvergått i Stockholms stads ägo och skulle inredas för sitt nuvarande ändamål, till sjukhus. Dörrarna äro numera insatta i hufvudvåningen på Ållonö; det är breda enkeldörrar af ek med två fyllningar, dekorerade dels med bågfält i upphöjdt snickeriarbete dels med firsidiga ramar samt med präktiga »smällesås» och gångjärnsbeslag af järn.

Några rester af slottets fasta inredning från

1600-talet finnas icke i behåll, och då Ållonö under senare tid flera gånger gått i köp, funnos vid kommandörkapten C. G. Flachs tillträde öfver hufvud icke mycket inomhus vare sig af fast eller lös inredning. Sedan slottet restaurerats gällde det därför att anskaffa lämplig möblering för de många rummen, en uppgift som den nuvarande ägarinnan och hennes make med oaf-lätligt intresse fullföljt. Rummen i hufvudvåningen äro uppfyllda af en mängd gamla vackra saker från olika tidevarf, möbler af alla slag, bronser, keramik etc.

I förhallen stå ett holländskt skåp och en stor inlagd kista från 1600-talet samt några stolar af ek med rotting från slutet af samma århundrade. Väggarna prydas af trenne ryttarporträtt i Ehrenstrahls art framställande Karl X Gustaf, Karl XI i slaget vid Lund och Karl XII, och högst uppe sitta såsom ett slags frisdekoration 14 stycken vapensköldar i rika färger, byggherrens friherre Gustaf Kurcks och hans frus Elsa Beata Banérs anvapen (två saknas), hvilka med vederbörligt tillstånd fått deponeras här från Östra Stenby kyrka, där vederbörandes hufvudbanér finnas.

Slottets ståtligaste rum är den i midtpartiet mot sjö-

Förstugan.

Salongen.

Salongen.

Skrifrummet.

sidan belägna stora salongen, till hvilken man inkommer direkt från förhallen. Det är ett rum af anseliga mått. Taket är försedt med en stor kälning och dörrarna med öfverstycken med stuckguirlander. På inre väggen sitta ett par mörknade målade tapeter, gobelinimitationer af en art som ofta användes här under slutet af 1600-talet, i öfrigt äro väggarna klädda med ett brokadtyg i en behaglig röd färgton. Den stora marmorspisen å ena långväggen, krönt af en väldig spegel, är af engelskt ursprung.

Möbleringen är ytterst rik, och oaktadt här förekomma föremål från ganska skilda tidevarf och stilarter, gör det hela ett synnerligen harmoniskt intryck. Det i mörk färg bonade parkettgolvet täckes af färgmättade orientaliska mattor, Bokhara, »royal afgahn» m. fl. mot hvilka de förgyllda rokoko- och Louis-XVI-stolarna stå synnerligen förnämt. På ömse sidor om ingångsdörren stå ett par holländska 1600-tals-skåp af den typ som hör hemma i provinsen Nord-Holland och som i anseliga mängder synes hafva importerats till de nordiska länderna. Utefter väggarna stå bl. a. en elegant tvålådlig rokokobyrå, ett litet lågt byråliknande skåp i Louis XVI och en svensk gustaviansk byrå, i ett hörn ett stort golfur i rokokofoder med engelskt verk m. m. På väggarna hänga ett par karakteristiska svenska rokokospeglar från 1760-talet samt flera par lampetter, hvaribland

ett par synnerligen eleganta af brons i Louis XVI-stil. — Framför den nyssnämnda öppna spisen är på engelskt sätt anordnad en trefflig sittplats med en förgylld soffa och bekväma länstolar. — Bland de talrika smärre konstföremål, som stå på olika ställen i salongen liksom i andra rum, må särskildt nämnas en samling dyrbara kinesiska och japanska porsliner, bronser, emalj- och lackarbeten, hopbragt af fru Pauline Flachs fader.

Af porträtt finnas här ett par ryttarbilder i liten skala framställande Karl XII vid Narva och Karl XII vid Altranstadt 1707 samt trenne bröstbilder af medlemmar af ätten von Yhlen, nämligen ryttmästaren Justinus von Yhlen († 1759), hans son, ägaren till Ållonö, majoren Justinus von Yhlen († 1769) och dennes fru Maria Ulrika Wihlmoth († 1805). Denna lilla samling af ägareporträtt kompletteras af ett par pasteller i fru Flachs skrifrum, som framställa ryttmästaren Gerhard Justinus von Yhlen († 1814) iklädd 1772-års revolutionsbindel och svärdsorden samt hans fru Kristina Sofia Klingspor († 1802).

I skrifrummet, beläget till höger om stora salongen, är ena väggen täckt af en stor skogstapet och för öfrigt finnas här liksom i salongen en stor mängd möbler från olika stilperioder, ett par hederliga svenska länstolar från 1700-talets förra del, engelska rokokostolar af valnöt m. m. samt en liten elegant byrå i lack, engelskt

arbete från 1700-talets förra del. En präktig sak är en stor svensk golfklocka i rokokostil med gammal, väl bibehållen målning och förgyllning.

Bland taflor i detta rum må utom de förut omtalade porträtten nämnas en målning i olja af okänd italiensk renässanskonstnär framställande »Flykten till Egypten». Väggarna prydas dessutom af ett antal akvareller, dels af engelske konstnärer, dels af Johan P. Cumelin framställande tilldragelser ur svenska flottans historia under år 1789.

Genom ett litet mellanrum med fast inredning i japaniserande stil, mot hvilken de gamla svenska dörrarna från Ulfunda göra ett egendomligt afbrott, inträda vi i det i sydöstra tornet belägna biblioteket, ett af slottets behagligaste rum. Rundt väggarna löpa bokhyllor af mörk ek indelade med halfkolonner med skulpterade och förgyllda kapitäl, och vid ena väggen reser sig en stor öppen spis, kringbyggd med pilastrar och fyllningar, allt härstammande från ett gammalt hus i London. — Golfvet med plattor af rött tegel täckes af orientaliska mattor och framför spisen

Biblioteket.

är liksom i salongen anordnad en behaglig sittplats invid det stora, midt i rummet stående biblioteksbordet.

Väggfälten ofvan bokhyllorna upptagas af några taflor, hvaribland ett par italienska från 1500-talet: Isaks offer och Hagar med Ismael i öknen, några gamla sjökrigsbilder samt porträtt af slottets byggherre friherre Gustaf Kurck i riksrådsdräkt m. fl. På hyllorna stå ett par byster af bronserad gips af Sergel, framställande riksrådet grefve Anders Johan von Höpken och kanslipresidenten grefve Ulrik Scheffer.

Vi återvända genom skrifrummet och stora salongen och inträda i den till vänster om salongen belägna matsalen, ett ståtligt rum med väggarna täckta af i olja på duk målade tapeter från 1700-talets midt, som af ålder funnits på Ållonö, ehuru de förr varit uppsatta i ett annat rum. Målningarna äro hållna i en grön helton och framställa rokokolandskap med fantastiskt utformade klipp-partier, hus, träd och figurer inom måladt, förgyllt rokokoramverk. Den fasta inredningen kompletteras af en hög 1700-talskakelugn i hvitt och gult. — Bland möblerna märkas trenne stora 1600-talskistor och i taket hänga tre stycken ljuskronor i barockstil. — Från matsalen kommer man genom en dörr midt på fönsterväggen ut på en stor altan med utsikt åt sjösidan. En liknande altan befinner sig utanför fru Flachs skrifrum.

Den öfre våningen, som uppfördes i samband med slottets restaurering, delas i husets längdriktning af en lång korridor och innehåller ute-

Friherre Gustaf Kurck

Matsalen.

slutande sofrum och gästrum. I några af dessa äro insatta gamla kakelugnar från 1700-talet, samtliga inköpta af kommandörkaptenen C. G. Flach i Karlskrona och, åtminstone i ett par fall, härstammande från den i slutet af 1700-talet verksamma fajansfabriken i Sölvesborg. — Rummen äro äfven här delvis möblerade med gamla möbler, särskildt svenska 1700-talsstolar.

I samband med den senaste restaureringen försågs Ållonö slott med alla slags moderna anordningar såsom vatten- och värmeledning, elektrisk belysning från eget elektricitetsverk etc.

De yttersta hörnen af den höga terrassen mot sjösidan upptagas af ett par små, nästan kubiska flygelpaviljonger med valmtak, uppförda med ledning af Sueciabilderna, liksom de förut nämnda större gårdsflyglarna, hvilka för närvarande (1913) äro under byggnad och som äro afsedda att innehålla gästrum. — Gårdsplanen kommer därjämte i en snar framtid att omgivas af balustrader med blomsterurnor och dylikt. Genom alla dessa arbeten får anläggningen i

sin helhet en förnämt afsluten karaktär, prydligare och mera fullständigt genomförd enligt den karolinska tidens ideal än den kanske någonsin förut tett sig. Just i afseende på omgifvande flyglar och öfriga anläggningar är ju som bekant Suecia icke alltid säkert tillförlitlig.

De båda nyanlagda blomstergårdar som omgifva slottet såväl på lands- som på sjösidan äro föremål för den nuvarande ägarinnans särskilda intresse och särskildt den senare har att uppvisa en rikedom af växter mellan symmetriskt lagda gångar och vattenbassiner. Här stå dels en mängd skulpterade urnor och dylikt dels tre stycken statyer af bly hvitmålade, ursprungligen härstammande från Ljung i Östergötland. — Från terrasserna åt denna sida erbjuder sig en hänförande utsikt öfver Bråviken med Kolmårdens skogklädda höjder i bakgrunden.

Ållonö gods med underlydande gårdar äger en areal af 706 tunnland, hvaraf 456 tunnland åker och äng samt 250 tunnland skog; taxeringsvärdet uppgår till 160,000 kronor.

INNEHÅLL:

Sturefors	sid.	1
Lambohof.	»	14
Brokind	»	17
Schedevi	»	23
Finspång	»	27
Stjernorp	»	33
Ekenäs	»	38
Ljung	»	45
Löfstad	»	52
Herrborum	»	68
Sonstorp	»	78
Thorönsborg	»	85
Mauritzberg	»	96
Sörby	»	102
Grensholm	»	107
Naddö	»	115
Ribbingshof	»	123
Adelsnäs	»	129
Engelholm	»	138
Mem	»	145
Ållonö	»	153

RÄTTELSER OCH TILLÄGG.

SMÅLAND.

BERGKVARA. Sid. 2 sp. 2 rad 3 n. står kuren skall vara muren.

Sid. 3 sp. 2 rad 7 u. står 0,35 skall vara 0,85.

Sid. 5 sp. 1 rad 12 n. står utsökt fint målade porträtt i pastell; friherrinnans porträtt är pastell, men landshöfdingens oljemålning.

Sid. 8 sp. 1 rad 3 n. står skarpfrö skall vara barrfrö.

Sid. 8 sp. 2 rad 3 n. efter ordet »åker» skall vara ett kommatecken.

HELGERUM. Sid 97 sp. 2 under bilden står Fröken skall vara Fru.

ÖSTERGÖTLAND.

HERRBORUM. Sid. 69 sp. 2 rad 10 u. tillfogas: Jordeböckerna från 1500-talet upplysa om, att Herrborum 1543 och ett tiotal år framåt räknades till fru Annas frälseegendom. Hvem fru Anna var, visar alldeles otvetydigt ett pergamentsbref i riksarkivet från 1559, som innehåller arfskifteshandlingar efter fru Anna Pedersdotter (Bielke), änka efter Thure Bengtson (Hård).

På hennes systemsöners, bröderna Banér, lott föll en tredjedel af arfvegodsens, däribland Herrborum, som på detta sätt kom i den yngste broderns, Gustaf Axelsson Banérs ägo. Sedan han afrättats i Linköping 1600, ägdes och beboddes gården af hans änka, Kristina Sture (1619), — —

Sid. 70 sp. 1 rad 10 u. står och dennes son skall vara , dennes bror generalmajoren greve Göran Gyllenstierna († 1736) och därefter af greve Nils ende son — —

Sid. 76 noten. Före parentesen tillägges och äro sedan 1911 införlifvade med samlingarna på Herrborum.

MAURITZBERG. Sid. 96. Sedan greve Christer Bonde 1912 sålt egendomen, innehafves hufvudgården af greve Gösta Mörner.

STUREFORS. Sid. 10 sp. 2 rad 2 n. står Gustafsberg skall vara Marieberg.

Sid. 11 sp. 1 rad 1 u, står Rörstrandsservis. Servisen är enligt L. Looström tillverkad vid Moustiers i Frankrike.

Under nedersta porträttet i första spalten står J. M. Scheffel skall vara J. H. Scheffel.

I textspalten rad 14 står J. M. Scheffel skall vara J. H. Scheffel.

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01409 6511

